

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

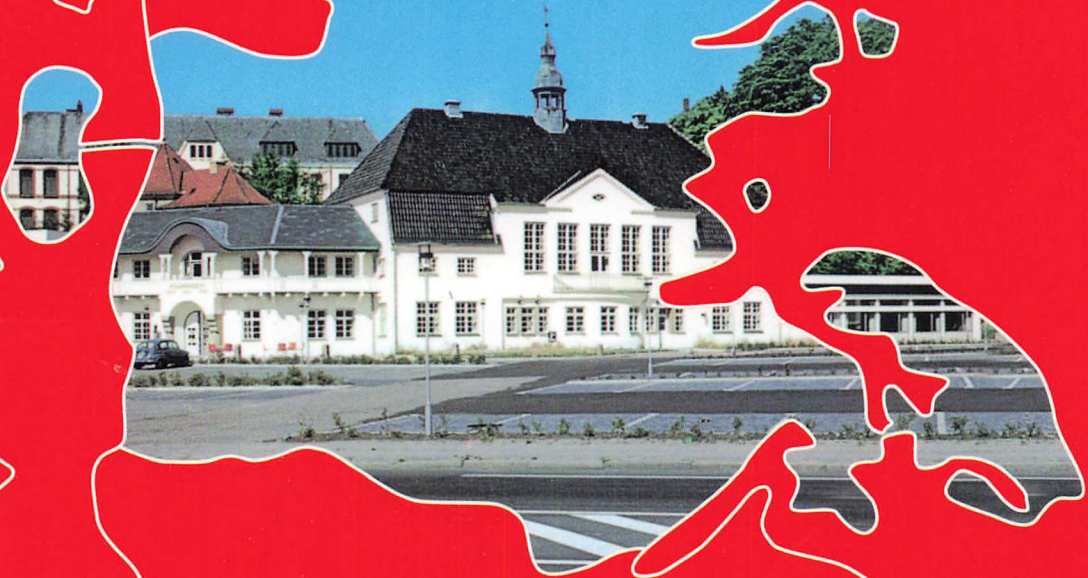
Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

21. årgang

2014

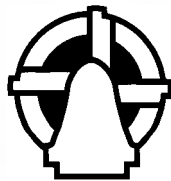
Sønderjysk Almanak

SØNDERJYDSK SKOLEFORENING

GRÆNSEFORENINGEN

FOR EN ÅBEN DANSKHED

- Demokrati, ytringsfrihed og ligeværd gælder for alle, også i forholdet til mindretal.
- Forankring i egen kultur er en forudsætning for at have forståelse for andre kulturer.
- Kulturelle mindretal er en vigtig ressource i et demokratisk samfund.
- Dansk sprog og kultur styrkes i mødet med andre sprog og kulturer.

Du er velkommen til at kontakte din lokale formand/kontaktperson:

Sigrid Andersen
Rangstrupvej 20
6534 Agerskov

Jens Andresen
Tingvej 2
6535 Branderup

Andreas Brandenhoff
Vollerupvej 45
6392 Bolderslev

Povl Solmer Frank
Svanevej 4
6500 Vojens

Kirsten Fanø Clausen
Brobølvej 7
Blans
6400 Sønderborg

Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

Tlf. + 45 33 11 30 63 • info@graenseforeningen.dk • www.graenseforeningen.dk

21. årgang

2014

Sønderjysk Almanak

Udgivet af Sønderjysk Skoleforening

Sønderjysk Almanak

21. udgave

Udgivet af Sønderjysk Skoleforening

Redaktion:

Inger Rahbek Andersen, Anders Schaltz Andersen, Andreas Andresen, Georg Bendix, Uffe Bjerre, Hanne Clausen, Mariane Jørgensen, Poul Krebs Lange, Lis Mikkelsen, Hans-Ole Mørk, Lisbet Skau og Hans-Jørgen Thomsen (ansvarshavende).

Layout og opsætning:

Elin Brodersen, Aabenraa, Godt Grafisk, www.GodtGrafisk.dk

Tryk og bogbind:

Zeuner Grafisk, Odder, www.Zeuner.dk

Ekspedition:

Hans-Ole Mørk, Farverhus 21, 6200 Aabenraa. Tlf. 7462 8062. E-mail: haomoerk@gmail.com

Pris i boghandel:

kr. 100,-

Pris for abonnenter:

kr. 80,- + porto

Abonnement kan tegnes på www.sønderjyskalmnak.dk

- eller ved henvendelse til: Hanne Clausen, Møllevej 33, Møgeltønder, 6270 Tønder, tlf. 7473 8187.

Forside:

Folkehjem

ISBN-nr.:

978-87-994872-2-6

Sundeved EFTERSKOLE

8. - 9. og 10. klasse - et år med fællesskab og udfordringer i de boglige fag.

Bovrup Storegade 5 - 6200 Aabenraa - Tlf. 74680311 - Kontor@sundeved-efterskole.dk

Forord

Forord..... 5

Almanak

Kalenderen 6

Solens op- og nedgang 30

Højvande ved Vestkysten 31

Stjernesked 32

Formærkelser i året 2014..... 33

Artikler og digte

Inger Rahbek Andersen: Prolog 2014..... 35

Lis Mikkelsen: For 50 år siden..... 36

Valdemar Rasmussen: Professionel musiker 52

Rolf Erbst:

Min barndom i barakkerne i Flensborg 62

Flemming Wraae:

Jernbanen fra Sønderborg til Højer 67

Lis Mikkelsen: Hun var sin egen 75

H. E. Sørensen:

Sønderjysk litteratur 1864-1914..... 78

Maike Lohse: Hvis konge - hvis Landsherre?..... 87

Thomas Petersen: En opvækst med små kår

i 1950'ernes Danmark 91

Tine Enger: På kant med Udkants-Danmark 97

Egon Olesen:

Fra trafikalt knudepunkt til trinbræt 102

Christian og Ruth Lorenzen:

Klægager på kanten mellem 106

Poul-Erik Thomsen:

Den sønderjyske efterretningstjeneste 112

Kristian Kjær Nielsen: Mit møde med

folkehøjskolen i Sønderjylland..... 116

Birthe Tange Lauridsen:

Sommersted Ungdomsskole 1951-2012 124

Kirsten Mikkelsen: Hospice Sønderjylland 130

Ole Gellert Andersen:

Flyvning i Sønderjylland..... 134

Claus Helsbøl: Hvor er alle drømmene

du drømte? Ord der sætter spor 143

Karl Erik Olesen:

Svenske Postvej - den svenske posts vej 148

Frode Sørensen: Folkehjem

- Sønderjydernes forsamlingshus..... 152

Jens Rosendal:

Hans Adolph Brorson - født i Randerup 158

Arne Jørgensen:

Fra Tyskland over Als til Sverige 162

Sven-Erik Ravn: Helten fra Tiset 1864 168

Frode Sørensen:

Sprogforeningens årsberetning 2012..... 172

Peder Moltesen Ravn:

Sønderjysk Skoleforening, årsmødet 2013 ... 177

Mindeord

Åge Gram..... 181

Lars Boye Sloth Andersen 182

Carl Petersen 183

Filt Jensen 184

Erik Stokholm 185

Erling Bjerre..... 186

Roar B. Nielsen 187

Johan Lage..... 188

Kern Haurum Pedersen 189

Paul Tappe 190

Hans Henrik Daniel Schmidt 191

Håndbog og vejviser

Det Danske Kongehus 193

Regeringen Helle Thorning-Schmidt 194

Valg i Sydslesvig 195

Sydslesvig-udvalget..... 195

Statsforvaltningen Syddanmark 196

Region Syddanmark..... 196

Sønderjyske regionsmedlemmer 2010-2013 ... 196

Region Sønderjylland-Schleswig..... 197

Kommuner i Sønderjylland 197

Foreninger, organisationer, institutioner m.v. 198

Kirkelige foreninger og organisationer 201

Fonde 201

Danske og frisiske foreninger og

institutioner i Sydslesvig 202

Musik, teater og kunst..... 208

Lokalhistoriske foren., arkiver og samlinger 210

Biblioteker..... 216

Frie skoler..... 218

Kirkemusikskoler 220

Erhvervsskoler 220

Gymnasier og voksenuddannelsescentre 221

Videregående uddannelser 222

Turistforeninger..... 222

Vandrerhjem..... 223

Museer m.v. 224

Museer m.v. i Sydslesvig..... 227

Forbrugerorganisationer..... 231

Husholdningsforeninger 231

Landboforeninger 232

Familielandbrug..... 232

Land- og skovbrug 233

Haveselskaber 233

Finansiering..... 234

Jagt- og vildtforvaltning..... 234

Vildtforvaltningsområder og vildtkonsulenter... 234

Jagttider og fredningsbestemmelser..... 235

Ferieplan for skolerne i Sydslesvig m.v. 238

Flagregler 239

Officielle civile flagdage 2014..... 240

Den danske hverdag i Sydslesvig
laves i SYDSLESVIGSK FORENING

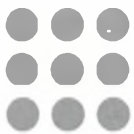
**TEATER, BØRNETEATER, KONCERTER,
FOREDRAG, FILM OG MANGE ANDRE
AKTIVITETER.**

**Info-bladet KONTAKT hver torsdag i Flensborg
Avis og dagsaktuel information via foreningens
hjemmeside www.syfo.de**

Bliv medlem af mindretallets forening!

Det første kalenderår er medlemskab gratis. Og fra 1. januar
koster det kun 20 EUR om året at være medlem eller 35 EUR
for en husstand. Men medlem bliver
du ikke automatisk. Du skal melde
dig ind. Optagelsesblanket på SSFs
hjemmeside www.syfo.de eller ring
til Dansk Generalsekretariat på tlf.
0(049)461-144 08-0.

Styrk mindretallet
Bliv medlem af
SYDSLESVIGSK FORENING
www.syfo.de

W. KRAGH A/S

STATSAUTORISEREDE REVISORER

Jan Wilhelmsen

Statsautoriseret revisor

Østergade 56
DK-6270 Tønder

Telefon: +45 74 72 36 80
Mobil: +45 21 44 00 00
Direkte: +45 74 72 87 03

Mail: jan.wilhelmsen@wkragh.dk
E-mail: www.wkragh.dk

Revision • Regnskab • Rådgivning • Skat • Bogføring

Sønderjysk Almanak udkommer i år for 21. gang som landsdelens almanak og opslagsbog med oplysninger til foreninger, organisationer og alle, som ønsker information om sønderjyske forhold.

Forsidebilledet er i år Folkehjem i Aabenraa

Folkehjem er Sønderjyllands Forsamlingshus. Det var fra Folkehjems balkon, at H. P. Hanssen den 17. november 1918 meddelte - til en tusindtallig skare af dansksindede sønderjyder - at nu var vejen banet for den folkeafstemning, der skulle sikre, at Nordslesvig kunne vende tilbage til Danmark.

I dag er Folkehjem mødestedet for foreninger, firmaer og private arrangementer/selskaber samt busselskaber. Der er lokaler fra 5 – 420 personer, så der er altid en anledning til at benytte Folkehjem, hvor der også forefindes al moderne teknisk udstyr.

Fra køkkenet serveres der klassisk »husmandskost«, hvor de sønderjyske retter er højt prioriteret.

Sønderjysk Almanak

Almanakken indeholder en række artikler og indlæg med relation til Sønderjylland og Sydslesvig. Almanakken udgives en gang om året i november måned. Redaktionen ser det som en væsentlig opgave, at der bringes indlæg, der er egnede til at skabe eller bidrage til debat rundt om i landsdelen og i det hele taget videregive oplysninger om den tid vi er en del af.

Sønderjysk Almanak indeholder årets kalender med fyldige oplysninger om sol- og højvandskalender m.m.

Vejviser med adresser og telefonnumre på bl.a. foreninger, organisationer og skoler i Sønderjylland og Sydslesvig forbedres og udbygges løbende. Forslag hertil modtages gerne af redaktionen.

Almanakken rummer mindeord over kendte, afdøde personer fra Sønderjylland og Sydslesvig eller med tilknytning til landsdelen.

Almanakkens hjemmeside er på: www.sønderjyskalmanak.dk

Tak for støtte til udgivelsen af Almanakken

Sønderjysk Skoleforening vil gerne her rette en varm tak til de mange, som støtter Almanakken. Det gælder annoncører, det gælder de mange, der beredvilligt har bidraget med indlæg og idéer, og det gælder foreningens tillidsmænd og medlemmer, der med praktisk indsats og opbakning har støttet arbejdet.

Sønderjysk Skoleforening og redaktionen ønsker med Almanakken en glædelig jul og et godt nytår 2014.

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 7 timer 4 min. og tiltager i månedens løb 1 time 28 min.			SOL		MÅNE		
			OP	NED	OP	NED	
On. 1	Nytårsdag	● n.m. 12.14 Tusmørket varer 49 min. ☾ nærmest Jorden Vega kulm. midnat m.n. Solens radius 16' 16" <i>Fadervor. Matt. 6,5-13</i>	UGE 1	08.41	15.45	08.04	16.24
To. 2	Abel			08.41	15.46	08.49	17.46
Fr. 3	Enoch	Sirius kulm. midn.		08.41	15.48	09.24	19.12
Lø. 4	Methusalem	Jorden nærmest Solen		08.40	15.49	09.52	20.38
Sø. 5	Hellig 3 konger	Simeon Jupiter i opp. til Solen <i>De vise mænd. Matt 2,1-12 el. Verdens lys. Joh. 8,12-20</i>		08.40	15.50	10.16	22.01
Ma. 6	Helligtrekonger		UGE 2	08.39	15.52	10.38	23.21
Ti. 7	Knud, hertug			08.39	15.53	11.00	-
On. 8	Erhardt	Tusmørket varer 48 min. ● f.kv. 04.39		08.38	15.55	11.22	00.37
To. 9	Julianus			08.37	15.57	11.46	01.51
Fr. 10	Paul eremit			08.37	15.58	12.14	03.01
Lø. 11	Hyginus			08.36	16.00	12.47	04.07
Sø. 12	1. s.e.h.3 k.	Reinhold <i>Jesus velsigner de små børn. Mark 10,13-16</i>		08.35	16.02	13.26	05.07
Ma. 13	Hilarius		UGE 3	08.34	16.03	14.12	06.00
Ti. 14	Felix			08.33	16.05	15.05	06.46
On. 15	Maurus	Tusmørket varer 47 min.		08.32	16.07	16.04	07.24
To. 16	Marcellus	○ f.m. 05.52 ☾ fjernest Jorden Castor kulm. midnat		08.31	16.09	17.07	07.55
Fr. 17	Antonius	Procyon kulm. midnat		08.29	16.11	18.12	08.22
Lø. 18	Prisca			08.28	16.13	19.19	08.44
Sø. 19	2. s.e.h.3 k.	Pontianus. Pollux kulm. midnat <i>Den samaritanske kvinde. Joh 4,5-26</i>		08.27	16.15	20.26	09.04
Ma. 20	Fabian og Sebastian		UGE 4	08.25	16.16	21.35	09.23
Ti. 21	Agnes			08.24	16.18	22.45	09.42
On. 22	Vincentius	Tusmørket varer 45 min.		08.23	16.20	23.56	10.01
To. 23	Emerentius			08.21	16.23	-	10.23
Fr. 24	Timotheus	● s.kv. 06.19		08.20	16.25	01.09	10.48
Lø. 25	Pauli omv.			08.18	16.27	02.23	11.19
Sø. 26	3. s.e.h.3 k.	Polycarpus <i>Giv os en større tro. Luk 17,5-10</i>		08.16	16.29	03.36	11.59
Ma. 27	Chrysostomus.		UGE 5	08.15	16.31	04.45	12.50
Ti. 28	Fred. 6.s fødsel	Carolus Magnus		08.13	16.33	05.46	13.55
On. 29	Chr. 7.s fødsel	Valerius Tusmørket varer 44 min.		08.11	16.35	06.37	15.12
To. 30	Adelgunde	● n.m. 22.38 ☾ nærmest Jorden		08.09	16.37	07.17	16.36
Fr. 31	Vigilius	Merkur st. østl. elong		08.08	16.39	07.50	18.03

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
On.	1	UGE 1	02:22 14:52
To.	2		03:16 15:47
Fr.	3		04:06 16:36
Lø.	4		04:51 17:22
Sø.	5		05:36 18:07
Ma.	6	Hellig 3 konger	UGE 2
Ti.	7		06:21 18:51
On.	8		07:07 19:39
On.	8		07:57 20:30
To.	9		08:52 21:28
Fr.	10		09:54 22:32
Lø.	11		11:01 23:38
Sø.	12		- 12:07
Ma.	13		UGE 3
Ti.	14		00:40 13:08
Ti.	14		01:36 14:03
On.	15		02:27 14:51
To.	16		03:11 15:32
Fr.	17		03:48 16:06
Lø.	18		04:19 16:34
Sø.	19		04:45 17:00
Ma.	20		UGE 4
Ti.	21		05:10 17:27
Ti.	21		05:39 17:58
On.	22		06:12 18:35
To.	23		06:53 19:18
Fr.	24		07:41 20:09
Lø.	25		08:36 21:08
Sø.	26		09:39 22:16
Ma.	27		UGE 5
Ti.	28		10:54 23:34
Ti.	28		- 12:16
On.	29		00:53 13:32
To.	30		02:00 14:36
Fr.	31		02:58 15:32

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 8 timer 36 min. og tiltager i månedens løb 1 time 59 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Lø. 1	Brigida	Solens radius 16'14"	08.06	16.42	08.17	19.30
Sø. 2	4. s.e. h. 3 k.	Kyndelmisse Deneb kulm. midn. m.n. <i>Jesus vandrer på søen. Matt 14,22-33</i>	08.04	16.44	08.41	20.54
Ma. 3	Blasius	UGE 6	08.02	16.46	09.04	22.15
Ti. 4	Veronica		08.00	16.48	09.27	23.33
On. 5	Kprs. Mary	Agathe Tusmørket varer 42 min.	07.58	16.50	09.51	
To. 6	Dorothea	☉ f.kv. 20.22	07.56	16.52	10.18	00.47
Fr. 7	Richard		07.54	16.55	10.50	01.56
Lø. 8	Corintha		07.52	16.57	11.27	02.59
Sø. 9	Sidste s.e.h. 3 k.	Apollonia <i>Hvedekornet. Joh 12,23-33</i>	07.50	16.59	12.11	03.55
Ma.10	Scholastica	UGE 7	07.48	17.01	13.01	04.43
Ti. 11	Euphrosyne		07.45	17.03	13.57	05.23
On.12	Eulalia	Tusmørket varer 41 min. ☾ fjernest Jorden	07.43	17.05	14.58	05.57
To. 13	Benignus		07.41	17.08	16.02	06.26
Fr. 14	Valentinus		07.39	17.10	17.09	06.50
Lø. 15	Faustinus	☉ f.m. 00.53 Venus lyser klarest	07.36	17.12	18.16	07.11
Sø. 16	Septuagesima	Juliane <i>De betroede talenter. Matt 25,14--30</i>	07.34	17.14	19.25	07.31
Ma.17	Findanus	UGE 8	07.32	17.16	20.35	07.50
Ti. 18	Concordia		07.30	17.18	21.45	08.09
On. 19	Ammon	Tusmørket varer 40 min.	07.27	17.21	22.57	08.30
To. 20	Eucharis		07.25	17.23	-	08.54
Fr. 21	Samuel		07.23	17.25	00.10	09.22
Lø. 22	Peters stol	☉ s.kv. 18.15	07.20	17.27	01.21	09.58
Sø. 23	Seksagesima	Papias <i>Sædens vækst. Mark 4,26-32</i>	07.18	17.29	02.30	10.43
Ma.24	Matthias	Regulus kulm. midn. UGE 9	07.15	17.31	03.32	11.39
Ti. 25	Victorinus		07.13	17.34	04.25	12.48
On. 26	Inger	Tusmørket vare 39 min.	07.10	17.36	05.09	14.05
To. 27	Leander	☾ nærmest Jorden	07.08	17.38	05.45	15.29
Fr. 28	Øllegård		07.06	17.40	06.15	16.55

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Lø.	1	03:49	16:20
Sø.	2	04:36	17:03
Ma.	3	UGE 6	05:18 17:45
Ti.	4		06:00 18:24
On.	5	Kronprinsesse Mary	06:42 19:05
To.	6	Prinsesse Marie	07:27 19:50
Fr.	7		08:15 20:41
Lø.	8		09:12 21:41
Sø.	9		10:16 22:49
Ma.	10	Afstemningsdag 1920	UGE 7 11:27 -
Ti.	11		00:33 12:33
On.	12		01:03 13:32
To.	13		01:57 14:24
Fr.	14		02:30 15:07
Lø.	15		03:24 15:44
Sø.	16		03:57 16:15
Ma.	17	UGE 8	04:26 16:42
Ti.	18		04:53 17:09
On.	19		05:21 17:39
To.	20		05:54 18:12
Fr.	21		06:32 18:52
Lø.	22		07:18 19:39
Sø.	23		08:11 20:36
Ma.	24	UGE 9	09:15 21:44
Ti.	25		10:33 23:06
On.	26		- 12:00
To.	27		00:31 13:18
Fr.	28		01:42 14:21

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 10 timer 39 min. og tiltager i månedens løb 2 timer 19 min.			SOL		MÅNE		
			OP	NED	OP	NED	
Lø. 1	Albinus	● n.m. 09.00 Solens radius 16' 8"	07.03	17.42	06.41	18.21	
Sø. 2	Fastelavn	Quinquagesima <i>Esto mihi</i> <i>Op til Jerusalem. Luk 18,31-43</i>	07.01	17.44	07.05	19.45	
Ma. 3	Kunigunde	UGE 10	06.58	17.46	07.28	21.06	
Ti. 4	Hvide tirsdag	Adrianus	06.56	17.48	07.53	22.24	
On. 5	Aske onsdag	Theophilus Tusmørket varer 39 min.	06.53	17.50	08.20	23.37	
To. 6	Gotfred		06.50	17.52	08.50	-	
Fr. 7	Perpetua		06.48	17.55	09.26	00.44	
Lø. 8	Beata	● f.kv. 14.27	06.45	17.57	10.08	01.45	
Sø. 9	1. s. i fasten	Quadragesima <i>Invocavit</i> 40 riddere <i>Hvem er den største? Luk 22,24-32</i>	06.43	17.59	10.56	02.37	
Ma. 10	Ædel	UGE 11	06.40	18.01	11.50	03.20	
Ti. 11	Fred. 9.s fødsel	Thala ☾ fjernest Jorden	06.38	18.03	12.49	03.57	
On. 12	Tamperdag	Gregorius Tusmørket varer 39 min.	06.35	18.05	13.52	04.27	
To. 13	Macedonius		06.33	18.07	14.57	04.53	
Fr. 14	Eutychius	Merkur st. vestl. elong	06.30	18.09	16.04	05.16	
Lø. 15	Zacharias		06.27	18.11	17.13	05.36	
Sø. 16	2. s. i fasten	<i>Reminiscere</i> Gudmund ○ f.m. 18.08 <i>Drengen med den urene ånd. Mark 9,14-29</i>	06.25	18.13	18.23	05.56	
Ma. 17	Gertrud	UGE 12	06.22	18.15	19.34	06.15	
Ti. 18	Fred. 3.s. fødsel	Alexander	06.20	18.17	20.46	06.36	
On. 19	Joseph	Tusmørket varer 39 min.	06.17	18.19	21.59	07.00	
To. 20	Gordius	Jævn døgn 17.57	06.14	18.21	23.12	07.27	
Fr. 21	Benedictus		06.12	18.23	-	08.00	
Lø. 22	Paulus	Venus st. vestl. elong	06.09	18.25	00.21	08.42	
Sø. 23	3. s. i fasten	<i>Oculi</i> Fidelis <i>Løgnens fader. Joh 8,42-51</i>	06.07	18.27	01.24	09.34	
Ma. 24	Ulrica	● s.kv. 02.46	UGE 13	06.04	18.29	02.19	10.36
Ti. 25	Mariæ bebud.		06.01	18.31	03.05	11.48	
On. 26	Gabriel	Tusmørket varer 39 min.	05.59	18.33	03.42	13.07	
To. 27	Kastor	☾ nærmest Jorden	05.56	18.35	04.13	14.29	
Fr. 28	Ingrid	Eustachius	05.54	18.37	04.40	15.52	
Lø. 29	Jonas		05.51	18.39	05.05	17.15	
Sø. 30	Midfaste	<i>Lætare</i> Quirinus Sommer tid begynder ● n.m. 20.45 <i>Jesus, livets brød. Joh 6,24-35;37</i>	06.48	19.41	06.28	19.37	
Ma. 31	Fred. 5.s. Føds.	Balbina	UGE 14	06.46	19.43	06.52	20.57

	Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Lø. 1	02:40	15:14
Sø. 2 Fastelavn	03:31	16:00
Ma. 3 UGE 10	04:16	16:41
Ti. 4	04:57	17:18
On. 5	05:37	17:54
To. 6	06:15	18:30
Fr. 7	06:54	19:09
Lø. 8	07:37	19:55
Sø. 9	08:27	20:49
Ma. 10 UGE 11	09:27	21:54
Ti. 11	10:39	23:09
On. 12	11:51	-
To. 13	00:20	12:56
Fr. 14	01:19	13:50
Lø. 15	02:10	14:36
Sø. 16	02:53	15:17
Ma. 17 UGE 12	03:30	15:51
Ti. 18	04:03	16:22
On. 19	04:34	16:52
To. 20	05:06	17:22
Fr. 21	05:39	17:55
Lø. 22	06:18	18:33
Sø. 23	07:03	19:20
Ma. 24 UGE 13	07:57	20:16
Ti. 25	09:03	21:26
On. 26	10:24	22:50
To. 27	11:50	-
Fr. 28	00:14	13:03
Lø. 29	01:23	14:03
Sø. 30 Sommertid begynder	03:21	15:53
Ma. 31 UGE 14	04:11	16:37

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 13 timer 2 min. og tiltager i månedens løb 2 timer 9 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Ti. 1	Hugo	Solens radius 16'0"	06.43	19.45	07.18	22.13
On. 2	Theodosius	Tusmørket varer 40 min.	06.41	19.47	07.48	23.25
To. 3	Nicætas		06.38	19.49	08.22	-
Fr. 4	Ambrosius		06.35	19.51	09.02	00.30
Lø. 5	Irene		06.33	19.53	09.48	01.27
Sø. 6	Mariæ bebudelse	Sixtus Judica <i>Marias lovsang. Luk 1,46-55</i>	06.30	19.55	10.41	02.15
Ma. 7	Egesippus	☉ f.kv. 10.31 UGE 15	06.28	19.57	11.38	02.54
Ti. 8	Chr. 9.s fødsel	Janus ☾ fjernest Jorden Mars i opp. til Solen	06.25	19.59	12.40	03.27
On. 9	Procopius	Tusmørket varer 41 min.	06.23	20.01	13.44	03.55
To. 10	Ezechiel		06.20	20.03	14.50	04.19
Fr. 11	Leo		06.17	20.05	15.58	04.40
Lø. 12	Chr. 4.s fødsel	Julius	06.15	20.07	17.07	05.00
Sø. 13	Palmesøndag	Justinus <i>Jesus salves i Betania. Mark 14,3-9 el. Joh 12,1-16</i>	06.12	20.09	18.18	05.19
Ma. 14	Tiburtius	UGE 16	06.10	20.11	19.31	05.40
Ti. 15	Chr. 5.s fødsel	Olympia ☉ f.m. 09.42 Spica kulm. midn.	06.07	20.13	20.45	06.03
On. 16	Margrethe 2.s fødsel	Mariane Tusmørket varer 42 min.	06.05	20.15	21.59	06.29
To. 17	Skærtorsdag	Anicetus <i>Fodvaskningen. Joh 13,1-15</i>	06.03	20.17	23.11	07.01
Fr. 18	Langfredag	Eleutherius <i>Korsfæstelsen. Luk 23,26-49 el. Joh 19,17-37</i>	06.00	20.19	-	07.40
Lø. 19	Daniel		05.58	20.21	00.18	08.30
Sø. 20	Påskedag	Sulpicius <i>Jesu Kristi opstandelse. Matt 28,1-8</i>	05.55	20.23	01.16	09.30
Ma. 21	2. påskedag	Florentius UGE 17 <i>Den opstandne Jesus og Maria Magd. Joh 20,1-18</i>	05.53	20.25	02.04	10.39
Ti. 22	Cajus	☉ s.kv. 09.52	05.50	20.27	02.44	11.55
On. 23	Georgius	Tusmørket varer 44 min ☾ nærmest Jorden	05.48	20.29	03.16	13.14
To. 24	Albertus		05.46	20.31	03.43	14.35
Fr. 25	Mark. evang.		05.43	20.33	04.08	15.55
Lø. 26	Cletus		05.41	20.35	04.31	17.16
Sø. 27	1. s. e. påske	Quasimodo Charl. Amalie Ananias <i>Vogt mine får. Joh 21,15-19</i>	05.39	20.37	04.54	18.34
Ma. 28	Vitalis	Arcturus kulm. midn UGE 18	05.36	20.39	05.18	19.51
Ti. 29	Peter martyr	☉ n.m. 08.14	05.34	20.41	05.46	21.05
On. 30	Severus	Tusmørket varer 46 min.	05.32	20.43	06.17	22.13

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Ti.	1	04:55	17:17
On.	2	05:36	17:52
To.	3	06:12	18:26
Fr.	4	06:48	18:59
Lø.	5	07:23	19:34
Sø.	6	08:01	20:15
Ma.	7	UGE 15	08:46 21:04
Ti.	8	09:40	22:03
On.	9	10:46	23:12
To.	10	-	12:00
Fr.	11	00:26	13:10
Lø.	12	01:32	14:09
Sø.	13 Palmesøndag	02:27	15:00
Ma.	14	UGE 16	03:16 15:45
Ti.	15	03:59	16:24
On.	16 Dronning Margrethe	04:38	17:00
To.	17 Skærtorsdag	05:15	17:34
Fr.	18 Langfredag	05:51	18:08
Lø.	19	06:29	18:43
Sø.	20 Påskedag	07:10	19:24
Ma.	21 2. Påskedag	UGE 17	07:57 20:11
Ti.	22	08:52	21:08
On.	23	09:59	22:18
To.	24	11:18	23:38
Fr.	25	-	12:36
Lø.	26	00:55	13:43
Sø.	27	02:02	14:40
Ma.	28 Prinsesse Benedikte	UGE 18	02:59 15:30
Ti.	29	03:49	16:15
On.	30	04:34	16:54

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 15 timer 16 min. og tiltager i månedens løb 1 time 45 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
To. 1	Voldermisse	Solens radius 15' 52"	05.30	20.45	06.55	23.14
Fr. 2	Athanasius		05.27	20.47	07.39	-
Lø. 3	Korsmisse		05.25	20.49	08.29	00.07
Sø. 4	2. s. e. påske	<i>Misericordia Domini</i> Florian <i>Mine får hører min røst. Joh 10,22-30</i>	05.23	20.51	09.26	00.51
Ma. 5	Danmarks befrielse	Gothard UGE 19 De lyse nætter begynder	05.21	20.53	10.26	01.27
Ti. 6	Johannes ante portam	☾ fjernest Jorden	05.19	20.55	11.29	01.56
On. 7	Flavia	Tusmørket varer 48 min. ☉ f.kv. 05.15	05.17	20.57	12.35	02.21
To. 8	Stanislaus		05.15	20.59	13.41	02.44
Fr. 9	Caspar		05.13	21.01	14.49	03.04
Lø. 10	Gordianus	Saturn i opp. til Solen	05.11	21.03	15.59	03.23
Sø. 11	3. s. e. påske	<i>Jubilate</i> Mamertus <i>Vejen, sandheden og livet. Joh 14,1-11</i>	05.09	21.05	17.10	03.43
Ma. 12	Pancratius	UGE 20	05.07	21.06	18.24	04.04
Ti. 13	Ingenuus		05.05	21.08	19.39	04.29
On. 14	Kristian	Tusmørket varer 51 min. ☉ f.m. 21.16	05.03	21.10	20.54	04.58
To. 15	Sophie		05.01	21.12	22.05	05.35
Fr. 16	St. Bededag	Sara <i>Bed, så skal der gives jer. Matt 7,7-14</i>	04.59	21.14	23.08	06.21
Lø. 17	Bruno		04.58	21.16	-	07.19
Sø. 18	4. s. e. påske	<i>Cantate</i> Erik ☾ nærmest Jorden <i>Sandheden gør fri. Joh 8,28-36</i>	04.56	21.17	00.02	08.27
Ma. 19	Potentiana	UGE 21	04.54	21.19	00.45	09.43
Ti. 20	Angelica		04.53	21.21	01.20	11.02
On. 21	Helene	Tusmørket varer 54 min. ☉ s.kv. 14.59	04.51	21.23	01.49	12.23
To. 22	Castus		04.50	21.24	02.14	13.43
Fr. 23	Desiderius		04.48	21.26	02.37	15.02
Lø. 24	Esther		04.47	21.27	02.59	16.20
Sø. 25	5. s. e. påske	<i>Rogate</i> Urbanus Merkur st. østl. elong <i>Jesu bøn for disciplene. Joh. 17,1-11</i>	04.45	21.29	03.22	17.36
Ma. 26	Kpr. Frederik	Beda UGE 22	04.44	21.31	03.48	18.50
Ti. 27	Lucian		04.42	21.32	04.17	19.59
On. 28	Vilhelm	Tusmørket varer 57 min. ☉ n.m. 20.40	04.41	21.34	04.51	21.03
To. 29	Kr. Himmelfart	Maximinus <i>Jesu Kristi himmelfart. Luk 24,46-53</i>	04.40	21.35	05.32	21.59
Fr. 30	Vigand		04.39	21.36	06.20	22.47
Lø. 31	Petronella		04.38	21.38	07.14	23.26

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
To.	1	05:15	17:30
Fr.	2	05:51	18:03
Lø.	3	06:23	18:33
Sø.	4	06:54	19:05
Ma.	5 Danmarks Befrielse	UGE 19	07:29 19:42
Ti.	6	08:10	20:27
On.	7	08:59	21:19
To.	8	09:57	22:19
Fr.	9	11:04	23:27
Lø.	10	-	12:15
Sø.	11	00:36	13:21
Ma.	12 UGE 20	01:39	14:19
Ti.	13	02:36	15:10
On.	14	03:27	15:56
To.	15	04:13	16:38
Fr.	16 Store Bededag	04:57	17:18
Lø.	17	05:39	17:56
Sø.	18	06:21	18:36
Ma.	19 UGE 21	07:06	19:19
Ti.	20	07:55	20:08
On.	21	08:50	21:04
To.	22	09:53	22:09
Fr.	23	11:03	23:21
Lø.	24	-	12:13
Sø.	25	00:33	13:18
Ma.	26 Kronprins Frederik	UGE 22	01:38 14:15
Ti.	27	02:36	15:07
On.	28	03:29	15:54
To.	29 Kr. Himmelfartsdag	04:15	16:35
Fr.	30	04:57	17:12
Lø.	31	05:33	17:45

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 17 t 3 min. Tiltager indtil den 21., hvor den er 17 t 27 min. Aftager så 5 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Sø. 1	6. s.e. Påske	Exaudi Nikomedes Antares kulm. midn. Solens radius 15' 46" <i>At de alle må være ét. Joh 17,20-26</i>	04.37	21.39	08.13	23.58
Ma. 2	Marcellinus	UGE 23	04.36	21.40	09.15	-
Ti. 3	Fred. 8.s fødsel	Erasmus ☾ fjernest Jorden	04.35	21.42	10.20	00.25
On. 4	Optatus	Tusmørket varer 60 min.	04.34	21.43	11.26	00.48
To. 5	Grundlovsdag	Kong Hans' fødsel Bonifacius ● f.kv. 22.39	04.33	21.44	12.32	01.09
Fr. 6	Norbertus		04.32	21.45	13.40	01.28
Lø. 7	Jeremias		04.31	21.46	14.50	01.47
Sø. 8	Pinsedag	Medardus <i>Helligåndens komme. Joh 14,15-21</i>	04.31	21.47	16.01	02.07
Ma. 9	2. pinsedag	Primus UGE 24 <i>Den, der tror, har evigt liv. Joh 6,44-51</i>	04.30	21.48	17.15	02.30
Ti. 10	Onuphrius		04.30	21.49	18.30	02.56
On. 11	Tamperdag	Prins Henrik Barnabas apostel Tusmørket varer 63 min.	04.29	21.50	19.44	03.29
To. 12	Basilius		04.29	21.51	20.52	04.10
Fr. 13	Cyrillus	○ f.m. 06.11 Capella kulm. midn. m.n.	04.28	21.51	21.52	05.03
Lø. 14	Rufinus		04.28	21.52	22.42	06.08
Sø. 15	Trinitatis	Valdemarsdag Vitus ☾ nærmest Jorden <i>Dåb i den treenige Guds navn. Matt 28,16-20</i>	04.28	21.53	23.21	07.23
Ma. 16	Tycho	UGE 25	04.28	21.53	23.53	08.44
Ti. 17	Botolphus		04.28	21.54	-	10.07
On. 18	Leontius	Tusmørket varer 64 min.	04.28	21.54	00.20	11.30
To. 19	Gervasius	● s.kv. 20.39	04.28	21.54	00.44	12.50
Fr. 20	Sylvérius		04.28	21.55	01.06	14.09
Lø. 21	Albanus	Solhverv 12.51 Længste dag	04.28	21.55	01.29	15.25
Sø. 22	1. s. e. trin.	10.000 martyrer <i>Den rige bonde. Luk 12,13-21</i>	04.28	21.55	01.53	16.39
Ma. 23	Paulinus	UGE 26	04.28	21.55	02.20	17.49
Ti. 24	Skt. Hansdag		04.29	21.55	02.52	18.54
On. 25	Prosper	Tusmørket varer 64 min.	04.29	21.55	03.30	19.53
To. 26	Pelagius		04.30	21.55	04.14	20.43
Fr. 27	Syvsoverdag	● n.m. 10.08	04.30	21.55	05.05	21.26
Lø. 28	Carol. Amalie	Eleonora	04.31	21.55	06.03	22.00
Sø. 29	2. s. e. trin.	Petrus Paulus <i>Kristi efterfølgelse. Luk 14,25-35</i>	04.32	21.54	07.04	22.29
Ma. 30	Lucina	☾ fjernest Jorden UGE 27	04.32	21.54	08.08	22.54

		Højvande ved Vidåslusen <small>(se side 31)</small>	
Sø. 1		06:04	18:14
Ma. 2	UGE 23	06:33	18:43
Ti. 3		07:03	19:15
On. 4		07:39	19:55
To. 5	Grundlovsdag	08:24	20:42
Fr. 6		09:15	21:35
Lø. 7	Prins Joachim	10:14	22:35
Sø. 8	Pinsedag	11:19	23:41
Ma. 9	2. Pinsedag UGE 24	-	12:28
Ti. 10		00:49	13:34
On. 11	Prins Henrik	01:55	14:34
To. 12		02:55	15:27
Fr. 13		03:50	16:17
Lø. 14		04:41	17:02
Sø. 15	Valdemarsdag	05:29	17:46
Ma. 16	UGE 25	06:15	18:29
Ti. 17		07:01	19:14
On. 18		07:48	20:02
To. 19		08:39	20:54
Fr. 20		09:35	21:53
Lø. 21		10:37	22:58
Sø. 22		11:42	-
Ma. 23	UGE 26	00:06	12:48
Ti. 24	Skt. Hansdag	01:12	13:48
On. 25		02:13	14:43
To. 26		03:08	15:33
Fr. 27		03:57	16:18
Lø. 28		04:41	16:57
Sø. 29		05:18	17:31
Ma. 30	UGE 27	05:48	18:00

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 17 t 21 min. og aftager i månedens løb 1 time 20 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Ti.	1	Chr. 2.s fødsel	Fred. 2.s fødsel Theobaldus Solens radius 15' 44"	04.33	21.54	09.13	23.15
On.	2	Mariæ besøg	Tusmørket varer 62 min.	04.34	21.53	10.19	23.35
To.	3	Cornelius	Vega kulm. midn.	04.35	21.53	11.26	23.54
Fr.	4	Ulricus	Jorden fjernest Solen Pluto i opp. til Solen	04.36	21.52	12.33	-
Lø.	5	Anshelmus	☉ f.kv. 13.59	04.37	21.51	13.42	00.13
Sø.	6	3. s. e. trin <i>Den fortabte søn.</i> Luk 15,11-32	Dion	04.38	21.51	14.53	00.34
Ma.	7	Villebaldus	UGE 28	04.39	21.50	16.06	00.57
Ti.	8	Kjeld		04.40	21.49	17.19	01.26
On.	9	Sostrata	Tusmørket varer 60 min.	04.41	21.48	18.30	02.02
To.	10	Knud, konge		04.42	21.47	19.35	02.47
Fr.	11	Josva		04.43	21.46	20.30	03.46
Lø.	12	Henrik	☉ f.m. 13.25 Merkur st. vestl. elong.	04.45	21.45	21.16	04.56
Sø.	13	4. s. e. trin. <i>Elsk jeres fjender.</i> Matt 5,43-48	Margarethe ☾ nærmest Jorden	04.46	21.44	21.52	06.16
Ma.	14	Bonaventura	UGE 29	04.47	21.43	22.23	07.41
Ti.	15	Apostl. deling		04.49	21.41	22.49	09.07
On.	16	Susanne	Tusmørket varer 57 min.	04.50	21.40	23.12	10.31
To.	17	Alexius		04.52	21.39	23.36	11.53
Fr.	18	Arnolphus		04.53	21.37	-	13.12
Lø.	19	Justa	☉ s.kv. 04.08	04.55	21.36	00.00	14.28
Sø.	20	5. s. e. trin. <i>Peters bekendelse.</i> Matt 16,13-26	Elias	04.56	21.35	00.26	15.40
Ma.	21	Evenus	UGE 30	04.58	21.33	00.56	16.47
Ti.	22	Maria Magd.	Hundredagene begynder Altair kulm. midn.	05.00	21.31	01.32	17.47
On.	23	Apollinaris	Tusmørket varer 54 min.	05.01	21.30	02.13	18.40
To.	24	Christina		05.03	21.28	03.02	19.25
Fr.	25	Jacobus		05.05	21.27	03.56	20.02
Lø.	26	Anna		05.06	21.25	04.56	20.33
Sø.	27	6. s. e. trin. <i>Den rige yngling.</i> Matt 19,16-26	Martha ☉ n.m. 00.42	05.08	21.23	05.58	20.59
Ma.	28	Aurelius	☾ fjernest Jorden UGE 31	05.10	21.21	07.03	21.22
Ti.	29	Oluf		05.12	21.19	08.09	21.42
On.	30	Abdon	Tusmørket varer 51 min.	05.14	21.18	09.15	22.02
To.	31	Germanus		05.15	21.16	10.22	22.21

	Højvande ved Vidåslusen <small>(se side 31)</small>	
Ti. 1	06:15	18:26
On. 2	06:42	18:54
To. 3	07:14	19:28
Fr. 4	07:52	20:09
Lø. 5	08:37	20:57
Sø. 6	09:30	21:52
Ma. 7 UGE 28	10:30	22:54
Ti. 8	11:36	-
On. 9	00:03	12:48
To. 10	01:18	13:58
Fr. 11	02:28	15:01
Lø. 12	03:30	15:57
Sø. 13	04:27	16:47
Ma. 14 UGE 29	05:17	17:34
Ti. 15	06:04	18:18
On. 16	06:48	19:03
To. 17	07:33	19:48
Fr. 18	08:18	20:36
Lø. 19	09:08	21:29
Sø. 20	10:03	22:29
Ma. 21 UGE 30	11:05	23:26
Ti. 22	-	12:12
On. 23	00:44	13:18
To. 24	01:48	14:18
Fr. 25	02:47	15:12
Lø. 26	03:38	16:00
Sø. 27	04:23	16:41
Ma. 28 UGE 31	05:01	17:15
Ti. 29	05:32	17:43
On. 30	05:58	18:08
To. 31	06:23	18:33

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 15 timer 57 min. og aftager i månedens løb 2 timer 6 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Fr.	1	Peters fængsel	Solens radius 15' 45"	05.17	21.14	11.29	22.40
Lø.	2	Hannibal		05.19	21.12	12.38	23.02
Sø.	3	7. s. e. trin.	Nikodemus Deneb kulm. midn. <i>Bekendelse uden frygt. Matt 10,24-31</i>	05.21	21.10	13.48	23.28
Ma.	4	Dominicus	☉ f. kv. 02.50	05.23	21.08	14.59	23.59
Ti.	5	Osvaldus		05.25	21.06	16.09	-
On.	6	Kristi forkl.	Tusmørket varer 48 min.	05.26	21.03	17.15	00.39
To.	7	Donatus	De lyse nætter ender	05.28	21.01	18.14	01.29
Fr.	8	Ruth		05.30	20.59	19.05	02.31
Lø.	9	Romanus		05.32	20.57	19.46	03.46
Sø.	10	8. s. e. trin.	Laurentius ☉ f.m. 20.09 ☾ nærmest Jorden <i>At høre og gøre derefter. Matt 7,22-29</i>	05.34	20.55	20.20	05.08
Ma.	11	Herman		05.36	20.53	20.49	06.35
Ti.	12	Chr. 3.s. fødsel	Clara	05.38	20.50	21.15	08.02
On.	13	Hippolytus	Tusmørket varer 46 min.	05.40	20.48	21.39	09.28
To.	14	Eusebius		05.42	20.46	22.04	10.51
Fr.	15	Mariæ himmelfart		05.43	20.44	22.30	12.10
Lø.	16	Rochus		05.45	20.41	23.00	13.26
Sø.	17	9. s. e. trin.	Anastatius ☉ s.kv. 14.26 <i>At vente på Herren. Luk 12,32-48 el. Enken og den uretfærdige dommer. Luk 18,1-8</i>	05.47	20.39	23.34	14.36
Ma.	18	Agapetus		05.49	20.37	-	15.39
Ti.	19	Sebaldus		05.51	20.34	00.14	16.35
On.	20	Bernhard	Tusmørket varer 44 min.	05.53	20.32	01.00	17.23
To.	21	Salomon		05.55	20.29	01.52	18.03
Fr.	22	Symphorian		05.57	20.27	02.50	18.36
Lø.	23	Zakæus	Hundredagene ender	05.59	20.24	03.51	19.04
Sø.	24	10. s. e. trin.	Bartholomæus ☾ fjernest Jorden <i>Dom over denne slægt. Matt 11,16-24</i>	06.01	20.22	04.55	19.28
Ma.	25	Ludvig	☉ n.m. 16.13	06.03	20.20	06.00	19.49
Ti.	26	Irenæus		06.05	20.17	07.06	20.09
On.	27	Gebhardus	Tusmørket varer 42 min.	06.07	20.15	08.13	20.28
To.	28	Lovise	Augustinus	06.09	20.12	09.20	20.48
Fr.	29	Joh. Halsh.	Neptun i opp. til Solen	06.10	20.10	10.28	21.09
Lø.	30	Benjamin		06.12	20.07	11.37	21.33
Sø.	31	11. s. e. trin.	Bertha <i>Jesus og synderinden. Luk 7,36-50</i>	06.14	20.05	12.47	22.02

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Fr.	1	06:51	19:04
Lø.	2	07:24	19:41
Sø	3	08:04	20:24
Ma.	4	UGE 32	08:51 21:16
Ti.	5	09:46	22:16
On.	6	10:51	23:27
To.	7	-	12:06
Fr.	8	00:47	13:25
Lø.	9	02:06	14:36
Sø.	10	03:14	15:37
Ma.	11	UGE 33	04:11 16:30
Ti.	12	05:01	17:18
On.	13	05:46	18:02
To.	14	06:28	18:45
Fr.	15	07:09	19:27
Lø.	16	07:50	20:12
Sø.	17	08:34	21:00
Ma.	18	UGE 34	09:24 21:55
Ti.	19	10:22	23:00
On.	20	11:30	-
To.	21	00:11	12:42
Fr.	22	01:20	13:48
Lø.	23	02:21	14:45
Sø.	24	03:14	15:34
Ma.	25	UGE 35	04:00 16:17
Ti.	26	04:39	16:53
On.	27	05:11	17:23
To.	28	05:39	17:48
Fr.	29	06:03	18:14
Lø.	30	06:29	18:42
Sø.	31	06:59	19:17

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 13 timer 46 min. og aftager i månedens løb 2 timer 12 min.				SOL		MÅNE		
				OP	NED	OP	NED	
Ma.	1	Ægidius	Solens radius 15' 51"	UGE 36	06.16	20.02	13.55	22.37
Ti.	2	Elisa	☉ f. kv. 13.11		06.18	19.59	15.01	23.21
On.	3	Seraphia	Tusmørket varer 41 min.		06.20	19.57	16.01	-
To.	4	Juliane Marie	Theodosia		06.22	19.54	16.54	00.16
Fr.	5	Regina	Danmarks udsendte		06.24	19.52	17.38	01.23
Lø.	6	Magnus			06.26	19.49	18.15	02.39
Sø.	7	12. s. e. trin.	Louise Robert Fomalhaut kulm. midn. <i>Bespottelse imod Ånden. Matt 12,31-42</i>		06.28	19.47	18.46	04.02
Ma.	8	Mariæ fødsel	☾ nærmest Jorden	UGE 37	06.30	19.44	19.13	05.28
Ti.	9	Gorgonius	☉ f.m. 03.38		06.32	19.41	19.39	06.54
On.	10	Burchhardt	Tusmørket varer 40 min.		06.33	19.39	20.04	08.20
To.	11	Hillebert			06.35	19.36	20.31	09.43
Fr.	12	Guido			06.37	19.34	21.00	11.03
Lø.	13	Cyprianus			06.39	19.31	21.33	12.18
Sø.	14	13. s. e. trin.	= ophøjelse <i>Zebedæussønnerne. Matt 20,20-28</i>		06.41	19.28	22.12	13.26
Ma.	15	Eskild		UGE 38	06.43	19.26	22.56	14.27
Ti.	16	Euphemia	☉ s. kv. 04.05		06.45	19.23	23.47	15.18
On.	17	Tamperdag	Lambertus Tusmørket varer 39 min.		06.47	19.20	-	16.01
To.	18	Chr. 8.s. fødsel	Titus		06.49	19.18	00.43	16.37
Fr.	19	Constantia			06.51	19.15	01.43	17.06
Lø.	20	Tobias	☾ fjernest Jorden		06.53	19.12	02.46	17.32
Sø.	21	14. s. e. trin.	Matthæus <i>Den syge ved Betesda dam. Joh 5,1-15</i>		06.55	19.10	03.50	17.54
Ma.	22	Mauritius	Merkur st. østl. elong	UGE 39	06.56	19.07	04.56	18.15
Ti.	23	Linus	Jævndøgn 04.29		06.58	19.05	06.03	18.34
On.	24	Tecla	Tusmørket varer 39 min. ☉ n.m. 08.14		07.00	19.02	07.10	18.54
To.	25	Cleophas			07.02	18.59	08.19	19.15
Fr.	26	Chr. 10.s. fødsel	Adolph		07.04	18.57	09.28	19.39
Lø.	27	Cosmus			07.06	18.54	10.38	20.06
Sø.	28	15. s. e. trin.	Venceslaus <i>Ét er fornødent. Luk 10,38-42</i>		07.08	18.52	11.47	20.39
Ma.	29	Skt. Michael		UGE 40	07.10	18.49	12.53	21.20
Ti.	30	Hieronymus			07.12	18.46	13.54	22.10

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Ma. 1	UGE 36	07:36	19:59
Ti. 2		08:19	20:48
On. 3		09:12	21:48
To. 4		10:15	23:00
Fr. 5	Danmarks udsendte	11:32	-
Lø. 6		00:26	12:58
Sø. 7		01:49	14:14
Ma. 8	UGE 37	02:57	15:17
Ti. 9		03:52	16:10
On. 10		04:41	16:57
To. 11		05:24	17:42
Fr. 12		06:03	18:22
Lø. 13		06:42	19:03
Sø. 14		07:19	19:43
Ma. 15	UGE 38	07:58	20:27
Ti. 16		08:43	21:17
On. 17		09:36	22:17
To. 18		10:42	23:29
Fr. 19		11:57	-
Lø. 20		00:42	13:08
Sø. 21		01:46	14:09
Ma. 22	UGE 39	02:41	15:00
Ti. 23		03:28	15:45
On. 24		04:09	16:24
To. 25		04:45	16:57
Fr. 26		05:15	17:26
Lø. 27		05:42	17:54
Sø. 28		06:09	18:24
Ma. 29	UGE 40	06:39	18:59
Ti. 30		07:14	19:40

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 11 timer 30 min. og aftager i månedens løb 2 timer 14 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
On. 1	Remigius	Tusmørket varer 39 min. ● f. kv. 21.32 Solens radius 15' 59"	07.14	18.44	14.47	23.11
To. 2	Ditlev		07.16	18.41	15.33	-
Fr. 3	Mette		07.18	18.38	16.11	00.21
Lø. 4	Franciscus		07.20	18.36	16.44	01.38
Sø. 5	16. s. e. trin.	Placidus <i>Lazarus' opvækkelse. Joh 11,19-45</i>	07.22	18.33	17.12	03.00
Ma. 6	Fred. 7.s. fødsel	Broderus ☾ nærmest Jorden	07.24	18.31	17.38	04.24
Ti. 7	Fred. 1.s. fødsel	Amalie Uranus i opp. til Solen	07.26	18.28	18.03	05.48
On. 8	Ingeborg	Tusmørket varer 39 min. ○ f.m. 12.51	07.28	18.26	18.29	07.12
To. 9	Dionysius		07.30	18.23	18.57	08.34
Fr. 10	Gereon		07.32	18.21	19.29	09.53
Lø. 11	Fred. 4.s fødsel		07.34	18.18	20.05	11.06
Sø. 12	17. s. e. trin.	Maximilian <i>Jesus som gæst hos tolderen Levi. Mark 2,14-22</i>	07.36	18.16	20.48	12.12
Ma. 13	Angelus		07.38	18.13	21.38	13.09
Ti. 14	Calixtus		07.40	18.11	22.33	13.57
On. 15	Hedevig	Tusmørket varer 39 min. ● s.kv. 21.12	07.42	18.08	23.32	14.36
To. 16	Gallus		07.44	18.06	-	15.08
Fr. 17	Florentinus		07.46	18.03	00.35	15.35
Lø. 18	Lukas evang.	☾ fjernest Jorden	07.48	18.01	01.39	15.58
Sø. 19	18. s. e. trin.	Balthasar <i>Det sande vintræ. Joh 15,1-11</i>	07.50	17.58	02.44	16.19
Ma. 20	Felicianus		07.52	17.56	03.50	16.39
Ti. 21	11.000 jomfruer		07.54	17.53	04.57	16.59
On. 22	Cordula	Tusmørket varer 40 min.	07.56	17.51	06.06	17.20
To. 23	Søren	● n.m. 23.57	07.58	17.49	07.15	17.42
Fr. 24	FN dag	Proclus	08.01	17.46	08.26	18.09
Lø. 25	Crispinus		08.03	17.44	09.37	18.40
Sø. 26	19. s. e. trin.	Amandus Sommertid ender <i>De første disciple. Joh 1,35-51</i>	07.05	16.42	09.45	18.19
Ma. 27	Sem		07.07	16.39	10.49	19.07
Ti. 28	Marie Sophie Frederikke	Simon og Judas	07.09	16.37	11.45	20.04
On. 29	Narcissus	Tusmørket varer 41 min.	07.11	16.35	12.33	21.11
To. 30	Absalon		07.13	16.33	13.13	22.25
Fr. 31	Reform. beg.	Louise ● f. kv. 03.48	07.15	16.31	13.46	23.43

		Højtide ved Vidåslusen <small>(se side 31)</small>	
On. 1		07:56	20:30
To. 2		08:48	21:30
Fr. 3		09:51	22:44
Lø. 4		11:09	-
Sø. 5		00:11	12:36
Ma. 6	UGE 41	01:31	13:51
Ti. 7		02:36	14:54
On. 8		03:30	15:48
To. 9		04:18	16:36
Fr. 10		05:00	17:19
Lø. 11		05:39	17:59
Sø. 12		06:15	18:37
Ma. 13	UGE 42	06:49	19:14
Ti. 14		07:25	19:53
On. 15		08:05	20:37
To. 16		08:53	21:30
Fr. 17		09:50	22:36
Lø. 18		10:59	23:50
Sø. 19		-	12:13
Ma. 20	UGE 43	00:59	13:19
Ti. 21		01:58	14:16
On. 22		02:49	15:05
To. 23		03:34	15:48
Fr. 24	FN dag	04:14	16:27
Lø. 25		04:49	17:02
Sø. 26	Sommertid ender	04:21	16:36
Ma. 27	UGE 44	04:52	17:11
Ti. 28		05:25	17:48
On. 29		06:01	18:31
To. 30		06:43	19:21
Fr. 31		07:35	20:21

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 9 timer 11 min. og aftager i månedens løb 1 time 45 min.				SOL		MÅNE		
				OP	NED	OP	NED	
Lø.	1	Alle helgen	Merkur st. vestl. Elong. Solens radius 16' 7"	07.17	16.28	14.14	-	
Sø.	2	Alle helgens s.	Alle sjæle <i>Jordens salt og verdens lys. Matt 5,13-16 el. Saligprisningerne. Matt 5,1-12</i>	07.19	16.26	14.40	01.04	
Ma.	3	Hubertus	☾ nærmest Jorden	UGE 45	07.22	16.24	15.04	02.25
Ti.	4	Otto		07.24	16.22	15.29	03.47	
On.	5	Malachias	Tusmørket varer 42 min.	07.26	16.20	15.55	05.08	
To.	6	Leonhardus	☉ f.m. 23.23	07.28	16.18	16.24	06.27	
Fr.	7	Engelbrecht		07.30	16.16	16.58	07.43	
Lø.	8	Claudius		07.32	16.14	17.39	08.54	
Sø.	9	21. s. e. trin.	Theodor <i>De dræbte galilæere. Luk 13,1-9</i>	07.34	16.12	18.26	09.56	
Ma.	10	Luther		UGE 46	07.36	16.10	19.19	10.49
Ti.	11	Morten Bisp		07.38	16.08	20.18	11.32	
On.	12	Torkild	Tusmørket varer 43 min.	07.40	16.06	21.20	12.08	
To.	13	Arcadius		07.43	16.05	22.24	12.37	
Fr.	14	Frederik	☉ s. kv. 16.15	07.45	16.03	23.29	13.02	
Lø.	15	Leopold	☾ fjernest Jorden	07.47	16.01	-	13.24	
Sø.	16	22. s. e. trin.	Othenius <i>Den største i Himmeriget. Matt 18,1-14</i>	07.49	16.00	00.35	13.44	
Ma.	17	Anianus		UGE 47	07.51	15.58	01.41	14.03
Ti.	18	Hesychius		07.53	15.56	02.49	14.23	
On.	19	Elisabeth	Tusmørket varer 45 min.	07.55	15.55	03.58	14.45	
To.	20	Volkmarus		07.57	15.53	05.08	15.09	
Fr.	21	Mariæ ofring		07.59	15.52	06.20	15.39	
Lø.	22	Cecilia	☉ n.m. 13.32	08.01	15.50	07.31	16.15	
Sø.	23	Sidste s. i kirkeåret	Clemens <i>Kom til mig. Matt 11,25-30</i>	08.03	15.49	08.38	17.00	
Ma.	24	Chrysogonus		UGE 48	08.04	15.48	09.39	17.55
Ti.	25	Catharina		08.06	15.46	10.32	19.00	
On.	26	Conradus	Tusmørket varer 46 min.	08.08	15.45	11.15	20.14	
To.	27	Facundus		08.10	15.44	11.50	21.31	
Fr.	28	Sophie Magd.	☾ nærmest Jorden	08.12	15.43	12.20	22.51	
Lø.	29	Saturninus	☉ f. kv. 11.06	08.13	15.42	12.46	-	
Sø.	30	1. s. i advent	Chr. 6.s fødsel Andreas <i>Jesu indtog i Jerusalem. Matt 21,1-9</i>	08.15	15.41	13.10	00.11	

		Højtide ved Vidåslusen (se side 31)	
Lø. 1		08:38	21:34
Sø. 2		09:53	22:54
Ma. 3	UGE 45	11:14	-
Ti. 4		00:09	12:27
On. 5		01:12	13:30
To. 6		02:06	14:25
Fr. 7		02:54	15:14
Lø. 8		03:37	15:58
Sø. 9		04:15	16:38
Ma. 10	UGE 46	04:51	17:14
Ti. 11	Morten Bisp	05:24	17:47
On. 12		05:57	18:21
To. 13		06:32	19:00
Fr. 14		07:14	19:45
Lø. 15		08:03	20:41
Sø. 16		09:01	21:45
Ma. 17	UGE 47	10:06	22:56
Ti. 18		11:15	-
On. 19		00:03	12:20
To. 20		01:02	13:18
Fr. 21		01:54	14:09
Lø. 22		02:40	14:56
Sø. 23		03:22	15:39
Ma. 24	UGE 48	04:00	16:20
Ti. 25		04:38	17:00
On. 26		05:15	17:42
To. 27		05:54	18:27
Fr. 28		06:38	19:16
Lø. 29		07:29	20:13
Sø. 30		08:28	21:19

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 7 t 23 min. Aftager indtil den 21., hvor den er 6 t 56 min. Tiltager så 6 min.				SOL		MÅNE		
				OP	NED	OP	NED	
Ma.	1	Arnold	Solens radius 16' 13"	UGE 49	08.17	15.40	13.33	01.31
Ti.	2	Bibiana	Aldebaran kulm. midn.		08.18	15.39	13.58	02.50
On.	3	Svend	Tusmørket varer 48 min.		08.20	15.38	14.24	04.08
To.	4	Charlotte Frederikke	Barbara		08.22	15.38	14.55	05.24
Fr.	5	Sabina			08.23	15.37	15.32	06.36
Lø.	6	Nikolaus	○ f.m. 13.27		08.25	15.36	16.15	07.42
Sø.	7	2. s. i advent	Agathon <i>Når Menneskesønnen kommer. Luk 21,25-36</i>		08.26	15.36	17.06	08.39
Ma.	8	Mariæ undf.		UGE 50	08.27	15.35	18.03	09.27
Ti.	9	Rudolph			08.29	15.35	19.04	10.06
On.	10	Judith	Tusmørket varer 49 min.		08.30	15.35	20.08	10.39
To.	11	Damasus			08.31	15.34	21.13	11.06
Fr.	12	Epimachus	Rigel kulm. midn. Capella kulm. midn.		08.32	15.34	22.18	11.29
Lø.	13	Lucia	☾ fjernest Jorden		08.33	15.34	23.24	11.49
Sø.	14	3. s. i advent	Crispus ● s.kv.13.51 <i>Johannes Døber i fængsel. Matt 11,2-10</i>		08.34	15.34	-	12.09
Ma.	15	Nikatus		UGE 51	08.35	15.34	00.31	12.28
Ti.	16	Lazarus			08.36	15.34	01.38	12.48
On.	17	Tamperdag	Albina Tusmørket varer 49 min.		08.37	15.34	02.47	13.11
To.	18	Lovise			08.38	15.35	03.57	13.37
Fr.	19	Nemesius			08.39	15.35	05.09	14.09
Lø.	20	Abraham			08.39	15.35	06.19	14.49
Sø.	21	4. s. i advent	Thomas Korteste dag <i>Johannes Døbers vidnebyrd. Joh 1,19-28</i>		08.40	15.36	07.24	15.40
Ma.	22	Japetus	● n.m. 02.36 Solhverv 00.03 Betelgeuze kulm. midn.	UGE 52	08.40	15.36	08.23	16.43
Ti.	23	Torlacus			08.41	15.37	09.12	17.55
On.	24	Juleaften	Alexandrine Adam Tusmørket varer 49 min. ☾ nærmest Jorden		08.41	15.37	09.51	19.14
To.	25	Juledag	<i>Jesu Kristi fødsel. Luk 2,1-14</i>		08.41	15.38	10.24	20.36
Fr.	26	2. juledag	Skt. Stephan <i>Det retfærdige blod. Matt 23,34-39</i>		08.42	15.39	10.52	21.58
Lø.	27	Joh. Evang.			08.42	15.40	11.17	23.19
Sø.	28	Julesøndag	Børnedag ● f.kv. 19.31 <i>Simeon og Anna. Luk 2,25-40</i>		08.42	15.41	11.40	-
Ma.	29	Noah		UGE 1	08.42	15.42	12.04	00.39
Ti.	30	David			08.42	15.43	12.30	01.56
On.	31	Sylvester	Tusmørket varer 49 min.		08.42	15.44	12.58	03.12

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Ma. 1	UGE 49	09:36	22:30
Ti. 2		10:51	23:41
On. 3		-	12:01
To. 4		00:44	13:06
Fr. 5		01:40	14:03
Lø. 6		02:31	14:54
Sø. 7		03:16	15:39
Ma. 8	UGE 50	03:57	16:19
Ti. 9		04:33	16:54
On. 10		05:05	17:24
To. 11		05:34	17:54
Fr. 12		06:05	18:27
Lø. 13		06:40	19:06
Sø. 14		07:24	19:54
Ma. 15	UGE 51	08:13	20:48
Ti. 16		09:09	21:51
On. 17		10:12	22:58
To. 18		11:20	-
Fr. 19		00:06	12:27
Lø. 20		01:09	13:30
Sø. 21		02:05	14:27
Ma. 22	UGE 52	02:55	15:18
Ti. 23		03:41	16:06
On. 24 Juleaftensdag		04:24	16:51
To. 25 Juledag		05:06	17:35
Fr. 26 2. Juledag		05:48	18:19
Lø. 27		06:32	19:06
Sø. 28		07:20	19:57
Ma. 29	UGE 1	08:15	20:55
Ti. 30		09:16	21:59
On. 31		10:24	23:08

Solens opgang og nedgang

Korrektioner for Sønderjylland

De i kalenderen angivne klokkeslæt for solens opgang og nedgang gælder for Københavns horisont. Ved hjælp af de i nedenstående tabel anførte korrektioner er det muligt af udregne tidspunkterne for henholdsvis Aabenraa og Husum.

Tabellen anvendes på følgende måde: I tabellens første kolonne opsøges tidspunktet på året, idet de efter månederne anførte romertal I og II betegner henholdsvis første og sidste halvdel af den pågældende måned. De ud for månedhalvdelen anførte tal i de følgende kolonner er det antal minutter, der skal lægges til kalenderens klokkeslæt for henholdsvis solopgang og solnedgang for at få klokkeslættet for vedkommende lokalitet.

I landsdelens vestlige egne indtræder de omhandlede begivenheder yderligere op til 3 minutter senere, ved østkysten 1-2 minutter tidligere.

Eksempel: Solopgang i Højer den 7. juli. Kalenderen angiver 04.39. Hertil lægges ifølge tabellen for I for Aabenraa 17 minutter, hvorved man får 04.56. Da Højer ligger ved vestkysten lægges yderligere 3 minutter til. Resultat: 04.59.

Det bemærkes, at tabellen ikke kan anvendes til korrektion af tidspunkterne for månens op og nedgang.

MÅNED	AABENRAA		HUSUM	
	Solopgang	Solnedgang	Solopgang	Solnedgang
December II	+ 8	+ 17	+ 7	+ 23
Januar I - December I	+ 9	+ 17	+ 8	+ 22
Januar II - November II	+ 9	+ 16	+ 9	+ 21
Februar I - November I	+ 10	+ 15	+ 11	+ 19
Februar II - Oktober II	+ 11	+ 14	+ 12	+ 18
Marts I - Oktober I	+ 12	+ 13	+ 14	+ 16
Marts II - September II	+ 13	+ 13	+ 15	+ 15
April I - September I	+ 14	+ 12	+ 16	+ 14
April II - August II	+ 15	+ 11	+ 18	+ 12
Maj I - August I	+ 16	+ 10	+ 20	+ 10
Maj II - Juli II	+ 16	+ 9	+ 21	+ 9
Juni I - Juli I	+ 17	+ 8	+ 23	+ 7
Juni II	+ 17	+ 8	+ 23	+ 7

Alle oplysninger i denne kalender er meddelt af Københavns Universitet, bortset fra højvandtiderne (se side 31). De i kalenderen angivne tidspunkter for solens og månens opgang og nedgang er beregnet for disse himmellegemers centre og gælder for København. Alle klokkeslæt i denne kalender er i perioden fra 30. marts til 25. okt. angivet i sommertid, som er en time mere end mellemeuropæisk tid, der er normalt i Danmark.

Højvandet ved Vestkysten

Højvandet er i kalenderen beregnet for Vidåslusen. Udgangspunktet er højvandet ved Havneby som angivet i Farvandsvæsenets tidevandstabel. Tidsangivelserne er mellemeuropæisk tid med hensyntagen til dansk sommertid. Vil man kende vandtiderne ved andre punkter på vestkysten end ved Vidåslusen, må man ved:

Nordslesvig

Havneby, Rømø	trække 23 minutter fra
Lakolk	trække 1 time og 3 minutter fra
Koldby	trække 3 minutter fra
Ballum Sluse	trække 18 minutter fra
Rejsby sluse	trække 3 minutter fra
Vester Vedsted	trække 13 minutter fra

Fanø

Nordby	lægge 2 minutter til
Sønderho	trække 43 minutter fra

Sydslesvig

Dagebøl (forbindelse til Før)	trække 28 minutter fra
Schlüttsiel (forbindelse til Hallingerne)	trække 48 minutter fra
Husum (forbindelse til Pellworm m.v.)	trække 48 minutter fra
Frederiksstad	lægge 56 minutter til
Tønning	lægge 2 minutter til
Wyk	trække 38 minutter fra
St. Peter	trække 1 time og 31 minutter fra
Westerland	trække 1 time og 45 minutter fra

Stjernesked

Stjernesked viser sig hver nat, men på enkelte tider af  ret ses flere end sædvanligt, således hvert år omkring

3.-4. januar (Kvadrantiderne)

22. april (Lyriderne)

12. august (Perseiderne)

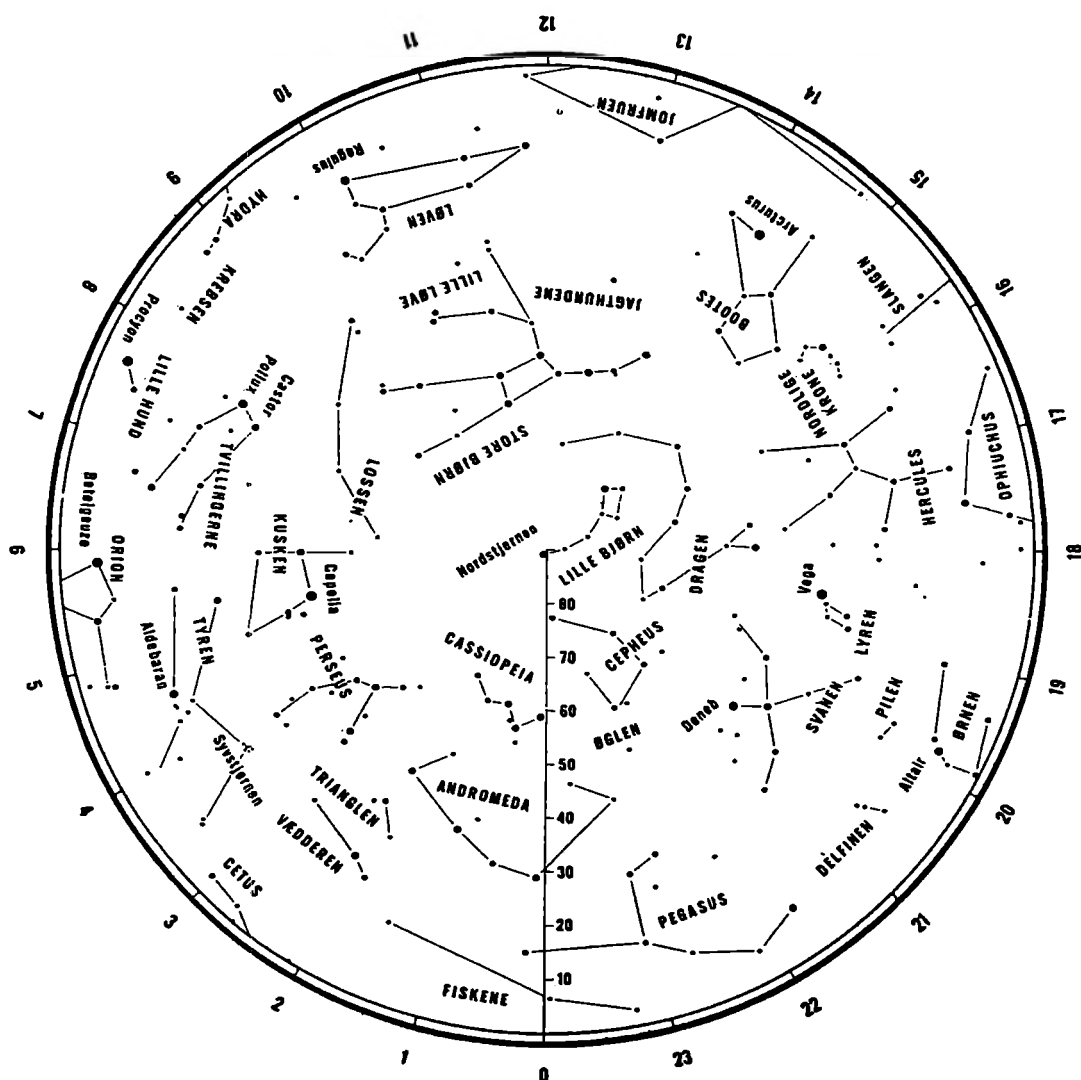
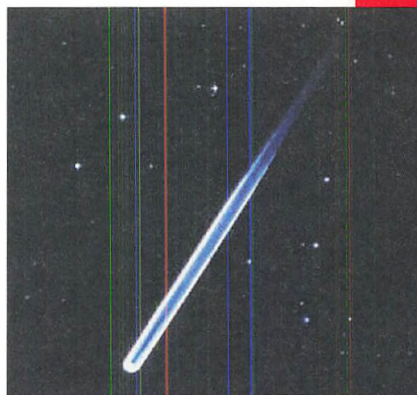
21. oktober (Orionderne)

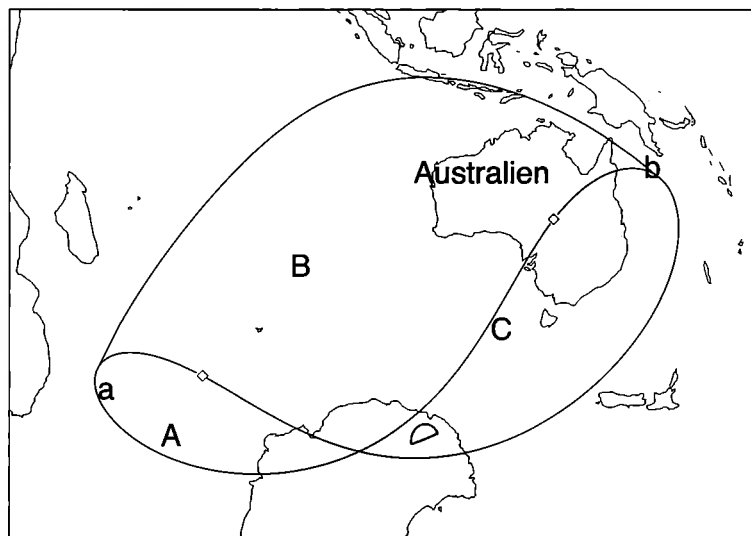
13. december (Geminiderne)

Der kan med års mellemrum forekomme mange stjernesked omkring

9. oktober (Oktober-Draconiderne)

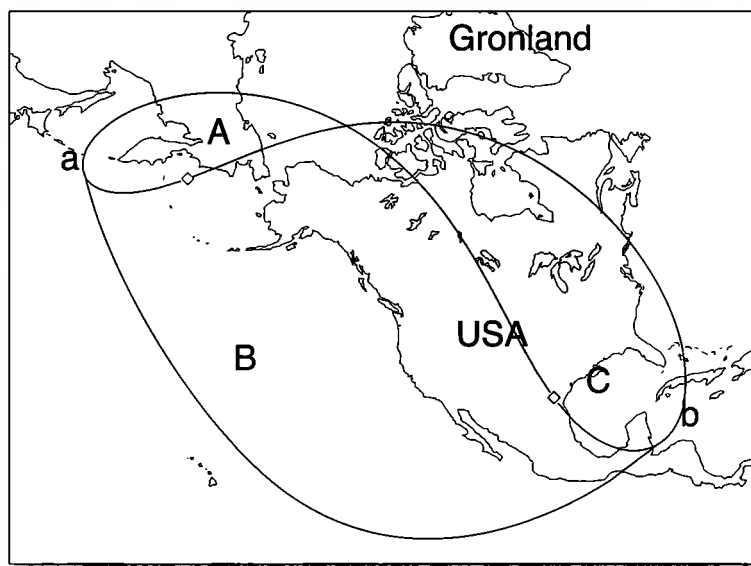
17. november (Leoniderne).

Ringformet solformørkelse 29. april

Solen er ikke formørket i København. Formørkelsens synlighedsområde ses på kortet. I område **B** vil formørkelsen være synlig i hele sin udstrækning. I område **A** vil formørkelsen være påbegyndt ved solopgang og i område **C** vil Solen gå ned før formørkelsen er afsluttet. Formørkelserne går i retning fra **a** til **b**.

Partiel solformørkelse 23. oktober

Formørkelsen er ikke synlig i København. Formørkelsens synlighedsområde ses på kortet. I område **B** vil formørkelsen være synlig i hele sin udstrækning. I område **A** vil formørkelsen være påbegyndt ved solopgang og i område **C** vil Solen gå ned før formørkelsen er afsluttet. Formørkelserne går i retning fra **a** til **b**.

Total måneformørkelse den 15. april

Ikke synlig i København.

Total måneformørkelse den 8. oktober

Ikke synlig i København.

Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger

SdU

er en sammenslutning af ungdoms- og idrætsforeninger samt landsdelsorganisationer for børn og unge.

SdU's formål er at fremme det danske børne- og ungdomsarbejde i Sydslesvig

www.sdu.de

Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger, Norderstr. 76, D-24939 Flensburg . tlf. +49 (0)461-144 08-0

**SKAB
DIG
SELV**

MUSIK
TEATER
SANG
LYDTEKNIK
DANSETEATER
EMK

Musik & Teaterhøjskolen har fået to ny spændende linjer:
DANSETEATER og EMK, Elektronisk Musik Komposition.
Uanset hvilken af skolens 6 linjer, du vælger, er opholdet fyldt med
fantastiske oplevelser, som vil præge din tilværelse fremover.

musik & teater

HØJSKOLEN

www.musikogteater.dk

Prolog 2014

Af Inger Rahbek Andersen

Sikke er'et hver dau - det ske'e:
æ sol gå op og æ sol gå ne'e.
Æ jo'e dreje rundt – en dau stå vi af,
for sikke er'et – vi ska ål herfra.
En dau er'et slut – vi har eksiste'e,
og det er de ting, vi med sikkehe'e ve'e.
Hva andt der elles vil passe'e –
ja, derom ka vi ingenting ve'e.

Det, der er ske, er straks me'e klar.
Om Sønderjylland ve'e vi, der har
væt kæmpet i hundevise af å'e.
Status af hertugdøm' det få'e
inden Margrethe den fø'st kom te.
Et hertugdøm' – det vå der nau ve!
Æ afstand' må ha væt minde dengang.
I hvert fald vå æ vej it ret lang
- ingen haj dengang tændt toch elle bil -
fra København te Slesvig og Kiel
og det vå jo godt for Danmark vå sto'e
det stråt sæ hel te Nordkap i no'e.
Men så blev Danmark ramt af sorge:
i atten fjorten mist Danmark Norge
og det er både sand og vis.
Og så i atten fi'e og tres
sku ålt, hva der vå Sønderjydsk,
mæ jet slau plusle gø'es tysk!

Æ ti blev både trang og tung.
Vi fik en kejse i æ stej for en kong
Nu het'et »der und die und das
und wer und wie, warum und was«.

Og sån slæft manne å'e sæ hen.
Sku vi da alde bliv' dansk igen
som vi jo e'ntle åltins haj væt?
Sån og bliv' tysk – det vå it let.
Hvor læng' mon det da skul' bliv' ve?
I nitten fjorten ske'e der så det,

at æ verdenskrich brø u'e – den fø'st
og det blev så det, som endle løst'
æ spørgsmål, hvor æ grænse sku gå.
En afstemning ku vi nemle få.
Det resultat, som den så gav,
det er den grænse vi kinde i dau,
bar mæ toldere og politi
te og kontroll'e dem, der kom forbi.
Æ grænse blev, som folk haj bestemt,
og »Sydslesvig! I ska it bliv' glem't!«
No'e for æ græns' – æ glæ'e vå sto'e.
Forgæves haj de it kæmpet imo'e.

Vi blev så dansk og det vå jo glant.
Nu er der ske det interessant,
at vi er blevn en dansk u'kant.
Heldigvis er der it ret landt
ne'e øver æ græns' – »I blive it glem't«.
Danskere valfarte hel opstemt –
Calle og Fleggaard og hva de nu he'e.
De herskende ve'e vist it, hva der ske'e.
Det er landt fra tinge – det er da richte,
og caféliv og Noma er osse vichte,
men ligesom Sydslesvig men' vi bestemt,
at det vå da glant, om vi hel it blev glem't.

For 50 år siden

Af Lis Mikkelsen

1964 - et år med prinsessebryllup og The Beatles

Brudeparret Anne Marie og Konstantin

De absolut fleste og største forsideoverskrifter i 1964 tog prinsesse Anne Maries bryllup med kronprins Konstantin fra Grækenland. Allerede i begyndelsen af januar meddelte de to hoffer, at brylluppet vil finde sted i

efteråret, og man følger i avisen forberedelserne til den store fest. Efter græsk skik er det svigermoderen, der står for brudens kjole. Efter dansk skik er det moderen, så brylluppet pryder også forsiden på den franske avis France Dimanche: »To dronninger slås om brudekjolen. Skal den sys i Paris eller i Danmark?« Kong Paul bliver syg og dør, så det nu er den græske konge, den purunge danske prinsesse skal giftes med. Vi følger prinsessens uddannelse i barnepleje. Der udgives en bryllupsfemkrone med Anne Marie på den ene side og kong Frederik på den anden. Der er talrige afskedsfester for Anne Marie.

Rygterne om at Margrethe står lige foran en forlovelse med Christian Ulrik Saxthausen afvises af statsminister J.O. Krag, og det er

ikke nær så interessant for offentligheden som det romantiske bryllup i Grækenland. Det viser sig dog allerede på det unge pars bryllupsrejse, at der er mange problemer forbundet med Grækenland. Konstantin må afbryde bryllupsrejsen og tage hjem for at afværge et kup.

Indenrigspolitik

1964 er året, hvor man højtideligholder 100-året for nederlaget i 1864. I 1964 er der 4,9 mio. danskere. De regeres af Jens Otto Krag, og der er valg til Folketinget i september, hvor Krag igen bliver statsminister. Til valget opstiller Partiet De Uafhængige og Fredspolitisk Folkeparti, der er stiftet af unge radikale. I 1964 indføres der fuld folkepension til alle. Det er 600 kr. til ægtepar og 400 kr. til enlige. »Med sparsommelighed går det!« siger udvalgte folkepensionister. Forbundsformand Hans Rasmussen kræver også Arbejdsmarkedets Tillægspension indført. Murerne forlanger fri om lørdagen. Der er uro på arbejdsmarkedet.

Ny 10 fods mejetærsker

Krag og Helle i Moskva

Landbrugssamfundet synger på sidste vers. Man har brug for arbejdskraften i byerne, og maskinparken udvides, så man ikke længe behøver så mange hænder på landet. Dronningborg er fremme med en 10-fods mejetærsker.

I 1963 nedlægges 100 mejerier, og tendensen fortsætter i 1964.

Da den nye Krag-regering træder til i september, bebuder man skattestigninger og indførelse af kildeskat. Det giver megen debat.

Inflationen er voldsom. Prisen på landbrugsejendomme er i løbet af 7 år fordoblet. Hver måned kan man se prisstigninger, der udløser dyrtidsportioner. Slagteriarbejderne kræver 25% mere i løn. Der er risiko for overbeskæftigelse i bygge- og anlægsgangene.

Det ekspanderende samfund kræver masser af energi, og Dansk Undergrundskonsortium søger efter olie i Nordsøen. Man overvejer at bygge et atomkraftværk i Godthåb.

Udenlandske varehuse er på vej ind i Danmark. Rigtig mange af de danske dagligvarebutikker er overtaget af kædeforretninger. HB bygger 25 varehuse, og FDB bygger også 25. Føtex bygger 24 varehuse. Den Frie Købmand afviser påstandene om, at fremtiden ligger hos Supermarkedskæderne. Den frie Købmand vil aldrig kunne undværes, siger man. FDB's direktør foreslår endog, at man får lov til at holde søndagsåbent, og han ønsker i det hele taget længere åbningstid, men så vildt spiller klaveret trods alt ikke. Det bliver afvist. Men der sker mange ændringer i dagligvarehandelen. Det er noget af en sensation, da man kan købe dybfrosne kødvarer hos købmanden. Hvordan skal det nu gå med slagterne? Verden er af lave.

Man drøfter, hvor man skal placere et 3. universitet. Nogle mener, det skal ligge i Odense, andre peger på Haderslev. Den sorte skoles tid er endegyldigt forbi, og man nedsætter det såkaldte »spanskrørsudvalg«, der skal undersøge, om man kan ændre på de fysiske strafmuligheder i Folkeskolen.

Mange steder i Sønderjylland bygges der sportshaller med frivillig arbejdskraft. Der er lagt op til, at danskerne skal bruge deres nyvundne fritid fornuftigt. Man tænker stadig på at bygge en bro over Storebælt. Folketingsmedlem Svend Horn udtaler; »Vi kan lige så godt vænne os til, at fremtiden bliver en 6 sporet Storebæltbro med brugerbetaling!«.

I København demonstrerer man foran den amerikanske ambassade mod involveringen i Vietnam.

Situationen med Fællesmarkedet er helt uafklaret. Danmark ønsker at være medlem, men må tage til takke med EFTA. Der er mange i Tyskland der gerne vil lære dansk. For at imødegå ønsket overvejer man at lave danskundervisning i radioen.

Krag og Helle Virkner er på officielt besøg i USSR. Det er tanken, at Krag skal søge at afsætte danske æg til Sovjetunionen, men russerne byder for lidt. Senere på året gengælder Krustjov og hans kone Nina besøget og kommer til Danmark. Her er Krustjov meget optaget af de højtydende danske malkekøer. Det fortæller han om på direkte TV vel hjemkommet til USSR. Krustjov siger til den danske udenrigsminister Per Hækkerup: »Diktaturet har overlevet sig selv.«

Nina og Nikita Krustjov

Udenrigspolitik

Mange prøver at flygte fra Østblokken i disse år. I 1964 lykkes det for 309 politiske afhopere at komme til Danmark fra øst.

Berlin er stadig et ømtåleligt emne. Man har ønsket at lave en særlig pas-ordning for vestberlinere, der gerne vil aflægge julebesøg i Østberlin, men kansler Ludwig Erhardt adværer mod den slags. Man kunne tro, at Vesttyskland anerkender DDR, og det gør man absolut ikke.

På Cypern er der strid mellem Grækenland og Tyrkiet, der kræver 1/3 af øen. Ærkebiskop Makarios beder Nato om hjælp. Man sender en dansk styrke af sted. Der er bl.a. 40 danske politifolk, der udstationeres på øen.

Den kolde krig er i fuld gang. USA har egentlig nok at se til i sit eget naboland. Der er i begyndelsen af året strid i Panamaområdet. Det drejer sig naturligvis om ejerskabet af kanalen. Der øves hærværk på amerikansk ejendom ved kanalen, og amerikanske styrker sættes ind. FN opfordrer begge parter til våbenhvile. Panama truer med at afbryde de diplomatiske forbindelser med USA, hvis man ikke kan få traktaten genforhandlet.

Der er i offentligheden håb om, at de to supermagters kurs mod katastrofen endelig er endt, da både USA og USSR enes om nedskæring af deres atomvåben.

Internt i USA har der været raceuroligheder, og der er fremgang for Ku Klux Klan, men i 1964 underskriver præsident Johnson negrenes borgerretslov. Da Martin Luther King får Nobels Fredspris, ser man det som

en sejr for menneskerettighederne.

I USSR ledes man af den kole-riske Nikita Krustjov, der ikke ynder diplomatisk snik-snak, men siger tingene lige ud. Han fylder 70 i 1964 og indkalder alle Østeuropas statslige ledere til fest. Krustjov er bekymret over Kinas fremgang. Om Mao

Leonid Bresjnev

siger han til de øst-europæiske ledere: »Han har rotter på loftet!« Krustjov er kendt for at bruge alle virkemidler, så ingen forbavses, da han truer med at bruge atombomber mod kineserne.

På Cuba anklager Fidel Castro amerikanerne for at nedkaste balloner med bakterier over Cuba. Fidel Castro rejser til Moskva og møder Krustjov. Det lykkes ham endnu en gang at få hjælp til Cubas vaklende økonomi.

Krustjov aflægger i årets løb besøg i Cairo. Her hædres han og udnævnes til ridder. Ægypterne håber, de på den måde kan få russerne til at være med til at betale Aswan dæmningen.

Russerne fører i rumkapløbet. I 1964 er der 3 russere i kredsløb omkring Jorden, så USA må nødtvungent indrømme, at russerne har distanceret dem med 2-3 år.

Krustjovs æra synger imidlertid på sidste vers. Pludselig den 15. oktober går han af uden hyldest. Man spekulerer på, hvad der er sket inden for jerntæppet. Er han gået frivilligt, eller er han blevet smidt ud? Nogle hævder, at Krustjov er i husarrest, men ingen ved, hvor han er. De nye ledere er Leonid Bresjnev og Aleksej Kosygin. Det kommer efterhånden frem, at hæren, partiet og præsidiet i USSR strides. Man anklager Krustjov for at være skyld i det uheldige udfald af Cubakrisen året før.

Afrika er stadig et uroligt kontinent. I Congo og de omliggende lande er der borgerkrig. Moïse Tshombe prøver at blande sig blandt andet ved at deltage i en konference i Cairo, men hans magtperiode er forbi. I Zanzibar er der en blodig revolution, og sultanen må flygte ud af landet til London. Der er også opstand i Tanganyika. Præsident Nyérene gemmer sig, men vender tilbage. Af Zanzibar og Tanganyika dannes et nyt land Tanzania.

I Cairo afholdes en stor konference med 46 nationer som deltagere. Præsident Nasser

Aleksej Kosygin

åbner konferencen. Man håber, man kan stramme grebet om Israel.

Der er opstand i Brasilien, og i Vietnam lurer katastrofen.

Erhverv

Danmark udstiller på Grüne Woche i Vestberlin. 23 lastbiler med materiel sendes til Tyskland. Udstillingen besøges af 300.000 de første 5 dage, så det er en stor succes for danske fødevarer.

Der går rygter om, at rejsepræsten Ejlf Krogager vil sælge sit firma Tjæreborg. Da Ekstrabladet spørger, hvad han skal have for det, svarer han: »20 millioner!«

Inden for mejeribrugene har man skrottet de gammeldags besværlige mælkeflasker, der blev rensat og genbrugt. Det nye smid-væk samfund vil ikke bøvl med recirkulering, så man forsøger sig med mælk i slatne plastposer, der må afstives af plastikbeholdere, men i 1964 kommer de nye mælkekartoner, og papmælk bliver straks fra begyndelsen en succes. Børn hævder ligefrem, at mælken nu smager rigtigt af mælk.

Danskerne kører i Opel Rekord, Renault 8 og Volvo Amazon.

Husene opvarmes hovedsageligt med oliefy, så firmaer der handler med olie skyder op alle steder.

Man sælger stadigvæk lakplader, og brudekjoler i Lilly-model.

Kunst og kultur

Verden er som man kan se et uroligt sted i 1964. Det er den også på underholdnings-

området. Unge piger skriger og besvimer, når deres idoler går på scenen. Man har aldrig set mæge til massehysteri. Der er kommet 4 drenge fra Liverpool, der har taget verden med storm. The Beatles skriver sange, der får hele verden til at synge med. Deres sange er nummer 1, 2, 3, 4, 5, 6 og 7 på de amerikanske hitlister. Noget lignende er aldrig hørt!

Den amerikanske sanger Elvis Presley engageres til at synge i Sverige for 500.000 kr. og selv om man aldrig tidligere har udbetalt så stort et honorar, er det intet at regne mod hysteriet omkring de fire langhårede fra Beatles.

The Beatles

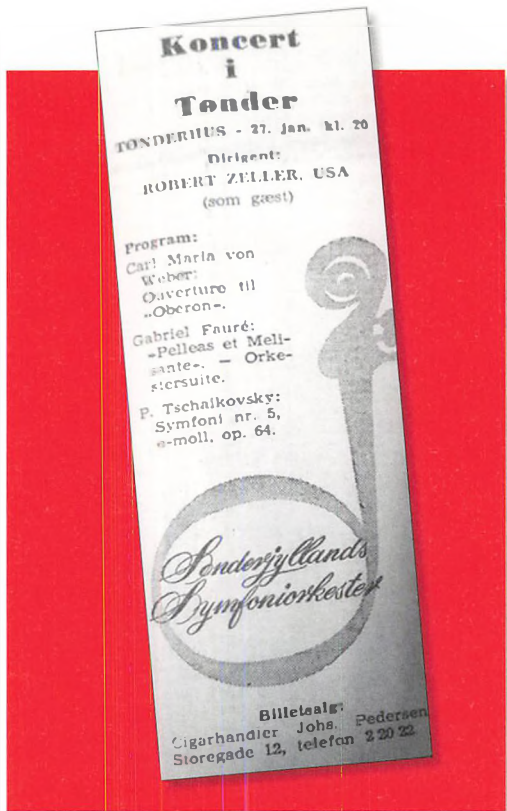
Den danske sanger Gustav Winckler synes, det er for meget med tilbuddet af The Beatles, så han siger: »Folk er trætte af engelske sange. Nu skal der synges på dansk i Danmark!« Det får han ikke ret i.

Den danske violinist Svend Asmussen har i adskillige år dannet par med guitaristen Ulrik Neumann. De to bryder med hinanden og vil have en karriere hver for sig. Sangerinden Grethe Klitgaard dør kun 29 år gammel, og Gitte Hænning forsøger sig som operette-stjerne på Århus Teater. Hendes optræden får en blandet modtagelse bl.a. af kritikeren Klaus Ribbjerg.

Volmer Sørensen turnerer rundt i hele landet med 9 kunstnere. Ibland dem er Dario Campeotto og Ghita Nørby, der lige er blevet gift. Ud over dem er der bl.a. Chr. Arhoff, Dorthe fra Århus og Robertino. Det er en stor succes.

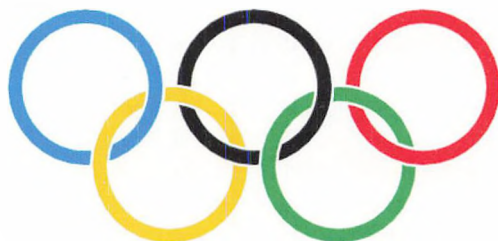
Det er det også for den 20-årige Daimi fra Esbjerg, Hun vinder en konkurrence om at blive sangerinde i Jørgen Gauengaards orkester.

Krag er på officielt besøg både i USSR og

i USA. Helle Virkner benytter sig af muligheden for at læse op af H. C. Andersen for foden af H. C. Andersenstatuen i Central Park i New York.

I Sønderjylland får man sit eget symfoniorkester.

Sport

1964 er Olympiade-år, men det er fobavsende, så lidt olympiadestoffet fylder. I hvert fald når man tænker på vore dages dækning.

Olympiaden afholdes i Tokyo i oktober. Danmark får 2 guldmedaljer: KVIKS roere vinder guld i 4'er uden styrmand og Ole Berntsen vinder guld i dragesejlsd.

I 1964 er Jørgen og Torben Ulrich Danmarks tennishåb og Ole Ritter er dansk mester i landevejscykling.

Radio og TV

Hans Sølvhøj udnævnes til generaldirektør i Danmarks Radio.

Radioen har stadig langt mere omtale end fjernsynet. Der er program 1, 2, og musikradioen med udførlige omtaler af alle udsendelser. John Danstrup holder »aktuelt kvarter« både i radioen og på fjernsynet.

TV-programmerne vises hver dag under rubrikken: Fjernsynet. Også tysk TV er omtalt udførligt og på lige fod med de danske udsendelser. Otto Leisner er dansk underholdningschef.

Der er en udsendelse, der hedder Trekamp, som er meget set og omtalt. Der er en norsk, en dansk og en svensk by, der konkurrerer. Da Haderslev er med som den danske by, er der massiv interesse også fra papirmediernes.

Man forsøger at få direkte tv-transmission fra Japan.

Valget i september bliver som noget nyt dækket af TV. Det kræver rigtig mange ressourcer. Over 500 mand er i arbejde for at fortælle seerne om valget.

Karl Bjarnhof er utilfreds med sine betingelser og forlader radioen. Døren er dårligt nok smækket efter ham, før han tilbydes bedre vilkår i tv.

Lidt af hvert

Man drøfter meget, om cigaretter mon kan være skadelige, men de fleste slår det hen. Tyske eksperter hævder, at uren luft snarere fremkalder lungekræft end tobaksrygning.

En snerrende ræv angriber en lastbil-

SKIFT UD NU - HOS ALL-RADIO
VED MODTAGELSEN DERES RADIO ELLER TV

33" ENOVET
KILDESKRÆM

Indbygget
Kun kr. 3145.-

fra pt. måned
kr. 98.-

VÆR PRISBEVIDST -
VÆR KVALITETSBEVIDST

Anna

Det er os man handler med!

ALL-Radio

STORSGADE 30
BANGSBOVEJ 2 15 10

Det nye fjernsyn med radio og grammofon

chauffør. Det viser sig at den har rabies. 15.000 hunde i Sønderjylland vaccineres mod rabies, og der indføres skudpræmie til jægere, der nedlægger ræve.

I Frankrig har man opfundet balloner, man kan puste i og se, om man er spirituspåvirket.

87.124 danskere skriver under på, at der er for meget sex i tiden. Underskrifterne overrækkes til J. O. Krag.

Rusland åbner lidt af jerntæppet for eventyrlystne turister, der vil betale for det. Det kan lade sig gøre efter mange ansøgninger at få visum til at besøge det hidtil så lukkede land.

Mange steder indføres de nye trykknappetelefoner.

Man kan nu udføre komplicerede hjerteoperationer. Det er dog så sjældent, at hver enkelt hjertepatient, der opereres, nævnes i avisen.

Året 1964 i datoer ...

2. januar: Borgmester Peter Olesen, Haderslev udtaler: »Det nye sygehus vil virke som en magnet på arbejdskraften!«

3. januar: Byggeplaner offentliggøres vedrørende det nye FDB-supermarked i Toftlund.

6. januar: Gårdejer Troels Refslund Poulsen, Bovlund fylder 60.

8. januar: »Jelsstuen« i Jels Gæstgivergårds gamle hestestald tages i brug og er en ny turistattraktion i byen.

9. januar: Vojens Station indfører gasopvarmede sporskifter. Hulkortapparat anskaffet til Ulkebøl kommunkontor.

11. januar: Fru Katrine Hansen, Øsby, udtaler, at den nye mælkekarton fra Sønderjylland Øst giver en lettere husholdning og mælken smager bedre end flaskemælken.

12. januar: Chefpilot Christian Kjær har planer om at oprette en flyveplads ved Arnum. Får han ikke tilladelse til offentlig flyveplads, anlægger han den privat. Der skal

John Danstrup

Moderne trykknaptелефон

opføres hangar og motel ved flyvepladsen. Der oprettes skolepatrulje i Skærbæk. Mindogudstjenester og folkemøde på Dybbøl.

14. januar: Gram får nyt byvåben. På et møde i Sønderjyllandshallen i Aabenraa erklærer folkelige og politiske ungdomsforeninger, at de ønsker det 3. universitet til grænselandet.

15. januar: Aabenraa Tyrestation ombygget for 200.000 kr. Stort Venstremøde i Rødding. Peter Holst og Jens

Rindom taler.

17. januar: Generalforsamling i Løgumkloster Folkedansforening: Klosterkvadrillen.

18. januar: Nyt afdelingskontor for FDM i Aabenraa. Kontorchef fru Refslund Thomsen taler ved et møde i Haderslev om nødvendigheden af at ændre den fremtidige kommunale struktur. 23 unge landmænd får undervisning i den erhvervsprægede ungdomsskoles første erhvervslinje.

19. januar: Nu er der 400 medlemmer i Sønderborg Handelsstandsforening,

Kontorchef fru Refslund Thomsen

21. januar: Haderslev Teaterforening har planlagt 4 teateraftener. Fredsted Teglværk genopføres efter brand med 2600 kvm og bliver Danmarks største. Simon From taler i Øster Højst. Marie Thomsen, Tønder, fylder 75 år.

Fru Marie Thomsen

22. januar: Sjælden bogskat fundet på Burkal præstegårds loft. Bøgerne bestod af Christian den IV's bibel og adskillige bøger fra 1500- og 1600 tallet.

23. januar: Skræddermester Nis Sandholdt og frue, Hoptrup, fejrer diamantbryllup.

Diamantbrudeparret Sandholdt, Hoptrup

24. januar: 34 sommerhuse på Haderslev Næs kræves fjernet, da de i strid med fredningsbestemmelserne ligger mindre end 100 m fra stranden. Fornøjelig quiz mellem CF fra Haderslev og soldater fra Tønder Kaserne. Czardasfyrstinden opføres i Agerskov. Der skal fremtidigt afholdes Fællesskue i Aabenraa.

25. januar: Ketting og Egen Kontrolforening sammenlægges. Det 3. tilfælde af mund- og klovsyge i Guderup. Der er fare for at Guderup og Sjellerup må afspærres. Rejsegilde på »Østbo« i Broager. Der er plads til 12 unge mennesker.

29. januar: Flensborgs nye rådhus er klar til indflytning. Beslutning om at nedlægge den katolske ungdomsskole i Graveshoved. Hundegalskaben rykker nærmere. Præmie i de sønderjyske distrikter til jægere, der skyder ræve.

30. januar: Elforbruget hos MSE mere end

tidoblet på 10 år. Aabenraa Brandværns chef Peter Petersen, har været i værnet i 40 år.

1. februar: 100 år siden krigen mellem Preussen/Østrig og Danmark blev erklæret. Maleren Harald W. Lauesen siger, at han ikke følte sig hjemme i København og derfor er vendt tilbage til Løjtland.

2. februar: Bokserne Svend Nissen og Helmuth Jensen fra Bokseklubben Semper er tilmeldt de danske mesterskaber. Også Erik Bech, Toftlund og Hans Iver Faaborg, Sønderborg er med.

3. februar: Sønderjyllands største campingplads i Viekær udvides så der vil være plads til lige så mange mennesker som i hele Hoptrup sogn. Firmaet Orbesen, Haderslev udvider til det dobbelte. 220 sjældne kaniner udstillet på Hotel Pauli, Vojens. 1500 tilskuere så udstillingen. 6.000 kyllinger mistede livet ved storbrand på domænegården Vertemine.

5. februar: Nu er der 565 elever på Aabenraa Købmandsskole.

Kaninudstilling i Vojens

6. februar: 350 til den sønderjyske murerdag i Haderslev.

7. februar: Det vedtages, at der skal være børnehaveklasse i Gram. Pastor Faarvang i Sønder Vilstrup har i 8 år arrangeret månedsmøder for sognets unge. Den sidste lokale smørudstilling afholdt på

Folkehjem i Aabenraa.

15. februar: TV-trekamp fra Haderslev. Byen konkurrerer under Otto Leisners ledelse om at vinde over Ystad og Hamar. Det ender med, at Norge fører, Haderslev er nr. 2 og Sverige nr. 3.

17. februar: Hidtil bedste regnskab i Graasten Banks historie.

18. februar: Amtmand Tyge Haarløv mener, at Hovedvej A11 må have prioritet frem

Kaptajn Peter Petersen, Aabenraa

for motorvejen. Vojens Byggematerialeforretning indvies. Direktøren er R. Köbke.

22. februar: Bevtoft Mejeri vedtager at træde ind i HVM:

24. februar: Lektor H. Aarup, Sønderborg fylder 60 år på skuddag, men har kun haft 15 fødselsdage! Aabenraa Teater har 40-års jubilæum.

25. februar: Tjæreborgpræsten køber Holdbi Kro, der i 8 generationer er gået fra far til søn.

28. februar: Jens Brink, Barsmark fylder 90, og siger, at han nu har lagt skøjterne på hylden. Kommunekasserer V.

Wichmann, Øster Lindet, har sammen med andre udarbejdet planer for at opføre en hal på 23 x 45 meter for at opfylde det store behov for lokale til idræt. Slagteriet i Vojens har et overskud på 3,5 mio. Man overvejer at indføre parkeringsforbud i Toftlund, Gram og Rødding.

4. marts: Forslag om at indrette det nye Landsbibliotek i Aabenraa på Folkehjem. Aabenraa Statsskole og Tønder Statsskole skal udvides. Udvidelserne bliver betydeligt dyrere end projekteret.

5. marts: Skærbæk nyder godt af turiststrømmen. Kegnæs Andelsmejeri standser driften.

6. marts: Assens-Årøsundfærgen »Sønderjylland« er under ombygning. Venstres kvinder holder årsmøde på Grand Hotel i Aab.

9. marts: Forslag om vaccinerings af alle

Jens Brink, Barsmark

Aabenraa Teater

FDF bryllup

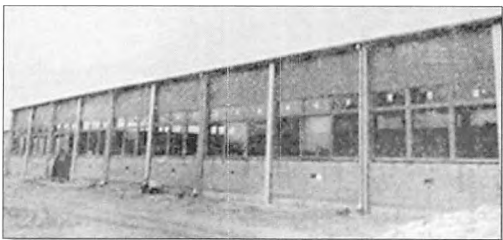
hunde i Sønderjylland. Domprovst Poul Schou, formand for FDF i Sønderjylland, vier to unge førere fra FDF, Kaj Schmidt og Marianne Andresen.

11. marts: 100 deltog i KFUM og K's vinterlejr i Bolderslev. Hellevads sognefoged, Jørgen A. Nielsen, udnævnt til æresmedlem af Venstre.

12. marts: Den Sundevedske Husholdningsforening fylder 40 år, men har aldrig haft stiftende generalforsamling. Foreningen Norden fejrer 25 års jubilæum på Idrætshøjskolen i Sønderborg.

18. marts: Byggeriet af Det nye Andelsvaskeri i Løgumkloster skrider frem. Broager DSK holder 25 års jubilæum.

21. marts: Biografen i Rødekro er eksproprieret. Det er et spørgsmål, om byen får en ny biograf i stedet. Corner udstilling på Sønderborg Slot. Skorstenen på det ny Enstedværk er 130 m.

Andelsvaskeri i Løgumkloster

23. marts: Borgmester Paulsen, Tønder fejrer 25 års jubilæum.

25. marts: 15.000 hunde i Sønderjylland vaccineres gratis mod hundegalskab. Brødermenighedens Hotel i Christiansfeld er 191 år. Papa Bue besøger Padborg. Udstilling af keramik af Leo Enna i Dynt gl. skole, hvor tronfølgeren om sommeren har sit eget værksted.

28. marts: Major H. Foged ny administrationschef på Flyvestation Skrydstrup.

1. april: Arrild Mejeri stopper.

2. april: Berømt Tønder-dreng, arkitekt Hans Wegner, fylder 50. Peter Seeberg, født i Skrydstrup, får overrakt H. C. Andersen legatet. Lunding og Kastvraa Mejerier nedlægges. 200 til jubilæumsfest i St. Jyndevad. Frederik Heick fortæller om godt naboskab over grænsen.

4. april: Mindeudstilling for 1864 på Sønderborg Slot. Nyt fyrtårn rejst ved Egersund. 600 tilskuere ved Sønderjysk Idrætsforenings forårsopvisning.

6. april: Rødding-advokaten P. Hjerrild Nielsen søger danske arvinger til 15.000 dollars.

7. april: Gårdejer Jakob Clausen, Himmarmark, Als, passer selv 150 svin.

8. april: Grønland udsender frimærke med billede af sprogforskeren Samuel Kleinsmidt fra Christiansfeld, der som den første nedfældede det grønlandske sprog på skrift.

9. april: Kørelærerne i Sønderborg vil i protest mod de stigende benzinerpriser gå over til gas. Stor biludstilling i Haderslev. Det tidligere mejeri i Øster Lindet omdannet til kontor for mejeri-sammenslutningen HVM.

10. april: Nyt rederi vil genoptage sejladsen på Haderslev Dam. Skibsreder Leif Nielsen har købt passagerskib til 135 mennesker og er parat til at starte.

11. april: Willy Christensen, Skrydstrup fortæller om hvordan han 20 år tidligere

Gårdejer Jakob Clausen, Himmarmark

måtte forlade sit hjem for at give plads for anlæg af Skrydstrup Flyveplads.

13. april: Tiset får nyt rensningsanlæg.

14. april: Vojens Sportsfiskerforening prøver sit nye elektrofiskeri i Nørreåen. Fiskene bedøves ved elektrochok og kan indsamles.

15. april: Aage Schmidt, Faarkrog, fylder 85 og fortæller hvordan han måtte stå op midt om natten for at købe en gård for næsen af tyskerne. Ved Felstedskov udstykes 40 byggegrunde.

17. april: Tabet af Sønderjylland i 1864 var med til at sikre Danmarks selvstændighed, siger Frederik Heick.

18. april: Den tyske prins Friedrich Ferdinand af Glücksborg ønsker at nedlægge en krans ved højtideligheden på Dybbøl. Han får meddelelse om, at han kan nedlægge kransen mellem de officielle arrangementer og at mindefesten på Dybbøl er en helt igennem dansk begivenhed. Artikel om »Den rigtige Tine fra Asserballe præstegård«.

19. april: Ny messehagel til Dybbøl Kirke

20. april: Det største antal faner nogensinde set i procession til Dybbøl Banke. Kong Frederik den IX taler på banken. Dronningen og de tre prinsesser deltager. Frk. Christine Christensen, Bøffelkobbøl fik overrakt den kongelige belønningsmedalje i sølv.

Willy Christensen

Immervad Bro på frimærke

21. april: Boligminister Carl. P. Jensen i krydsild i Tinglev. Landsarkivet bliver brand-sikret. Rejsegilde på Sommersted Ungdomsskole på nybygning til 440.000 kr.

22. april: Højers ældste borger Mathias Petersen fylder 101 år.

23. april: Haderslev Amts Grønmelsfabrik til 1,3 mio. rejst i Hammelev. Fælleslandboforeningen og husmandsforeningerne i samarbejde om et fast sønderjysk dyrskue i Aabenraa hvert år.

25. april: Immervad Bro kommer nu på frimærke. Bøgh Andersen formand for Syd-slesvigsk Forening. Gårdejer Jørgen Ludvigsen Enggård, Stenderup fylder 60. Afsked med biskop Beyer, Haderslev. Bryllupsklokker mellem Toftlund og Tirslund sogne.

30. april: Amtmand Tyge Haarløv, Tønder peger på nødvendigheden af en forstærket økonomisk og kulturel indsats i Nordslesvig. 7 nye snedkersvende fik svendebrev.

4. maj: The Royal Horse Guards fra England, der som det første engelske regiment nåede grænsen i 1945, kommer i dag til lysfest i Haderslev. St. Georgs markedet i Aabenraa gav 38.800 kr. 4.-majfester i Nordborg, Sønderborg, Vester Sottrup og Hørup.

9. maj: 152 ansøgere til Haderslev Statsseminariums 1. klasse - kun 90 kan komme ind. Bovlund-slægten Thorsmark urmager i Aabenraa i 100 år.

11. maj: Ny UNO-X benzintank i Skrydstrup. Varnæs gamle skole sat til salg.

12. maj: Tønderhallen tager form. Neonbelysning etableres i Hovslund fra 30 standere.

14. maj: Gør afløbet fra Motellet Gram Å sundhedsfarlig? Man vil lave kvalitetsbyggeri i internationalt plan i nyt motel ved Haderslev Dam.

16. maj: FDF i Notmark har 10 års jubilæum. Festlig indvielse af Danfoss-institut. Historisk Billedbog om Sønderjylland udgivet på Landsarkivet.

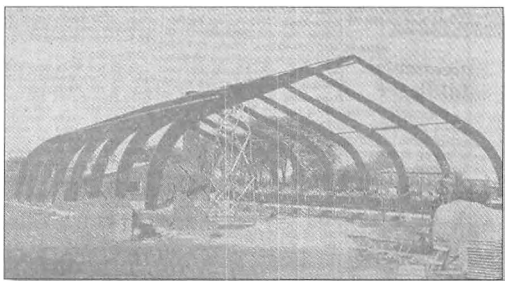
20. maj: Venstre i Løgumklosterkredsen afholder møde, over 200 deltagere. Solid fremgang i medlemstallet. Lektor Herman

Urmager Thorsmark

Varnæs gamle skole

Tønderhallen

Kleener, Haderslev affyrer bredside i Volf-sagen. Der foreligger ikke snyderi i forsøgene med lydbehandling. Skolebørn fra Åstrup flyttes til Haderslev.

21. maj: Skrydstrup Go-kart Ring fylder 1 år. Gårdejer Nic Wolf ejer banen.

23. maj: Haderslev-drengen Kaj Hansen er pilot i Skrydstrup, men vil være præst. Fhv. Prokurist Axel Clausen fortæller om skakspillet's betydning.

25. maj: En af dansk-hedens støtter Søren Beier, Ravsted fylder 85. Nyt biblioteksbyggeri i Sønderborg. Nu 73 km fjernvarme under Haderslevs gader.

28. maj: Stenders Bageri i Gråsten 100 år.

29. maj: Smed Wilkens landsbysmedje i Bovlund nedbrændt.

Gokartbanen i Skrydstrup

30. maj: Byudviklingsplan for Rømø skal sikre øens skønhed.

1. juni: Hyldest til Historisk Samfund, dets formand og medarbejdere ved møde på Folkehjem i Åbenrå.

2. juni: Mads Fredrik Madsen ansat som ungdomskonsulent for Sønderborg og Åbenrå Amter.

4. juni: Unge mennesker bruger deres fritid til at bygge Rødding hallen. Svend Ingomar Peteren, Vojens, får kravet om åbning af de militære flyvepladser for civil flyvning med i sit partis program. (Det Radikale Venstre)

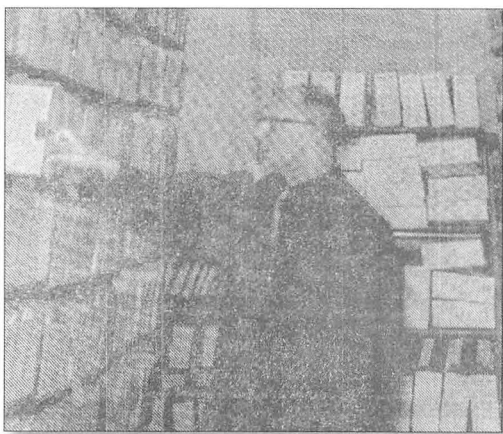
8. juni: Skypumpe hænger på Gram/

Søren Beier

Bager Stender

Landsarkivar Iversen fra Landsarkivet i Aabenraa

Rødding egnen. Den nye station i Vojens vil komme til at koste 3 mio. kr. 27 nye lærere fra Tønder Seminarium

10. juni: Modernisering af Cafe Thaysen i Aabenraa. Bovs 8. og 9. kl. skal nedlægges

12. juni: Det nye hvilehjem på Rømø er klar om 2 år. Fru Margrethe Madsen, Roost trak sig som formand og fru Maren Callø trak sig fra bestyrelsen efter 23 år. Den Nordslesvigske Kvindeforening har solgt det gamle hvilehjem i Havneby og indretter det nye for 1.420.000 kr. Andelsbanken åbner en afde-

Flådebesøg i Haderslev

ling i Toftlund. Fuldmægtig Preben Nielsen Hadeslev ansættes som bankbestyrer.

15. juni: Peter Holst, Rødding, VU's landsformand. 32 dimitteret fra Børnehaveseminar i Aabenraa.

16. juni: Hele Ulkebøl Sogn i gang for at skaffe penge til en hal.

18. juni: Biskop Frode Beyer, Haderslev, holder afskedsprædiken. Indre Missions årsberetning i Sønderborg præget af sex-debatten. Privatbibliotekerne gøres kommunale overalt i Sønderjylland.

19. juni: Stor folkefest på Urnehoved. Man opfører »Valsedrømme«. Flådebesøg i Haderslev af HMS »Belton«.

20. juni: Tidligere landmand Bent Korntved Pedersen, Tørring, bliver fabrikant af hegnsklippere.

22. juni: Dyrskue i Rødding. I Sønderjylland Øst var der tidligere 25 mejerier. Nu er der 7-8.

23. juni: Ringriderkommissionen overrækker borgmesterkæde til Sønderborg by.

27. juni: Ravsted Sparekasse fylder 100 år. Hotel Baltic, Høruphav er fast tilholdssted, når der holdes ringriderfest. Jørgen Gram placeret i Folkehjems billedrække.

1. juli: Hundegalskab konstateret i Tinglev på kat. Skibelund Efterskole bygger for 1,5 mio.kr.

2. juli: Vellykket husmoderstævne på Vojens Ungdomsskole. Børnehaven søges bygget i Ulkebøl.

4. juli: Lektor Kjeldsen Aabenraa fylder 70. Stor

Lektor Kjeldsen

fremgang i besøgstallet på Sønderborg slot.

6. juli: 182 ryttere i festligt optog gennem Aabenraa. Det sydfynske øhav hærger af vikingeskib og spejdere fra Gram.

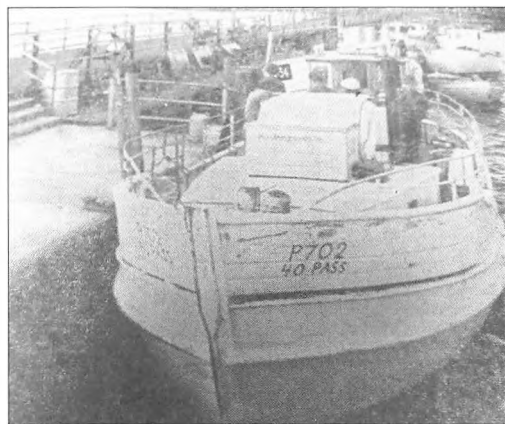
8. juli: 4 store festdage slut i Augustenborg

9. juli: Montagebyggeri til 15 mio. på Nordals. Havnbjerg Kommune giver tilsagn til bygning af 216 lejligheder og 54 værelser.

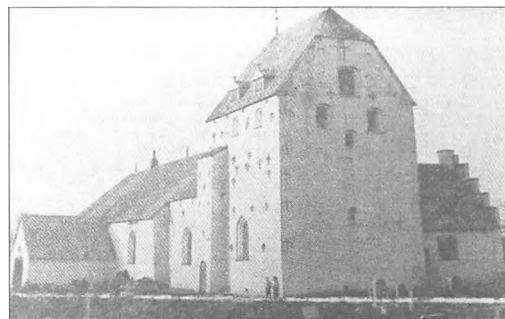
10. juli: Noreuropas største ringriderfest indledes i Sønderborg. Den varer 4 dage. Tyrstrup Andelsmejeris sidste generalforsamling. Torvet 4 Haderslev genskabes i gammel stil.

11. juli: Med købet af en ny færge, går Årø en ny tid i møde. Nu kan der også komme biler til øen. Hedensk hammertegn på Stepping kirke.

13. juli: Smukt sommerhusområde ved Brøde på Løjtland.

Den gamle Årøbåd

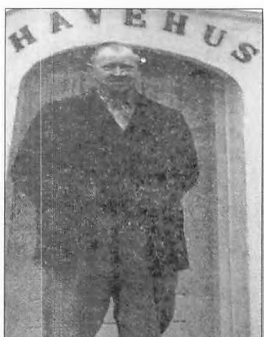

Stepping Kirke

14. juli: Dannebrog anløber Aabenraa havn. Prinsesse Margrethe holder fridag ved Genner Fjord sammen med 30 spejdere fra Gram. Johann Thoms, Røde kro fortæller om gamle dage. »Funkevej« i Røde kro er opkaldt

Prinsessen holder
fridag

Johann Thoms foran
æ Funkstation

efter Æ Funkstation (radiostationen) fortæller han.

15. juli: Tusinder hylder de kongelige på besøg i Jels og Rødding. Kongeligt besøg i Haderslev. Fhv. viceskoleinspektør Cornelins holdt tankevækkende foredrag i Haderslev. »Der foregår stadigvæk slavehandel i 1964«,

siger han. Flyvevåbnet køber 8 helikoptere der stationeres i Skrydstrup.

16. juli: Kongeskibet lægger til i Sønderborg havn.

18. juli: Det sønderjyske fællesskue åbnes i strålende sol. Bov sogn over 7.000 indbyggere.

20. juli: Historisk dag

Victor Cornelins

i Rødding, da landets ungdomsforeninger og gymnastikforeninger beslutter at slå sig sammen.

21. juli: 50.000 tilskuere til opvisning på Flyvestation Skrydstrup. Handelsbanken åbner afdeling på Sundeved.

23. juli: Blodmangel hæmmer Dansk Plasmafabrik i Vojens. Hulkortsystem indføres i Hoptrup.

24. juli: Gram Bio spiller »South Pasific«. »HVM omfatter nu 17 kredse med 86 mio. kg mælk«, siger driftsleder Sigurd Madsen. Høstudsigerne for Sønderjylland over middel.

Sigurd Madsen

26. juli: Slægtsforskeren Jens Bladt, Kegnæs, 80 år.

27. juli: Første kvindelige malerlærling, Tove Flindt, Aabenraa.

28. juli: Peter Warming, Gram tager patent på traktorrenseapparat.

1. august: Stort Amtsdyrskue åbnet i Tønder.

3. august: DSK holder parade i Haderslev for at fejre 50 året 1914-64.

4. august: Kronprinsesse Ingrid's Feriehjem fylder 25 år. Cirkus Benneweis gæster Sønderjylland.

DSK parade i Haderslev

8. august: Barsø er en botanisk perle med vilde orkideer og 340 plantearter.

10. august: »Det hele for en hal« i Ulkebøl stor succes. Overskuddet blev 20-25.000 kr.

11. august: Herluf Bisgaard Christiansen indsættes som præst i Højrup kirke. Digeskolen i Højer indviet.

12. august: Generaldirektør Hans Sølvhøj møder jyske husmødre på Rødding Højskole. Stevning Skoles nye udvidelse indvies.

16. august: Løgumkloster er provinsens største gøglerby. Arrild Brugsforening i helt ny skikkelse med delvis selvbetjening.

18. august: »Jeg beder til ikke at få for mange fabrikker« siger Lakolks ejerinde Maren Høyer. Hvilehjemmet på Rømø flytter til en fredeligere plet. Sydsiden på Rømø er blevet for livlig.

20. august: Boghandler L. O. Schmidt, Vojens fylder 50.

22. august: Havnen på Rømø indviet. Simon Fromm hyldet på møde i Arrild.

24. august: To nye fabrikshaller ved Bovlund Plovfarik.

27. august: N. C. Kloster, Haderslev, producerer hvert år 36.000 fedekyllinger i Over Jerstal.

29. august: Danmarks Radio godkender projektet af en radio- og fjernsynsafdeling ved Sønderjyllandshallen i Aabenraa.

30. august: Bankdirektør P. Juhler tager sin afsked fra Handelsbanken, Aabenraa.

5. september: I hallerne ved Lundsbjerg udstilles fabrikant Mads Clausens jagttrofæer. Blandt andet to tigerhoveder. Morten Kamphövener fortæller om sin læretid hos A. Svensson og H. P. Hanssen.

7. september: Sønderjyske brandværn har årsmøde i Gråsten. Der er 1814 medlemmer.

8. september: Miss Jazz 1964 kårs i Gram. Sven-Erik Ravn overrækker præmien.

Bankdirektør Juhler

Maren Høyer

Sven-Erik Ravn overrækker Miss Jazz prisen

10. september: Flere vejarbejder planlagt i Løgumkloster. Sygehusinspektør Chr. Møller, Haderslev, 55 år har taget 34 idrætsmærker.

11. september: Tamt firkantet valgmode i Bovrup. Livlig jordlovsdebat ved vælgermøde i Toftlund.

14. september: Fjernvarmearbejdet i Vojens i gang.

15. september: Sundeved Frimenighedskirke har i 5 år ventet på at blive flyttet til Kollund. Hvornår sker det? Løjtnant Kurt Stasiak gift med sangfuglen Mimi Wogensen.

18. september: Redaktør Henry Hansen udtalte ved valgmode: »Stands spritruterne og skab lighed i grænselanden!«

24. september: Sønderjylland fik 9 folketingsmedlemmer ved valget: Simon Fromm, (V) Johann Philipsen, (V) Poul Schlüter, (K) Jens P. Jensen (R), Fr. Teichert (S), P. Gorssen (S), Andreas Hansen (S), Jens Bladt (S) og Mads Eg Damgaard (K).

26. september: Samlere af gamle postkort danner forening i Haderslev.

2. oktober: Ny soldaterhjemleder i Skrydstrup: P.E.Christensen og hustru er tiltrådt.

3. oktober: Dansk kunsthåndværk vises på Centralbiblioteket i Flensborg.

5. oktober: Stor festdag ved 25 års jubilæet på Vojens Ungdomsskole.

8. oktober: Festlig indvielse af Fælles-skolen i Branderup.

Folketingsvalg 1964

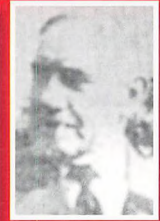
Johann Philipsen

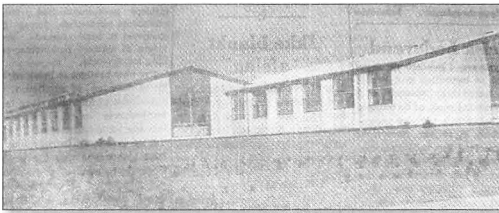
Poul Schlüter

Simon Fromm

Jens P. Jensen

Branderup Fællesskole

12. oktober: 20 unge fra Vespa-klubben i Sønderborg melder sig som bloddonorer. Nu kommer der snart gadelys i Hajstrup.

Forstander Hagelsø

13. oktober: Haderslev-skipperen Leif Nielsen sætter sit nye skib »Susan af Haderslev« i fart. Den første last er kali til Fredericia. Forstander Hagelsø fortæller om Vojens Ungdomsskole 1939-64. Realskolen i Tinglev har 40 års jubilæum.

15. oktober: Frede Bundgaard udnævnt til direktør for Andelsbankens afdeling i Rødding.

17. oktober: 100 gamle mønter fundet ved restaureringen af Bov kirke. Sangstævne i Rødding med 2066 deltagere.

21. oktober: Udstillingen »Kontoret i Fokus« åbnet på Lundsberg. Asger Jorn-udstilling på Harmonien i Haderslev. Haderslev er forud, hvad angår boligbehov.

24. oktober: KFUM-spejderbasar i Hjordkær.

27. oktober: Afgørende møde om Mejeriselskabet Danmark. Christian Speggers, Mjang formand for de danske Mejeriforeningers Fællesorganisation siger, at man vil sikre en produktions- og afsætningsmæssig ledelse.

28. oktober: Mejeriselskabet Danmark vedtages, men langt fra enstemmigt. Fynshav-Bøjden-ruten etableres for 11,4 mio. kr.

30. oktober: Handelskostskolen på Mornmark Færgegård får 150.000 kr. af amtet. Værten på Christiansdal Kro, Peter Dall, har en af Sønderjyllands største stensamlinger.

1. november: Mange sønderjyder deltager

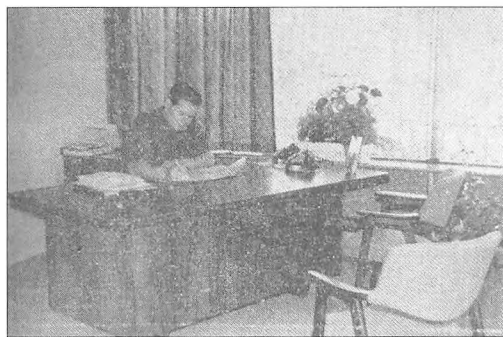
Danmarks ældste tjørn

i folkedans. Også mange børn er med. Danmarks ældste tjørn står ved Brunsnæs på Broagerland. Den er over 500 år gammel.

3. november: Sønderjyllands ældste mejeri Mejlby Mejeri standser. Sognerådet i Rødekre støtter halplanerne. Skoleinspektør Juul Petersen, Toftlund planter ny lind i skolegården. Folketingsmand Poul Schlüter rejser spørgsmålet om den trafikmæssigt underudviklede trekant Haderslev-Tønder-Esbjerg. Man overvejer en dæmning til Mandø.

5. november: Vagn Kamstrup ny ejer på Tørning kro. Når Vojens indbygger nr. 10.000 før 1970? Sundeved Ungdomsskole går over til 10 måneders skole.

7. november: Øster Lindet Huse ledet af V.Å.Wichmann er i stadig udvikling.

Øster Lindet Huse

10. november: Eskadrillechef E. M. Blach, Skrydstrup afleverer sin eskadrille til P. Nørgaard.

12. november: Æresrummelpotten overrækkes til Bøgh Andersen af Troels Fink. Agerskov Skjortefabrik er startet.

13. november: Gram hædrer sin historiker, H. P. Sørensen. Firmaet EL-Møller Rødekre har bygget ny stor forretning.

16. november: Man mangler 70.000 kr. til restaurering af Torvet 4 i Haderslev. Fru Gunhild Jørgensen, Bevtoft ny Savværk, udgiver bog om porcelænsmalning.

18. november: Kæmpebrand i Gram. Åge Jensens store manufakturforretning lagt øde.

19. november: I 12 år har Draved Skov nu været uberørt af menneskehånd.

25. november: Hotel Rødding nedlægger forbud mod poporkestre. Jels Voldsted åbner som helårsrestaurant.

27. november: 4.000 nye medlemmer i Grænseforeningen. Maleren Peter Nicolaisen fylder 70 og ser tilbage på et langt liv. »Det begyndte med kridt på døre og ladeporte i Ballum«, siger han.

30. november: Over 2000 i domkirken i Haderslev, da biskop Th. V. Kragh tiltrådte. 30 udstillere på årets julemesse i Tønder.

1. december: Dronning Ingrid til den sidste juleuddeling på Folkehjem.

2. december: Rejsegilde i Tinglev på Danfoss-bygning

7. december: Brd. Petersen i Over Jerstal har mange jern i ilden. De har vognmandsforretning, grusgrave og skov.

Peter Nicolaisen

Den nye biskop i Haderslev

10. december: Skrydstrup-præsten Johs. Th. Nielsen skal være sømandspræst i Göteborg. 9 storkommuner anbefales på Als og Sundeved.

15. december: Tønder amts budget stiger med 25%.

29. december: L.L.Caspersen udnævnt til inspektør ved Bregnbjergskolen, Vojens.

L. L. Caspersen

Musiker

Af Valdemar Rasmussen

La vie En Rose

En sen lørdag aften i 1953 på vej hjem fra byen kom jeg forbi et åbentstående vindue i et hus i udkant af Tønder, hvor jeg boede.

Ud af vinduet lød musikken af en fransk visesang med titlen *La vie En Rose*.

Det var inden jeg var begyndt at interessere mig for jazzmusik og havde kendskab til den kunstner, som ville få så stor betydning for mit musikalske forløb.

Han hed Louis Satchmo Armstrong. Han var sanger og ligesom mig selv spillede han trompet.

Med *La vie En Rose* havde han taget sig kærligt af Edith Piafs meget berømte sang og lige som hende gjort den til et verdenshit.

Jeg har senere hørt den samme indspilning blive brugt med stor effekt i 2 forskellige kærlighedsfilm.

Det var på den tid, hvor en grammofonplade var en vendbar lakplade med én titel på hver side, og med *C'est Ci Bon* på side 2 indspillede Louis to på den tid meget populære franske viser. Det var i virkeligheden det, Louis gjorde i hele sit liv. Han tog populære sange op, og med sin

unikke stemme og store personlighed gjorde han sangene til sine egne. Med fantastiske bigbandarrangementer af Sy Oliver og en Louis i sin for en trompetist bedste alder indspillede han i 1950 to af sine absolut bedste hits, hvilket ikke siger så lidt.

Armstrong revolutionerede det forrige århundredes musik og havde stor indflydelse på, hvad der fra starten af 50'erne skulle blive ungdommens musik.

Jazzen og i særdeleshed Armstrong var så meget anderledes end det vi hidtil havde hørt, og man skulle dengang faktisk være heldig, hvis det skulle lykkes at høre noget, der blot lignede jazz.

Oftede sad vi om søndagene og døjede med ønskekoncert Giro 413 i håb om, at nogen havde ønsket Armstrongs indspilning af Basin Street Blues.

Vi var unge mennesker med trang til at spille musik, som lod os fange ind af én for os helt anderledes musikgenre, der gav os helt nye musikalske udfordringer. Siden kom jazzklubberne og spillestederne, og derefter kørte det bare der ud af.

Det er sådan i meget korte træk, hvad der

skete for mig efter en sen lørdag aften i 1953.

Sidenhen viste det sig, at der var mange vinduer, som enten stod vidt åbne eller i hvert fald var nemme at åbne, og der var selvfølgelig også enkelte som klemte, og hvor der skulle arbejdes lidt mere for at komme inden for. Men nysgerrighed eller behov for udfordringer gør noget ved det, og ofte var det et spørgsmål om blot at bruge sin fantasi.

Efter en mislykket uddannelse som tømmerhandler, der skulle have været uddannelsen at falde tilbage på, kunne jeg endelig i 1960 tage til Tyskland, hvor jeg efter en måneds fast engagement i Hamborg turnerede videre som gademusikant sammen med en banjomand, som jeg kaldte for Banjobjørn, eller som han selv præsenterede sig *Igor Banjorrrrrnowitsch*.

Med trompet og banjo turnerede vi nogle måneder rundt i Tysklands større byer og fik vel afprøvet den hårdeste del af det at være musiker. Det var en sjov tid med en pragtfuld frihed, hvor kun manglende økonomi var en hindring for at gøre lige, hvad der passede én. At det også var fysisk hårdt, tænker man ikke så meget over i den alder. Vi kunne jo sove, hvor det skulle være, og ens bagage var begrænset til en trompet i den ene hånd og en øl i den anden.

Repertoiret strakte sig fra Bror Calle til Jazz og Armstrongs mesterværker Cornet Shop Suey og West End Blues skæppede i hatten. Som jazztrompetist var disse to Armstrong-klassikere svendeprøven for at blive optaget i klubben for jazztrompetister, og nu kunne man så blære sig med sin kunnen og få lidt penge for det.

Vi havnede i Berlin, hvor jeg fik nogle måneders mere eller mindre faste engagementer.

Selvom man som dansk jazzmusiker i de år stod i høj kurs overalt i Tyskland, så var det en rodet fornøjelse, og fristelserne for fest og ballade var nærliggende og svære at modstå for en ung mand på 21 år. Heldigvis eller måske desværre blev jeg hentet til Danmark af militærpolitiet, som havde svært ved at acceptere nogle oversete indkaldelser.

No blues no jazz

Efter 16 måneders militærtjeneste til ingen verdens nytte kom jeg så til København, hvor

jeg med trompeten under armen (jeg havde ingen trompetkasse) tog rundt i den store by for at *sidde ind*, som vi kalder det. At *sidde ind* svarer til, at man sidder ind eller spiller med hos de forskellige bands rundt omkring i byen. Ikke kun for at få spillet og føre sig frem, men også fordi man af lyst og iver bare **skal** op og spille og så selvfølgelig for at fortælle, at sønderjyden er kommet til byen og er ledig på markedet. Der er ingen tvivl om, at jeg ikke kun lignede en bonderøv, men også helt klart signalerede, hvorfra jeg kom. Jeg var nu stolt af at komme fra Sønderjylland og blev kun ked af det, når nogen sådan i spøg spurgte, om Tønder lå i Tyskland.

Mange af musikerne i København kendte jeg fra Tono og Ekstrabladets årlige jazz-amatørkonkurrencer, hvor jeg 4 år i træk i årene fra 1956-1959 var med i det vindende jazzorkester. Disse konkurrencer foregik i Odd Fellow Palæets store sal i Bredgade i København.

Dengang var jazzmusikkens stilarter meget skarpt adskilt. Enten spillede man New Orleans/Dixieland, og ellers spillede man Swing eller Moderne.

Selv havde jeg været alle stilarterne igennem og var sådan set lige glad med, hvad musikken hed, når bare den swingede og var smuk. Men desværre var det sådan, at når jeg gik ned i Cap Horn i Nyhavn, hvor man kun spillede New Orleans musik, så var jeg ikke særlig velset, fordi jeg spillede alt for moderne. Og når jeg så gik over i Vingården i Vingårdsstræde, hvor man overvejende var til mere moderne stilarter, så kikkede de skævt til mig, fordi jeg var for gammeldags i mit spil.

Nu var det ikke noget, der kom helt bag på mig. Problemet kendte jeg allerede fra min tid i Sønderjylland, men jeg har aldrig forstået den måde at tænke musik på.

Hele livet igennem bliver man præsenteret for meget forskellig musik og får afprøvet mange ting. Man sorterer til og fra og når man så efter mange år erfarer, at det der så er tilbage er meget lig det man startede med, så kan man godt blive forundret.

Jeg tager det som en kompliment, når jeg bliver beskyldt for at gøre tingene på min egen måde.

Det er ikke noget, jeg gør bevidst. Det er bare sådan jeg gør, og sådan jeg synes, det er sjovest, og hvis det er det, der hedder personlighed, så kan jeg kun være stolt. Men personlighed gør ingen vej nemmere. Tværtimod. Min største påvirkning kommer uden tvivl fra noget udefinerbart sønderjysk. Ord som humor, patriotisme, stolthed og stædighed trænger sig på.

Jeg har også ofte mødt andres irritation, fordi jeg tager musikken så frygtelig alvorligt.

I Sønderjylland er vi vant til at tage ting alvorligt, mens andre bare vil have lov til at hygge sig med deres musik. Det er fint for mig at hygge, men når musikken spiller, så er det alvor. Man skal ikke lave hyggeorkester med mig.

Når jeg tænker på mit liv som musiker, så har jeg altid været heldig.

I Sønderjylland kom jeg til at spille med de bedste musikere. Siden var det musikere som Johs og Bent Tersbøl, Kjeld Juul Nielsen, Ib Lund Nielsen fra Vamdrup og Niels Husum fra Rødding. Store talenter, som jeg har meget at takke for.

Og da jeg i efteråret 1962 kom til København var det et af byens på den tid bedste bands »Kjøbenhavns Fodvarmere«, som bød sig til. Repertoiret var meget Ellingtonsk, hvor jeg fik mulighed for at dyrke min for-kærlighed for spil med plunger eller en mute. En plunger er sådan en slags lokumsrenser som man fører ud foran trompetens schal-stykke og på den måde kan danne forskellige klangfarver og udtryk.

Dertil kom også et for mig helt nyt og ukendt repertoire fra indspilninger med pianisten Luis Russells Orkester fra 30erne. Luis Russells aggressive stil passede fint til mit temperament, og numre som *Saratoga Shout* og *Give me Your Telephone Number* var for mig en helt ny musikalsk verden.

Jeg var meget betaget af »Kjøbenhavns Fodvarmeres« rytmiske drive og pågående spille-stil og netop det, at de ikke spillede som de andre bands, var lige efter mit hoved.

Sammen med »Kjøbenhavns Fodvarmere« oplevede jeg mange skønne ting. Specielt husker jeg et møde med en af verdens dejligste bluesangere og mundharmonika-spillere, Sonny Boy Williamson.

Det var i Cool Cat Club ved Nørreport, hvor der midt på aftenen kom en høj og slank, ældre neger med utrolig store fødder ind ad døren. Ulastelig klædt med en whisky-flaske under vesten i sin smokinghabit entre-de han scenen og spillede noget bluesmusik, som bare var fantastisk.

Det blev en aften, jeg aldrig glemmer, og tættere på rødderne kommer man ikke. Jeg har altid været vild med bluesmusik. Jo ældre jo bedre. Når bluesmusikere som Memhis Slim, Specklet Red og andre var på turne i landet, så fulgte jeg som stor knægt ofte efter i kølvandet og fik til tider lov til at *sidde ind*.

Og den bluesfølelse har senere fulgt mig i al den musik jeg har spillet.

No blues no jazz.

Mit arrangement med »Kjøbenhavns Fodvarmere« varede i godt 2 år med bl.a. turnéer i Sverige og tidligere i Østtyskland.

Og det var også sammen med »Fodvarmerne«, at jeg ved en koncert i Odd Fellow Palæet fik tilbud om at komme med klarinet-tisten Acker Bilk til London. Det er sådan ét af de få tilbud, man får her i livet, men af familiemæssige årsager var jeg ikke klar til at tage afsted.

Steen Vigs Jazzorchestra i folkemunde kaldet Dynamit- orkestret eller Bjørnebanden

De næste 6 år dannede jeg parløb med sopran- og tenorsaxofonisten Steen Vig.

Det begyndte, da jeg en lørdag eftermid-dag gik ind i det hedengangne Cap Horn i Nyhavn for at få mig en øl, inden jeg skulle videre på job. Her spillede en fantastisk saxofonist, som jeg aldrig havde hørt om før. Han hed Steen Vig og var faktisk lige det, jeg havde gået og drømt om. Steen spillede sopran- og tenorsax med inspiration fra henholdsvis Bechet og Chu Berry.

Vi talte sammen i pausen og mindre end 8 dage efter, havde vi samlet en ønskerytme-gruppe omkring os. Det hele gik meget hurtigt, og efter en kort prøve i Vingårdens kælder, fik vi os mævret ind som slutorkester til en jazzfestival 8 dage efter i Helsingør.

Her optrådte eliten af Dansk Jazz, hvor bl.a. Sven Asmussen spillede sammen med Stuff Smith.

Kjøbenhavns Fodvarmere koncert i tidl. Østtyskland. Stærkt overvåget af Nikita Khrusjijov og Walther Ulbricht

Det var vores første job, og ingen kendte os som orkester, så vi var selvfølgelig spændte, da vi vidste, at vi kom med noget fuldstændigt usædvanligt dynamisk og fanden i voldske musik.

Ben Webster havde lige optrådt og forladt scenen, da han hørte os spille.

Han tog en stol og vendte tilbage til scenen, hvor han sad og grinede og nikkede under hele vores optræden. Vi spillede den slags musik, som han selv spillede som ung i 30'erne. Bagefter måtte vi love at tage ham med som gæstesolist på nogle jobs.

Han blev så glad for orkesteret, at når han spillede ovre i Montmartre i St. Regnegade, og vi i Vingården, så kunne det ske, at han i sin pause tog sine venner fra USA med over i Vingården for at høre os.

Vi var selvfølgelig rævestolte af at have en berømmelse som Ben Webster som fan, og bagefter har jeg tænkt på, at vi jo slet ikke kunne leve op til, hvad der faktisk skete. Ben Webster havde kultstatus på verdensplan, og vi var bare nogle unge ustyrlige, dumme drenge, som nød vores popularitet.

Et af de koncertsteder hvor vi havde Ben Webster med, var i Padborg Jazzklub. Det var formanden H.C. Mathiesen, som altid havde næse for, hvad der var værd at præsentere.

HC som han blev kaldt, var én af de mange ildsjæle, som for egen økonomisk

risiko vovede pelsen som formand for flere af den tids jazzklubber i Sønderjylland.

Det foregik på Hotel Padborghus, hvor vi også var indlogeret. Næste dags formiddag på vej ned for at indtage morgenmad, bad Ben Webster mig om at bestille forskellige ting i restauranten, hvilket jeg selvfølgelig gjorde. Da jeg bad køkkenet om at bringe det op til Ben Webster, stod de og kikkede undrende på mig. Jeg gentog: »Det skal op til Ben Webster på 1. sal.« Da de heller ikke forstod det, sagde jeg lettere irriteret »Op til ham der spillede her i går aftes«. Og så kom det: »Nåh ham æ Neeche«.

Det var dengang man ikke havde så stor en berøringsangst, og kaldte en neger for det han/hun var uden grimme tanker og i øvrigt uden at lægge mere i det.

HC var så vaks at optage hele aftenen på en gammeldags båndoptager. Trods ret dårlige optagelser så blev indspilningerne senere udsendt på en LP med vores orkester og senere igen på en samlet boks med alt, hvad den store tensorsaxofonist havde indspillet her i Danmark. Jeg synes selv, at optagelserne var sjove at ha' sådan rent privat, men skal jeg være ærlig, så synes jeg ikke at lyd kvaliteten lever op til, hvad der er værdigt for en Ben Webster.

Det var også i de år, at København med det daværende gamle Montmartre i Store

Valdemars Orchestra Mojn plade fra 1975.
 F.v. Poul Preben trommer, Johs. Tersbøl klarinet,
 Ole Toft basun, Heinz Carstens bas, Knud Fryland
 tenorguitar/banjo og Valdemar på trompet

Regnegade udviklede sig til et internationalt jazzmecca.

Her hang man ofte ud aftener og nætter for at høre alle heltene - dem man kendte fra pladerne. Nu spillede de her i byen for os. Det var jazzkoryfæer som Ben Webster, Charlie Shavers, Stan Getz, Oscar Pettiford, Jan Johansson, Don Byas, Stuff Smith, Cat Anderson, Roland Kirk, Kenny Drew og ikke mindst Dexter Gordon og vore egne Alex Riel og Niels Henning Ørsted Pedersen, der jævnligt spillede i Montmartre.

Hertil kom så alle de tilrejsende koncertnavne, som efter koncerterne besøgte stedet og sad ind. Hvis man var til jazz, så var København byen.

Hen til kommoden og hjem igen

Geografisk har mit liv været sådan en zigzag-tilværelse - nogenlunde ligeligt fordelt mellem Sønderjylland og København.

Efter min barndom i Sønderjylland tilbragte jeg 60erne i København. I 70erne var jeg så igen i Sønderjylland. Det blev et årti, hvor jeg for første gang prøvede det at være kapelmester, og hvor jeg begyndte at komponere og skrive tekster. Min første sang var en lille enkel primitiv tekst på det lille fine sønderjyske ord Mojn. Den indspillede vi med Valdemars Orchestra i 1975, og blev

afprøvet på dansktoppen for igen at ryge ud ugen efter.

En lille historie trænger sig på. Min genbo i Felsted fortæller mig, at han lige har hørt Mojn i radioen og fortsætter: *Det er jo ikke fordi jeg kan li' din musik, men det er da møj sjævt, når vi boe så tæt ve hinanden.* Efter Mojn som nogen senere har kaldt for verdens første rap, oplevede såvel orkesteret som jeg selv at blive verdensberømte i Danmark. Ud over at jeg selvfølgelig er stolt af det, så er det også en cadeau til Sønderjylland, som jeg mener, har en særlig klang i folks bevidsthed.

Fra 1972 blev jeg også formand for den klub, hvor jeg trods født i Tønder havde spillet mest i mine drengeår. Jeg har altid haft nogle ideer til, hvordan man kunne præsentere og samtidig udfordre et publikum med spændende og varieret musik. Jeg havde store visioner i den retning, og Sønderborg Jazzklub blev så klubben, der skulle have fornøjelsen.

Med en helt igennem suveræn bestyrelse præsenterede Sønderborg Jazzklub et bredt udsnit af alt, hvad der i disse år rørte sig inden for den rytmiske musik. Et program Sønderborg Jazzklub kan være stolt af, og hvor jeg bookede musikken, og bestyrelsen lavede et kæmpe arbejde. 70erne var en god tid for jazzten. Næsten alt kunne lade sig gøre, og jeg fik lov til at bruge mine kreative evner og mine forbindelser til jazzmiljøet. Musikinteresserede i Sønderborg og omegn fik sig i de år noget på opleveren.

Mit eget orkester - Valdemars Orchestra blev helt naturligt kluborkester og akkompagnerede næsten alle de tilrejsende helte fra USA og England. Med et program i verdensklasse var tilslutningen til klubbens arrangementer overvældende. Fra min tid i København havde jeg oparbejdet et stort netværk til musikere og med hjælp fra Danmarks Jazzcenter i Rønnede på Midsjælland præsenterede vi alt, hvad der var værd at lytte på.

Jazzcentret blev bestyret af tidligere jazztrompetist Arnvid Meyer, som sendte alle mulige jazzmusikere over for at spille både for os og med os. Ofte ældre jazzmusikere fra USA, hvor cornetisten Wild Bill Davison var den største oplevelse. Det var en herlig tid, hvor alt kunne lade sig gøre.

I sæsonen 1972-1973 havde vi 26 arrangementer på vores faste tilholdssted Bjerggården.

Hertil arrangerede vi også 9 koncerter på Sønderborg Bibliotek, hvoraf flere var søndag eftermiddage og udelukkende for børn. Jeg har altid været af den mening, at børn skal prioriteres højt og ikke kun spises af med »noget for børn«. Nej børn skal ha' den rigtige vare. Så det blev med Papa Bue - Poul Dissing - Trille - Jack Dupree - De Ferske Drivhusmeloner med Finn Otto Hansen, Jesper Thilo, Horace Parlan, Ole Molin, Hugo Rasmussen og Sønderborgs egen Ove Rex på trommer og mit eget orkester sammen med klarinetlisten Henrik Johansen.

Børnene sad så på puder direkte på gulvet, og der gik ikke lang tid, før en forudsigelig forrygende pudekamp til musikken af After You've Gone var i gang. Det er fantastisk at se, hvordan menneskers aktivitetsniveau stiger i takt med musik, der swinger. Men i modsætning til voksne, så føjer børn deres naturlige behov for bevægelse. Det var nogle dejlige koncerter, og musikerne elskede de små som publikummer.

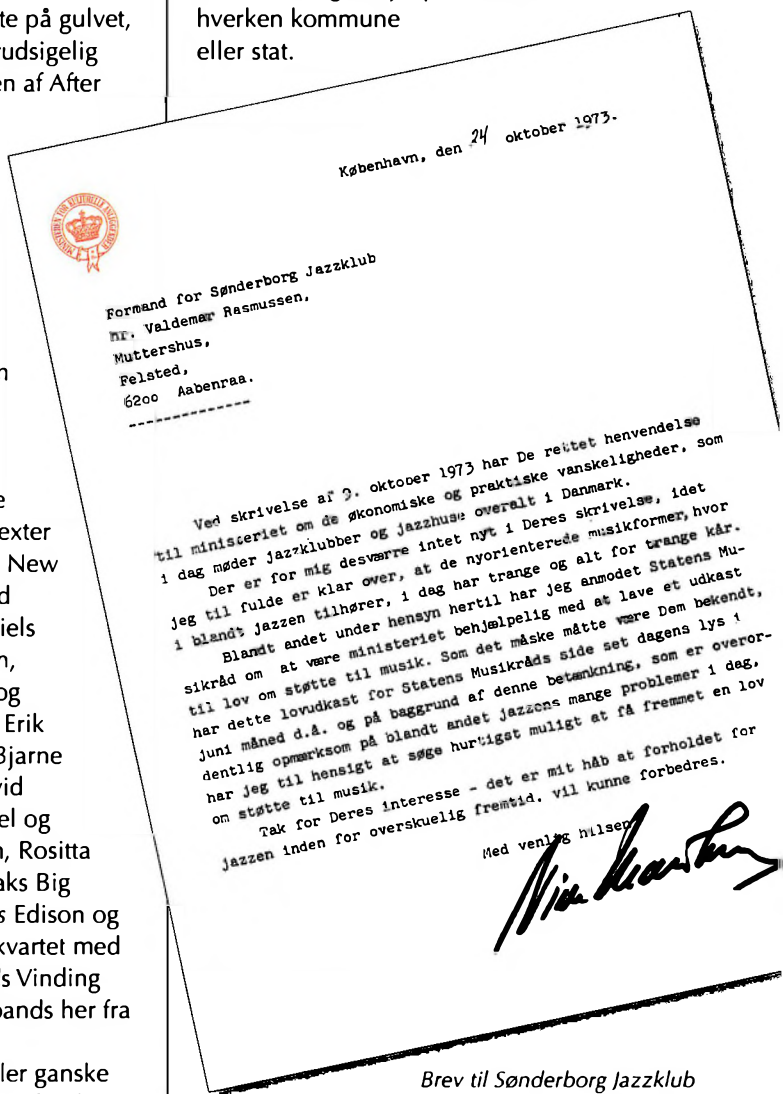
Sammen med bestyrelsen nød vi at kunne præsentere et alsidigt program, som ud over de allerede nævnte var med musikere som Dexter Gordon, Kid Thomas Vallentin fra New Orleans, Sandy Brown, Sunnyland Slim, Allan Botchinsky, NHØP, Niels Flipper Stuart, Skousen /Ingemann, Midnight Sun, Den gamle mand og havet, Culpeppors, Eddie Skoller, Erik Grip, Paddy Doles, Jan Toftlund, Bjarne Liller, Fessors Big City Band, Arvid Meyers Orkester, V8 med Alex Riel og Palle Mikkelsen, Sunnyland Slim, Rositta Thomas, Niels Husum, Bent Ronaks Big Band, Benny Carter, Harry Sweets Edison og Svend Asmussens Internationale kvartet med Ed Thigpen, Kjell Öhman og Mads Vinding og så selvfølgelig alle de bedste bands her fra Danmark.

Programmets alsidighed afspejler ganske godt min egen musiksmag, som består af

andet end jazzmusik. Jeg holder meget af klassisk musik og jeg synes i det hele taget at være meget åben overfor al ærlig og spændende musik - det man i dag kalder verdensmusik. Jeg er glad for at mine børn holder mig ajour med, hvad der sker. Jeg er i det hele taget forvænt med god musik og er meget kritisk - kald mig bare blasert.

Sønderborg jazzklub kørte som alle andre jazzklubber gjorde dengang med skiftende bestyrelser, som havde hele det økonomiske ansvar. Det var initiativrige folk som havde nogen ideer om hvilken jazzmusik der skulle spilles i klubben.

På trods af et kunstnerisk højt niveau, så var der ingen hjælp at hente fra hverken kommune eller stat.

Tværtimod så skulle vi svare moms på samtlige arrangementer.

Sønderborg Kommune havde ingen forståelse for de kulturoplevelser, vi præsterede for egen risiko.

Derfor brugte jeg megen tid på at forhandle med Kommunen, Skattevæsenet og Folketinget for fritagelse af momsen, og havde i en længere periode brevveksling mellem Kommune, Amt og Folketing.

Salmefortolkninger for jazztrompet

Fra 1980 savnede min trompet så igen København. For det er jo i bund og grund det mit flytter drejer sig om. Jeg elsker Sønderjylland, men kan ikke undvære det daglige spilleri og miljøet omkring musikken. Og det foregår nu engang i København.

Da det at spille trompet kræver en særlig fysisk formåen, så blev disse år i fyrrerne mine bedste år som trompetist. Alderen berigede mig tilmed med større musikalsk erfaring og overblik, og med faste engagementer sammen med klarinettisten Henrik Johansen, Ricardos Jazzmen og Liller og mange andre, så har jeg aldrig hverken før eller siden spillet så meget. Alle trompetister vil kunne skrive under på, at når embouchuren er i top, så er humøret derefter.

En meget væsentlig udfordring jeg fik taget hul på fra starten af 80'erne var en ide om med en jazzmusikers kunnen og skoling at fortolke koralbogen.

Ved at skifte sangstemmen ud med ikke kun trompeten men med jazztrompeten, så mente jeg, at kunne give de smukke salmer et ekstra lift. Alt sammen en følge af tiden som kordreng i Tønder Kirke, og det var en udfordring, jeg havde glædet mig til i lang tid. Og nu skulle det være.

I flere år havde jeg tumlet med musikken inde i hovedet og vidste, at jeg havde fat i noget som kunne blive rigtig godt, men jo mere jeg kom ned i materialet, jo mere gik det op for mig, hvor svært det i virkeligheden var.

I starten fik jeg megen hjælp fra pianisten Steen Drost, som jeg spillede med i Ricardos band, og som havde samme kærlighed til såvel koral- som højskolesangbogen som jeg selv.

Vi mødtes til det vi kaldte for Weyse-aftener, hvor vi bare sad og spillede gode salme- og højskolemelodier og drak god vin.

Salmemelodierne var skruet ganske anderledes sammen end jazzstandards, så man kunne ikke bare improvisere i de vante rundgange.

Dertil kom at jeg fra starten havde besluttet mig for, at det skulle foregå i udskrevne originale koral-harmoniseringer og udskrevne tonearter. Tonearter som A og D er ikke det nemmeste for trompeten.

Men det der utvivlsomt gjorde projektet sværest var berøringsangsten overfor noget materiale, som for mange mennesker er selve livet eller i hvert fald meget helligt. Så her var der nogle store hensyn at tage.

Min første udgivelse med fortolkninger af kendte salmer hed »Dejlig er Jorden« og fik en fantastisk modtagelse.

Frode Munksgaard optog TV udsendelser fra Tønder Kirke og året efter ved næste udgivelse fra Møgelstønder Kirke, og han var med til at sætte gang i noget, jeg slet ikke havde kalkuleret med.

Kirkekoncerter var slet ikke en tanke, der havde strejft mig, men de kom som den tillægsgave man ofte får, når man beskæftiger sig med musik, man synes at have et forhold til og så ellers gør sig umage.

Sammen med guitaristen Uffe Steen og bassisten Jens Jepsen blev det til over 600 kirkekoncerter + mange, mange andre ting.

Valdemar Rasmussens trio: Uffe Steen, guitar; Jens Jepsen, bas og VR på trompet

Jeg har nogen gange tænkt på, hvorfor man ikke blot holder sig til at spille den musik, man ved, man kan spille på rygraden, men absolut skal ud i et Ingenmandsland, hvor chancerne for røvfuld er store.

Forklaringen er udfordring og nysgerrighed, og så det at man tror på det. Det eneste man må sætte sin lid til er ens smag og ører. Og så må det enten bære eller bryde.

Og her bar det hele vejen igennem. Jeg elsker musik, men jeg kommer ikke nærmere mig selv end når jeg spiller melodier fra salme- og højskolesangbogen.

Restaurering og fredning

I 1987 købte vi et gammelt friserlængehus fra 1781. Huset lå i Vesterende Ballum.

Vi så det straks, da vi kom kørende sydpå langs diget fra Rømdæmningen. Efter Slusekroen ved Brede Å rejser der sig midt i Engene på den gamle gestrand en landsby med små huse, gårde og kirkespir. Vi faldt pladask for stedet. Egentlig købte vi det som fritidshus, men da vores søn Mikkel som 7-årig skulle begynde i skolen, flyttede jeg i 1990 igen til Sønderjylland.

Det var nummer to hus, som skulle igenem en gennemgribende reovering.

Vi startede med et nyt stråtag, og så var der ellers taget hul på et nyt restaureringseventyr. Nyt fordi jeg havde prøvet det en gang tidligere i Felsted.

Jeg har altid syntes, det var sjovt at købe noget gammelt lort og så få noget smukt ud af det, og arbejdet og stedet passede fint med mine søndagskirkekoncerter og det at lave tekster på den sønderjyske dialekt.

Jeg elskede at gå på genbrug og købe gamle, brugte byggematerialer. Gøre dem i stand og så bruge dem i restaureringen.

Gulvbrædder fra et 16 lejlighedsers ejendomskompleks i Padborg blev lirket op med et koben og kørt til Ballum. Søm og lignende blev fjernet og med specielt indrettet værktøj blev 700 m², svarende til næsten 5.000 meter brædder, gjort rene i fjer og not. Her var brædder til såvel gulv som loft. Det var ikke for at gøre det billigere. Nej tilfredsheden ligger i arbejdet og fornøjelse ved at genbruge, og så vil man slet ikke kunne få så tykt og godt træ i dag. Endsige betale sig fra det.

Ballum Vesterende 7. Vores hjem igennem 19 inspirerende år

Mikkel fik en barndom som jeg selv med frihed til fiskeri og andet godt. Susanne blev i de første år leder af SFO på Ballum Skole og kunne på den måde hurtigt lære børn og voksne at kende, i en egn hvor københavnere deles i dem med stort og lille K.

Da Bredebro Kommune i de år havde godt gang i dispensationer fra eksisterende lokalplan, blev der dannet en forening med navnet *Vesterendes Værge*.

Formålet var selvfølgelig at vi gik imod kommunens vedvarende dispensationer, som var ved at ødelægge en unik landsbykultur.

Desværre nåede Bredebro Kommune at give tilladelser til mange grimme bygningsmæssige forandringer inden Mc Kenney Møller Fonden uopfordret bevilgede 20 mil. kr. til forbedring af netop Vesterende - og Østerende Ballum.

Først der opdagede mange, hvor smukt her i virkeligheden var, og så kunne der ellers tages fat på de første fondsmillioner til genopretning.

I 2003 købte vi også nabohuset og en lignende restaurering var i gang inden jeg erkendte, at alderen ikke mere var til restaurering og have. Det er svært at vænne sig til, at man rent fysisk stort set ikke mere kan forbedre, men i bedste fald kun vedligeholde.

Da vi flyttede til Ballum havde vi naboer til alle sider. Ældre mennesker - men alligevel var det endnu en lille velfungerende del af et landsbysamfund. Det var svært at se det hele udvikle sig til ren ferieby i løbet af Mikkel's skoletid. Og efter at vi er flyttet fra Ballum, har de så også mistet skolen.

ADVENTURE
EFTERSKOLEN

ADVENTURE-EFTERSKOLEN.DK

Kom til Højer Efterskole fordi:

- her bliver du bedre til kampsport, sprog og gymnastik
- her får du spilletid - i bandet, på banen og på scenen
- her bliver du en del af fællesskabet

Nørrevej 68
6280 Højer
www.højer.eu
Tlf. 7478 2140

HØJER
EFTERSKOLE

KONGEÅDALENS

EFTERSKOLE

FRILUFTSLIV

HANDVÆRK

LANDBRUG

MUSIK

ET HAV AF MULIGHEDER

Kongeådalens
Efterskole

FDK

Æresrømmelpotte 2012

I 2009 fik Susanne tilbudt sit gamle job på sprogskolen i København, og da jeg samtidig syntes, der var for langt at køre af sted fra Ballum for at spille musik, så satte vi det hele til salg. Efter 19 inspirerende år flyttede vi igen til København. Et par årtier gør meget ved en udvikling - også i hovedstaden. Derfor allierede jeg mig med Valby Kulturhus, hvor jeg arrangerede jazz hver onsdag og dermed lærte alle de nye unge musikere at kende. Efter 2½ år og over 100 koncerter er jeg nu nået til at spille på plejehjemmet på den anden side af gaden, hvor vi bor. Kong Frederik den IX's Plejehjem lægger nu navn til mit nye spillested, hvor jeg foreløbig har arrangeret 10 koncerter hen over efteråret 2013.

Jeg har meget at være taknemmelig over. Jeg har fået lov til bo i København, når jeg fik udlængsel og mulighed for bo i Sønderjylland, når jeg igen længtes hjem.

Men i den verden, hvor jeg bor, bliver man aldrig færdig. Så med mindre jeg bliver frataget muligheden for at virke, så har jeg ud over de daglige gøremål stadig et par projekter tilbage, som kunne være sjove at gøre færdige.

Det ene er at skrive og indspille et større musikalsk værk, som endnu kun eksisterer inde i mit hoved. Det andet er at skrive en bog. Jeg må nok se i øjnene, at det første bliver for dyrt, men det med bogen har jeg så småt gang i. Så mon ikke ...

Indtil da kan jeg kun anbefale min seneste udgivelse **Jazz på sønderjysk** som udover en CD med min musik også indeholder en

Æresrømmelpotte 2012

DVD med smukke optagelser fra marsken med stæretæk og min egen opfattelse af det berømte sønderjyske kaffebord.

Senest er jeg blevet kåret som årets Æresrømmelpotte 2012. Den går til en sønderjyde som har været med til at gøre det sjovere at bo i Sønderjylland, hvilket passer fortrinligt til den erfaring, jeg har gjort mig: *At blive ældre kræver et vedholdende overskud af humor.*

Mojn! Valdemar

EN HVERDAG TIL FORSKEL...

SKANDERUP EFTERSKOLE

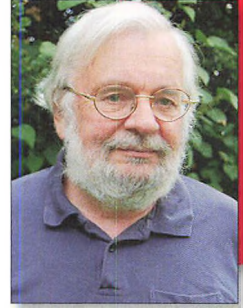
KUNST
MEDIE
TEATER/MUSIK
IDRÆT

SKANDERUPEFTERSKOLE.DK

Min barndom i barakkerne i

Flensborg

Af Rolf Erbst

Jeg har altid opfattet Flensborg som en by, der hverken er rigtig dansk eller rigtig tysk. Eller rettere sagt: som er både dansk og tysk, for rigtig mange flensborgensere bevæger sig hjemmevant rundt i begge kulturer og begge sprog, og det har jeg altid betragtet som en stor rigdom. Min mor blev født i 1917 og var et godt eksempel på denne kulturelle mangfoldighed. Hun tilbragte de første 3 år af sit liv hos sin far i Sønderborg, men efter Genforeningen i 1920 – i en alder af 3 år – kom hun til Flensborg og voksede op hos sin mor – altså min mormor. Jeg går ud fra, at hun må have talt dansk som 3-årig, men som voksen kunne hun kun meget lidt dansk. Hun startede sin tilværelse som tysk statsborger, så blev hun i en kort periode dansker og så tysker igen.

Min mor levede under krigen i Kiel, hvor hun mistede sit hjem under bomberegnen, hvorefter hun rejste hjem til Flensborg og fik en lejlighed i en af de mange barakker, der i slutningen af krigen blev bygget af russiske og polske krigsfanger. Hun må have følt, at hun stadig havde nogle bånd til det danske, for efter krigen sørgede hun for, at mine ældre søskende kom i dansk skole, og jeg selv kom i en nyoprettet dansk børnehaven. I flere måneder glædede jeg mig til, at jeg skulle begynde i børnehaven, og da jeg blev 3 år gammel, var tiden endelig kommet.

Hvad jeg husker fra børnehaven er de unge kvinder, som alle sammen kom fra Danmark. I deres naivitet og uskyld forekom de mig så smukke, at jeg næsten ikke kunne få vejret. Jeg bare sad der på gulvet med

åben mund og kiggede beundrende på dem. De bevægede sig let og graciøst rundt mellem bordene i deres lette kjoler, og jeg oplevede det som et pust fra en anden verden. De havde i deres liv gjort helt andre erfaringer end barakkens kvinder, som jeg var omgivet af til daglig. Næsten alle kvinderne i barakken havde mistet deres mand i krigen og var tvunget til at leve et langt mere slidsomt liv end mine danske pædagoger. Om vinteren var de viklet ind i udtjente frakker og tørklæder for at holde kulden ude, og deres livsførelse var dikteret af nødvendighed – der var ikke så meget plads til leg. Alligevel gik livet ikke i stå for disse kvinder. Trods krig og ødelæggelse havde de en enorm livskraft, som jeg beundrede. Vores nabo var en kvinde med to børn, der et par gange om ugen fik besøg af en ung mand. Hun var ikke særlig vedholdende i sine forhold og skiftede de unge mænd ud en gang imellem. Nogle gange havde hun to forhold kørende på samme tid, og en gang imellem gik det galt, når to af mændene meldte deres ankomst på samme tid. Så blev jeg sat til at sidde på trappestenen foran barakken og afvise den ene af bejlerne. Det tjente jeg 50 pfennig på – en ret god betaling efter den tids målestok. Efter udgivelsen af min bog, hvor jeg beskriver denne episode med trappestenen, udbød en af mine venner, der havde læst bogen spontant: »Jamen, hun var jo prostitueret!« Hvilket måske er rigtigt, men den tanke havde aldrig strejft mig, mens det stod på, og jeg har heller ikke tænkt på det sidenhen. Nok fordi det ikke var så vigtigt.

Dette er et billede af barakkerne. Det er taget i 1950'erne - formodentligt i slutningen af 1950'erne. På det tidspunkt begyndte man at rive de barakker ned, der lå langs Adelbyer Kirchenweg, mens barakkerne langs Glücksburger Straße først blev revet ned efter ca. 1964-65.

Der var heller ingen i barakken, der tillagde det nogen som helst betydning, hvordan hun levede sit liv og skaffede penge til livets opretholdelse. Vi levede i en usædvanlig verden, og vi kunne ikke bruge pænheden og de almindelige borgerlige fordomme til noget.

De danskere, der kom til Flensborg i efterkrigstiden for at hjælpe os, var uden tvivl idealister. De har nok følt, at de skulle give en hjælpende hånd til deres landsmænd, der ved historiens ugunst var blevet efterladt på et nationalt sidespor. Da jeg efter 5. klasse (jeg var et år forsinket) kom på Christian Paulsen-Skolen, der dengang var en realskole, var jeg så heldig at få nogle rigtig gode danske lærere. Men det var ikke undervisningen, der havde størst betydning for mig, det var de danske læreres måde at leve på, for de levede i en verden af normalitet og orden, som jeg

ikke havde oplevet før. Deres verden var overskuelig og stod på sin faste plads uden at rykke sig en tomme. Det var på det tidspunkt, at jeg første gang mødte den smukke danske holdning, at det er muligt at løse alle problemer, hvis bare man tager sig ordentlig tid til at tale sammen. Denne tillidsfulde holdning har jeg mødt utallige gange siden, og undersøgelser har også vist, at tillid til andre mennesker også i dag har høj prioritet i det danske samfund. Det er en enorm styrke, som vi bør tage vare på. Men dengang forstod jeg det ikke, for jeg havde gjort helt andre erfaringer i barakken. Her kunne man ikke altid tale sig til rette, og temmelig ofte måtte man kæmpe for sin ret.

De danske lærere prøvede ikke på at fremhæve danskheden frem for det tyske. Der var ingen, der prøvede på at skubbe

os i dansk retning med undtagelse af Christian Paulsen-Skolens rektor. Når der var morgensamling, udnyttede han sin adgang til skolens talerstol og kom med lange tirader om, at Danmark igen skulle gå helt ned til Ejderen. Det var dog ikke noget, der gjorde noget særligt indtryk på os elever.

Der var også en gruppe lærere, der var vokset op syd for grænsen. Som tyske statsborgere havde de været soldater i krigen, hvor de havde oplevet frygtelige ting. Der var en anden slags alvor over dem, og på et ubevidst plan følte jeg mig beslægtet med dem. Måske fordi de havde den samme uro og utryghed i sig, som vi havde i barakkerne. De vidste, at menneskelighed og værdighed kan blive trådt under fode. At man som menneske kan blive presset ud i situationer, der sætter spørgsmålstejn ved enhver form for elementær humanisme. De vidste også, at demokrati og menneskeværd ikke er en selvfølge, men at man skal kæmpe for disse værdier.

Alle i barakkerne havde deres måde at overleve på, og børnene blev inddraget i alt, hvad der foregik. Barakkerne var placeret i udkanten af Flensborg, og derfor var det oplagt, at vi havde tætte kontakter til bønderne i oplandet. Mine to søskende, der er 4-5 år ældre end jeg, plukkede jordbær hos bønderne om sommeren, mens de voksne og lidt større børn hakkede roer. Og om efteråret arbejdede barakkens børn og voksne hos bonden med at tage kartofler op, og når kartoffelhøsten var i hus, blev kartoffelmarkerne »givet fri«, hvilket betød, at man måtte samle alle de kartofler sammen, der var faldet ved siden af eller endnu lå i jorden. På den måde fik vi skaffet vinterforråd.

Vi gik alle sammen med aviser. Min søster var knap nok begyndt i skolen, da hun hjalp til med at bringe aviser ud. Ofte var hun sammen med min bedstemor, der havde svært ved at klare trapperne, og når avisen så skulle helt op på 4. sal, instruerede hun min søster i, i hvilken brevsprække hun skulle lægge avisen. Min søster fik at vide, at hun skulle løbe op på 4. sal og putte avisen ind gennem brevsprækken på en bestemt dør, som min bedstemor beskrev nøje. Jeg ved ikke, om min søster dengang kunne tælle

til 4, men hun lærte hurtigt at skelne de forskellige aviser fra hinanden, og efter kort tid vidste hun også, i hvilke brevsprækker de skulle lægges.

Vi drenge samlede jern og gammelt tøj, som vi kaldte »Plünnen« (pjalter). Det blev solgt til produkthandlaren. Alt kunne bruges og genbruges. Der var mange amerikanske - især kristne - hjælpeorganisationer, der uddelte tøj, tømælk og kød på dåse, og mormonerne og andre kristne sekter havde krone-dage. Og lad os bare indrømme det: Sult gør os alle til opportuniste, og på den baggrund var det ikke så sjældent, at ateister pludselig sprang ud som dybt troende mormoner, eller de tilsluttede sig nogle af de andre religiøse sekter. Når fru Maier pludselig blev mormon eller medlem af Syvende Dags Adventisterne, var det ikke noget, der i særlig grad ophidsede os. Vi smilte bare lidt overbærende og tænkte ikke videre over det. Problemerne i Tyskland efter 2. Verdenskrig var enorme, og der var trods hjælpeorganisationernes arbejde stor mangel på mad, og da tøj ikke er så vigtig som mad, blev tøjet ofte solgt videre, så man kunne købe eller bytte sig til noget at spise. Når man kun havde ét par bukser til børnene, måtte lillebror og storebror skiftes til at komme ud og lege.

Efter 2. Verdenskrig steg befolkningstallet i Flensborg voldsomt. Store menneskestrømme bevægede sig fra øst mod vest. De ville alle komme så langt væk fra russerne som muligt. Også det danske mindretal svulmede op efter krigen, idet mange tyskere sendte deres børn i dansk skole. De ville forståeligt nok gerne få del i strømmen af pakker med mad og tøj nordfra. Da forholdene blev mere normale, faldt mange af de nye danskere fra og blev tyske igen.

I dag ville man kalde barakkerne for en ghetto - et sted, hvor man levede efter et alternativt sæt regler. Det var et parallel-samfund, hvor den borgerlige moral lige så stille blev suspenderet, og hvor indbyggerne havde deres egen måde at leve på. Men når man stjal kød på slagteriet eller kartofler hos bonden, gjorde man det af nødvendighed. Det var ikke noget, man var specielt stolt af eller pralede med, og der skete heller ikke nogen forråelse af menneskene.

Opholdet i barakkerne var for de allerflestes vedkommende kun en overgang. Efterhånden, som krigen kom på afstand, flyttede folk til nogle bedre boliger, og de fik godt betalte jobs. Min familie var ikke så heldig, da min mor var blevet dybt traumatiseret af krigen og efterkrigstidens trængsler. Nogle af barakkerne blev allerede revet ned i slutningen af 50'erne, men selv overlevede vores barak i endnu nogle år, og jeg boede der helt frem til 1964. Efterhånden, som de velfungerende mennesker forsvandt, begyndte kommunen at sætte kriminelle og subsistensløse ind i stedet for, og så tog forslumringen for alvor fart.

Der var dog to ting, som fik afgørende betydning for mig, og som løftede mig ud af barakken. Det ene var litteraturen, som jeg stiftede bekendtskab med ved et rent tilfælde. Det skete i forbindelse med, at det danske mindretal byggede et fritidshjem i Lyksborggade. Fritidshjemmet havde alkens aktiviteter som bordtennis og den slags, og så sad der en bibliotekar fra Dansk Centralbibliotek, der én gang om ugen tog imod bogbestillinger. Bibliotekaren havde en enestående evne til at leve sig ind i mine behov og min lidt særprægede psyke, og gennem flere år førte han mig med nænsom hånd ind i litteraturens verden. Han begyndte med lettilgængelig skønlitteratur, og sideløbende kom han hver uge med nogle historiske værker, som interesserede mig brændende. Det var første gang, jeg fik lejlighed til at læse rigtig litteratur, og især John Steinbeck og hans dagdriverbande gjorde et uudsletteligt indtryk på mig. Jeg har siden mange gange tænkt på, hvilken betydning litteratur har for os mennesker. For mig betød mine bøger, at barakken med alt sit snavs og menneskelige fornedring kom på afstand. Bogen var som en god ven, der tager en ved hånden og lukker vinduet op til verden.

Det andet, der havde afgørende betydning for mig, var mine ferier i Danmark. I årene efter krigen afgik der hver sommer store transporter med sydslesvigbørn til Danmark. Jeg var kun 5 år gammel, da jeg første gang kom med på en sådan transport. Bleg og fattet mødte jeg sammen med min søster

og mor op på Flensborg Banegård en tidlig morgen i sommerferien. Turen til banegården havde været en prøvelse, for jeg havde været så spændt, at jeg måtte kaste op flere gange på vejen, og på et tidspunkt overvejede min mor at aflyse det hele. På banegården fik jeg en papseddel om halsen, hvorpå der stod mit navn og adresse samt navnet på mine plejeforældre og den station, hvor jeg skulle af. Jeg skulle være 4 uger på en bondegård i Tistrup nord for Varde. Det viste sig, at der var endnu en Flensborg-dreng ved navn Egon, der skulle samme sted hen. Ved ankomsten på Tistrup Banegård stod så min plejefar, en stor vestjyde med et furet ansigt. Jeg ved ikke, hvad han tænkte, da han så de to små drenge stå der på perronen. Men han var en venlig mand. Som mange vestjyder var han lidt ordknap, og normalt tog det nogen tid, før man lærte ham at kende. Men lige denne dag, hvor han skulle være både mor og far for os, gjorde han sig stor umage, for at vi skulle føle os trygge. Jeg tror også, at det lykkedes for ham, for jeg husker, at alle hans dybe furer omkring øjnene denne dag blev forvandlet til smilerynker. Han prøvede endda på at tale rigsdansk, hvilket vi dog ikke forstod et suk af. Vi forstod dog, at vi skulle transporteres hjem til gården på en ældgammel motorcykel med startvanskeligheder, hvilket vi syntes var vildt spændende. Den ene af os skulle sidde foran på motorcyklens benzintank og den anden på bagsædet – hvilket nok i nutidens regelbundne Danmark ville blive takseret som en frygtelig lovovertrædelse. I de følgende år tog Egon og jeg hver sommer turen med transporten til Tistrup, og i alle årene diskuterede vi hele vejen op gennem Sønderjylland, hvem der skulle have retten til at sidde på bagsædet af motorcyklen, og hvem der skulle forvises til motorcyklens benzintank.

Det var ikke rige folk, der havde inviteret os til at bo hos sig, men det at blive plantet på en bondegård med køer, heste, svin og et mylder af æglæggende høns var en svir. Der var uanede mængder mad – frisk mælk, kartofler, kød og alt, hvad gården kunne byde på af grøntsager og frugt. Mine plejeforældre havde i forvejen tre børn, og derudover var der en karl og en pige, og vores største

fornøjelse var at følge karlen rundt på gården. Køerne skulle drives hjem fra marken, når de skulle malkes, og i slutningen af sommeren plukkede vi med stor entusiasme ribs og solbær, hvilket blev betalt med gode danske mønter, og indimellem hentede vi æg i 2-3 store hønehuse. Hønsene gik frit omkring på gården og lavede lange gange i kornet. Hvad der dog gjorde mest indtryk på mig var normaliteten eller regelbundetheden på gården. Mit kaotiske liv i barakken blev afløst af faste spisetider, og jeg mødte mennesker, som jeg kunne stole på og kom til at holde af.

Når man i de forgangne år har diskuteret taknemmeligheden i vores land, har jeg ofte tænkt tilbage på denne vestjyske familie, der ikke bare lukkede deres hjem op for Egon og mig, men også for københavnerbørn og unge på udveksling fra hele verden. Alle disse mennesker mødte de med stor åbenhed

samtidig med, at de med stor selvfølgelighed holdt fast i deres taknemmelighed.

I januar 2013 var jeg inviteret til at holde foredrag om min bog »Barakkerne« på det danske bibliotek i Flensborg. Mødet var arrangeret af Den Slesvigske Samling, og i pausen kom en dame hen til mig og spurgte, om jeg ikke var blevet bitter i betragtning af den opvækst, jeg havde haft. Jeg blev meget forundret over dette spørgsmål, som jeg kun kunne benægte. Men jeg har sidenhen tænkt på, at det er en udbredt misforståelse, at fattigdom er ødelæggende for et menneske. Efter min mening er det ikke fattigdommen som sådan, der har betydning for ens liv, men derimod kulturen. Og kultur var der nok af i barakken. De mennesker, der var strandet i barakken, kom jo fra alle mulige professioner og alle mulige steder fra, og mange af dem havde stor viden. Det var ikke noget let liv i barakken, især var vinteren hård, og når østenvinden gjorde det umuligt at holde varmen, lå vi alle sammen i sengen med tæpper og dyner over os. Men der var trods fattigdommen en grundlæggende solidaritet blandt beboerne. Det var det, der gjorde livet muligt, og som jeg tog med mig ud i voksenlivet. Og så var der alt det andet. Mine bøger, mine ferier i Tistrup og alle kammeraterne. Jeg har også altid opfattet det som et stort privilegium, at jeg uden problemer har kunnet bevæge mig rundt i både det danske og det tyske. Det ville jeg for alt i verden ikke have undværet. Og så lærte barakkerne mig respekt for kvinders enestående styrke – og kærlighed.

Rolf Erbst blev født i januar 1946 i en barak i udkanten af Flensborg. Han gik i dansk skole og afsluttede sin skolegang med realeksamen på Christian Paulsen-Skolen i Flensborg. Rolf Erbst skulle egentlig have været folkeskolelærer inden for det danske skolevæsen, men i stedet rejste han som 18-årig ud i verden, og da han efter nogle år kom tilbage til Flensborg og siden Danmark, gik han på Fyns Studenterkursus i Odense, hvor han i 1970 tog studentereksamen. Han læste på Københavns Universitet og har i mange år undervist som gymnasielærer. I perioden 1992-94 underviste han på Færøerne. Rolf Erbst har udgivet en række lærebøger til gymnasiet og HF og har indimellem blandet sig i den offentlige debat ved at skrive læserbreve.

I oktober 2012 udgav han sin bog »Barakkerne«, hvori han fortæller om sit liv som barn i barakkerne i Flensborg og sine oplevelser i den danske skole.

Jernbanen

Fra Sønderborg til Højer ...

Artikler
og digte

Af Flemming Wraae

En samlet rejse med tog fra Sønderborg til Højer kunne først lade sig gøre i begyndelsen af det forrige århundrede, hvor delstrækningen fra Sønderborg til Tinglev blev indviet. De andre strækninger fra Tinglev til Tønder og fra Tønder til Højer blev åbnet tidligere.

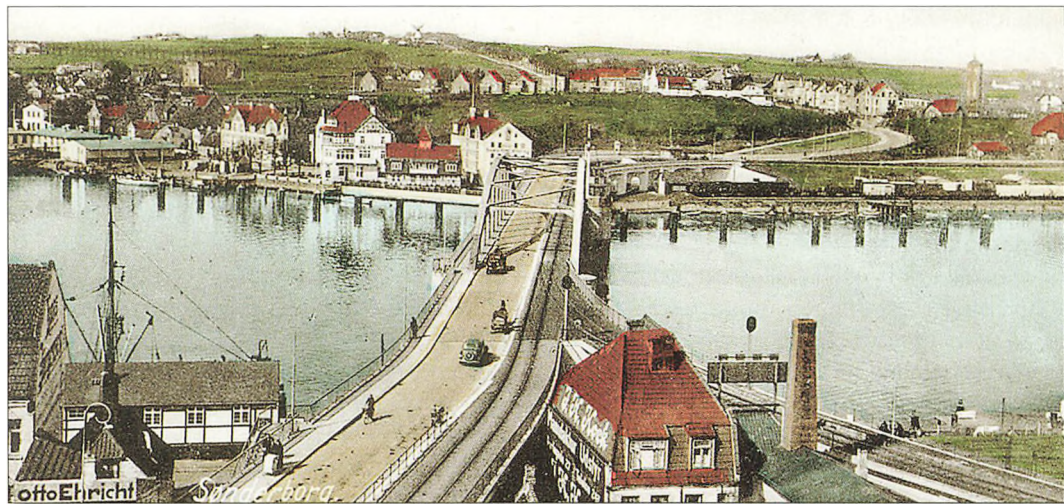
I Sønderjylland blev statsbanerne anlagt i tre tidsperioder. I den første periode blev den østlige længdebane fra Flensborg til Vamdrup anlagt. Den blev åbnet den 1. juli 1865. Derefter fulgte sidebanerne fra Vojens til Haderslev, som blev åbnet i 1866 samt strækningen fra Tinglev til Tønder fra 1867. Banen fra Rødekro til Aabenraa blev indviet i 1868.

I den anden byggeperiode blev den vestlige længdebane, fra Heide over Tønder til Hviding/Vedsted med sidebaner, anlagt.

Den vestlige længdebane, Marskbanen, blev åbnet for drift i november 1887. Bredebro - Løgumkloster blev færdig i 1888 og på strækningen mellem Tønder og Højer, kunne de første tog køre i 1892.

Sønderborg blev i den tredje periode sat i forbindelse med den østlige stambane to steder. I Tørsbøl delte sønderborgbanen sig i to linjer. Den ene linje gik mod Flensborg og den anden mod Tinglev. Det skete i 1901.

Alle de nævnte strækninger overgik til dansk drift i forbindelse med Genforeningen i 1920. Natten mellem den 16. og 17. juni 1920 overtog DSB derfor 265 km. normalsporet jernbane. Både sporet og de faste anlæg var nedslidte, da de ikke var blevet vedligeholdt på grund af den Første Verdenskrig.

Håndmalet postkort fra Sønderborg (fra websiden Jernbanen.dk)

Sønderborg Station

Sønderborg Station set fra forpladsen med kasernen i baggrunden. Postkort. Aage Andreasens Arkiv

En rejse fra Sønderborg til Højer kunne i 1933 foregå på følgende måde. Sønderborg Station ligger på den vestlige side af Als Sund og var den gang opdelt i ét perron- og ét godsafsnit. Nord for perronsporene lå der et maskindepot med plads til 4 maskiner. Godsafsnittet lå i to niveauer. Den ene del lå nede ved Als Sund, mens den anden del lå oppe ved perronsporene. Fra det øvre godsafsnit var der adgang til Chr.d.X's bro, som førte ét spor og vejbanen over til Sønderborg. Lige efter broen var der indlagt et sporskifte, der enten kunne give adgang til havnen eller til videre kørsel mod Sønderborg Bystation. Fra bystationen kunne toget fortsætte til Mommark. Broen over Als Sund blev indviet i oktober 1930.

Første station på vejen mod Tinglev var Ragebøl, derefter fulgte Vester Sottrup. Vester Sottrup var fra 1909 til 1932 en forgreningsstation. Fra Vester Sottrup gik der et normalspor ned til Skelde på Broagerland,

hvor tyskerne havde planlagt at anlægge en marinestation ved Flensborg Fjord. Næste station var Avnbøl, hvor der kun var et læssespor og et perronspor. Videre mod Gråsten kom sporet, tæt ved Adsbøl, til underføringen af Fiskebækken. Her var dæmningen på grund af et kraftigt regnvejr brudt sammen i 1931, samme sted, hvor dæmningsskredet fandt sted i 2007.

På vejen mod Gråsten, der var den største og vigtigste mellemstation på strækningen, løb det tidligere Aabenraa Amtsbanespor parallelt med statsbanesporet ind til stationen. Amtsbanen blev nedlagt i 1926.

Amtsbanestationen er placeret overfor statsbanestationen. Gråsten Station har foruden flere perronspor, tillige adskillige gods- og havnespor samt et havnespor med flere forgreninger. Endvidere er der, i stationsbygningen, indrettet en ventesal, som blev brugt, når de kongelige besøgte Gråsten Slot.

Gråsten Station

Gråsten Station. Lokalhistorisk Arkiv for Gråsten By og Egn

Fra Gråsten stiger banen op mod Rinkenæs, hvilket har betydet, at lokomotiverne mange gange har haft svært ved at stå fast ved løvfald om efteråret. På Rinkenæs station er der tre gennemgående spor, hvorfra der er adgang til to perroner. Stationsbygningen findes stadig i 2013. Det samme gør stationsbygningerne i Ragebøl, Avnbøl, Lundtoft og Tørsbøl.

Tørsbøl var, indtil 1932, en forgreningsstation. I stationens vestlige ende kunne man, hvis sporskiftet var stillet til venstre, køre mod Padborg. Hvis sporskiftet var stillet lige, kom man til Tinglev. I forbindelse med Genforeningen opstod der et mindre problem på den første danske driftsdag. Det første tog om morgenen efter overtagelsen, fra Sønderborg mod Tinglev, ankom ikke planmæssigt til Tinglev. Toget skulle planmæssigt, efter Tørsbøl, holde i Lundtoft, men da toget standsede, og togpersonalet råbte Lundtoft, stod der med sorte bogstaver på hvid baggrund Holebüll, på stationens mur. En forbauset stationsmester stak hovedet ud af vinduet og spurgte, hvad de lavede der. Efter hans køreplan skulle der ikke komme tog foreløbigt. Ved en fejl havde personalet i Tørsbøl sendt toget ned mod Padborg i stedet for mod Tinglev. Toget bakkede til Tørsbøl, og sporet blev skiftet mod Tinglev, hvor toget ankom med en større forsinkelse. Togpersonalet havde ikke registreret, at de var kommet ind på den

forkerte strækning, da hverken lokomotivfører eller det andet togpersonale var stedkendte.

Lundtoft Station hørte til de mindre på strækningen. I hovedsporet var der indlagt to sporskifter i hver sin ende af stationen, som gav adgang til godssporet. Dette spor lå nærmest hovedbygningen og var, ligesom hovedsporet, 265 m langt. Stationsbygningen i Lundtoft var af samme type som i Kliplev og Bjerndrup. Disse stationsbygninger var mindre end stationsbygningerne øst for Tørsbøl. Forklaringen skulle være, at landet øst for Tørsbøl var federe end landet mod vest og dermed tættere befolket.

I en afstand af 31,1 km fra Sønderborg ligger Kliplev Station. Kliplev blev sammen med de øvrige stationer, bortset fra Gråsten, mellem Sønderborg og Tinglev nedlagt i 1974. Behovet for en holdeplads viste sig dog at være så stort, at DSB i 1979 besluttede at genindvie Kliplev. Stationsbygningen blev nedrevet i 2004 og erstattet af et læslur i moderne design.

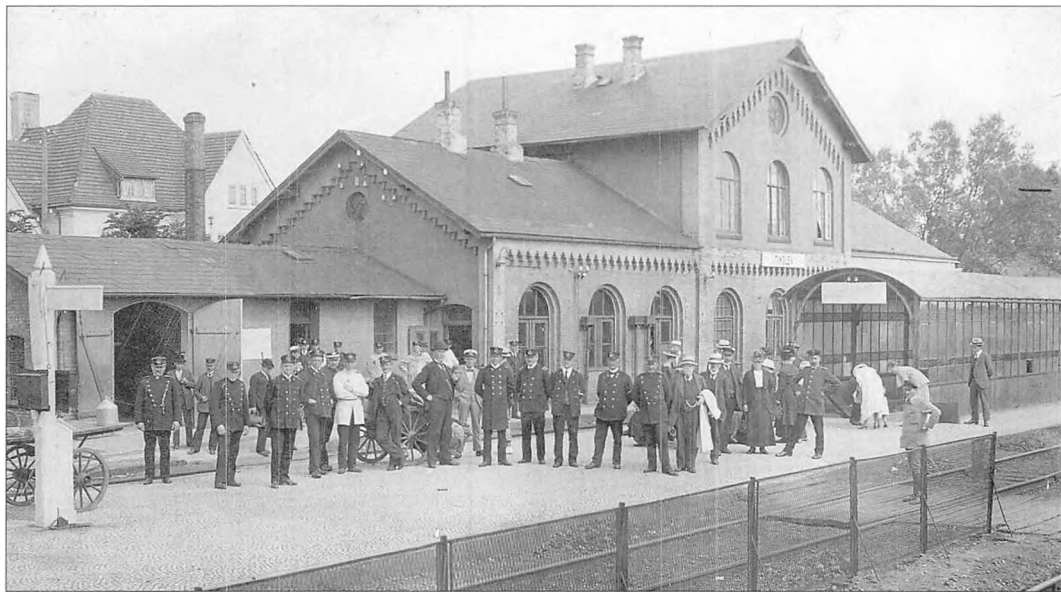
I 1943 var grusgravene ved Smedeby tømte. Derefter flyttede man skærve- og grusproduktionen til Fladbjerg. Fra Kliplev Station blev der i stationens østlige ende anlagt et sidespor, som svingede mod syd og fortsatte i en lige linje, ca. 2400 meter, til Fladbjerg stengrav. I 1965 overtog »Sønderborg Sten- og Gruskompagni A/S« fabrikken i Fladbjerg, hvorefter sporet, med undtagelse af de sidste

100 meter, ind til Klipleve Station, blev fjernet.

Sidste station mod Tinglev var Bjerndrup, som var et mindre bysamfund. I 2001 blev stationsbygningen nedrevet, da den var i ringe stand. Den havde stået tom i flere år. Varehuset blev skånet og er i dag det eneste levn, der er tilbage fra den gamle station.

Tinglev Station er en forgretningsstation, hvorfra der var spor ud til alle verdenshjørner. Fra sydøst kom banen fra Sønderborg, fra syd kom strækningen fra Padborg, mod nord lå Vamdrup og mod vest kunne toget fortsætte mod Tønder. Derfra var det muligt at fortsætte rejsen mod Højer/Sild.

Tinglev Station

Tinglev Station. Til højre ses nedgangen til perrontunnelen. Lokalhistorisk Forening for Tinglev Kommune

Den oprindelige station i Tinglev stammede fra 1864. I 1956 blev den erstattet af den bygning, der står i dag. Under Anden Verdenskrig blev Tinglev Station angrebet af allierede flyvere. Stationsbygningen blev skadet. Signalposten, i nord, blev saboteret, hvilket betød at sikringsanlægget ikke mere kunne fungere normalt. Først mange år, efter krigen, blev anlægget reetableret.

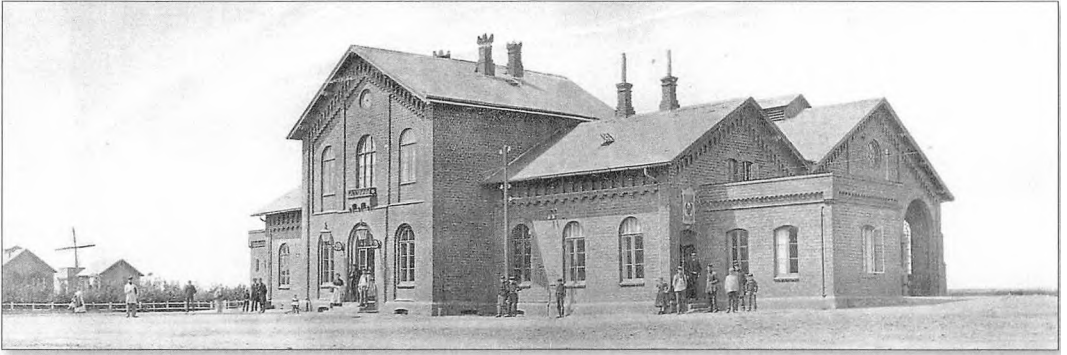
I forbindelse med optakten til den Første Verdenskrig blev der etableret et dobbeltspor fra Tinglev og til Padborg. Sporet blev taget op i begyndelsen af 1940'erne. Grunden var, at Tyskland, ønskede at banerne skulle være forberedt på militærets krav om tilgængelighed. Kravet betød også, at der blev anlagt et dobbeltspor fra Tønder mod syd til Niebüll

Strækningen fra Tinglev mod Tønder var,

udover kurven mod Terkelsbøl en lige linje mod vest og uden nævneværdige stigninger. Eneste større anlægsarbejde var broen over Vidåen ved Provst Petersensvej i Tønder. Der var ingen under- eller overføringer, som kunne komplicere anlægget. Bylderup Bov var den største mellemstation. De øvrige stationer Terkelsbøl, Jejsing og Rørkær var mindre stationer, tilknyttet små bysamfund.

Tønders oprindelige station, lå nord for byen. Efter nederlaget til Tyskland i 1864 overtog tyskerne byggeriet af banen. Kontrakten med de engelske jernbaneentreprenører blev videreført og derfor fik banens bygninger typiske træk fra dansk arkitektur. Oprindeligt var der tilbygget en overdækket perronhal i forbindelse med stationsbygningen.

Tønder gamle Station

Den første station i Tønder med perronhal. Yderst til venstre ses remisen. Tønder Lokalhistoriske Arkiv

Midt i 1980'erne havde DSB ikke længere brug for stationen. Den blev solgt til Tønder Kommune. Desværre blev bygningens tilstand vurderet at være så ringe, at en modernisering ville blive alt for dyr. En borgergruppe ønskede at bevare stationen og forsøgte at få den fredet. En lang debat fulgte, men sagen endte med, at bygningen blev

nedrevet i 1986. Da man planlagde Marskbanen opstod der problemer med stationen i Tønder. Pladsforholdene var ikke tilstrækkelige, så det blev besluttet at anlægge en ny banegård i byens sydvestlige udkant. Fra den oprindelige banegård byggede man et forbindelsesspor mellem de to banegårde.

Tønder nye Station

Tønder Station før ombygningen. Postkort fra før 1908. Aage Andreasens Arkiv

Den nye banegård, »Marschbahnhof Tøndern« blev Tønders hovedstation i 1887. Der blev bygget et maskindepot, et større gods- og rangerområde samt en stationsbygning med et højt midterparti flankeret af to lavere sidefløje. Bygningen blev opført i gule sten med røde bånd. En typisk byggestil for Marsk-

banen både nord og syd for den nuværende grænse. I perioden 1903-1911 gennemgik stationen en større udvidelse. Maskindepotet blev bygget større, og af militære grunde blev læsserampen forlænget til 225 meter. Stationsbygningens sidefløje blev forhøjet, så de kom til at flugte med midterpartiet.

Højer Station

Tønder Station set fra forpladsen. Landsarkivet Aabenraa

I den nordlige ende af stationen kunne toget enten køre mod Skærbæk eller mod Højer. Højersporet drejede mod vest og fortsatte i en næsten lige linje ud mod Vadehavet.

I en afstand på 12 km. fra Tønder, lå Højer Station. Den var placeret i den sydlige del af byen, lige indenfor det gamle havdige fra 1556. På sporplanen kan man se, at der øst

for stationsbygningen, både var et pakhus-, læssespor og enkelte depotspor. Der har også været ende- og sideramper. Pakhuset var sammenbygget med stationsbygningen. Mod vest lå der et udhus, hvor der også var retirader. Sporet gik igennem diget mod Højer Slusestation, som var placeret 1,3 km fra Højer by.

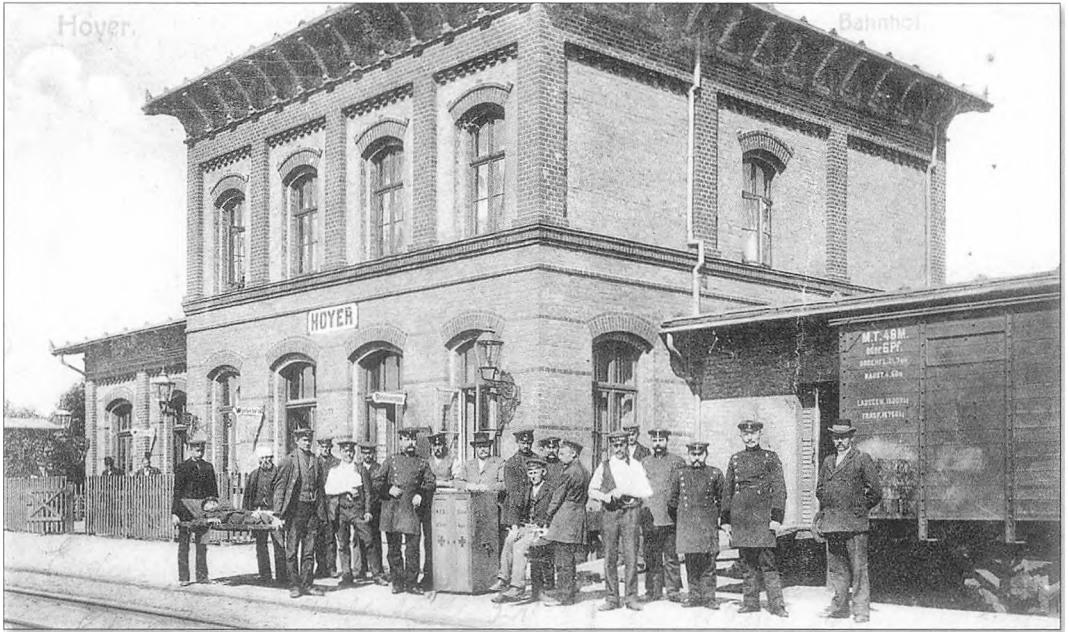

MØD UNGE OG UNDERVISERE FRA EUROPA

**LÆR SPROG OG SAMFUNDSFAG
PÅ HØJT NIVEAU**

www.rejsby-efterskole.dk 74 75 36 22

Højer Slusestation

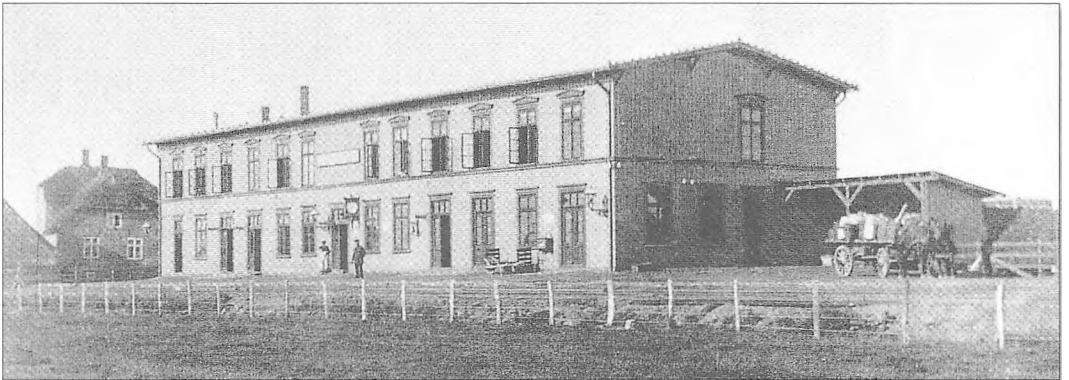

Højer Station set fra perronsiden. Postkort 1915. Højer Lokalhistoriske Arkiv

Højer Slusestation lå lige indenfor havdiget og var i to etager. I stuen var der kontorer og beboelse, og på første sal var der store vente-

og restaurationslokaler. Herfra var der også udgang til digekronen og derfra adgang til anløbspladserne for skibene til Sild.

Højerbanen

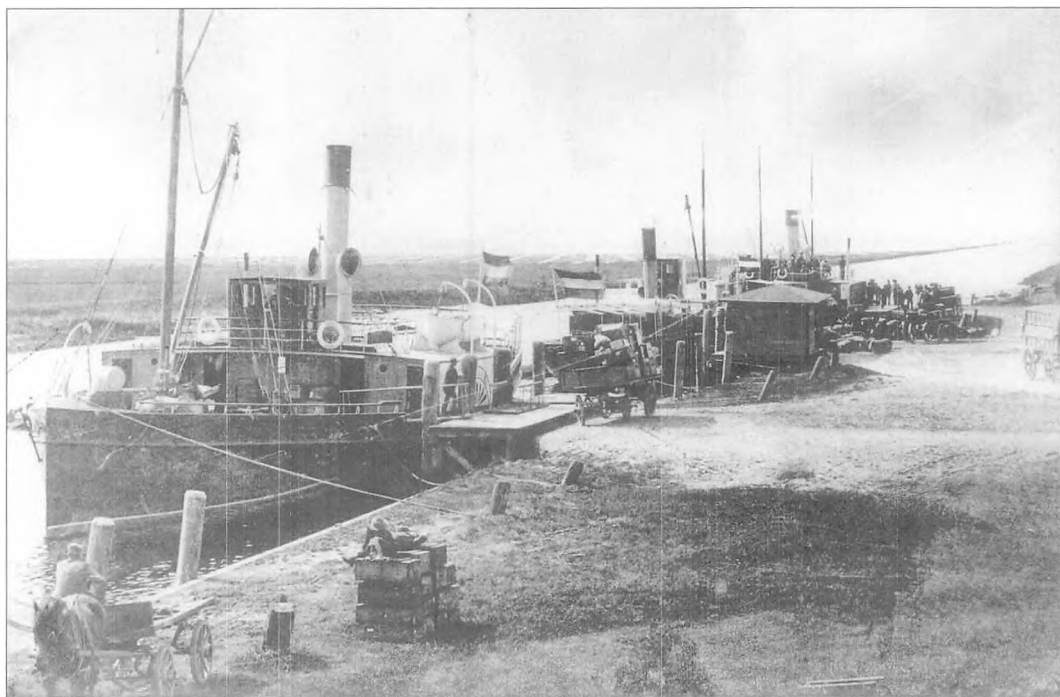

Højer Slusestation. Slusemesterboligen ses i baggrunden til venstre. DSB Jernbanemuseet Odense

Højerbanen blev primært anlagt som turistbane, hvor tyskere fra Berlin og Hamborg søgte til de gode badestrande på Sild. Da den 1. verdenskrig var overstået, skulle turisttrafikken i gang igen. Dette gjaldt også trafikken til Sild. Der var bare det

problem, at Sild stadig var tysk og at trafikken til ferieøen skulle foregå igennem Danmark via Højer Sluse. For ikke at gøre transporten, af badeturisterne, mere besværlig end højst nødvendigt, indførte man en transitordning på Tønder Station.

Højer sluse

Højer Sluse. Til venstre ligger »Frisia«, der sejlede på ruten fra 1900 til de tyske korridorogs ophør i 1927

De gennemgående vogne blev toldplomberet i Süderlügum. Vognstammen blev herfra ført til Tønder, hvor et dansk lokomotiv blev spændt for vognstammen. Derefter kunne rejsen fortsætte mod Højer Sluse og videre mod Munchmarsch. Derved undgik turisterne en masse pas- og toldadministration. I 1926 kørtes der dagligt en tysk vognstamme til Højer Sluse og retur. Vognstammen blev stående ved Slusen, hvorfra den returnerede næste dag. Situationen med disse »korridorogs« var ikke holdbart i længden, da tyskerne ikke var interesseret i kun at have

adgang til Sild igennem Danmark. Deutsche Reichsbahn Gelsellschaft begyndte derfor at projektere en direkte linje til Sild. Det blev til en jernbanedæmning fra Niebüll til Westerland. Arbejdet blev færdigt den 1. juni 1927, hvor man indviede den næsten 12 km. lange Hindenburgdæmning. Med indvielsen forsvandt grundlaget for Højerbanen hurtigt. Persontrafikken blev nedlagt i 1935, hvorefter det ikke mere var muligt at køre i tog fra Sønderborg til Højer. Fra 1935 og til 1962, hvor skinner blev fjernet, fungerede banen til Højer, som en ren godsbane.

Ved at læse bøgerne, »70 år med Højerbanen«, « På tværs med toget – fra Tinglev til Tønder og »En returbillet til Sønderborg, tak – en rejse mellem Tinglev og Sønderborg«, kan man få meget mere at vide om strækningen mellem Sønderborg og Højer.

De sidste to bøger kan stadig købes hos denne artikels forfatter eller hos din nærmeste boghandel. Den første af de nævnte bøger er desværre udsolgt, men kan stadig lånes på biblioteket.

Hun var sin egen ...

Om legatstifteren frøken Katrine Marie Petersen

Af Lis Mikkelsen

I 1880'erne var det ikke almindeligt, at en ung, ugift pige spekulerede på Børsen og tjente mange penge. Men det gjorde Katrine Marie Petersen fra Kokærgård mellem Haderslev og Christiansfeld. Hun fik ikke noget langt liv. Hun blev kun 36 år, men hun opnåede mere end de fleste kvinder på den tid kunne drømme om. Hun var usædvanlig, men havde også fået en for samtiden usædvanlig opdragelse.

Hun voksede op i et hjem med en far, der var en absolut særling. Forældrene var ikke gift, og det i sig selv var bemærkelsesværdigt. Faderen var kendt for at være nærig, og han gik altid med høj hat og stok. Også når han kørte møg. Han havde vist nok som ung ejet en gård på Als, men havde solgt den. Derefter blev han fodermester på Kokærgård.

På et tidspunkt skulle gården sælges, og der kom sagførere og andet godfolk for at forestå salget. Der var mange, der bød på gården. Så spurgte fodermesteren, hvis efternavn var Petersen, om han ikke også kunne få lov til at byde.

Det kunne han godt, men sagføreren mente, man burde have bevis for, om sådan en fodermester overhovedet havde penge. Han kom med en stor æggekurv fyldt af pengesedler og satte dem foran sagføreren, der nødtvungent måtte indrømme, at det vist ville slå til.

Fodermesteren købte gården, og han giftede sig også. Men det blev et sørgeligt ægteskab. På selve bryllupsdagen forlod brudgommen sin kone for at køre møg, så det varede ikke længe, før konen rejste fra ham.

Om de blev lovformeligt skilt, foreligger der ikke noget om.

Petersen var en virkelig særling. Han brugte altid møgvognen. Også når han skulle til stads eller havde ærinde i byen. Det fortælles, at han altid smurte hjulene ved at få tjene-stedrengen til at samle snegle og lægge dem ind i hjulet som smørelse. Det var billigere end fedt. Man har sikkert kigget lidt i Haderslev, når bonden fra Kokærgård kom til byen.

Efter en tid lejede Petersen en husbestyrerinde Else Sørensen, men han gjorde det klart fra starten, at der ikke kunne blive tale om ægteskab. Det havde han fået nok af. Han skiftede ikke mening, da husbestyrerinden blev med barn.

Else Sørensen

Katrine Marie Petersen

Barnet blev en pige, der fik navnet Katrine Marie. Faderen var ikke gift med Else Sørensen, men barnet fik hans efternavn Katrine Marie Petersen, og han var med det samme solgt. Han elskede sin datter over alt, og hun blev frygtelig forkælet og fik lov til alt. Hun kom i skole i Haderslev og sluttede her venskab med en bankdirektørs datter. De to piger forsøgte sig på Børsen. Bankdirektørdatteren havde set et og andet hos sin far, og de to piger begyndte at købe aktier og obligationer.

Gårdejer Petersen var stolt af sin datter, og han var ikke i tvivl om, at hun skulle være hans enearving. Hun slægtede sin far på, syntes han. Også han var dygtig økonomisk. Han ejede Kokærgård og Asmus Krogs Teglværk. Desuden havde han skov ved Tørning Mølle, hvor karlene brugte de kolde vintermåneder på at fælde træer. Kokærbonden havde marker så mange steder, at han ikke selv kendte skellene og somme tider kom til at sende karlene i marken hos naboerne.

Da han døde, havde datteren tjent en god formue på sine spekulationer. Hun var god for 80.000 kroner. Hun havde rejst en del rundt i Danmark og havde blandt andet set godset Gisselfeldt og også været på Bregentved. Det gav hende inspiration til at rive stuehuset på Kokærgård ned og bygge et

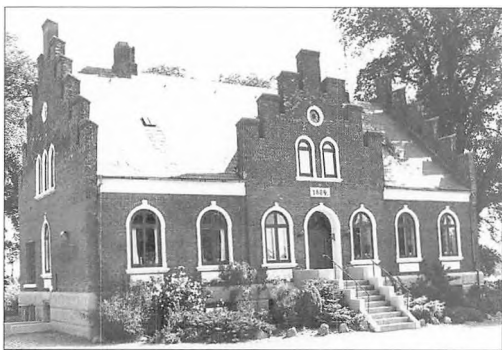
nyt stuehus med takkede gavle ligesom det, hun havde set.

Katrine Marie fik en bestyrer på gården, så det hele kunne blive passet godt. Hendes mor boede hos hende på Kokærgård, men da Katrine Marie og bestyreren blev kæresten, ville hun bygge et hus til moderen i Haderslev. Det skulle ligge i Allégade og kom til at hedde Katrineasyl. Bestyreren rejste til Haderslev for at holde øje med byggeriet. Det viste sig imidlertid hurtigt, at han holdt øje med mange andre ting end dem, han skulle. Katrine Marie opdagede, at kæresten overnattede på det lokale bordel, og hun opdagede også, at han snød hende økonomisk. Det der skulle bruges til huset og håndværkerne gik i virkeligheden i hans egne lommer.

Hun gjorde kort proces med ham og fyrede ham. Både som kæreste og som bestyrer.

Han var sønderknust og kom til Kokærgård for at bede om godt vejr. Katrine Marie var imidlertid ubøjelig. Da bestyreren så, at der ikke var nogen mulighed for forsoning, trak han en pistol op af lommen og skød sig, mens han sad i køkkenet. Katrine Marie ville ikke have hans lig indenfor. Hun fik en nabokone til at hjælpe med at gøre ham i stand og satte ham ud i køreladen, til han kunne blive begravet.

Det varede ikke længe, før Katrine Marie blev syg. Hun fik tuberkulose. Det var ikke ualmindeligt på den tid, og behandlingen var, hvis man havde råd til det, et kurophold i Schweiz. Katrine Marie Petersen pjattede sig ikke fra det. Hun lejede sin egen togvogn formedelst 1500 kr. og kørte med særvogn til Schweiz. Her kunne lægerne imidlertid ikke stille noget op, og hun rejste atter hjem i sin

Kokærgård

særvogn. Hun døde i Haderslev kun 36 år gammel i 1890.

Hun blev begravet på Assistens Kirkegård i Haderslev og der blev rejst en flot sten over hende. Stenen er nu fredet og kan stadig ses.

Katrine Marie Petersen havde bestemt, at hendes formue skulle gå til at stifte et legat, der skulle støtte unge fra Haderslev, der var under uddannelse. En lille del af formueafkastet skulle gå til brudeudstyr til giftfærdige piger. Det blev til frøken Katrine Marie Petersens Legat, der blev stiftet i 1891.

Moderen skulle have råderet over renterne, så længe hun levede, og hun flyttede ind i sit aftægts hus, mens Kokærgård blev forpagtet ud.

En dag kom forpagteren på besøg. »Hvordan står det til med landbruget« spurgte Else Sørensen. »Uha, det går ikke godt« svarede forpagteren. »Hvis jeg da bare havde en selv-binder, så tror jeg, det ville gå!«. »Det skal du da have« sagde Else Sørensen. »Jeg køber en i morgen«. Sådan var hun. Det, der skulle til på gården, skulle til.

Fondsmidlerne blev bestyret af en bestyrelse på 3 personer. Rigsarkivar A. D. Jørgensen var den første formand. Ud over bestyrelsen var der en gruppe tillidsmænd i spidsen for legatet.

Adskillige kendte sønderjyder har siddet i legatbestyrelsen. Der er navne som H. C. Steffensen, sparekassedirektør P. Grau, folketingsmand Simon Fromm, rektor Knud Fanø og gårdejer Hans Kloppenborg Skau.

Blandt legatnyderne træffer man Jakob Kronika, der i 1922 fik en legatportion til »et års ophold i København for at blive journalist«. Bjørn Svensson og hans søskende får legat, Hans Chr. Ruwalt får legat til sine veterinærstudier og forfatteren Peter Seeberg får legat. Ud over de kendte sønderjyder har rigtig mange unge sønderjyder fra Haderslevkanten, der har skullet foretage rejser i forbindelse med deres studier, fået støtte fra frøken Katrine Marie Petersens legat.

Den økonomiske afmatning gjorde, at der de senere år var et så lavt afkast på formuen,

at halvdelen af afkastet gik til administration. Civilstyrelsen rådede derfor legatbestyrelsen til at lade sig sammenlægge med et andet legat eller uddele hele formuen i løbet af 2-3 år. Bestyrelsen valgte at sammenlægge legatet med Kela Jessens legat. Dette legat kommer tæt på frøken Katrine Marie Jessens legat hvad angår formål og ansøgerkrav. I 2012 overgik legatet til Kela Jessens legat.

Oplysningerne om Katrine Marie Petersen stammer fra et interview med Kokærgårds nabo, Søren Lerskov, som Birgit Nymand, der er født på Kokærgård, foretog i 1980'erne.

Sønderjysk litteratur

1864-1914

Artikler
og digte

Af H. E. Sørensen

Forfatteren H. E. Sørensen, Skærbæk, som for tiden arbejder på en sønderjysk litteraturhistorie, giver her en kort oversigt over skønlitteraturen i og om Sønderjylland i den tyske tid mellem krigen 1864 og Første Verdenskrig.

Fra den første halve menneskealder efter landsdelens afståelse til Tyskland i 1864 findes der stort set ingen sønderjysk litteratur. Kun ganske få ytrede sig på vers eller i fortællinger. Det var, som landsdelen også kunstnerisk var lammet. Stort set kun kromanden og digteren Karsten Thomsen (1837-1889) i Frøslev var aktiv og skrev sine viser og sange, hvoraf to – »Det er så kønt, de er så dejle« og »I Sønderjylland der er æ føjt« – stadig er meget brugte.

Men hen i 1880'erne vågnede den sønderjyske danskhed igen til kulturel bevidsthed, og fra o. 1890 til 1914 var der en ganske levende litterær virksomhed, ikke mindst efter 1900, godt hjulpet på vej af Sønderjyske Årbøger fra 1889 og Sprogforeningens Almanak for 1894. Ikke mindst i den sidste havde sønderjyske digtere et forum, hvor de kunne få deres arbejder frem. Almanakkens betydning som fødselshjælper for sønderjyske poeter og prosaister var nærmest uvurderlig.

Ganske vist kan man ikke sige, at landsdelen i disse årtier fostrede en særlig betydelig litteratur, endsige et litterært geni, bortset fra Herman Bang, der med romanen om 1864, »Tine«, og erindringsromanen »Det hvide hus« fra Asserballe præstegård skrev bøger af meget høj kunstnerisk kvalitet. Men selv om Bang havde tilbragt sine første barneår på Als, opfattede han sig som et kosmo-

politisk storbymenneske, som sikkert gerne ville have sig frabedt at blive betegnet som en sønderjysk – endsige hjemstavnsforfatter. Han ville næppe have ladet sine værker offentliggøre så inferiøre steder som i Sprogforeningens Almanak, ligesom det vel også er et spørgsmål, om Almanakken overhovedet ville være interesseret i bidrag fra Bangs hånd, hans ry som »dekadent modernist« taget i betragtning.

Gennemgående lå udfoldelserne kunstnerisk set på det jævne, men der var tale om en værdifuld beredskabslitteratur til hjemmebrug. Som sådan var den med til dels at fastholde det danske sprog og dansk tankesæt, dels gav den danskheden stemme og styrkede den derigennem såvel sprogligt som kulturelt.

De første digtere, der trådte frem, var efterklangsromantikere, som i deres værker befandt sig langt fra den sønderjyske virkelighed under prøjsisk styre, men som gennem historiske fortællinger og lette skuespil og digte holdt forbindelsen ved lige bagud og ikke mindst ved at bruge det danske sprog styrkede folkets selvbevidsthed. Det var folk som degnen Chr. Gammelgaard i Varnæs, lærer Lorens Borst i Mjolden og Theodor Wulff fra Brede. Gammelgaard genfortalte først og fremmest en række lokale sagn i Frederik Fischers Avis »Freja« i Aabenraa –

senere udgivet i bogform som »Slesvigske Folkesagn«, der kom i flere forøgede udgaver. Herfra stammer den kendte fortælling om Junker Vigge fra Vold, der senere blev behandlet af digteren K. G. Brøndsted i digt-kredsen »Junkeren fra Varnæs« (1891). Også Borst brugte de lokale sagn og overleveringer som forlæg for fortællinger i den dansk-sprogede Drøhses Almanak, der udkom i Tønder, og i romanen »Tule Vognsen« – en drabelig fortælling i Ingemanns stil –, mens Wulff dels skrev ballader, bl.a. »Brudedefærdn på Jordsand«, dels folkelige lystspil med indlagte sange.

Litteraturhistorikeren og kritikeren Georg Brandes' parole fra 1871 om at skrive realistisk om virkeligheden og sætte problemer under debat kom først sent til udfoldelse i Sønderjylland. Det skete efter nogle få famlende forsøg først omkring 1900, hvor en række digtere – både lyrikere og prosaister – skrev om hverdagens emner og problemer, ikke mindst modsætningerne mellem tysk og dansk – mellem undertrykkere og undertrykte. Forfatterne havde oftest en baggrund i landbrugskulturen, og det er derfor i første række livet på landet, der behandles af såvel prosaister som lyrikere.

En slags pioner inden for de realistiske hverdagsskildringer var læreren Hans Bendix Hansen (1843-1875), der var født i Frølev og ven med Karsten Thomsen. Han blev degn i Løsning ved Horsens, hvor han skrev en lang række folkelige noveller, ofte med motiv fra hans barndomsland. De tryktes i datidens kulørte ugepresse og udkom senere i bogform, i alt tre samlinger, herunder »Fra Sønderjylland« (1875). Det er folkelige almanak-historier af en ikke ringe underholdningsværdi, der samtidig giver et ofte tilforladeligt billede af hverdagslivet på landet.

Mens Bendix Hansens fortællinger er klart dansk-nationale af holdning med et anstrøg af pietistisk fromhed, var den kristne forkyndelse det væsentligste for præsten Nicolai C. Nielsen (1848-1932) i hans mange fortællinger og digte, mens det nationale (dansk-tysk) spiller en underordnet rolle. Han kaldte sig selv »den sidste slesviger« og erklærede sig som sønderjyde (slesviger) og

altså hverken dansk eller tysk, men både-og. Hans digtning var i udpræget grad en hyldest til hjemstavnen, men selv om han skrev på dansk, er der næppe tvivl om, at hans nationale loyalitet i sidste ende lå på den tyske side. Alligevel havde han et stort publikum også i den danske del af befolkningen, ligesom han var en meget søgt prædikant.

Peter Skovrøy (1851-1934) var født i Arrild og oprettede 1882 efter nogle år i Danmark en avis, »Vestslesvigsk Tidende«, i Tønder. Den blev efter et par år sluttet sammen med »Flensborg Avis«, men fortsatte med at udkomme under eget navn og med Skovrøy som redaktør til efter Genforeningen. Han krydrede ofte avisen med små lyriske digte, der gerne havde en national pointe, ligesom han skrev humoristiske noveller, der offentliggjordes i bl.a. Sprogforeningens Almanak, der gennem de første 20 år med en enkelt undtagelse hvert år havde bidrag fra hans hånd. Historierne samledes i flere små bøger, bl.a. »Lys i Møllen« og »Hundevagten«. I denne sidste findes også digtet »En Natte-gæst« om en mand, som i en sen natte-tid får besøg af en forkommen kvinde, der fortæller og sine trængsler og slutter:

**Ak, kære, gætter du det ikke?
Den kvinde, som må gå fra by til by
i eget land og tigge
for hver mands dør om nattely –
der jages som den vilde ulv på heden,
der hos den sønderjyske bonde trygle freden
og værn mod fjendens brand og bål ...
jeg er ... dit eget danske modersmål!**

Stærkere agitationsdigt blev næppe skrevet i Sønderjylland på den tid. Og det er forståeligt, at Skovrøy ikke ligefrem var elsket i tyske kredse.

Den danske rigsdagsmand Gustav Johannsens datter Martha Ottosen (1866-1928) skrev o. 1900 et par bøger om børn i barndomsbyen Flensborg, »Ruths far« og »Grete og hendes søskende«, der bygger på oplevelser i hendes eget hjem og er formet som en

hyldest til forældrene, ikke mindst faderen. I forbindelse med Genforeningen udgav hun erindringsbogen »Danmarks grænsevagt mod syd – Minder fra Flensborg«, nok hendes betydeligste bog, der giver en intens og meget smuk og detaljeret skildring af barndomsbyen i 1880'erne, først og fremmest det danske borgerskab med faderen som den centrale figur. I 1913 fik hun skuespillet »Fædrenes jord« om jordkampen i Sønderjylland opført på Folketeatret i København, hvor det vakte stor opsigt, og efter Genforeningen endnu et par romaner med relation til Flensborg. Hun blev 1891 gift med den københavnske gymnasielærer Johan Ottosen, der ud over flere betydelige historiske værker skrev en af de kendteste sønderjyske sange, »Det haver så nyligen regnet«.

Vistnok den første af de egentlige agitatoriske romaner, »Mens Stormen raser«, blev skrevet af redaktør Nicolai Svendsen (1873-1966). Han var født i Hjemsted ved Skærbæk, tog lærereksamen i Tønder og blev efter at have været lærer i Sydslesvig og Holsten ansat af H. P. Hanssen som leder af hans avis, »Hejmdal« i Aabenraa. Senere kom han til »Dannevirke« i Haderslev, og efter en kort periode som borgmester i Haderslev blev han 1921 amtsskolekonsulent i Tønder. »Mens stormen raser« (1901) skrev han under et fængselsophold, hvortil han var blevet dømt for at fornærme de tyske myndigheder. Ligesom hans anden bog »Hjemstavns« (1904) er der tale om en bred skildring af vilkårene for de danske i Sønderjylland under Köllerperioden o. 1900, hvor forfølgelsen af danske sprog og kultur var hårdest. Det er et par velskrevne romaner med en klar tendens, krydret med gode miljøbeskrivelser, levende personskildringer og en ganske kraftig satire ikke mindst over de danske opportuniste, der mente, det kunne betale sig at gå tyskernes ærinde. Derimod er Svendsen storsindet nok til at vise de egentlige tyskere respekt, ligesom han i det hele taget havde stor veneration over for tysk kultur. Hans sidste roman, »Ruiner« (uden årstal, men sandsynligvis fra 1904 eller 1905), er en lidt primitiv satire over Skærbækpræsten Chr. Johs. Jacobsens foretagender og skæbne.

Lærerkonen Hansigne Lorenzen (1870-

1952) i Ballum blev så at sige Nikolai Svendsens »efterfølger« som realistisk skildrer af forholdene under tysk styre. Af hensyn til sin ligeledes dansksindede mands embede som lærer i den tyske folkeskole skrev hun under pseudonymet Sven Tange, og det var først efter sin mands afskedigelse som tjenestemand uden pension 1909, at hun vedstod sig forfatterskabet. I tiden fra 1905 til 1913 udsendte hun tre delvist sammenhængende romaner med de symbolske titler »Der kæmper et folk« (1905), »Der stander en strid« (1907), »Så lægges den sæd« (1911) samt en mindre fortælling »Thøge« (1913), der alle foregår i et vestslesvigsk sogn (Ballum), og hvor handlingen altid drejer sig om forholdet mellem dansk og tysk. Tendensen er tydelig, budskabet er klart, men i de tre første på en noget skematisk måde. Alligevel fik de stor betydning, da der ikke var mange andre end hende, der skrev den slags bøger i Sønderjylland. Derimod er »Thøge« et fint lille kunstværk, stadig med en klar tendens, men også med en smuk og nuanceret menneskeskildring. Det er givetvis hendes bedste bog rent kunstnerisk. Ud over romanerne skrev hun digte i de danske blade, men på dette område er hun temmelig uselvstændig og efterlignede ofte klassiske danske digtere. Hun fortsatte sit forfatterskab efter Genforeningen, ligesom hun gjorde et stort stykke arbejde for at genoplive den gamle vestslesvigske kniplekunst.

Vel i tråd med Nicolai Svendsens og Hansigne Lorenzens bøger er romanen »Ve de overvundne« (1908), der udkom anonymt under dæknavnet »En af dem«. Trods ihærdig eftersøgning, bl.a. med hjælp fra Det Kgl. Bibliotek, er det ikke lykkedes at identificere forfatteren. Skulle nogen vide, hvem det er, hører jeg gerne fra dem. Bogen er en tendensroman med udmærkede personskildringer og klart tegnede scener. Bl.a. er en satirisk skildring af en tysk Knivsbjergfest både ondskabsfuld og ganske morsom.

Endelig skrev historikeren Alex Thorsøe (1840-1920), der var født i Hejls, men boede og arbejdede i København, en række romaner, hvoraf to, »Landgreven« (1906) og »Interiører fra det augustenburgske Hof«

(1909) har motiv fra Sønderjyllands historie. Den første handler om en slesvigsk student, der efter at have været slesvigholstensk orienteret skifter standpunkt og melder sig til den danske hær ved udbruddet af Treårskrigen. Den anden er en lidt spinkel kærlighedshistorie, der bl.a. udspiller sig på Augustenborg slot og herregården Sandbjerg o. 1810-15. De er meget detaljerigt, men temmelig tørt fortalt.

Ud over fortællerne var der ganske mange, der skrev digte, som ofte blev trykt i Almanakken. Foruden Ottosens »Det haver så nyligen regnet«, er også Jens J. Lohmanns »Den ti, te do drow fra mæ, da bløv a så åljen« blevet folkeejede og synges fortsat. Lohmann (1842-1894) var født i Haderslev og læste efter studentereksamen teologi i København. Her havde han tillagt sig hovedstadens sprog og vaner, og under en ferie i hjembyen i årene kort efter 1864 drillede en af hans kvindelige slægtninge ham med, at han havde glemt barndomssproget. For at bevise over for hende, at det ikke var tilfældet, digtede han sangen, som er stort set hans eneste skønlitterære arbejde. Han samlede i 1867 den første sangbog, »To hundrede Sange«, senere kaldet »Dansk Visebog«, for den Sønderjyske Forening i København. Den dannede senere grundlag for »Den blå sangbog«.

De to gårdejere Rasmus Peter Clausen (1841-1901) i Smedager og Peter Kjær (1852-1930) i Arrild var begge leveringsdygtige i satiriske lejlighedsdigte og humoristiske historier på vers. Ved siden af at være en nøgtern lokalpolitiker og organisationsmand havde Clausen en udviklet komisk sans og skrev udover fine poetiske digte en række små morsomme og fantasifulde fabler til Almanakken, gerne med en national brod vendt mod tyskerne. Kjær var mere direkte i sin satire, der ofte tog sit udgangspunkt i aktuelle begivenheder som her, hvor han satiriserer over den tyske uenighed om, hvordan man skulle behandle danskerne i Sønderjylland. Dommer Hahn i Flensborg, der var formand for Den Tyske Forening, og redaktør Strackerjan fra den tyske avis

Schleswigsche Grenzpost i Haderslev ønskede at bruge tvang, mens teologerne Schmidt-Vodder og Johs. Tiedje hellere ville fare med lempe:

*E Tyskere, de veed it ret, hvordan de skal gaa frem,
aa faa vos ret fortystet, de gæer lidt smaat for dem.
Saa vil de prøv aa list sæ frem, aa saa vil de ha Kamp,
aa saa vil de gaa lidt sinde og saa ha mere Damp.*

*Aa Strackerjan vil nap vos, aa Doktor Hahn vil slaa,
aa Pastor Schmidt vil klap vos, aa Tiedje ligesaa;
Men æ Maal de er de saem, kun a forskjelle Vej
vil de ha vos fortystet aa faa vos godt tefrei.*

Humoren var i det hele taget et af danskerens vigtigste våben i den nationale kamp. At se det komiske selv i alvorlige situationer, var også et kendetegn hos Nikolaj Andersen (1862-1919). Han var født i Felsted sogn, læste matematik på tyske universiteter og blev medarbejder på »Flensborg Avis« og samtidig en anerkendt sprogforsker. Igennem mange år var han Sprogforeningens sekretær og leder af Folkehjem. Han debuterede som dialektdigter i Sønderjyske Årbøgers første årgang 1889 og blev senere fast leverandør af humoristiske småhistorier og ironiske digte på dialekt til Almanakken. Han havde en udpræget sans for den komiske situation og forstod at bygge historien op, så den endte med en slående pointe i sidste linje. Hans digte og fortællinger var meget populære og er flere gange udgivet i bogform.

Også købmand Theodor Lorenzen (1880-1961) fra Lundtoft, født i Løgumkloster, var fast leverandør til Almanakken af anekdotiske digte af ganske høj kvalitet. En del af dem er nationalt neutrale, men ofte glimter fleuretten - eller i nogle tilfælde et grovere våben - mod tyskerne. Også hans digte er udgivet som bog.

Vandrelærerinden Henriette Gubi (1856-1894) skrev i sit korte liv en række små poetiske naturdigte, ofte med en national og/eller religiøs pointe, der blev samlet i bogform efter hendes død, ligesom hun forfattede noveller, hvoraf dog kun én, »En overgangstid«, blev trykt i Almanakken 1896. Det er

en tendenshistorie, der drøfter spørgsmålet om, hvorvidt de danske sønderjyder skulle påtage sig den prøjsiske militærtjeneste og dermed bevare deres statsborgerskab eller sige nej til værnepligten og derved »miste retten til hjemstaven«. Det var et varmt emne i tiden, og Henriette Gubi tog klar stilling, sandsynligvis inspireret af vennen H. P. Hanssens holdning.

Mens Henriette Gubi skrev på rigsdansk, forfattede Niels Johannes Jensen (1856-1906) – født i Sdr. Vilstrup og præst i Rinkeby – stort set alle sine digte på rinkenæsmålet. Han skrev smådigte med lokalt motiv og digtcyklusen »St. Peder« – den sidste bl.a. for at vise, at folkemålet også kunne bruges i alvorlig og religiøs sammenhæng. Mest kendt er hans digt »Æ sandhee sejrer«, som han oprindeligt skrev i Skamlingsbankepavillonens gæstebog, hvor folkesangeren Morten Eskesen så det og derefter opsøgte digteren. I vinteren 1906 døde han på vejen hjem fra et møde og blev næste dag fundet i vejgrøften. Hans ven Valdemar Rørdam skrev et gribende mindedig om ham.

Lige som N. J. Jensen var brødrene Levinson båret af et dybt alvorligt kristendomssyn, præget af Indre Mission. De var præstesønner fra Kværn i Sydslesvig og flyttede med familien til Danmark efter 1864, da faderen blev afskediget af tyskerne. Johannes Levinson (1853-1884) blev præst i et københavnsk arbejderkvarter, mens den seks år yngre broder Anton Levinson (1859-1920) gik militærvejen og endte som oberst og regimentschef i København. De skrev dybt alvorlige salmer og er begge repræsenteret i Hjemlandstoner, Indre Missions sangbog, mens ingen af deres salmer er optaget i Salmebogen. Anton Levinsons sidste digt var en glædeshymne over Genforeningen, som han dog ikke selv kom til at opleve, idet han døde i sommeren 1920, kort før kongens ridt over grænsen.

Mens pastor Jensens og brødrene Levinsons digte er båret af en ret mørk livsholdning, var Vilhelm Gregersen (1849-1929) eksponent for den glade kristendom, bl.a. i en af hans kendteste sange, »Der er noget i luften, jeg ved ikke hvad«, der rummer en spændt og glad forventning til julen.

Gregersen, der var født i Flensborg, men levede sit voksenliv som præst i Nørrejylland, sidst på Djursland, skrev også en række nationale digte, bl.a. med motiv fra Sønderjylland, især barndomsbyen.

Disse sange var ikke medtaget i Den blå Sangbog, som udkom i 1891, redigeret af tobaksfabrikant Mathias Andresen (1858-1916) i Aabenraa, der var en betydelig forgrundsfigur i det danske arbejde. Den indeholdt kun klassiske danske sange og salmer. Alligevel blev flere af dem forbudt at anvende i offentlige forsamlings, og en dom afgjorde, at fire af dem end ikke måtte trykkes. Derefter indeholdt sangbogen under deres numre og første linje en meddelelse om, hvorfor de ikke stod der, samt en tom plads, hvor man selv kunne skrive dem ind, hvis man ønskede det. Sangbogen var en videreudvikling af Lohmanns »To hundrede Sange« fra 1867 og senere udgaver. I forbindelse med en retssag udtalte den tyske dommer, at sangbogen var »et af danskhedens stærkeste våben.« Netop derfor for man så hårdt frem imod den.

Ligesom sangbogen var Sønderjyske Årbøger (fra 1889), Salmebog for de dansktalende Menigheder i Slesvig (1889) og Sprogforeningens Almanak (fra 1894) vigtige værktøjer i det danske arbejde.

Ud over de lokale sønderjyske digtere var der ganske mange skribenter i kongeriget, der beskæftigede sig med det sønderjyske spørgsmål.

I forbindelse med 25-året for 1864 fornyedes interessen for krigen, og i slutningen af 1880'erne kom en lang række bøger om krigen, såvel erindringer som skønlitterære arbejder, i flere tilfælde skrevet af veteraner og ofte bygget på egne oplevelser. Blandt de mest interessante og betydeligste var P. F. Rists to små romaner »En Rekrut fra 64« (1889) og den noget svagere fortsættelse »Efter Dybbøl« (1892), Karen Blixens far, W. Dinesens krigsbejstrede erindringer »Fra ottende Brigade« (1889), skolemanden Chr. Bredsdorffs breve fra fronten samt Erik Skrams beretning om sin korte deltagelse i krigen, hvor han blev hårdt såret i slaget om Als 29. juni, i rejsebogen »Hinsides Græn-

sen« (1888). Mindre betydelige er officeren Michael Gjørups og højskoleforstander Rasmus Hansens romaner »Derovre fra« (1888) og »Niels Amram« (1887) samt Carit Etlars fortællinger fra det belejrede Sønderborg i »Krigsbilleder« (1888) og Rudolf Schmidt novelle »Den sidste paa Lazarettet« (1884). Også den populære folkelige forfatter Sophus Bauditz beskæftigede sig med krigen i romanen »Krøniker fra Garnisonsbyen« (1892) og flere noveller. Rists, Dinesens og Skrams bøger er høj litterær kvalitet, og Georg Brandes sammenlignede de to sidste dem med den bedste europæiske krigslitteratur, herunder Leo Tolstoj.

Blandt de digtere, der udtrykte deres sympati og medfølelse med sønderjyderne, var digterpræsten Chr. Richardt, der ved en sønderjysk delegations besøg i København i 1866 skrev et digt med dette vers:

**Fornemme vi da Quindegraad
Fra vore Brødres Fængsel?
Nej Klang af Mod og Klang af Daad,
Kun høi og mandig Længsel,
Der naar os som en Psalmesang
Fra Haabets lyse Kirke,
Som var det Stenene, der Klang
I Villiens Dannevirke!**

Denne noget højstemte og ind imellem sentimentale – men altid velmente og opmuntrende – tone var karakteristisk for mange af de vers, digtere som Carl Ploug, L. C. Nielsen og Johs. Helms skrev ved forskellige lejligheder. En de kendteste og mest brugte af disse sange var telegrafisten Thorvald Thaulows (1842-1893) »Slesvig, vort elskede omstridte Land« fra 1876, der blev sunget endnu i min ungdom, og som vel stadig anvendes visse steder.

Men det var dog ikke kun højstemte vers, der kom fra kongeriget. Også her spillede satiren en væsentlig rolle, hvilket gav sig udslag i flere særdeles bidske og meget muntre viser. En af de første var »Hist bag Pælen sidder Mikkell« om opfyldelsen af paragraf 5 i Pragfreden 1866, der tilsagde

sønderjyderne i »de nordligste egne« retten til at stemme om deres nationale tilhørsforhold. Visen er skrevet ganske kort efter fredsslutningen af præsten i Sdr. Farup, Theodor Sextus Kühnel (1813-1904), vistnok på en køretur fra Ribe hjem til præstegården. I visen forsøger Prøjsen at få de europæiske magter til at slette paragraffen, men den tyske udsending afvises alle steder med foragt. I en noget senere vise, »Naar Tysken spørger dernede ved Spree« vel fra o. 1900 – altså efter at tyskerne ensidigt havde slettet paragraffen i 1878 – giver digteren C. C. Kallenbach-Petersen (1873-1958), der efter Genforeningen blev præst i Rise, udtryk for håbet om, at den vil komme til magt igen.

Den kendteste af udlændighedstidens satiriske viser er uden tvivl »Sønderjyden har underlige Vaner«, der med titlen »Under Tagdryppet« og garneret med en tegning af Dybbøl Mølle stod i første nummer af det satiriske blad »Puk« i januar 1897. Sangen var skrevet af den københavnske bankbestyrer Svend Kjeldskov, der stammede fra Nakskov, og som var en kendt revy- og lejlighedsdigter. Det mærkes, at den er skabt af en dreven rimsmed, versene er elegante og balancerer dristigt på en knivsæg mellem det drilske og det fornærmelige, og hvor alle fortyskningsbetræbelser roses så højlydt, at det er mere end betænkeligt. Myndighederne i Sønderjylland forbød den da også øjeblikkeligt, og nogle deltagere i en fest i Aabenraa, hvor den var blevet sunget, idømtes senere bøder for at have været med til afsyngningen. En af dem forsvarede sig med, at han havde troet, det var en tyskvenlig vise, da alt tysk jo omtaltes så positivt!

En række danske forfattere beskæftigede sig med den sønderjyske sag gennem deres værker. Det gjaldt således tidens betydeligste danske kulturpersonlighed, forfatteren, kritikeren og debattøren Georg Brandes (1842-1927), der i 1899 skrev pamfletten »Danskheden i Sønderjylland«, der oversattes til flere sprog. Netop på grund af Brandes' verdensberømte navn fik den stor betydning, og han fulgte sagen op i de følgende år med endnu en række indlæg, der tryktes dels i Sønderjyske Årbøger, dels i andre publikationer, og som senere udkom samlet. Disse

afhandlinger påviste med stor skarphed og mange talende eksempler de tyske overgreb over for den danske befolkning i Sønderjylland inden for bl.a. skole og kirke, sprog og forsamlingsfrihed. Også en anden verdenskendt debattør, nordmanden Bjørnstjerne Bjørnson (1832-1910), der havde status som en slags international talsmand for undertrykte folk, forsvarede ved flere lejligheder de danske sønderjyders rettigheder.

Blandt de første danske forfattere, der skrev om sønderjyske forhold, var den senere nobelpristager Karl Gjellerup (1857-1919), der i den store roman »Germanernes Lærling« (1882) giver et levende tidsbillede fra Vonsbæk sogn og nogle ualmindeligt smukke naturskildringer fra egnen ved Haderslev Fjord. Også Holger Drachmann (1846-1908) gav i »Derovre fra Grænsen« et intenst billede af Sønderborg og Dybbøl både på prosa og vers. Mest kendt er nok digtet om graven i haven ved Bøffelkobelhuset, der starter så smukt:

**De vog dem, vi grov dem en Grav i vor Have,
lagde dem ved siden af den alfar Vej;
alle vore Blomster skal smykke deres Grave;
Sønderjydske Piger, I forglemme dem ej.**

Det slutter med det hysteriske vers, hvor de sønderjyske piger lover digteren, at aldrig vil have noget at gøre med tyskerne, men:

**Nej, heller vi vier os til den døde Soldat;
Søster, hør efter, hvad vi siger!
Lad Tøjterne ved Elben være Tysken parat;
Enker er de sønderjydske Piger.**

Hans senere bog »Danmark leve!« (1885) er en tyndbenet reportage fra en kort besøg blandt sønderjyske danske i egnen syd for Kolding.

De mest aktive danske forfattere med hensyn til Sønderjylland var uden tvivl Laura Kieler og Valdemar Rørdam. Den norskfødte, men dansk gifte fru Kieler (1849-1932) skrev fire romaner med motiv fra krigen 1864,

heraf »Han faldt ved Helgoland« (1894), som trods den sentimentale titel er en glimrende beskrivelse af krigsvinteren set fra en sydnorsk havneby. Både de hjemmehørende og nogle få tilflyttede danskere følger med levende interesse begivenhederne, mens nordmændene ærter to unge danskere, fordi de opholder sig i den fredelige norske købstad og ikke står i skanserne på Dybbøl. De melder sig omsider til flåden og deltager i slaget ved Helgoland om bord på fregatten »Jylland« med skæbnesvangre følger. Det er en af de bedste og mest modne romaner, der er skrevet om krigsåret, som det oplevedes uden for slagmarken. »Sten Stensen til Stensbo« (1904), der fører handlingen op mod 1900, foregår på en gård ved stationsbyen »Bredebæk« (en sammentrækning af Bredebro og Skærbæk!) på Vestereggen, mens »Hvem kastede den første Sten« (1906) og »Knud Harden – Skaaningen i Dybbølskan-sen« (1912) foregår på Sundedved, hvor man har krigsskuepladsen på nærmeste hold.

Også de fortæller dog først og fremmest om civilbefolkningens oplevelser af krigen, men er mere på det jævne. Romanen »Familien paa Skovbohus« foregår under Treårskrigen og rummer en klar appel til at være klar til at forsvare fædrelandet.

De sentimentale historier i »Sønderjyske Børn efter 1864« (1898) er naive skildringer af onde og stupide tyskeres overgreb mod gode og trofaste danske børn, mens Laura Kieler i romanen »Dit Folk skal være mit Folk« (1901) har givet en glimrende skildring af de problemer, man kunne løbe ind i, når man indgik et blandet ægteskab. En rigstysk landmand køber en gård i et sønderjysk sogn og gifter sig med Karen, der er en lokal pige af dansk familie. Selv om han har lovet at tage alle – også nationale – hensyn til hende og hendes familie, bliver hun som »tyskerens kone« udstødt af sin gamle kreds og anset for en »overløber« og en »paria«, som ingen vil have med at gøre. Det er helt klart en af hendes bedste bøger. I fortsættelsen, den noget svagere »Karen Jürgens til Egtved« (1902), prøver Karen efter mandens død at genvinde de danske bønders agtelse. Laura Kieler var tydeligvis en rutineret fortæller, der

fik et trofast og ganske talrigt publikum, fordi hun kunne fortælle en spændende historie og samtidig betingelsesløst stillede sig på den danske sønderjyders side imod den tyske overmagt – ja, man kan næsten sige, at hun var mere sønderjysk end sønderjyderne selv.

Den stærkt nationale digter Valdemar Rørdam (1872-1946) besøgte jævnligt Sønderjylland, ofte som gæst på større gårde, hvor han deltog i jagter og selskabelighed og derigennem lærte de ledende danskere at kende under private forhold. Hans skrev adskillige digte og artikler om sønderjyske emner, og i »Den gamle Kaptajn« genfortalte han krigen 1864 næsten som en pendant til Johan Ludvig Runebergs »Fændrik Staals Sange« om den finsk-russiske krig 1809. Han var en eminent versemager, der ofte i en noget svulstig stil hyldede danskheden og ikke mindst sønderjyderne. Han var overbevist Jens Jessen-mand og havde et noget ambivalent forhold til H. P. Hanssen, som han snart hyldede til skyerne som »vor Høvding«, snart anklagede for at svigte sagen.

Redaktør K. J. Kristensen (1867-1929) på Hobro Dagblad skrev tre romaner med sønderjysk motiv, hvor især de glimrende »Dig elsker jeg« (1908) og fortsættelsen »Han tabte – hun vandt« (1916), hvor titlen på den første er et citat fra H. C. Andersens sang »I Danmark er jeg født« (deraf det dobbelt citationstegn) og går dels på fædrelandskærlighed, dels på kærligheden mellem de to unge hovedpersoner, en dansk gårdmandssøn og den tyske præstedatter. Bøgerne danner tilsammen et nuanceret og særdeles troværdigt billede af forholdene i Sønderjylland i årene før Verdenskrigen, hvor det politisk-nationale arbejde ofte kunne kolliderede med mere personlige følelser og relationer. Trods præstens gode vilje og naive forsøg på at forene de danske og tyske i sognet, opstår der næsten naturgivne uoverensstemmelser mellem de to familier, og til sidst må præsten flytte/flygte sydpå. Samtidig er den danske ægtemand så optaget af sine organisatoriske og agitatoriske forpligtelser i de danske foreninger, at han er lige ved at glemme sin kone og deres barn, hvilket naturligvis skaber nye komplikationer. Ind imellem disse to bøger kom romanen

»Det dages« (1910), der behandler samme motivkreds, men er betydeligt svagere.

Forfattere som Erik Skram (1847-1923) og Johannes Jørgensen (1866-1956) gav levende skildringer af deres rejser gennem Sønderjylland. Skrams »Hinsides Grænsen« (1888), rummer ud over skildringen af hans krigsdeltagelse en interessant beretning om en rejse gennem landsdelen og slutter med et besøg på gården Nørremølle, hvor han forudser fremtiden gennem en skildring af drengen H. P. Hanssen ved sin bedstefars knæ. Han vil bære arven videre. Jørgensen giver i »Det tabte Land« (1911) fint sansede indtryk fra byerne på Østkysten, ligesom han bringer udmærkede portrætter af flere ledende danske sønderjyder, heriblandt den ca. 80-årige H. N. J. Skrumsager, som han besøgte på gården i Københoved.

Andre beskrivelser af Sønderjylland fra denne tid finder man i Jens Jessen: »Mellem Østersø og Vesterhav« (1887) og H. V. Clausen: »Sønderjylland – en Rejsehåndbog« (1890), der er nøgterne rejsevejledninger krydret med personlige indslag og skildringer, mens landsdelens historie blev fortalt i bl.a. rigsarkivar A. D. Jørgensen: »Fyrretytte Fortællinger af Fædrelandets Historie« (1882) og Moritz Mackeprangs fortsættelse: »Nordslesvig 1864-1909« (1909). Andre vægtige skildringer af historien findes i bankdirektør Rasmus P. Rossen: »Sønderjyllands Historie i Omrids« (1909), der først og fremmest beskæftiger sig med de sidste 80 år, samt ikke mindst i de to værdifulde beretninger om danskhedens opvågning og vækst i 1830'erne og 1840'erne i den københavnske skoleinspektør P. Lauridsens værk »Da Sønderjylland vaagnede« (1909) og højskoleforstander Hans Rosendals »Træk af Danskhedens Historie i Sønderjylland« (1910-11). Folkeminde-forskeren H. F. Feilberg havde i bogen »Fra Heden« (1863) givet en grundig og meget velskrevet indføring i dagligliv, folkeskik og folketro i egnen vest for Flensborg, hvor han i nogle år var præst i Hanved, og skoleinspektør, Hans Rasmussen, Sakskebøing, udgav 1898 en værdifuld samling »Sønderjyske Sagn og Fortællinger«. En særlig gren af det sønderjyske dyrkedes af oberstløjtnant Ernst Bodenhoff i tre små

rejsebøger, »Mellem Heltegrave« (1900), »Fra Dannevirke til Als« (1905) og »Minderige Egne« (1910), hvor han opsøgte de historiske slagmarker fra Treårskrigen og 1864 og var så heldig de fleste steder at træffe veteraner, der kunne fortælle om begivenhederne og egne oplevelser på stedet. Hans familie havde selv deltaget i krigene som officerer, og i sin barndom havde han i nogle år boet hos sin bedstefar, generalmajor Müller, der i 1850'erne var kommandant i Slesvig.

Når dansksindede sønderjyder havde mulighed for daglig at læse dansk, skyldes det ikke mindst den dansksprogede og dansksindede presse, der gennem stort set hele perioden udsendte aviser i alle købstæder, og som i nogle tilfælde også udgav letfordøjeligt læsestof for børn og voksne i form af bøger og ugeblade. »Flensborg Avis« udsendte endog lærebøger i dansk, så børnene kunne lære at læse og skrive sproget fra grunden af. Endvidere fandtes der fra o. 1890 i mange sogne små lånebiblioteker med dansk litteratur, ofte

indrettet af Sprogforeningen i private hjem og ledet af en af foreningens lokale tillidsmænd.

Skønt mange rigsdanske digtere således støttede den sønderjyske sag i deres værker, var deres indflydelse nok størst nord for Kongeågrænsen, mens de hjemlige digtere havde mest betydning i selve Sønderjylland. Men selv om den dansk-sønderjyske litteratur for størsteparten bevægede sig på det jævne, rent kunstnerisk set, kan dens betydning for danskheden i udlændighedsårene næppe overvurderes. Den var en klart mobiliserende faktor med det formål at styrke danskheden i kampen mod det tyske styre, bl.a. ved at påvise overgreb og mobilisere til modstand mod noget sådant. Samtidig var den ikke mindst for de danske sønderjyder selv beviset på, at dansk var et levende sprog og bærer af en aktiv kultur. Sønderjyderne var ikke kun henvist til en importeret danskhed, heller ikke på dette område. De sønderjyske digtere og forfattere viste, at »vi« kunne selv. Også på dette område.

Og det var nok ikke det mindst vigtige.

Gymnastik og fællesskab der flytter grænser

SKIBELUND

GYMNASTIK · OG IDRÆTSEFTERSKOLE

www.s-g-i.dk

DEN GAMLE DIGEGREVES GÅRD

Klægager

Beliggende på kanten af Marsken med udsigt til dige og Nationalpark Vadehavet. 11 sengepladser. Plads til 75 spisende gæster. Vi hjælper gerne med at arrangere frokost, kaffebord eller middag i forbindelse med udflugter eller andre arrangementer. Gode fortællinger og tilbud om guidede ture på egnen.

Ruth og Christian Lorenzen

Østerende 13 · Ballum · Telefon 2393 1511
www.klaegager.dk · mail@klaegager.dk

Hvis konge - hvis

Landsherre

Af Maïke Lohse

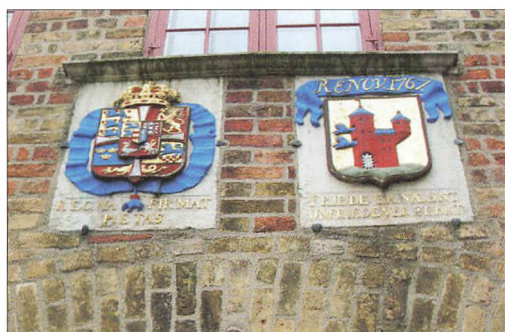
Synliggørelse er et begreb, der er oppe i tiden. I Sydslesvig taler vi i den forbindelse mest om synliggørelse af det danske mindretal. Rundt omkring i kongeriget opdager man gang på gang, at folk så godt som intet ved om vores mindretal og historien bag dets eksistens. Men hernede syd for grænsen er uvidenheden lige så stor. På baggrund af de grænseoverskridende aktiviteter ser det heldigvis ud til, at de store stridigheder de nationale tilhørsforhold imellem er ved at være fortid. Alligevel kunne man i Flensborg Avis fra den 18.4.2013 i en artikel om regional identitet læse, at der for nogle år siden havde været et forsøg med en fælles markedsføring for egnen omkring Flensborg Fjord med deltagere fra begge sider af grænsen. En deltager bliver citeret for følgende udsagn: »En hel del ville absolut ikke have danskerne med i en markedsføring af Flensborg. Formentlig er det dog et problem, som finder en biologisk løsning«. Det er dog ikke sikkert, at den nye generation efter den gamle gene-

rations bortgang vil være bedre orienteret omkring landsdelens historisk betingede nationale mangfoldighed og dermed være mere åben overfor en accept af den danske fortid.

I adskillige fremstillinger vil man fra tysk side enten slet ikke nævne, at vi har været en del af det danske kongerige, eller også får man et underligt skævt billede af de faktiske forhold, som om man stadigvæk lever med den preussiske sejrherres manipulerende historiesyn efter 1864. Jeg vil vise enkelte eksempler.

I Flensborg vil jeg gå ind på tre steder med tendentiøs information, nemlig Nørreport, Kompagniporten og Skibsfartsmuseet.

Inde i portbuen på Nørreport er der anbragt en udførlig beskrivelse af portens tilblivelse og udvikling. Der kan man indledningsvis læse, at flensborgerne i 1345 af deres landsherre (»Landesherr«) fik tilladelse til at omgive byen med en mur. Således opstod den første Nørreport. Videre hører vi, at dronning Margrethe I og hendes nevø kong Erik (»Erich«)

Våbenskjoldene på Nørreport

Skilt ved Kompagniporten i Flensborg

Tavlen, der viser det danske kongepar

lod bygge Duborgen, som blev færdig 1411 i forbindelse med stridighederne omkring hertugdømmet Slesvig. I urolige tider og med samtidig fare for smitsomme sygdomme var det vigtigt med kontrol ved byportene.

Der bliver beskrevet, at der på nordsiden af byporten findes to våbenskjolde, det ene der viser den regerende »landsherre« kong Christian IV (1577-1648) og hans motto, det andet Flensborgs byvåben med devisen »Fred ernærer, ufred fortærer« (»Wappentafeln... deren eine das Wappen des regierenden Landesherr(e)n, König Chrstian IV (1577-1648) und seinen Wahlpruch zeigt, die andere das Wappen Flensburgs mit der Devise »Friede ernährt, Unfriede verzehrt«).

Vi læser videre, at da Nørreport senere havde mistet sin funktion, ville man gerne rive den ned. Byrådet besluttede det i 1884, men overborgmester Dr. Todsens og den gældende preussiske statsmyndighed fik det forhindret (»ist dem konsequenten Widerstand des damaligen Oberbürgermeisters Dr. Todsens (1864-1946) und der zuständigen preußischen Staatsbehörde zu verdanken«).

Her er det interessant: For 1. gang nævner man navnet på et land, nemlig Preussen. Før måtte vi hele tiden nøjes med en ubestemt »landsherre« eller »konge hhv. dronning«.

Det samme gælder for Kompagniporten. På et skilt til venstre for indgangen kan vi læse: »Kompagnietor / Erbaut 1602 bis 1604. / Gildehaus des Flensburger Schiffergelags und Sitz der städtischen Hafenbehörde. An der Ostseite das Stadtwappen mit nieder-

deutschem Spruch und die Wappen des Königspaars (Christian IV und Anna Catharina) mit lateinischen Sprüchen«.

Når nu uvidende turister sydfra kommer til byen og læser skiltet, vil de formode, at der dengang har regeret en eller anden tysk konge her i landsdelen, når nu der er et plattysk motto under det ene våbenskjold. Der findes ikke et eneste ord om, at Christian IV var dansk konge.

Ganske vist er det rigtigt, at kongens sprog var plattysk. Alle officielle dokumenter fra dengang, også dem der kom fra København, er skrevet på enten højtysk eller plattysk.

Når nu den tyske befolkning kun har eksempler, som ligner dem, jeg har beskrevet, og som ikke har lært andet i deres skole, så må de tro, at de befinder sig i gammelt ærketysk land.

Helt så slemt er det ikke i den nyindrettede del af skibsfartsmuseet, der beskæftiger sig med sukker- og romhandelen med de Dansk Vestindiske Øer. Der får vi en forklaring på, hvorfor Flensborg var med i den danske handel ved på en stor planchevæg at læse, at Flensborg fra 1460 til 1864 hørte til under den danske krone. Hvorfor netop fra 1460? Det år, hvor man knyttede Holsten tættere til den danske krone ved i Ribebrevet bl.a. at bruge det ulyksalige udtryk »up ewig ungedeeft«, som siden i slesvig-holstenbevægelsen mere end 350 år senere blev brugt som argument for at løsrive begge hertugdømmerne fra Danmark. Ifølge den stedlige museumshistoriker fra i dag skal

Skilt ved Kompagniporten i Flensborg

Flensborg altså først fra 1460 af have været under den danske krone. Den uopmærksomme besøgende i museet vil desuden med udtrykket »fra - til« få den opfattelse, at der kun har været et afgrænset dansk interemezzo. Dermed bliver det tilsløret, at byen har været dansk fra sin begyndelse med de første købstadsrettigheder forlenet af den danske konge i 1284 og et dansk knudsgilde opstået omkring 100 år tidligere.

At det virker, som om de gamle preussiske historiebøger bruges stadigvæk, fremgår af en artikel om 125 års jernbanedrift på vestkysten i bladet »Der Maueranker« fra december 2012. Her læser vi: »Hertugdømmerne var omsider (»schließlich«) gennem arvefølge i 1773 og 1779 tilfaldet Danmark, hvorved det Danske Kongerige opnåede sin største udstrækning mod syd inklusive Altona«. Vi hører så om både Frederik VII's jernbane fra Flensborg til Tønning fra 1854 og et stykke jernbane fra Glückstadt til Itzehoe under Christian VIII i 1857. Men så går det videre: »Derefter begyndte urolige politiske tider, thi den næsten **rentyske** (fremhævelse forf.) befolkning i Slesvig og Holsten bekendte sig i stadig højere grad til tyskheden og stræbte med alle midler efter en frigørelse fra Danmark, hvorved Preußen var en vigtig forbundsfælle« ... »1864 eskalerede den politiske situation, og det kom til krig imod Danmark. Med østrigske troppers hjælp lykkedes det Preussen endegyldigt at **fravriste** (fremhævelse forf.) (»entreißen«) Slesvig og Holsten fra den danske krone i overensstemmelse

med ordsproget på landsvåbenskjoldet »Op ewig ungedeelt«. Om folkeafstemningen i 1920 hører vi kun, at der er tale om en »afståelse« af den nordlige del af Slesvig-Holsten til Danmark ifølge Versailles-traktaten.

Hvordan begivenhederne omkring 1864 og 1920 kan findes beskrevet i det offentlige rum, vil jeg vise med et eksempel fra øen Før. I Wyk findes der på vandtårnet to mindetavler. Den første har følgende tekst: «**Gedenktafel** / Zur Erinnerung an die Befreiung Föhrs von dänischer Herrschaft und an den Anschluß an das deutsche Vaterland am 18. Juli 1864.« Derunder står en lille strofe: »Den befreienden deutschen Brüdern zur Ehr / Den befreiten einst bedrohten Führern zur Wehr / Wahre treu was schwer errungen!«

Der bliver altså opstillet et scenarie, hvor det stakkels Før af deres tyske brødre er blevet befriet for det gruelige danske overherredømme, der har truet dem. Det er nærmest grotesk, når vi ved, at Christian VIII elskede at komme til øen og at H.C. Andersen også var med i 1844. Desuden har vestdelen af Før indtil 1864 altid været kongerigsk enklave, selv på de tidspunkter, hvor Danmark var ved at falde helt fra hinanden.

Ser vi på den anden tavle, kan vi læse: »Zur Erinnerung an den Abstimmungstag 14. März 1920« og derunder strofen: »Deutschland, Deutschland über alles / Und im Unglück nun erst recht. / Nur im Unglück kann die Liebe / Zeigen ob sie stark und echt.«

Åbenbart har forfatteren til teksten ment, at det var en ulykke, at den nordlige del af

hertugdømmet blev dansk efter afstemningen.

Man skal selvfølgelig bevare gamle historiske mindesmærker - også disse dansk-fjendtlige tavler. Men enhver anstændighed ville kræve, at der bliver sat en korrekt historisk oplysningstekst ved siden af.

Når de mange turister besøger Før og læser tavlerne, må de nødvendigvis få den opfattelse, at der har været grumme undertrykkende danske invasorer, som befolkningen nu endelig er befriet for.

Heldigvis findes der en dansksproget tavle på et privat hus overfor, hvor vi kan læse:

»Digteren Hans Christian Andersen boede i 1844 i dette hus, da han opholdt sig i byen efter en invitation af kong Christian den VIII og dronning Caroline Amalie«. Den tekst forstår tyske turister nok ikke, eftersom teksten kun findes på dansk.

De her nævnte eksempler er ikke de eneste. På Hallig Hooge, får man ved en rundvisning i Königspesel ikke at vide, at rummet

bliver betegnet sådan, fordi den danske kong Frederik VI måtte overnatte der, eftersom han blev overrumplet af en stormflod i 1825, hvor han var på en besigtigelsestur for at hjælpe øen efter en anden stormflod. På internettet kan man dog i dag læse, at det var den danske monark, der er tale om.

Nu vi er på vestkysten, kan man også nævne Helgoland. Øen var i middelalderen som de andre nordfrisiske øer en del af den danske stat. Vi hører øen nævnt i kong Valdemars Jordebog i 1231 som kongens ejendom. Ved den 1544 stedfundne landsdeling mellem kong Christian III og hans to brødre tilfaldt øen efter lodtrækning gottorperne, men var fra 1714 igen på kongens hænder. I forbindelse med Napoleonskrigene blev øen erobret af englænderne, som i 1890 byttede den mod Zanzibar, som Tyskland ejede. Dermed hørte øen for første gang

under Tyskland. På øen kan man i dag gå en rundtur og se forskellige historiske informationstavler. Vi hører om Atlantis-idéerne, om en biskop fra Münster, der formåede at kristne ø-boerne, om piraten Störtebecker, der gjorde den Tyske Bugt usikker, men blev slået af en hamborgsk krigsflåde, at helgolænderne

arbejdede som lodser i den Tyske Bugt og havde eneretten til det i den Tyske Bugt, indtil englænderne i 1807 erobrede øen. Vi hører, at helgolænderne havde en fin udsigt, da den allierede preussisk-østrigske flåde kæmpede imod danske krigsskibe i 1864. Derefter kan man læse: »10. august 1890: På denne mindeværdige dag vender Helgoland festlig-højtidelig («feierlich») tilbage i det Tyske Riges besiddelse.« Mage til historieforkalskning skal man lede længe efter: Ikke ét ord om den mindst 600 år lange danske historie. Til gengæld en fremstilling, som om denne ærketyske ø endelig er vendt hjem i moders favn efter 83 års engelsk besiddelse

(selvom den aldrig har været tysk før). Det kunne være interessant at undersøge, hvornår denne bugt har fået sit navn »Tyske Bugt«.

Med den mangelfulde hhv. misvisende information kan man godt forstå, at bølgerne går højt, når vi har en minister fra det danske mindretal. De protesterende tror måske, at landet nu igen bliver invaderet og overfaldet af danskere, sådan som bl.a. tavlerne fra øen Før har givet dem indtryk af. Har man én gang fået øje på disse historiske skævvridninger, springer de én i øjnene adskillige steder. Det vil være en stor opgave at redigere de mange informationstekster, man kan finde i vores landsdel.

Alle de fine grænseoverskridende tiltag må absolut forbindes med oplysning om den virkelige historiske baggrund. Ellers vil der også fremover blive lagt grund til mange misforståelser.

Mindetavle i Wyk på Før

Mindetavle i Wyk på Før

En opvækst med små kår i

1950'ernes Danmark

Af universitetslektor emer. Thomas Petersen

Slagtesvin, malkekøer og korn var grundstammen i produktionen på min barndoms gård i Tidsholm 1950'erne. Hertil kom så sideprodukter som æbler, asparges, æg og slagtehøns. Tilsammen en blandet landhandel, der skaffede brød på bordet for en familie på tre.

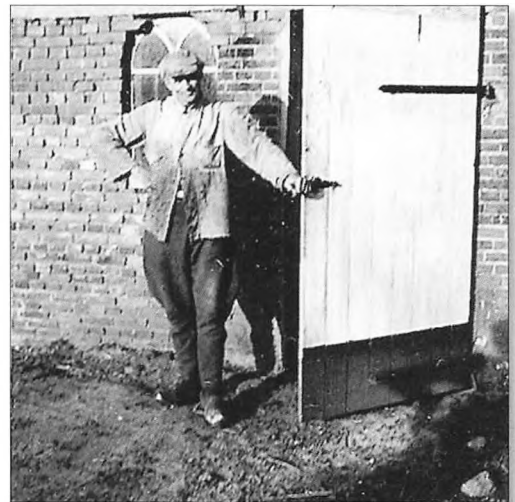
Økonomien kunne være både stram og følsom. Selv små rystelser i dagligdagen trak ofte lange skygger efter sig. En fejlslagen høst på 30 tønder sandede jorder var en katastrofe. Så voksede regningen hos mølleren. Og satte en kædereaktion i gang, der påvirkede næste års økonomi. Men også andre trusler mod den daglige økonomi lurede. En ko, der viste sig alligevel ikke at være med kalv og derfor ikke gav mælk. En so, der viste sig at være gold, eller som lå grisene ihjel efter deres fødsel. Eller en anden, som fik meget få eller måske dødfødte grise.

Vi solgte som regel grisene i otte-ugers alderen. Enkelte fedede vi selv op og solgte som slagterisvin, når de havde nået den fastsatte slagtevægt. Enkelt gris beholdt vi til hjemmeslagtning. Den vender jeg tilbage til. Det var englænderne, der dikterede priserne på slagterisvinene, - og i det hele taget på mange ting. Mente i hvert fald min far. Der skulle jo tages hensyn til deres højt elskede morgenmad med æg og dansk bacon. I det hele taget var min far ikke ligefrem begejstret for englændernes prispolitik. Hovedsynspunktet var, at de ikke ville betale nok for danske landbrugsvarer, og at Danmark var alt for afhængigt af deres ønsker og krav. Mens

de nok skulle bestemme, hvad de ville have for deres egne varer.

Når min far handlede smågrise, skete det under iagttagelse af et nøje – ganske vist uudtalt og aldrig nedskrevet sæt af regler. I god tid inden grisehandlerens ankomst havde grisene fået en særlig stor portion rughalm at boltre sig i. Den stride halm bevirkede, at de små grise hurtigt blev rene og lyserøde, så de grangiveligt lignede marcipangrise.

Så kom grisehandleren – en ganske trivelig herre, klædt i en åbentstående og ret beskidt hvid kittel. Min far stod inde i griseburet og præsenterede den skrigende vare ved at tage den i bagbenene og op i favnen. Den skulle selvfølgelig sælges for den størst mulige pris. Grisehandleren stod ude i midtergangen.

Thomas Petersen far i stalddøren

Han havde pengene, men ville naturligt nok gerne have varen så billigt som muligt. Det var markedsøkonomi i sin mest primitive form. Mellem de to kamphaner foregik der et sælsomt spil med klare, psykologiske overtoner. Et spil, jeg som mindreårig iagttager naturligvis kun fik en fornemmelse af. Hvis man koblede lyden fra, kunne spillet godt minde om fuglenes parringsdans. Ved hjælp af fagter, tilsyneladende håndslag, småudbrud, ofte af brummende karakter, vredesudbrud, ledsaget af kropssprog, der lod ane, at modparten da simpelthen ikke var rigtig klog – ved hjælp af disse virkemidler søgte de at nå frem til en handel, begge parter ønskede, og som de hver især kunne være tilfreds med.

Gang på gang var min far hovedrystende på vej væk fra stien. Et par minutter senere var det så grisehandlerens tur til at nærme sig staldens udgang. For et øjeblik senere at vende tilbage, tage min fars åbne håndflade og med et klask synge et nyt tal ud og med en forsikring om, at det var hans absolut sidste bud. Så tog min far grisehandlerens ligeledes åbne håndflade, klaskede den og udstødte et andet tal, ligeledes med en forsikring om, at det var hans sidste bud. Hvilken trylleformel, der fik begge parter til at vende tilbage efter de ultimativt sidste bud, forblev en dyb hemmelighed gemt i psykologiens krinkelkroge.

Eller også skyldtes det blot, at begge parter var oprigtigt interesseret i en handel. Som oftest nåede de to kombattanter til enighed om en pris, men somme tider skulle de helt ud på gårdspladsen med grisehandleren halvt inde i bilen, før det endelige og gyldige håndslag var en kendsgerning. Min fars og grisehandlerens kendskab til hinanden stammede naturligvis kun fra optrinnene i stalden. Deres baggrund var vidt forskellig, og deres krav og forventninger til tilværelsen ligeledes helt forskelligartede. Alligevel lignede de set udefra og i den konkrete handelssituation to mænd, der kendte hinanden godt. De havde i den givne sammenhæng et fælles, ofte tavst sprog, de havde et fælles adfærdsmønster og sidst, men ikke mindst havde de naturligvis et fælles mål med deres komsammen.

Jeg nævnte tidligere, at et enkelt slagteri-

Thomas Petersen mor

svin om året reserveredes til hjemmeslagting. Slagtedagen var en travl dag. Uden adgang til elektricitet og dermed kølefaciliter skulle slagteprocessen helst afsluttes samme dag. På den aftalte dag kom den professionelle slagter med sine remedier - først og fremmest den slarpslebne kniv, der hang i hans bælte. Grisen førtes ud i gården under skrig og skrål. Aldrig er udtrykket »at skrike som en stukket gris« forekommet mere på sin plads. Når grisen var slæbt hen på rette plads, tog slagteren sin enorme forhammer, tog omhyggeligt sigte og slog grisen for panden. Den faldt om med benene strittende ud til siden i ryk. Så var slagteren klar med den store slagterkniv, som han sikkert og professionelt stak ind i grisen, så den ramte halspulsåren. Blodet pulsede ud, mens min far holdt en spand under for at opfange det. Derefter skulle der røres rundt i blodet, så det ikke koagulerede. Imens blev grisen smidt op i et trug med kogende vand, der i forvejen var varmet op i gruekedlen. De nu løse børster

blev skrabet af grisen, der derefter, renvasket, hvid og marcipanagtig, blev lagt op på en stige, spændt fast og stillet op ad huset med hovedet nedad. Slagteren skar den op fra ende til anden, og de endnu dampende indvolde væltede ud. Hjerte, lever og nyrer blev skilt ud.

Derefter kunne slagteren begynde den grovpartering af grisekroppen, der skulle gøre min mors arbejde lidt nemmere. Hun påbegyndte dernæst processen med at finpartere i skinker, bove, brystflæsk, grisetæer, flæskestege, koteletter, hakkekød osv. Hovedet blev kogt med henblik på at lave sylte. Kød blev hakket for at lave medisterpølse og spegepølser i grisens nu rensede og steriliserede tarme.

Jeg kan huske, at vi i mange år saltede store mængder grisekød ned. En konserveringsmetode, der var almindelig, indtil de kollektivt ejede frysehuse fra begyndelsen af 1950'erne blev almindelige. Vi lejede derefter en fryseboks i det andelsejede frysehus

Pumpen på gårdspladsen

i Jejsing. Det vil sige, at hver gang der skulle hentes noget i fryseren, var det frem med cyklen og af sted. Men metoden var naturligvis et enormt fremskridt i forhold til de traditionelle opbevaringsmuligheder. Selv om min altid skeptiske far - som landmand og dermed fra naturens hånd en konservativt indstillet person - var sikker på, at kødet nok mistede noget i smag ved den nymodens stil med at fryse det ned.

På et tidspunkt holdt vi op med at hjemmeslagte. Det skete på mors initiativ. Hun erklærede simpelthen, at hvis der alligevel ikke var nogen, der ville spise det flæsk, som naturligt fulgte med at slagte gris, så gad hun ikke være med til det store og forcerede arbejde. Blodet var vi for længst holdt op med at bruge. Jeg har smagt blodpølse og blodsuppe, som i øvrigt normalt kaldes sortsuppe. Men ingen af delene var nogen succes, og på det punkt var min far helt enig med mig. Grisetæer og halen havde vi det på samme måde med, så efterhånden var det en noget amputeret gris, der skulle slagtes for at tilfredsstille den lille familie på Tidsholm. Til gengæld måtte jeg så undvære griseblæren, der ellers kunne bruges som ballon eller som raslebøsse. Pustet op, blev den hængt til tørre, efter at der var puttet småsten i den.

Moderne mennesker med stål- og granitbelagte samtalekøkkener har svært ved at forestille sig et præmoderne køkken.

Her skulle alt vand slæbes ind fra pumpen på gårdspladsen og ligeledes fragtes ud i en spand efter brug. Her var der med andre ord hverken rindende vand, afløb eller kloak. Der skulle slæbes brændsel ind til komfuret, gruekedlen og kakkellovne, og både komfur og kakkellovn skulle hver morgen renses for aske og slagter. Alt til madlavningen hørte skulle hver dag hentes i et spisekammer, beliggende i husets mest kølige krog.

Økonomien var skrøbelig. Et husdyr, der døde, måske på trods af dyre dyrlægebesøg. En malkeko der pludselig blev trepattet. Tilsyneladende små episoder, men alligevel altid alvorlige sociale begivenheder på en lille bedrift, hvor pengeøkonomien i forvejen var beskeden og stram, mens terminer, købmands- og foderstofregninger skulle betales med rede penge. Heste var normalt for-

Hønsene fodres

sikrede, med det var produktionsdyrene ikke.

Jeg husker tidspunkter hvor mine forældre sad i køkkenet og desperat diskuterede for at finde løsninger på en eller anden hastigt nærmende betalingsfrist. Hvad enten løsningen så blev i form af en kortfristet og en i almindelighed forhadet væksel eller måske en ydmygende anmodning om udsættelse med betalingen. Jeg kan også huske tidspunkter, hvor mine forældre, ganske vist med udtrykt væmmelse, delte en bajersk øl og røg en cigaret, fordi de havde hørt, at det kunne dulme nerverne. Nydelsesmidler, som de ellers aldrig rørte. Bajersk øl kunne til nød bruges opvarmet som medicin mod stærk forkølelse. Cigaretten eller cigaren havde min far naturligvis fået tilbudt et eller andet sted. Som regel nok i banken. Noget, der var gratis, skulle man naturligvis aldrig sige nej til! Også selv om man var eller altid havde været inkarneret ikke-ryger.

Min far var altid på udkig efter en eller anden nebengesjæft, der kunne supplere

kørerne og grisene. Vi havde f. eks. en frugthave med forskellige sorter æbler. Vi havde blandt andet 30 træer med de meget aromatiske og velsmagende Cox Orange.

På et tidspunkt blev jeg sælger. Det hang sådan sammen: Min far var som sagt hele tiden optaget af at finde nye aktiviteter, der kunne kaste lidt ekstra rede penge af sig. Vi havde et ualmindelig sandet stykke jord, som lå klos op ad et levende hegn. Det syntes som skabt til at dyrke hvide asparges. Dybe render blev gravet. De blev fyldt op med god staldgødning, og oven på det hele blev aspargesplanten med det karakteristiske buskede rodnet bredt ud. Øverst en jordvold, gennem hvilken den hvide stængel skulle vokse og komme til syne.

De første år måtte man ikke høste. Planterne skulle samle kræfter til den helt store høst. Men så gik det ellers løs! De hvide, sprøde og ualmindeligt velsmagende asparges må kun lige have brudt jorden, før de stikkes (=høstes) med en specialkniv. Ellers når de at blive grønne, og det var ikke efterspurgt den gang. Det blev stort set min mors opgave at tage sig af aspargesstikningen, men jeg har også hjulpet til. Tidligt op, det vil sige omkring kl. 4, når solen stod op. Høsten strakte sig fra begyndelsen af juni til St. Hans, så det var tre hektiske uger. Afsætningen af det hvide og efterspurgte asparges-guld blev min opgave.

Det foregik i begyndelse ved, at jeg med min cykel gik fra hus til hus i Tønder og tilbød friske bundter med asparges. Efterspørgselen var stor, så forretningen gik strygende. Varen var jo dugfrisk. Efterhånden fik jeg faste kunder, og så blev forretningen udvidet. Nye varer kom på salgslisten.

Vi kunne jo også tilbyde slagtehøns og æg. Efter to år blev de æglæggende høns slagtet og kunne sælges som unge suppehøns. Slagtingen var en stor proces i sig selv. Hønsene skulle have hovedet kappet af, skoldes i gruekedlen, derefter plukkes og til sidst holdes over en spritflamme, der tog de sidste fine dun. De finere fjer og dunene kunne bruges i dyner og puder. Og mine aspargeskunder var flittige aftagere af de plukkede, men ikke rengjorte høns. Så vidt jeg husker, krævede myndighederne, at man ikke fjernede

indvoldene. Det vil sige, at hønsene ikke »blev taget ud«, og at ben og fødder blev siddende på kræet. Ordet salmonella var endnu ikke opfundet uden for laboratorierne, og ordet fugleinfluenza eksisterede ikke.

Disse sideaktiviteter bidrog naturligvis til basisdriften med supplerende indtægter. Men ovenstående er udtryk for, hvordan jeg som dreng oplevede situationen dengang. At økonomien ofte var på vågeblus. Men set i bakspejlet må jeg konstatere, at vi i sagens natur aldrig sultede og egentlig havde det godt. Maden var jo lige for hånden og som regel i rigelige mængder. Vi oplevede heller ikke pludselig arbejdsløshed, som mennesker i byerhverv konstant havde hængende over hovedet som en reel trussel.

Det glemte min kære far som regel, når han gav udtryk for, hvor nemt livet var i byerne, når man vidste, at hver den første i måneden var der en fast løn til rådighed. Derimod hang tvangsauktionen og det at skulle forlade gården altid som en truende og frygtelig risiko for en landmand. Og især når der altid var huller, der skulle fyldes ud med de sparsomme kontanter. Mine forældre talte ofte om 1930'erne, som de havde oplevet på egen krop, og hvor risikoen for netop tvangsauktionen som følge af de lave landbrugspriser var stor og ofte en realitet.

Det at skulle forlade gården, fordi man ikke kunne svare enhver sit, var og er såmænd stadigvæk det ultimative nederlag for enhver landmand. Mine forældre kunne også fortælle om frygtelige tilfælde, hvor spilledjævelen havde fået gårdejeren til i kortspil at miste eller pantsætte hus og hjem over hovedet på kone og børn. Måske derfor fandtes der ikke et rigtigt spil kort i mit hjem. Æselspil, Ludo, Mølle og Halma kunne gå an. Og så naturligvis Skak. Men kortspil var sammen med spritten djævelens værk, som man skulle holde sig langt fra. Så jeg mindes ikke, vi har haft hverken et spil kort eller en flakse snaps i mit hjem. Måske også en arv fra min fars missionske barndomshjem.

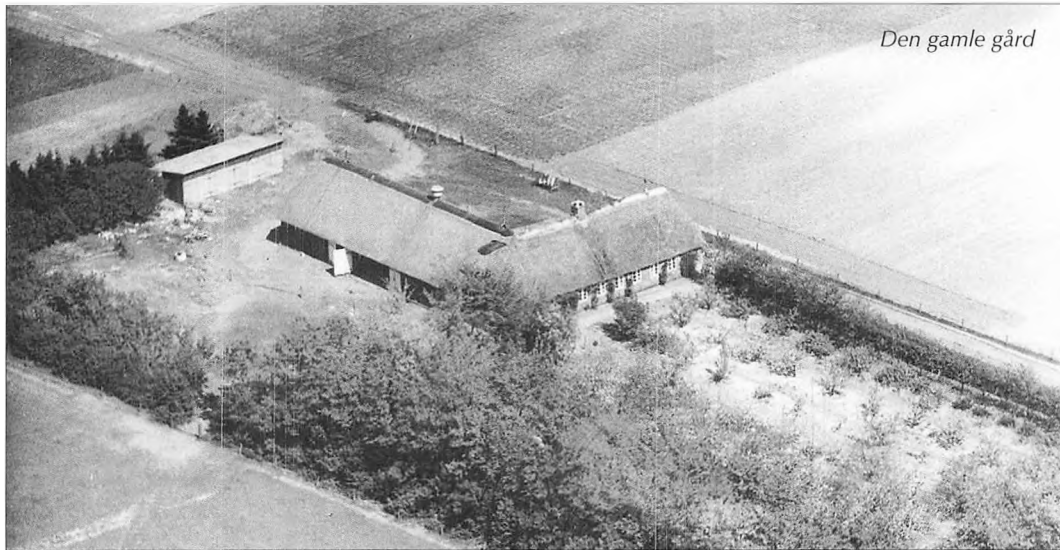
Mine forældre gik regelmæssigt i kirke. Tidspunktet med utrygge økonomiske vilkår bevirkede, at min far også opsøgte missionske miljøer. I solidaritet fulgte min mor med til bønnemøderne, men uden den store iver.

Hvor ofte har jeg ikke hørt hende betvivle de frommes motiver. Og at deres gerninger ikke altid svarede til, hvad de prædikede. Når det kom til stykket, gav hun ikke meget for deres fromhed i praksis. Møderne foregik i privaten hos købmand Markus Lorentzen i Jejsing. Da jeg gik i skole med to af købmandens sønner, Holger og Kjeld, fulgte jeg med, men vi drenge deltog naturligvis ikke i selve bønnemødet. Jeg kan huske de mere eller mindre uartikulerede lyde, afvekslende med tale og sang, der kom fra mødelokalet. For os drenge var det eneste forsonende ved mødet, at vi fik serveret sodavand sammen med den obligate chokoladekage.

Den stramme økonomi i mit barndoms-hjem medførte også, at der blev passet på, når en so skulle fare eller en ko skulle kælle. Så sad min far oppe om natten, mens jeg efter bedste evne afløste ham nogle få timer, så han kunne få sovet bare lidt. Det var vigtigt, at grisene straks efter fødslen blev taget fra soen og puttet ned i en kasse med halm, så de kunne holde varmen. Men også for at undgå at soen af vanvare eller af fødselsner-vøsitet lagde sig på dem.

Varmekasser var en umulighed, alene af den grund, at vi ikke havde indlagt elektricitet. Det var også vigtigt, at f.eks. slim straks efter faringen blev fjernet fra grisenes tryner. Ellers kunne de blive kvalt. Og når så fødslen var overstået, skulle grisene lægges til moderen og fordeles ved de enkelte patter. Det kunne også ske i sjældne tilfælde, at en so fik så mange grise, at hun ikke havde patter nok. Der var et utal af små ekstra gøremål i en stald, der ikke var udstyret med moderne sikkerhedsforanstaltninger.

Jeg husker en faring der endte i en helt udsædvanlig situation. Et par dage efter opdagede min far, en morgen, at de nyfødte grise var svulmet op på en underlig måde. Ved nærmere eftersyn viste det sig, at de alle, og der var en halv snes stykker i alt, var født uden endetarmsåbning. Gode råd var dyre, og dyrlægens erfaringsmæssigt alt for dyre. Når man selv kunne fjerne mælketænder eller kastrere nyfødte grise, kunne man vel også klare sådan en situation? Så min far tog resolut et barberblad og skar forsigtigt hul der, hvor der retteligt burde være et. Det

viste sig at tarmen sad helt, hvor den skulle, og »operationen« resulterede synligt, lugtmæssigt og hørligt øjeblikkeligt i en umådelig lettelse for grisene. Nogle enkelte døde af kvaksalveriet, men jeg husker, at de fleste overlevede og kunne sælges ganske normalt 8 uger senere.

Jeg husker med glæde min barndom. Jeg husker livet omkring komfuret eller kakkellovnen og dens varme. Jeg husker de søndagsmorgener, hvor min flittige mor havde bagt frisk franskrød, og hvor brødet sammen med smør og honning blev til guddommelige mundfulde. Men jeg husker også vintermorgener med klingende frost og snedriver helt op til de isblomstdekorede vinduer. Vi klemte os sammen tæt op ad den kamin, der kun langsomt spredte lidt varme i stuen. De andre rum soveværelser, entre og køkken blev ikke automatisk varmet op, fordi vi havde ild i kakkellovnen. Her var det bidende koldt. Måske derfor har jeg altid siden sovet for åbne vinduer både vinter og sommer.

I ovenstående har jeg givet et rids af min opvækst og barndom på et husmandssted i 1950'erne. Et årti, jeg plejer at kalde årtiet i

venteposition. Ikke mindst på landet måtte den enkelte landmand tage stilling til, hvordan han ville tackle fremtiden. Havde han mod nok til at vælge og investere massivt i modernisering og den mekanisering, en sådan løsning krævede? Eller skulle han vælge en løsning, der indebar den ene ægtefælles arbejde uden for hjemmet? For mange familier i det sønderjyske blev fænomenet Danfoss på Als løsning på dette spørgsmål. Ikke mindst efter, at virksomheden i 1952 påbegyndte at producere termostater til radiatorer. Den blev i det sydlige Sønderjylland synonym med og katalysator i den udvikling, der forvandlede den lille landmand til industrialarbejder. Mine forældre valgte en tredje vej. Der gik ud på at klare sig med det udbytte, som bedriften kunne kaste af sig. Men arrangementet var kun farbart, så længe jeg boede hjemme. Da jeg blev student i 1957, valgte mine forældre at sælge gården, udskifte jorden med asfalten i Tønder. Samt investere provenuet ved salget - i et hus i Vidågade 21 og i en sygehuskiosk overfor hospitalet og dermed i sagens natur med næsten monopollignende status.

Thomas Petersen: Født 1938. Mit voksne liv oplever jeg som før og efter 1999. Efter uddannelse til historiker i 1968 ansat ved Aarhus Universitet, hvor jeg forskede og underviste i Ruslands historie indtil 1999, hvor en blodprop i hjernen satte et ufrivilligt stop for et elsket job. Siden har jeg, men nu som handicappet og med en finger skrevet om bl.a. barndom og skolegang i det sønderjyske. F.eks. i *Sønderjyske Årbøger 2007* og *Sønderjysk Månedsskrift*

På kant med

Udkants

Danmark!

Af Tine Enger

I forbindelse med den grænseoverskridende litteraturfestival: Litteraturfest.nu, der blev afholdt i det dansk-tyske grænseland mellem den 16. og 22. september 2012 deltog forfatter og foredragsholder Tine Enger i en foredragsrække på kursuscenteret Christianslyst i Süderbrarup. Tine Enger tog udgangspunkt i sin seneste udgivelse "Udkantsdankerne – helt tæt på ... klummer« og analyserede, hvorfor hun er kommet på kant med ordet 'Udkantsdanmark'. Sønderjysk Almanak har fået tilladelse til at viderebringe Tine Engers foredrag til vores læsere.

Jeg har det rigtig svært med ordet 'Udkantsdanmark' og ordet 'udkantsdanske'. - det klinger altså ikke godt. Det er nemlig sådan, at når vi bruger ordet 'udkant', har vi implicit sagt, at noget andet er i centrum. Altså er 'udkant' periferi i forhold til et centrum. De, der bor i periferien vil uvilkårligt ende med at være sekundære i forhold til de, der er bosat i centrum.

Sagt med andre ord: Dé, hvor du selv er, det er centrum. Alt andet er for dig i virkeligheden periferi.

Jeg taler af erfaring. For jeg er oprindelig fra Odense, og jeg har boet i Frankrig og i København. De steder er i dag PERIFERI for mig, men da jeg boede der, var de mit CENTRUM. Siden 1999 er det dansk-tyske grænseland så blevet mit centrum: Sønderjylland og Schleswig.

I marts i år udgav jeg en klummesamling, som hedder: »Udkantsdankerne – helt tæt på...klummer«. Der er tale om 63 sider kauseri om stort og småt, set fra min synsvinkel, nemlig fra det man i København kalder Udkantsdanmark. 'Klummer' som genre ligger mellem debat- og essaygenren og præges af et jeg's mening og refleksion om et aktuelt

emne. Når man læser mine klummer træder man ind i en tidslomme, der strækker sig over 6 år, nemlig den periode, hvor jeg har været fast klummeskribent for det nu lukkede flyselskab Cimber-Sterlings flyblad Flyaway. Det er en gennemgang af et Danmark i udvikling... af danskerne på godt og ondt. Læseren kan nikke genkendende med eller ryste på hovedet. Nogle af de beskrevne tendenser er desværre blevet værre, nogle er gået i sig selv. Derfor er klummerne et tidsbillede, som strækker sig ud over 6 år. På grund af bladets 7 ugers udgivelsesinterval, kunne klummerne dengang ikke være dags- eller ugeaktuelle hvorfor jeg valgte at kredse om eksistensielle emner, noget der er universielt, noget der handler om os som menneske, hvorved jeg håber at byde op til læserens egen selvrefleksion.

Jeg har skrevet på skift med Anders Lund Madsen, Lotte Heise og Jane Aamund, og Flyaway havde mange læsere, idet næsten 2,5 millioner danskere hvert år rejste med Cimber-Sterling. Og alle disse danskere har jeg forsøgt at fange ind i mit dansk-tyske grænselandsunivers, i håbet om, at de opdager, at vi i Udkantsdanmark ikke

er så forskellige fra resten af Danmark. Jeg vil forklare, hvorfor jeg IKKE synes, vi skal bruge betegnelsen 'Udkantsdanmark'. Så mit indlæg her kunne meget vel have været en af mine klummer.

Den 20. april 2012 offentliggjorde Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter to undersøgelser.

Konklusionen af undersøgelserne var: "at man ikke genfinder den store elendighed, man ofte hører om skulle findes i 'Udkantsdanmark'!"

Faktisk, har man det godt i 'Udkantsdanmark' og er glade for at bo der! Den ene undersøgelse, som Center for Landdistriktsforskning har lavet, viser, at ud af 6.000 ad-spurgte personer, er indbyggere i landområderne mere lykkelige end storbyfolket: grunden til det er, fx at man kender hinanden, og at man har netværk ... Undersøgelsen viser endda, at man er lige bekymret i landområderne som i storbyen for fx arbejdsløshed eller faldende boligpriser. SURPRISE! Som om vi ikke vidste det i forvejen! Hvad viser det, at man overhovedet har haft brug for at lave sådanne undersøgelser? Jo, det viser mig, at det reelle problem er STORBYBEFOLKNINGENS forventning til provinsen! Der er IKKE noget i vejen i Udkantsdanmark. Der er noget i vejen med CENTRUM. Deres forventninger om os og vores liv er ganske uhyggelig langt væk fra virkeligheden. Der er dannet myter om provinsen, som æder sig ind på os. At man overhovedet har måttet lave disse undersøgelser, skræmmer mig.

Er vi virkelig, i sådan et lille land med kun 5 millioner indbyggere, SÅ fremmede for hinanden?

Er storbybefolkningens almene viden om resten af Danmark blevet afløst af en specialviden om eksotiske feriedestinationer som Thailand, Australien, Afrika eller USA? Jeg må konstatere, at forestillingen om landdistrikter og almindelige danske købstæder er endt i en kulturel stereotyp! UDKANTSANSKEREN!

Når jeg siger til københavnere, at jeg er GLAD for at bo i Grænselandet, bliver de ganske forbløffede. Når jeg snakker om provinsen, alt det københavnerne opfatter

som 'derude – væk fra København', så mødes jeg med en forventning om, at de der bor DERUDE, er gået i stå. At deres liv er kedeligt og ensformigt uden fremtidsperspektiver. Og tro mig, jeg taler både for min syge moster såvel som for døve ører, når jeg fortæller, om alt det initiativ og nytænkning jeg møder i grænselandet.

Jeg fortæller om alle de originaler, jeg støder på i min hverdag på begge sider af grænsen. Nu kan det være, at I sidder og tænker, hvad pokker er der så fedt ved originaler? Hvem snakker hun da om?

Vi, der bor i provinsen! At være original er sådan set så almindeligt, at vi slet ikke lige tænker over det i hverdagen. Vi har frivilligt valgt at leve anderledes end københavnere. Vi er noget SÆRLIGT! Vi tør langt mere end københavnere! Vi satser! Vi lever på kanten! Københavnerne er bare forudsigelige og bekræfter hinanden i deres egne såkaldte 'RIGTIGE' værdier.

Grunden til, at jeg godt kan lide originaler. Det er, at de inspirerer. De er OGSÅ med til at gøre mit liv spændende. Originaler minder mig om, at Danmark er et frit land, hvor man har friheden til at leve netop sådan, som man selv har lyst til.

Danmark har et demokrati, hvor vi har friheden til at vælge: hvor vi vil bo, og hvordan vi vil leve. Jeg kan stå i dag og slå på tromme for min egen mening uden, at en eller anden 'københavn-milit' lægger mig i håndjern og sætter mundkurv på mig. Her i det dansk-tyske grænseland er der plads til originaler. Hvis ikke der fandtes alle de originaler, ville hele dynamiken gå fløjten.

Det er nemlig forskellene og mangfoldigheden, der skaber inspirationen og de gode idéer. Tænk på, at vi har hele 3 mindretal i så lille et område, der lever i fred med flertallet, og hvor mindretallets kultur mere eller mindre er en del af flertallets selvforståelse. Tænk på alle de skøre ingeniører, der findes på begge sider af grænsen, der tænker i fx grøn energi – det er jo et rent ingeniørparadis! Eller hvad med de vanvittige erhvervsfolk og politikere, der får idéer til fx et Alision eller et Gerry-projekt i Sønderborg? OG hvad mon resten af Danmark egentlig stadig tænker om Sønderjylland og Sydslesvig

med Sønderborg som spydspids, der ville være kulturhovedstad i 2017? "De der folk fra grænselandet er da tossede? De er da sådan nogle skøre originaler!" JA! Og hurra for det! Hvis grænselandet ikke havde alle disse originaler, hvem skulle så komme med de anderledes idéer? Hvem ville så tænke ud af boxen? Hvem ville provokere, så andre rykkes i deres forestillingsverden? Og vi alle kommer videre?

Der er sket en ændring i Danmark. Da jeg for over 20 år siden flyttede til København, sagde vi alle med stor selvironi: Hellere bonde i København end konge i provinsen! Men i dag falder dette mantra helt til jorden. For ingen under 40 forstår selvironien. De undrer sig over, at man kan sige sådan noget dumt. For de føler sig jo højt hævet over provinsfolket. De tænker sig selv ind i et helt andet selvbillede: de ser sig som konger af København, konger af moderniteten, konger af spænding og underholdning. Vi andre ... vi er da bare bonderøve i provinsen! Og det er dén optik, vi er oppe imod! Der er ingen, der flytter til København med selvironien i behold. Ingen siger: Hellere bonde i København end konge i provinsen. De tænker: hvis jeg ikke kommer til København er mit liv uden mening, uden beat og uden kant. De unge vil være på kant med storbylivet. Men ikke bo i Udkantsdanmark!

Jeg boede først på den danske side af den dansk-tyske grænse i Sønderborgområdet i 11 år og har nu boet på den tyske side: i Flensborg små 2 år. Jeg har i al den tid bevæget mig frem og tilbage over grænsen. På 'kanten' af Danmark og over 'kanten' og tilbage igen. Men jeg har aldrig tænkt på den grænse, som begrænsende. Og slet ikke som en 'kant'. Verden stopper jo ikke ved den dansk-tyske grænse. Det er kun den mentale grænse, der afholder os fra at favne, netop dét, der er på den anden side af 'kanten'. At bo på 'kanten' af to lande håber jeg, skærper MIN synsvinkel. Når jeg ser op til Danmark og hører om 'rådne bananer' og 'udkant' eller for den sags skyld om 'Vandkantsdanmark' bliver jeg forundret.

Hvordan kan vi dog finde på at bruge sådanne nogle begreber om halvdelen af Danmark?

TV-Øst afholdte en konkurrence for deres seere her i slutningen af april. Man skulle omdøbe den 'Rådne Banan' og finde et nyt navn til 'Udkantsdanmark'. Det blev til 3 vindernavne: 'Netværksdanmark', 'Ressouce-danmark' og 'Udsigtsdanmark'. Det er for mig at se en venligt ment, men helt misforstået konkurrence. For jeg forstår godt, at ministeren for By, Bolig og Landdistrikter Carsten Hansen siger stop til snak om rådne bananer og brugen af ordet 'Udkantsdanmark'. Men lad os endelig ikke begynde at fedte rundt i ord som 'Vandkantsdanmark' eller 'Udsigtsdanmark', som klinger hult og populistisk i mine ører.

For hvad sker der, når vi bruger ord, som 'Den Rådne Banan', 'Udkantsdanmark' eller 'Vandkant- eller Udsigtsdanmark'? Det afslører jeg lige om lidt!

Når man som jeg får et andet geografisk perspektiv, tænker man helt anderledes over begrebet 'udkant'. HELE Danmark er jo reelt set ikke større end et fransk amt! Så det er ikke et godt tegn, at man i et så lille land definerer halvdelen af sine indbyggere, som 'udkantsdanskere' og dermed indirekte siger, at der findes et Danmark med RIGTIGE danskere og altså et 'Udkantsdanmark' med 'udkantsdanskere'.

Og hvad gør vores brødre i det høje Nord? Norge og Sverige? Lande, som arealmæssigt er ENORME, og indbyggermæssigt er få. Jo, de hylder deres bygder og fjorde, deres ødste hjørner og fjerneste kroge. Så meget, så vi får lyst til at besøge disse egne. De nedgør ikke de indbyggere, der IKKE bor i centrum. De er stolte over deres lands mangfoldighed og tradition. De ser yderområderne, som vigtige kulturbærere. De taler yderområderne op. Hvorfor gør vi ikke det samme i Danmark? Er det fordi, vi i virkeligheden slet ikke respekterer vores egen kultur?

I forbindelse med udgivelsen af *Udkantsdanskere – helt tæt på ... klummer*, har jeg været rundt i grænselandets boghandlere. I Tønder sad jeg i nogle timer og talte højlydt om min bog. På et tidspunkt dukker en ung mand op foran mig og peger på min bog og udbryder: - Når de kalder os udkantsdanskere, bliver jeg vred! Københavnerne taler ned til os. Når jeg siger, jeg kommer herfra,

så bliver de sådan mærkelige og ser på mig, som var jeg en fremmed. Så bliver jeg vred. Jeg bliver overrasket over, hvor meget negativ energi ordet 'udkantsdanskere' kan afstedkomme. Den unge mand bliver aggressiv, fordi han ikke opfatter sig selv som 'udkantsdanser'. Sønderjyde, ja. Men udkantsdanser, nej. Betegnelsen dækker ikke hans selvpfattelse. Han føler sig misforstået og krænket. For ord er identitetskabende. Han opfattede ordet som nedsættende, og som et ord, der havde sat noget i gang. Ikke kun i ham selv, men i Danmark. Jeg er bange for, at der er mange, der føler samme vrede.

Er vi ved at sætte noget over styr i Danmark? Er der noget på spil, som er langt større end den enkelte? Sådan noget som solidaritet, fællesskabsfølelse, sammenhængskraft, forankring, identitet?

Ordet 'Udkantsdanser' skaber en offertankegang. Man ser det for sig: Nogen, der skal hjælpes. Nogen, der trænger til at blive løftet ud af dyndet. Det øjeblik vi italesætter over halvdelen af Danmarks befolkning som 'udkantsdanskere', bliver den del af befolkningen TIL 'udkantsdanskere'. Vi får en selvpfyldende profeti. Og ja, nogen, der skal hjælpes. Og ja, det er sket inden for ganske få år, at det med at hjælpe er blevet nødvendigt flere steder. For det er ikke længere kun de unge og de højtuddannede, der flygter fra 'udkanten' og ind til centrum. Der sker nemlig noget selvforstærkende, når vi bruger ordet 'udkantsdanser'. Man skal passe på, hvilke ord man bruger om andre. Andre kan tillægge én en identitet, som man ikke ønsker sig påhæftet. Derfor kan ord være nedsættende og ligefrem diskriminerende. Vi har set det med ord som fx neger eller ordet eskimo. Ord, som blev brugt i flæng i min barndom – ingen overvejede, at betegnelserne på nogen måde var nedsættende, men det er de. Og i dag siger vi ikke neger, men sort. Og vi siger ikke eskimo, men grønlandernes eget ord: inuit. Ord, som 'udkantsdanser', 'vandkantsdanser', 'resourcedanser', 'nærværsdanser' eller 'udsigtsdanser' er for mig alle nedsættende og diskriminerende betegnelser. Fordi man har med alle disse navne stemplet halvdelen af Danmarks befolkning, som tilhørende en

fjerntliggende koloni, som koloniherrerne i København ikke lige ved, hvad man skal bruge til.

Er vi i HELE Danmark egentlig ikke ALLE udkantsdanskere? Eller hvad...? Udlandet opfatter Danmark som afsidesliggende. Et sted, hvor man ikke sådan frivilligt opholder sig for længe ad gangen. Set i et større geografisk perspektiv, hvor Danmark ses som 'a remote country', så er Danmark: ÉT STORT 'Udkantsdanmark'! Ergo, er vi alle 'udkantsdanskere'!

Min bogs provokerende titel *Udkantsdanskerne – helt tæt på...* er fra en af mine klummer. Selve klummen om 'udkantsdanskerne' skrev jeg tilbage i 2010, hvor jeg drillende smider lunser ud til eftertanke. Og jeg stiller spørgsmålene: om det i det hele taget er en god idé at tale 'Udkantsdanmark' ned? Er det ikke at underminere HELE Danmark?

Hvorfor er det så, at jeg er kommet på kant med ordet 'udkant'? Ordet 'Udkant' har negative medbetydninger. Selve ordet 'kant' får mig til at tænke på Columbus' besætning, der var præget af den tids tro på, at jorden var flad. Da de er på vej over Atlanten, får de akut angst for, at de pludselig når hen til kanten. Dér, hvor alle skibene falder ud over kanten og ned i afgrunden. Ordet 'kant' medfører uvægerligt et efterfølgende fald. Og der er ikke langt fra 'fald' til 'syndefald'. 'Kanten' er punktet før, man moralsk og etisk falder for alvor. 'Faldet' indebærer både et mentalt såvel som et fysisk forfald. Og så er der ordet 'ud'. Det siger sig selv. Du er ikke længere inde i varmen. Du er ude, hvor selv kragerne for længst er vendt om. Cowboyland uden love, regler og moral. Specielt den københavnske film- og reklamebranche har dyrket denne 'udkant'. Men sådan er virkeligheden jo ikke. Vi ligner forbavsende meget byboerne i de større danske byer. På godt og ondt. Vi er muligvis mere bevidste om nogle værdier, vi finder uden for de større byer. Naboerne kender én, og hvis man er syg i længere tid, kommer de forbi med en blomst og spørger til, om man har brug for hjælp til fx indkøb. Det er nærmest umuligt at være ensom i de små byer. Ikke nok med at alle kender alle, der

er også fællesarrangementer og -aktiviteter jævnt fordelt over året. I det store regnestykke er der skoler, købmænd, biblioteker og lægehuse, der skal kæmpes for at bevare. I det mindre regnestykke er der fx legepladser, der helt konkret skal bygges af de lokale. Man er engageret i sit lokalsamfund og i hinanden. Vi taler om sammenhold. Er det gammeldags, forudsigeligt og kedeligt? Nej! Trygt? Ja! Og så er vi tilbage til Center for Landdistriktsforsknings undersøgelse. Det er derfor, man kan finde så meget lykke uden for storbyerne. Lykken er at være noget for andre og mærke, at andre værdsætter én. At mærke omsorg og interesse.

Hvor er vi så lige i definitionernes verden? Er vi udkantsdanskere alle-zu-sammen? Nej! Og ministerens velmente 'Vandkantsdanmark'? Nej tak. For mit indre øje ser jeg det selvudnævnte selvretfærdige centrum kaste redningskransen ud til 'vandkantsdanskere' med sydvest, der allerede står i vand til halsen!

Og det nyeste udtryk på stammen: 'Udsigtsdanmark'? Det klinger misforstået sødt i mine ører. Jeg ser pensionisterne med

'livet' for længst lagt bag sig siddende på bænken betragende landskabet. Ikke et landskab i forandring, men et stillestående romantiseret landskab, med bølgende kornmarker og blid blæst fra vest. Et 'Udsigtsdanmark', der KUN har udsigten tilbage.

Og 'Ressourcedanmark' eller for den sags skyld 'Nærværsdanmark'? Det får mig til at tænke på altmodiske afsondrede 70'er hippie-kolonier, der med kærlig omfavnende klaustrofobisk selvtilfredshed, øko-speltmad, sansemusik og evig gruppeterapi venter på, at nogen kommer med i klubben. Eller også kommer de københavnske koloniherrmænd og invaderer hyggen i 'Nærværsdanmark' og dræner ressourcerne ud af 'Ressourcedanmark', for slutteligt at lade det ligge og forbløde.

En ting er sikkert: at bruge udtrykket 'udkantsdanskere' vil ødelægge Danmark på langt sigt. Det er jo danskerne, der udgør Danmark. Kan vi ikke blive enige om, at vi ALLE er danskere?

**At der KUN findes
ét Danmark.
VORES Danmark!**

Forfatter og foredragsholder Tine Enger (f. 1965) debuterede 2005 med den anmelderroste roman »Fjern« på Borgens Forlag. I 2012 var Tine Enger aktuel med klummesamlingen "Udkantsdanskere – helt tæt på... klummer" på forlaget Attika. Tine Enger har siden 1999 været bosat på begge sider af den dansk-tyske grænse. Man kan se mere om Tine Enger på hjemmesiden: www.tineenger.dk

Fra trafikalt knudepunkt til

Trinbræt

Artikler
og digte

Af Egon Olesen i samtale med Lis Mikkelsen

På den tyske side stod der »Hvidding Station« - på den danske side »Vedsted Station«

Egebæk - Hviding Jernbanestation, der nu er psykiatrisk hospital. Billedet her under viser hovedindgangen

Psykiatrisk Hospital i Hviding var engang Nordeuropas længste banegård. I 1875 indviede man jernbanen mellem Bramming og Ribe. Tyskerne besluttede i 1881 at anlægge en bane fra Husum i syd til den danske grænse i nord. Man forhandlede med de danske myndigheder om at fortsætte banen nord for grænsen, så der blev forbindelse til banen i Ribe.

Regeringen Estrup regerede ved hjælp af provisoriske (foreløbige) love, så anlægget af de 7 km bane, man manglede, trak ud. Man havde aftalt med tyskerne, at banen skulle være færdig i 1887, men det så ikke ud til at

skulle lykkes. Så trådte finansmanden C. F. Tietgen til. Han havde pengene og kunne hurtigt sætte byggeriet i gang. I alt satte han 822 000 kr. i anlægget af jernbanen.

Stenen med soldaten indridset

I november 1887 var banen færdig. Tyskerne kunne nu køre i tog fra Elmshorn til den danske grænse. I alt 220 km. Herfra kunne man så fortsætte gennem Danmark.

Oprindeligt ville man have bygget jernbanestationen i træ, ligesom man havde gjort mod øst i Vamdrup. Måske fordi man håbede, at grænsen kun ville være midlertidig og så ville man vælge et forholdsvis billigt materiale? Men man opgav alligevel tanken. Det krævede så meget vedligehold med en træbygning, at det var bedre at bygge i sten.

Jernbanestationen på grænsen blev stor og pompøs. De to lande ville ikke stå tilbage for hinanden. Planerne til grænsestationerne var lavet af den danske arkitekt, Thomas Arboe. Han tegnede på den tid mange store og små stationsbygninger på Fyn og i Jylland.

Egon Olesens bedstefar arbejdede på jernbanen og boede i Hviding. Lønnen for en jernbanearbejder var ikke stor, så hans kone måtte tænke kreativt for at føde de mange børn, der var i familien. Der var i disse år en stor eksport af kreaturer fra Danmark til Tyskland. Disse kreaturer blev fragtet med jernbanen. Før de kunne fortsætte videre ind i Tyskland, skulle de i karantæne, så man ikke risikerede at sprede eventuelle sygdomme. Før kreaturerne blev aflæsset på karantænestationen, fik Egon Olesens bedstemor tilladelse til at kravle ind i togvognene for at malke de trængende køer, der på dette tidspunkt havde en lang rejse bag sig. Det var ikke ufarligt, men mælken var et kærkomment supplement til familiens husholdning.

Egon Olesen arbejdede i mange år som plejer på Psykiatrisk Hospital i Hviding. Efter at han er gået på pension, viser han rundt på den tidligere jernbanestation og i Det Psykiatriske Museum.

»Noget af det jeg altid viser ved rundvisninger er en sten, hvor en soldat, der har ventet på toget, har indridset en soldat og en dato. Her har der stået en dansk soldat og ventet. Han har nok kedet sig. Det er mærkeligt at tænke på så længe efter.

Selve stationsbygningen bestod af et to-etagers midterparti og en ens sidefløj til begge sider. På den ene side lå Tyskland. På den anden side lå Danmark. For at der ikke skulle være tvivl om, hvor man var, der der en tyk toldmur gennem alle etagerne. Også på loftet. Den var meget tykkere end murene ellers var og sørgede for at skille Danmark og Tyskland. Der var ansat en dansk og en tysk stationsforstander, og de havde gode forhold. Der var fine lejligheder til dem på stationsbygningens 1. sal.. Ens på begge sider af grænsen. Begge havde køkken og spisestue mod øst og tre stuer på rad mod vest. Plads var der nok af. Selve perronen var overdækket med et tag. Der var mange små huse på begge sider af grænsen til de talrige jernbanefunktionærer.

Togene kørte til grænsen og stoppede så. Her blev lokomotiverne spændt fra og vendt, og vognene blev kontrolleret. Lokomotiverne krydsede aldrig grænsen. Selv om jernbanefolkene boede dør om dør, opretholdt de en vis afstand. Mens man kontrollerede vognene og spændte lokomotiverne fra, var der vagter med afsikrede geværer, der passede på, at der ikke skete noget uregelmæssigt.

De to fløje i grænsebygningen spejler sig i hinanden, men der er en lille forskel. Soklen på den tyske side er lavet af dansk cement, mens soklen på den danske side er af tysk granit. Jeg ved ikke hvorfor det er sådan, men det har måske symbolsk betydning. Måske har de to nationer ønsket at vise en gensidig tro på hinanden. På den tyske side stod der »Hviding Station«. På den danske side »Vedsted Station«. Jernbanestationen var stor og flot. I midten var der en forhal med mange kontorer og venterum. Der var 1. og 2. klasses ventesal med restaurant. Der var

ventesal for 3. klasse og en sluse til toldkontrollen. På den danske side var der desuden en 4. klasse. Der var en jerndør mellem den tyske og den danske afdeling. Indvendig var der på begge sider et langt lokale med en skranke til »toldrevision«. På den tyske side havde man elektrisk lys. På den danske side var petroleumslamper.

Vandet var dårligt i området, så man måtte på dansk side lave en brøndboring på 98 meter før man fik godt vand. På den tyske side var brønden 22 meter dyb.

På perronen var grænsen markeret af et lavt støbejernsgitter med en låge for af hensyn til personalet. Der hørte meget personale med til en grænsestation, så en stor del af bygningsmassen rummede funktionærlejligheder.

Banen var ensporet, og der kom 4 togpar dagligt. Alle togene var blandede. Det vil sige, der blev både fragtet gods og personer. Der var to daglige forbindelser over grænsen. En rejse fra Ribe til Hamborg tog 10 timer. Indtil 1916 var der 6-7 togpar om dagen, men det blev reduceret i løbet af verdenskrigen. I 1919 kneb det med de tyske forbindelser. Man kunne ikke lave en egentlig køreplan, men opfordrede passagererne til at henvende

sig på stationen for at spørge, hvornår man kunne komme med et tog.

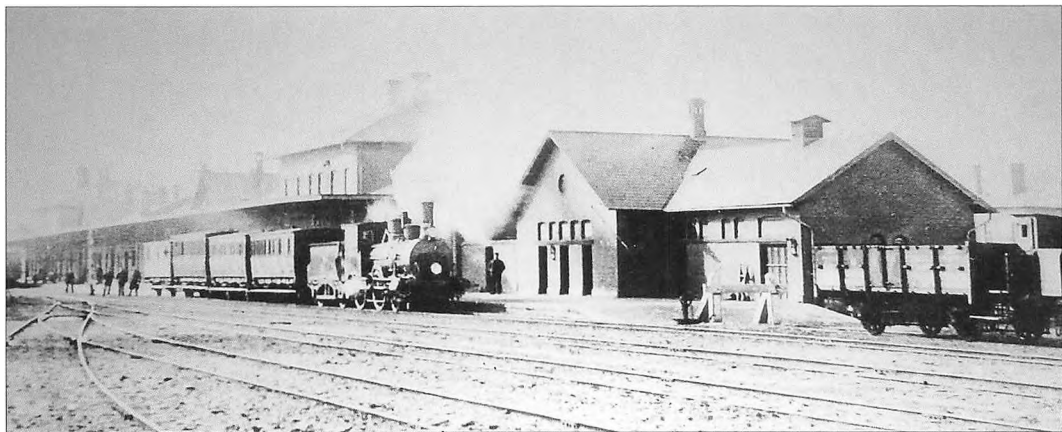
Som nævnt var der på tysk side en stor karantænestald bygget af privatfolk. Her blev dyr optaget i karantæne, før de kunne eksporteres til Tyskland. Hvis et dyr blev klasseret, blev det overhældt med læsket kalk og gravet ned i Enderup Plantage. De skete dog, at kontrollørerne skar de bedste stykker kød af, før dyret blev begravet. Fra 1910 hentede Hammelev Kødfoderfabrik de døde dyr.

Det skete selvfølgelig også, at der blev smuglet varer over grænsen. Der er en historie fra 1915, hvor det fortælles, at den tyske stationsforstander en aften kom ind på toldkontoret. Han havde været i Ribe, og mens snakken gik, lagde han en pakke på bordet. Lidt efter gik han og lod pakken ligge. Et øjeblik efter kom en sønderjysk portør fra den tyske side ind. Han var iført en stor kappe. Han snakkede også lidt med toldpersonalet, og da han var gået, var pakken væk, uden at nogen havde bemærket, hvordan det var gået til. Det var under 1. verdenskrig, og i Tyskland var der stor mangel på fødevarer, så den slags små transporter var almindelige.

Da 1. verdenskrig var forbi stod det klart,

Grænse ved Vedsted

Toget på Vedsted Station

at grænsen ville blive flyttet, og man begyndte at spekulere på, hvad man kunne bruge de flotte jernbanebygninger til. Man var selvfølgelig klar over, at man ikke ville få brug for en stor jernbanebygning 5 km syd for Ribe.

Den danske stat overtog bygningen og man overvejede flere anvendelsesmuligheder:

- Tuberkulosesanatorium. Perrontaget kunne være velegnet som et sted, hvor tuberkulosepatienter kunne stå skærmet og få frisk luft.
- Åndssvageforsorgen kunne lave institution
- Opdragelsesanstalt
- Fabrik

Det endte med, at Statens Sindssygevæsen overtog bygningerne. Det kostede 900.000 kr. at få bygningerne ændret, så de kunne bruges som sindssygehospital. I lægekredse var man lidt bekymret ved tanken om, at en jernbanestation skulle være statshospital. Det lød straks bedre, da man ville indrette Augustenborg Slot som statshospital. Det kostede mere end Hviding at indrette, men konceptet passede bedre ind i selvforståelsen.

Man byggede en ny lille gul stationsbygning, og hele det store bygningskompleks blev nu hospital. Der blev indrettet i alt 14 afdelinger med plads til 20 patienter i hver. Der var altså i alt 280 patienter. Efter Ribe

amts overtagelse af hospitalet i 1976, er mange sengepladser blevet nedlagt, hvilket har betydet, at man i de sidste mange år af min tid på hospitalet næsten konstant har haft overbelægning.

Hospitalet har fungeret godt siden 1923, men nu er man på vej til at nedlægge det. Der er i øjeblikket 2 almene psykiatriske afsnit tilbage med 15 personer i hvert og 1 retspsykiatrisk afsnit med 12 personer. Det er meningen, at hospitalet skal være helt udfaset i nytåret 2014/15.

I stedet vil man bygge for 135 mio. ved Spangsbjerg. Man kan godt undre sig over, at der ikke er anvendelse for de gode funktionelle bygninger mere«.

I dag er der Trinbræt i Hviding

Egon Asberg Olsen er født i Øster Vedsted 1943. Uddannet frisør og senere uddannet som psykiatrisk plejer. Ansat på Psykiatrisk Hospital i Hviding i 1971. Medlem af Hviding sogns menighedsråd 1992-2012.

Klægager

Artikler
og digte

på kanten mellem ...

før/nu

lav/høj

våd/tør

natur/kultur

nationalparken/diget

kulturarv/moderne landbrug

forstokkethed/fremsyn

tradition/fornytelse

recession/fremgang

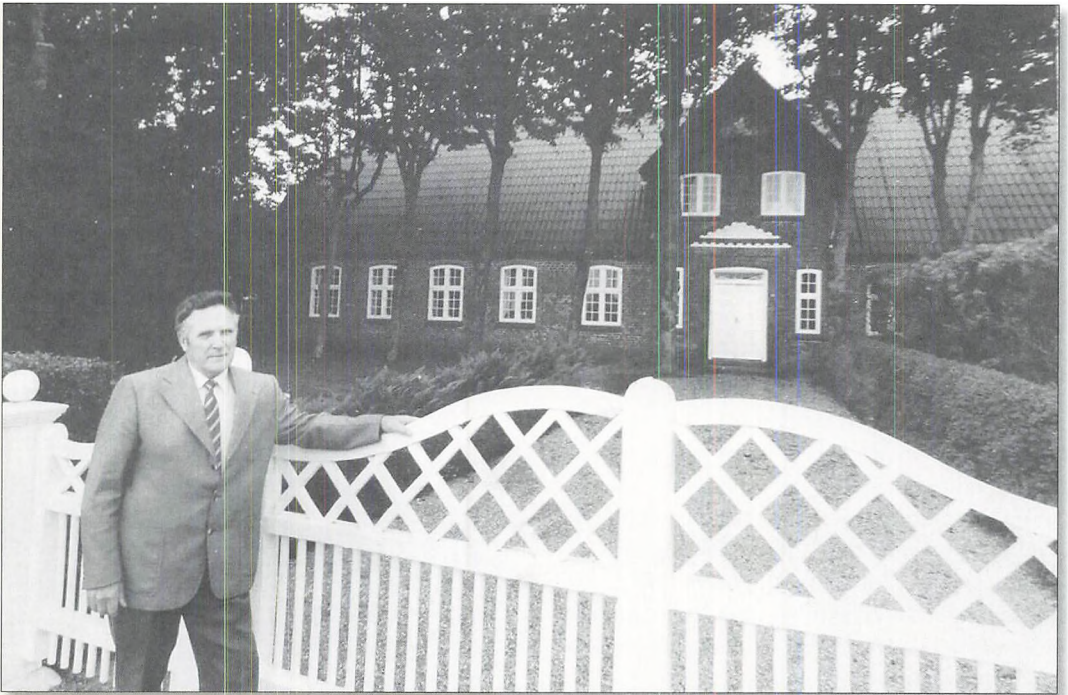
indadvendt fordybelse/aktiv udfoldelse

klar kiming/misthusum

(frisisk: tågebyen)

Af Christian og Ruth Lorenzen
i samtale med Lis Mikkelsen

Niels Lorenzen foran havelågen

Arven forpligter på slægtsgården Klægager, der siden 1857 har tilhørt Christian Lorensens familie. Gården ligger i Ballum Østerende og har kun heddet Klægager i Christian Lorensens tid. Historien bag navnet er ganske banal. Christian Lorensen søgte om tilladelse

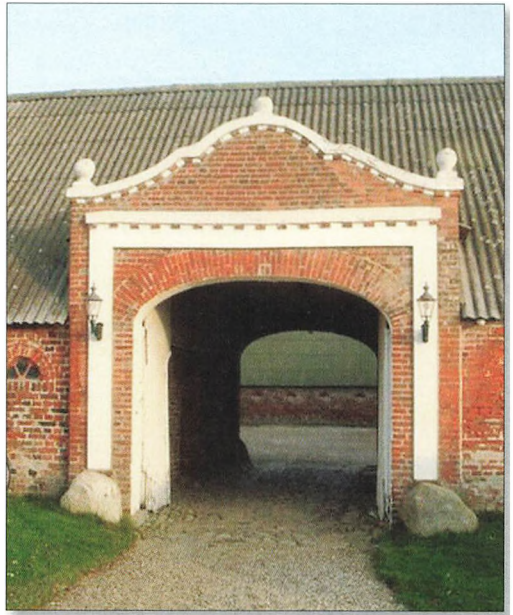
til at køre traktor uden styrtbøjle. Porten ind til den firlængede gamle gård var nemlig så lav, at traktoren ikke kunne køre ind, hvis der var påmonteret den krævede styrtbøjle. Ansøgningskemaet for at få dispensation fra loven var udførligt. Der var mange rubrikker, der skulle udfyldes. I en af rubrikkerne stod: Gårdens navn: 0. Christian Lorenzen spekulerede lidt over nullet. Det huede ham ikke.

»Det kan vi gøre bedre!« sagde han til sin far Niels Lorenzen. De to drøftede, hvad de skulle skrive som gårdens navn. Christian, der havde været i Canada overvejede »Fair View«, men han syntes alligevel, det blev for udenlandsk. De enedes om Klægager, fordi så mange af agrene er klæg. Dengang vidste de ikke, at det var upraktisk med et navn, hvori der indgår et »æ«, og de vidste heller ikke, at engelske navne ville blive så almindelige, som tilfældet er nu.

Christian Lorenzen, født 1954, fik en traditionel landmandsuddannelse. Han var på Bygholm Landbrugsskole, på Askov Højskole, i Canada og demonstrerede traktorer rundt om i Europa. I 1985 købte han den gamle digegrevegård af faderen Niels Lorenzen, der ligesom sin far Jens Lorenzen var digegreve.

Christian: »Mor døde i 1988, og far og jeg boede sammen på gården. Det var uholdbart. »En af os må flytte, og det bliver ikke mig!« sagde far. Jeg byggede derfor i 1991 et nyt hus ved siden af gården og flyttede ind der. I 1993 mødte jeg Ruth, som jeg havde kendt fra barnsben. Hun var sygeplejerske i Tønder og var blevet alene med to piger. De flyttede ind i huset hos mig, og det har været en god alliance. Vi blev gift og fik en søn i 1994. Han bliver student til sommer.

Far blev boende, og var en stor hjælp. Han var den første om morgenen og den sidste om aftenen. Tit gav han mig et kærligt skub: Skal vi ikke? Og så foreslog han, hvad der trængte til at blive gjort. Vi havde grise på gården og udvidede lidt hvert år med opkøb af jord, så vi til sidst drev 200 ha. Far var aktiv, hjalp med alt forefaldende og kørte mejetærsker helt frem til 2002. Det var dejligt at have ham så tæt på, også for Ruth og de 3 børn, Maibritt, Kristine og Jannik. For børnene var det en gave at have en bedstefar, der var en god fortæller.

Køreporten

Da far døde i 2003, stod vi tilbage med en gammel gård i vestslesvigsk byggestil. Min bror fik nogle af møblerne fra stuehuset, men halvdelen af møblerne blev stående. Huset bar præg af at have været beboet af en ældre, gammeldags herre. Der var ikke moderniseret ret meget og en del af huset stod med det oprindelige udstyr.

Ruth: »Jeg havde opgivet mit job som sygeplejerske, da jeg fik Jannik, og jeg blev medhjælpende hustru i 1994. Jeg havde et ønske om at være en aktiv del af virksomheden og lokalsamfundet. Efter Niels' død snakkede vi om, at vi kunne tænke os at indrette Bed and Breakfast. Vi så tilfældigt en notits i avisen om en konkurrence udskrevet af Realdania: »Bevaringsværdige gårdejendomme - nye anvendelsesformer«. Vi vendte og drejede det: Hvilke værdier havde vi i det gamle hus? I konkurrencebetingelserne stod, at man fik 50.000 kr. til hjælp til en professionel arkitekt, hvis man gik videre i konkurrencen. Vi fik lavet en projektbeskrivelse og sendte den ind til Realdania. Vi vandt nu ikke i første omgang, men det havde sat vore tanker i gang og ved årsskiftet 2005 påbegyndte vi en gennemgribende restaurering af stuehuset.«

Christian: »For 175 år siden blev min tip-

Den blå stue

oldefar Peter Andersen Hansen undervist af Kresten Kold, der i 1838 kom til Forballum som huslærer hos gårdejerne Knud Lausten Knudsen og Niels Andersen Hansen. Min tipoldefar Niels Andersen Hansen var interesseret i oplysning, og han var en af stifterne af Rødding Højskole i 1844. Kresten Kold var lærer i Forballum i 4 år, og hans skoleprincipper kom til at betyde meget for egnen. Folk på egnen ville oplysning, og Kolds tanker om det levende ords betydning slog rod her«.

Ruth: »Da vi overvejede, hvordan vi skulle udnytte det gamle stuehus, var Kold i vore tanker. Vi ville gerne indrette en Bed and Breakfast, der var lidt anderledes. Her skulle være sang, oplysning, fortælling og god mad. Huset er en historie i sig selv, så vi ville også indbyde til møder«.

Christian: »Jeg blev ad anden vej opfordret til at være med i Realdanias landbrugsforum, og her mødte jeg Kræn Ole Birkkjær, der skulle skrive en bog om de projekter, der ikke blev til noget i Realdania. Han spurgte om han måtte skrive om Klægager i bogen. Han kom for at skrive og blev begejstret for stedet og for vores idé. Senere, da vi fik mod på en udvidelse af konceptet, hjalp han med at lave en plan over, hvordan gården kunne blive,

hvis svinestaldene blev nedlagt. Samarbejdet med ham gav os klarhed i tankerne og åbnede nye døre. Vi fik igen sat ord på, hvad det egentlig var, vi ville med vores virksomhed.

Vi fik lavet en analyse, hvor Kræn Ole Birkkjær fremdrog stærke og svage sider ved planen. En af de svage sider var, at vi lå så tæt på Vadehavet, at vi kun havde opland på 3 sider. Det kunne man jo også fremdrage som en af de stærke sider ved projektet, for uden Vadehavet lige i nærheden var projektet ikke blevet så godt.

Naturvejleder Iver Gram og naturfotografen Carl C. Christiansen har med deres markedsføring af brandet »sort sol« gjort meget til, at området i dag er et udviklingsområde på alle områder. Vi har alt det, man efterspørger på stenbroen«.

Ruth: »I 2006 var vi klar til at tage imod de første gæster. Vi havde indrettet 3 dobbeltværelser med bad til hver, og vi havde renoveret det gamle køkken, så vi havde bevaret meget af det gamle, men alligevel indrettet et funktionelt arbejdsrum. Ønsket om at formidle den egn, vi bor på, var meget stærkt hos os, så vi havde planer om at afholde nogle højskoledage, hvor der var foredrag og oplevelser. Den store spisestue eller salen var

Gæster på Klægager

rammen om de første kurser. Der kunne være max 40. Rygtet bredte sig, at der var gode fortællere på Klægager, og vi fik flere og flere arrangementer. Vort fokus lå på kulturhistorie og rødder. Spisestuen var imidlertid ikke stor nok.

Christian: »Efterspørgsel, forslag og vore egne ideer udviklede sig og medførte planen om, at vi ville holde op med at have husdyr og føre huset tilbage til den oprindelige form: den firlængede slesvigske gård. Det var ikke en let beslutning at tage afsked med dyreholdet, men i 2008 blev dyrene sat ud, siloerne blev fjernet, og vi havde planlagt at indrette den oprindelige kostald til forsamlingsal med plads til flere end i salen inde i huset.

Vi henvendte os til lokale håndværkere og gik i gang med at forandre stuehuset til Bed and Breakfast. Håndværkerne havde i høj grad sans for detaljen.

Vi var i København og forelagde planerne for Realdania, og vi fik et godt tilskud til udførelsen. Blot krævede Realdania, at arkitektfirmaet Exner lavede tegningerne til det nye. Vi fik i alt 1,4 millioner kroner. Deraf skulle de 300.000 bruges til arkitekten. Firmaet udførte et godt arbejde, men jeg undrede mig meget over den besværlige

arbejdsgang sådan et sted. Jeg er vant til, at der ikke er langt fra tanke til handling, men hvis man ringede til arkitekten, kunne det være endog meget besværligt at komme igennem. Og her hos mig stod håndværkerne og ventede på besked. Det var stressende. Da firmaet nåede budgetloftet, skiltes vore veje, men vi havde fået mange gode råd, som vi kunne bruge ved indretningen af den nye sal kaldet Stalden, som blev indviet 24. juni 2011 og de 3 nye værelser, vi indrettede. Nu rådede vi over 5 dobbeltværelser og et enkeltværelse.«

Ruth: »Det er indtil videre niveauet for vores B+B. Vi vil ikke have det større. Det skal leve op til vore egne forventninger, og det kan det kun, så længe vi kan overskue det. Vi har åbent hele året og har 13-1400 gæster. Der er folk på venteliste til juleaften. Mange familier kommer 3 generationer og har en oplevelsesweekend i marsken.«

Christian: »Og der er jo nok at se. Vi har været utroligt heldige og har fået økonomisk støtte flere steder fra. Hvis det ikke havde været tilfældet, ville det have været svært at overkomme istandsætningen. Vi har fået støtte fra LAG-Tønder til udvikling af netværk, som er en af forudsætningerne for udvikling i

Ruth i køkkenet

området og fra Mærskfonden, som giver støtte til udvendige bevaringsarbejder. Vi har søgt støtte til at føre huset tilbage som det var med stråtag, men det er en millioninvestering, som kræver meget, så det har vi måttet vente med. Vi har dog en ansøgning inde igen og håber, den giver bonus«.

Ruth: »Vort første projekt i 2006 hed »Den gamle digegreves gård«. Næste projekt 2008 hed »Marskens muligheder«, og det fik mig til at tænke lidt bredere. For de fleste mennesker er maden vigtig. Sammen med den nye sal, Stalden, fik vi bygget et industrikøkken, hvor jeg kunne tilberede forskellige retter med

Spisestuen

råvarer fra egnen. Jeg laver retter med lam, kødkvæg, østers, skaldyr og hvad der ellers kan købes lokalt, og så laver jeg traditionelle sønderjyske retter. Jeg har lært at lave mad på den hårde måde – altså efterhånden som behovet er opstået. Man kan sige, jeg er autodidakt køks«.

Christian: »Vort liv er blevet langt mere spændende end da vi passede grise. Maden som en del af kulturarven var et kvantespring for os. Det gav ekstremt store udfordringer, men fik også vort projekt til at hænge meget bedre sammen«.

Ruth: »Vi ønsker at vore gæster skal få rørt alle sanserne. De skal se, høre, smage og føle. Og så skal de have en god historie oveni. Det er Kresten Kolds undervisnings-tanker, vi praktiserer. De er 175 år gamle, men stadig aktuelle og moderne. Vi har dejlige og interesserede gæster. De fleste er over 50, og de fleste er danskere. Christian har altid været god til at fortælle. Det var hans far også. Vi nyder begge at hygge om gæsterne og fortælle om det sted, vi har fået lov til at bestyre for eftertiden«.

Christian: »Jeg har altid et nyt projekt i hovedet, og jeg tænker på, hvor flot det ville være, hvis vi fik den sidste lade med i

Klægager med nyt stråtag

konceptet. Åbner man dørene er der udsigt til alle marskens muligheder«.

Ruth: »Ja, vi kunne arrangere bryllupper under sloganet: *Hold et rigtigt bondebryllup, der ikke behøver at koste en herregård!*«

Christian: »Jeg bliver vred, når man taler om den rådne banan. For mig er det en grøn banan med alle muligheder. Vi bliver dem, der kommer til at levere mad, energi og oplevelser til fremtidens danskere. Her hos os kan de dels få den basale føde, men de kan også få åndelig føde. Jeg håber vi forstår at knytte fortiden til fremtiden, så det går op i en højere enhed«.

Ruth: »Vi har fået så mange gæster, at der er basis for at ansætte gode folk. Vore ansatte skal kunne gå ind for konceptet. De skal vide så meget om området, at de kan besvare vore gæsters spørgsmål. Jeg synes, det er berigende og spændende at møde alle de mange gæster. Vi prøver at skabe gode

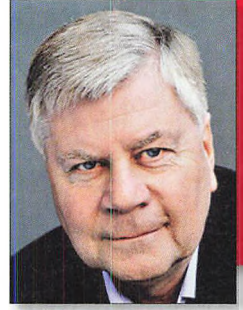
stunder og erindringsblik for folk, så deres egne erindringer overtager fortællingen. Hvis det sker, har vi nået, hvad vi ville« .

Christian: »Klægager har været en slægtsgård gennem 6 generationer. Om der bliver en 7. generation ved jeg ikke, men vore børn følger udviklingen, og Jannik er interesseret. Nu må vi se. Ruth og jeg kunne også sagtens se os selv som værtspar og ideudviklere for andre ejere. Vi har gode ansatte, så det var en oplagt mulighed. Der er forpligtelser ved en slægtsgård, men der er også fantastiske oplevelser. Vi vil gerne dele mange af dem med andre mennesker«.

Christian Jannik Lorenzen, f. Ballum Østerende 1954. Landmandsuddannelse, overtog Klægager i 1991. Gift med Ruth 1994. Fra 2006 »Bed and Breakfast«. **Ruth Lorenzen f. Jensen**, f. 1954 i Ballum. Uddannet sygeplejerske. Fra 1994 medhjælpende hustru Siden 2006 værtspar på Klægager B&B. Den Gamle Digegevres Gård. Formidlere af egnens natur- og kulturhistorie gennem fortælling, guidning og mad.

Den sønderjyske *efterretnings-* *tjeneste*

Af redaktør Poul-Erik Thomsen, Tinglev

HEMMELIGT POLITI: Efter Hitlers magtovertagelse i 1934 kom det tyske mindretal i Sønderjylland under nærgående observation af politiet og »vaagne iagttagere«, og arkivet gemmer navne på mange af nazismens medløbere, og det særlige politi spillede også en aktiv rolle i retsopgøret.

Hvem ellers? Da Politiets Efterretningstjeneste blev dannet 1. januar 1951, var det oplagt, at den første chef for PET blev Ernst Brix. Han havde en fortid som politimester i Tønder og Aabenraa, men først og fremmest havde han gjort karriere som politikommandør i efterkrigens sønderjyske hvesperede.

Lige siden 1934 havde grænselandet haft en form for hemmeligt politi i en efterretningstjeneste, der også byggede på indberetninger fra borgere, der virkede som »vaagne iagttagere«. Og det var især det tyske mindretal og dets stærke nazistiske engagement, der blev holdt øje med.

Frygten for, at Sønderjylland igen skulle blive en del af et tysk rige, var mistænkelighedens drivkraft i landsdelen i forhold til alt tysk efter Hitlers magtovertagelse i Tyskland, og i mindretallet opstod der allerede fra midten af 30'erne et håb om en grænserevision.

Med den baggrund blev Politiajudanten for de sønderjyske landsdele oprettet.

»Det paahviler i første Række Politiajudanten gennem Politimestrene og i Samarbejde med Amtmændene, Statsadvokaten og Centraladministrationen at samle alle Oplysninger om de særlige sønderjyske Forhold og skabe en hurtigtvirkende Oplysnings-

central for Landsdelen«, stod der i opgavebeskrivelsen fra Justitsministeriet.

Da Kresten Refslund Thomsen i 1935 af justitsminister K. K. Steincke blev overtalt til at påtage sig embedet som politiajudant, var han samtidig også amtmænd.

Hans opgave var at sætte en udvidet efterretningstjeneste i system i de enkelte politikredse i samarbejde med politimestrene, og han skulle samtidig fungere som rådgiver for Justitsministeriet i sager angående grænsepolitiske spørgsmål.

Politiajudanten betød en betydelig skærpelse af overvågningen af det tyske mindretal, og der blev indført en omfattende registrering af de medlemmer af mindretallet, der enten var mistænkte for at være nazistiske medløbere eller allerede var rubriceret som Hitlers frivillige håndlangere. Rapporterne bliver talrige.

Grænserevision

I sin første indberetning til Justitsministeriet konkluderede politiajudant Refslund Thomsen, at det er fuldt berettiget, at den danske stat har sat de tysksindede under lup.

»Der kan formodentlig ikke herske tvivl om, at vi i de sønderjyske Landsdele staar overfor et maalbevidst Arbejde, som

har til Formaal efterhaanden at forskyde Sindelagsgrænsen nordpaa og derved skabe Betingelserne for en Grænserevision«

Toftlund havde kriminalpoliti, og der blev sat navn på to unge på vej i tysk krigstjeneste i en rapport, der blev skrevet 25. juni 1940:

»De to førnævnte unge mennesker er begge hjemmehørende i Toftlund, hvor deres forældre bor. Familierne tilhører det tyske mindretal og er ret aggressive tysksindede«.

Dagen efter skrev en politibetjent i Aabenraa til politiadjudanten om sine iagttagelser.

Der blev sat navn på én af de unge, der havde samme efternavn som en kendt familie i byen, og nummerpladen på en bil er også noteret sammen med navnet på føreren, der også havde et kendt efternavn.

Blandt de mange rapporter kom én fra landbetjent J. Lund, dateret 10. februar 1941.

»Gæstgiveren på Kirkekroen i Tinglev meddelte i dag kl. 19.15 telefonisk til undertegnede, at han i nat skulle give logi til cirka 50 unge mennesker, der i morgen skulle med toget sydpå til Senheim. Han anførte, at de unge mennesker stod under kommando af SS og stod under den tyske værnemagts beskyttelse«.

Kirkekroen blev overvåget af landbetjenten dagen efter. »Ved 16-tiden så jeg et hold på ca. 75 mand marcherende fra kroen til Tinglev Banegård, hvor jeg også indfandt mig. Holdet var i civil påklædning og medførte rejsekufferter. Deltagerne, som var under kommando af 4-5 officerer fra den tyske værnemagt, var formodentlig unge medlemmer af det tyske mindretal i Sønderjylland. Jeg kendte flere af dem af udseende«.

Kammeratskab

Politiadjudanten brugte mange ressourcer på at holde øje med grupperinger som Schleswigsche Kameradschaft.

»S.K.'s opgave er at beskytte folkegruppens politiske møder og terrorisere andre, og det skal kunne sættes ind, når grænseændringen, som er et udtalt mål, kan iværksættes.

Uniformen i S.K. var sorte ridebukser- og støvler og hvid skjorte med hagekorsarmbind og liv- og skrårer.

Ingen rapportering var for ubetydelig.

»Det tyske mindretal i Ravsted indviede

Ernst Brix

sportspladsen den 9. juni 1941. På flagstang hejses det tyske rigsflag«.

Politiadjudanten kunne i 1942 registrere en begyndende konflikt i det tyske mindretal, da de første meldinger om tab ved fronten nåede tilbage til Sønderjylland.

Uddrag fra en rapport:

»Medlemmer af det tyske mindretal føler, de er blevet tvunget til at være frivillige«.

»Lokale læger har travlt med at finde gamle skavanker hos dem, der vil undgå tjeneste i tysk uniform ved fronten«.

»Mindretals-ledelsens svar: De, der søger at unddrage sig denne pligt, vil blive udskreget som kujoner og udsat for repressalier«.

»Motsat synspunkt i mindretallet: Næsten alle de store har ikke selv meldt sig«.

I en rapport fra 27. maj stod noteret:

»Hans Chr. Kier fra Jejsing udrejst til tjeneste i Waffen SS«.

Det var sammen Kier, der den 9. april 1940 som dansk soldat ved Bredevad havde taget kampen op mod den indrykkende tyske besættelsesmagt.

Det hemmelige politi fandt også ud af, at der i det tyske mindretal blev arbejdet med en ny grænselinje, der skulle gå fra Genner

Kresten Refslund Thomsen

Bugt nord for Aabenraa til området omkring Skærbæk i vest.

Efterretningstjenesten udarbejdede også lister over forældre til børn i de tyske skoler, og de blev krydset af efter en helt særlig tysker-skala:

- meget ivrig
- ivrig
- stor tysker
- dansk nazist
- krakiler.

Kommandøren

Politiets efterretningsvirksomhed blev reduceret i besættelsestidens sidste år, men lige efter befrielsen genopstod den i form af Politikommandøren for Sydjylland m.v. Det var dog fortsat især Sønderjylland, der var under skærpet overvågning, og det tyske mindretal tiltrak sig betydelig opmærksomhed, fordi der stadig var nazistiske grupperinger – blandt andet varulvegrupper i Tønder og Løgumkloster – og der var fanatikere, der ikke havde opgivet håbet om et stortysk comeback. Politikommandøren havde også luppen vendt mod den nazi-inficerede topledelse, der åbenbart var indstillet på fortsat at stå i spidsen for det tyske mindretal.

Den første politikommandør var konstituerede politimester T. Martensen-Larsen i Aabenraa, men han blev hurtigt afløst af Ernst Brix, der kom fra Tønder og overtog ledelsen i Aabenraa.

I et memorandum til Justitsministeriets departementschef Eivind Larsen betegnede Brix Sønderjylland som en landsdel, der »har vist sig som et arnested for yderliggående politiske bevægelser«, og han foreslog, at der blev holdt skarpt øje med den »tyskindstillede« del af den sønderjyske befolkning.

I 1946 tog Ernst Brix initiativ til at styrke politiets efterretningsvirksomhed i Sønderjylland. I flere tilfælde udløste hans fremgangsmåde magtkampe med andre politimestre i landsdelen.

Politikommandøren var i det hele taget meget aktiv, og han sad således også i et retslokale i Flensborg, da den højere engelske domstol i det nu besatte Tyskland dømte Peter Jürgensen og sønnen Richard Jürgensen til døden. De blev i øvrigt efterfølgende benådet, og ved en senere retssag i Tønder i 1950 lykkedes det ikke kommandøren og hans politi at finde afgørende beviser mod Peter Jürgensen, og han blev frikendt.

Da Justitsministeriet og politiets topledelse samme år tog initiativ til at skabe Politiets Efterretningstjeneste, havde Ernst Brix gjort sig så bemærket i Sydjylland, at han blev udnævnt til den første PET-chef, og han tog flere års erfaringer fra en sønderjysk efterretningsvirksomhed med sig til København.

Den særlige overvågning af det tyske mindretal ophørte først i slutningen af 50'erne.

Politiadjudanten

Politiadjudanten for de sønderjyske landsdele under Justitsministeriet blev oprettet i 1934 med politimester Fritz Jacobsen, Aabenraa, som den første politiadjutant. Han døde kort efter, og i 1935 lod amtmand Kresten Refslund Thomsen sig overtale til at overtage embedet, og samtidig blev den nye politimester i Aabenraa, A.A. Agersted, beskikket til at bistå politiadjudanten.

Kresten Refslund Thomsen, der var svigersøn til den sønderjyske folkehelt H. P. Hanssen, bad sig fritaget for opgaven som politiadjutant i 1944 efter tyskernes aktion mod

det danske politi. Kresten Refslund Thomsen - født 19. august 1884, død 10. januar 1960 - var aktiv i genforenings-arbejdet før 1920. Han var amt-mand i Aabenraa fra 1920-1932, og derefter og frem til 1954 amtmand for Aabenraa-Sønderborg Amt.

Han havde ud over opgaven som amtmand og politiadjutant også sæde i en række bestyrelser, og det bemærkelsesværdige var, at Kresten Refslund Thomsen viste sig at være meget vedholdende. Blandt andet var han i bestyrelsen for Sparekassen for Aabenraa By og Amt fra 1920-1955 og formand for Kommissionen angående afvanding af marsken ved Tønder 1931-1952.

Kresten Refslund Thomsen blev anholdt af den tyske besættelsesmagt efter 1944. Efter befrielsen faldt han i unåde blandt modstandsfolk, der så Refslund Thomsen som en repræsentant for samarbejdspolitikken.

Han blev dog højt dekoreret for sin mangesidede indsats i den sønderjyske landsdel.

Politikommandøren

Politikommandøren for Sydjylland m.v. blev

oprettet lige efter befrielsen i 1945 og var en særlig enhed i politiet indtil 1958.

Ernst Brix, der også havde været en del af modstandsbevægelsen, havde været politimester i Tønder, men fra 1. august 1945 overtog han politimester-embedet i Aabenraa, og han blev samtidig udnævnt til politikommandør, og han blev dermed primus motor bag overvågningen af det tyske mindretal i Sønderjylland og aktiv i retsopgøret.

1. januar 1951 blev det daværende sikkerhedspoliti udskilt i en selvstændig enhed under Rigspolitichefen med betegnelsen Politiets Efterretningstjeneste, forkortet til PET. Som den første chef udpegedes Ernst Brix.

I 1954 kom han på Ekstra Bladets forside mistænkt for at ansætte familiemedlemmer, for private udflugter i tjenestebil og for istandsættelse af privat bolig for offentlige midler. Han vandt en retssag mod bladet, men ledende folk i PET udtrykte mistillid til Brix, og han blev sendt på sygeorlov og forlod chefstillingen i 1957.

I 1960 blev Ernst Brix udnævnt til politimester i Gentofte.

VIVIL ...VIL DUVÆRE MED?

Efterskole med skarp profil indenfor
musik, dans og teater

hoptrupefterskole
MUSIK · DANS · TEATER

www.hoptrupefterskole.dk

Få luft under vingerne

Vi giver dig styrke,
selvtillid og et lækkert år!

DYBBØL EFTERSKOLE

www.dybboefterskole.dk

Mit møde med *Folkehøjskolen* i Sønderjylland

Af Kristian Kjær Nielsen

Uge Folkehøjskole

En klar forårsdag i året 1980 svingede jeg min lille gule Fiat 1100 ind i alléen, der førte op mod »Den Nordisk-Europæiske Folkehøjskole i Uge«, som der stod på det lange skilt ved højskolens indkørsel i den lille landsby Uge, ved det store vejkryds på landevejen mellem Aabenraa og Tinglev. Som medarbejder ved Samlerens Forlag havde jeg besøgt de to boghandlere i Aabenraa for at præsentere boghandlerne for mit forlags nye udgivelser. Jeg havde en drøm om at blive ansat som højskolelærer på en folkehøjskole i Sønderjylland, og her var en nystartet folkehøjskole lige udenfor Aabenraa. Måske havde Uge Folkehøjskole plads til endnu en lærer.

Midt på gårdspladsen, omkranset af højskolens røde bygninger, stod en lille mand i blå kedeldragt, grønne gummistøvler og med et vældigt skæg, som nåede ham omtrent til bæltet. Det var Uge Folkehøjskoles forstander, Carl Vilbæk. Her på gårdspladsen

fremlagde jeg mit ærinde, og inden vi havde snakket særlig længe sammen, afsluttede Carl Vilbæk med: »Du kan starte til august«.

Sådan kunne man dengang blive højskolelærer uden mange dikkedarer og fremlæggelse af papirer. Mødet med Carl Vilbæk på gårdspladsen i Uge blev til et langt og rigt arbejdsliv som højskolelærer og forstander i dansk folkehøjskole, indtil jeg nu som pensionist har slået mig ned ved Flensborg Fjord med udsigt til Sydslesvig.

»Kære Kristian! Vær altid tro mod Sønderjylland! Den 26/5-1957. R. Kjær Nielsen«. Således skrev min morfar, landsbylæreren fra Djursland, på titelbladet til den lille bog »Sønderjyllands Historie i Ord og Billeder for Skole og Ungdom«, som han forærede sit 9 årige barnebarn. På forsiden af bogen var afbildet indskriften fra Rendsborg »Eidore Romani Terminus Impery«. Bogen har fulgt mig siden.

Vokset op i en præstegård i Salling i årene efter krigen, med forældre som var meget aktive i støtten til danskheden i Sydslesvig. Næsten altid med sydslesvigere boende i præstegårdens gæsteværelser. Gang på gang taget med til Sydslesvig på bagsædet i den lille grønne Folkevogn, og med den stedlige gamle nationale godsejer Dr. Schütte, som mine forældres indpisker, kan man vel godt i dag tale om, at jeg som barn blev godt og grundig indoktrineret af min morfar og mit barndomshjem.

Nu flyttede jeg så min lille familie fra storbyen Aarhus til lille Uge på kanten af de store sandede sletter, som strakte sig langt ud mod vest og Vadehavet.

Carl Vilbæk havde købt landsbyens første danske forsamlingshus på Uge Bygade, og en ombygning til to tjenesteboliger var påbegyndt. To store stuer med 4 meter til loftet, palævinduer ud mod gaden, bagude to små mørke kamre, som vi selv kunne male, og et ikke færdigt køkken. Ovenpå boede køkkenchefen, Karen, og hendes ven. Vor 10 årige søn Thomas, som i Aarhus selv kunne gå til Finsensgade Skole, skulle nu med skolebus til Tinglev skole. Vi var glade og forventningsfulde.

Myrna og Carl Vilbæk havde startet højskolen et par år i forvejen i de tomme bygninger, som tidligere havde huset den lokale folkeskole i Uge. Efter Carls udsagn, havde man overtaget bygningerne af Tinglev kommune for 1 krone, på betingelse af, at de skulle gå tilbage til kommunen, hvis højskoleprojektet ikke lykkedes. Herefter var et større byggeprojekt gået i gang. Undervisningslokalerne og gymnastiksalen var der allerede, og førstelærerens gamle tjenestebolig skulle nu fungere som kontor og forstanderbolig. Men der skulle bygges værelser og foredragssal, og et nyt højskolekøkken og spisesal skulle indrettes.

Carl og Myrna kendte fra deres mange år som højskolelærere arkitekten og forstanderen på Engelsholm Højskole, Kresten Andresen. Han havde selv lige bygget nye værelser og undervisningslokaler til sin højskole, så det var en naturlig ting for Carl og Myrna at henvende sig til Kresten Andresen og bede ham om hjælp til tegning og indretning af

Vejen til Uge Højskole

nye bygninger og lokaler. Ombygningen til en velfungerende højskole kom til at vare adskillige år. Derfor stod Carl midt på højskolens gårdsplads iført sin blå kedeldragt, da jeg mødte ham første gang. Byggeriet var endnu ikke færdigt, og der skulle stadig udvides. Budgettet var stramt, så egen indsats i byggeriet fra skolens forstander og læreres side var en betingelse for, at der overhovedet kunne rejses en fungerende skole.

Næsten dagligt så vi Carl iført kedeldragten, og det var der for den sags skyld ikke noget underligt ved, for oppe i Vestjylland, i Tvind, var man på samme tid ved at opbygge et større skoleimperium ved hjælp af lærere og elevers egen arbejdsindsats. Og således foregik for øvrigt meget højskolebyggeri før i tiden, hvad enten det var en ganske traditionel folkehøjskole eller nu Tvind.

Carl Vilbæk kom så vidt jeg erindrer fra et ganske højskolefremmed miljø et sted i Nordsjælland og var efter en kontoruddannelse havnet som højskoleelev hos den karismatiske højskoleforstander Gustav Bengtson på Lollands Højskole. Her blev Carl grebet. Bengtson havde under Besættelsen været i modstandsbevægelsen i Dansk Samling, og det ikke genvundne Sydslesvig stod højt på dagsordenen, så selvfølgelig skulle Carl videre som højskoleelev til Bøgh Andersen på Jaruplund Højskole i Sydslesvig. Om sommeren kunne Carl tage arbejde som havemand på Christianslyst. Højskole var gået ham i blodet.

Undervejs på sin færd møder Carl Vilbæk sin senere kone Myrna, og Carl bliver nu tilbudt arbejde som højskolelærer hos Gustav Bengtson på Lollands Højskole, der var en lille skole med en ringe økonomi. Det blev til to små værelser oppe under højskolens loft

Der bygges opholdsstue

og med løn, når der var penge i kassen. Her kunne Carl endelig komme i gang med at lære håndværket som højskolelærer. Senere kom parret over Støvring Højskole til Poul Engberg på Snoghøj Nordisk-Europæiske Folkehøjskole. Efter at Poul Engberg havde forladt Snoghøj, fortsatte højskolerejsen for Carl og Myrna til Uldum Højskole, hvor de en del år var lærere hos den navnkundige Poul Erik Søe, og her voksede så parrets drøm om at opbygge deres egen højskole i Sønderjylland.

Norden og det nordiske syn, som han tog med fra Bengtson og Engberg, havde stor betydning for Carl Vilbæk. Dertil kom at kampen om Danmarks indmeldelse i EF, der rasede op gennem 70'erne, kom til at præge folkehøjskolebevægelsen meget voldsomt. Kun ganske få højskoleforstandere var for indmeldelsen i EF ved folkeafstemningen i 1972. Hvilket fjernede mange højskoler fra deres traditionelle bagland. Carl Vilbæk var, som de fleste af sine samtidige kolleger ved de danske folkehøjskoler, en arg modstander.

I Uge kunne drømmen om egen højskole endelig gå i opfyldelse for Carl og Myrna. Beliggenheden midt i landsbyen Uge kunne ikke være bedre. Afstanden til danskheden

i Sydslesvig var ikke af mange kilometer, og Uge hørte sammen med Tinglev til en af det tyske mindretals højborge i det østlige Sønderjylland. Lige her skulle Carls nordiske højskole selvfølgelig ligge. Frihed til forskellighed var et af fundamenterne i Carls nordiske syn, og det betød overordnet respekten for ethvert folk og mindretals ret til at udfolde sig i og leve med sin egen kultur. Derfor var en af hovedopgaverne for Uge Folkehøjskole at vise elever og kursister den kulturelle mangfoldighed, som trivedes på begge sider af grænsen.

Det var her, jeg nu skulle i lære som højskolelærer. Jeg havde selv, som mange af min ungdoms samtidige, været meget aktiv i modstanden mod Danmarks indmeldelse i EF og i de bevægelser, som fulgte efter indmeldelsen i 1973, og var derved blevet meget optaget af de mange små folkeslag og mindretal i Europa, som kæmpede for at bevare deres ret til egen kultur. Jeg havde knyttet et stort kontaktnet ud til hele Europa. Nu fik jeg mulighed for at udnytte dette netværk med en hel folkehøjskole som basis. Det var vel også dette, som Carl Vilbæk kunne bruge, da jeg aftalte ansættelse med ham på højskolens gårdsplads.

Vinterbyggeri

De første måneder på højskolen står svagt i min erindring, de bestod fortrinsvis af korte ugekurser for ældre mennesker, men de betød også mødet med højskolens øvrige medarbejdere og mine nye højskolelærerkolleger. Vi var alle unge. Og her udskilte Anders, som var gift med Solvejg, sig fra de øvrige. Han havde været lærer i Tinglev, og de havde begge arbejdet på Grønland, han som lærer og Solvejg som børnehavepædagog. De havde begge været med fra højskolens start.

Anders gik gerne ligesom Carl i blå kedeldragt og med grønne gummistøvler. Anders havde været aktiv under det meste af højskolebyggeriet. Dertil havde Anders i sin seminarietid været turistguide på busture til Rhinen, ture, som havde givet ham rige erfaringer som turleder, og som vi alle lærte af, når vi skulle lede busture nord og syd for grænsen. Vi lærte, at når man sad foran med mikrofonen i en af Bajstrup Turistfarts busser, så skulle der fortælles uafbrudt og om ikke andet, så skulle man finde på noget muntert. Anders var vokset op i Højer, hvilket også gjorde ham til højskolens lokalhistoriske ekspert, så Anders kunne på busturene fortælle i hvilke huse, der boede danske, og i

hvilke der boede hjemmetyske. Det var noget med farven på vinduesrammerne, og om der var flagstang eller ikke.

Lyshårede Solvejg, som kom fra en stor gård i Ballum, syede billeder med elever og kursister i sit store stofværksted på højskolens loft, hvor hun efterhånden udviklede sin helt egen stil og metode, som senere gjorde hende til en af landets fornemste tekstilkunstnere, og hendes billeder udsmykker i dag mange skoler og institutioner ud over det ganske land.

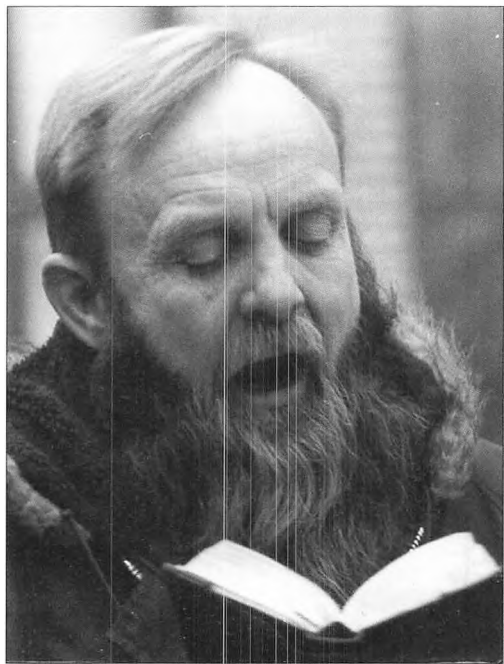
Et par unge piger, Karen og Lene, stod for undervisningen i vævning og keramik. De var begge frit uddannede fra Engelsholm Højskole, der tidligere leverede rigtig mange kreative lærere til folkehøjskolerne.

Nede på hjørnet ved højskolens indkørsel boede Kate og Bo. Kate var læreruddannet nordjyde, som før sin seminarietid havde været elev på Vrå Højskole hos Frederik Christensen, der betød meget for hende, og som havde anbefalet hende til Carl Vilbæk, der havde efterspurgt en lærer, som kunne tage gymnastiktimer og boglige fag. Kate levede sammen med Bo, der studerede filosofi på Aarhus Universitet og cyklede frem og tilbage mellem Aarhus og Uge, hvilket var usædvanligt dengang, og som vi beundrede

ham meget for. Bo havde vist også undertiden nogle filosofitimer med eleverne på skolen.

»Du skal bare sørge for at være en time foran eleverne, så kan du undervise i næsten alt«, var Carls råd til mig, da jeg skulle i gang med at foreslå nogle emner, som jeg gerne ville undervise i på vinterskolen. »Du kan sikkert også påtage dig at undervise nogle timer i tysk«, var et af Carls forslag til mig, hvilket nu ikke faldt særlig heldigt ud, da jeg kom i gang med tyskholdet. Her var Carls råd nok ikke så heldigt, selvom jeg prøvede at være en time foran eleverne. »Og så er det en god ide, hvis du følger alle højskolens daglige foredragstimer, så lærer du også at holde foredrag«, fortsatte Carl.

Jeg sad derfor klar i højskolens nye smukke foredragssal, da Carl skulle begynde vinterskolens foredragssække, og sikken en oplevelse. Carl kom gerne ind i salen med en kæmpe stor stabel bøger, som han med et brag anbragte på talerstolen, vel for at understrege vægten af foredragets indhold, og så kom overraskelsen. Der skulle begyndes med en sang fra Højskolesangbogen, vores dejlige sang- og klaverlærerinde, Vibeke, kunne selvfølgelig ikke overkomme at være med over alt, så Carl, der jo var en temmelig lille

Carl Vilbæk

mand, sang for med et brøl så højt, at vi alle blev blæst nærmest op ad foredragssalens bagvæg. Han havde engang været medlem af et sangkor, fortalte han siden, og så kunne han for øvrigt de fleste af Højskolesangbogens sange på vekslende melodier, gerne med lidt højere tempo end normalt. Og det gjorde ikke noget. Ja, lære- og oplevelsesrigt var det.

Som nævnt var vi alle ganske unge lærere og medarbejdere, Carl og Myrna var de gamle og vel nok midt i fyrrerne. Energien var høj, og med ungdommens kraft var fællesskabet i medarbejderkredsen strålende, da vi kastede os ud i arbejdet med de omkring 70 elever, som fyldte hele skolen. Der var elever fra hele Norden og Grønland samt en enkelt ganske ung pige fra New York. Der blev undervist intenst i mange fag, og sidst på ugen var der gerne fest med eleverne i foredragssalen. Dog behagede det ikke Carl, når de to kvindelige elever fra Færøerne dansede forrest i færøsk kædedans, med hver sin flaske Rød Aalborg svingende i hånden. Og det var selvfølgelig også bagsiden af højskolelivet, at vi et par gange i løbet af vinteren måtte køre en elev til stationen i Tinglev, når grænsen for øldrikkeriet var overskredet. Der var jo for de unge elever ikke langt ned til grænsekioskerne ved Padborg, når der skulle varmes op til weekenden.

Da juleferien, kom fik eleverne besked på at pakke alle deres ejendele sammen i deres kufferter og anbringe det hele ovenpå skabene i deres værelser. I de fjorten dage, som eleverne var borte, skulle der nemlig holdes jule- og nytårskursus på højskolen. Vist et helt nyt tiltag i højskoleverdenen, som Carl havde fundet på. Der skulle jo tjenes penge til den nye højskole og de mange byggeplaner, der lå forude. Det var sandt at sige ikke fjorten spændende dage. Blandt deltagerne var en del ældre kvinder, som deres familier ikke magtede at have på besøg hen over julen, og som derfor ikke var særlig morsomme at have med at gøre, dertil ankom flere enlige mødre med en større flok unger og sociale problemer, sendt af sted af det offentlige. Nytårsaften havde Carl dog indkøbt så meget fyrværkeri, at vi alle mere eller mindre mistede hørelsen i nogen tid. Da

kursisterne havde forladt højskolen efter Nytår, blev vi alle sat til at gøre rent på værelserne og flytte rundt på senge og møbler. Vintereleverne skulle have pæne værelser at komme tilbage til. Jeg erindrer, at jeg en lang eftermiddag sled med at fjerne farvekridt fra vægge og gulv i et værelse, hvor en ustyrlig børneflok havde fornøjet sig julen over.

Vintereleverne kom tilbage, og nye store projekter forestod. Der skulle holdes emneuge i begyndelsen af februar måned. Carl havde fundet på, at der skulle bygges et hus med eneværelser og kontor til skolen. Så eleverne blev præsenteret for idéen. Der skulle dannes elevhold, som ville være med til at grave ud til fundamenter og kloakering. De elever, der ikke havde lyst til udelivet, kunne melde sig til hold, som skulle producere ting til en basar, som højskolen ville afholde til fordel for nødhjælp i Afrika.

Februar måned kom med regn og slud. Arne og Else, et ældre par, der i deres ungdom var flyttet til Sønderjylland nordfra, der havde en mindre ejendom oppe langs Hærvejen, ankom, som så ofte før, med deres grå Ferguson for at hjælpe til. Arbejdsholdene var blevet dannet, mange ville gerne være med ude, og ugens gravearbejde begyndte. Jeg skal aldrig glemme den unge pige fra velhaverhjemmet i New York, der sidst på ugen, i vand til knæene i silende regn i en tre meter dyb udgravning og med tårerne løbende ned ad kinderne, udbrød: »Jeg tror ikke mine forældre ved, hvad de har betalt for!« Hun var nok den, som var mest stolt, da ugen var overstået. En anden var en ung mand fra Midtjylland, midt i tyverne, med kort skolegang og med meget lidt selvværd, som medførte mange problemer med grænsekioskerne på dåseøl. Her på højskolens gårdsplads vandt han alle sine kammeraters respekt, han kunne nemlig køre traktoren og lægge kloakrørene korrekt. Han strålede resten af vinteropholdet, og øllerne var væk.

Sidst på vinterskolen drog vi alle i to busser fra Bent Lau i Bajstrup på studierejse til Prag og Krakow. Først gennem DDR til et grænseovergangssted ind mod Tjekkoslovakiet, hvor sneen lå så højt som til taget på vore busser, og hvor vi om natten måtte vente i kulden i mange timer for at passere, derefter

om morgenen Theresienstadt efterfulgt af et par dage i Prag, hvorefter turen i dagtimerne gik gennem hele landet til Ostrava i Slovakiet. Eleverne sov hele vejen og så intet undervejs. Så kom vi til Krakow i Polen, hvor der var gang i den. Hele byen var klistret til med protestplakater og fanerne for Solidaritet blafrede, hvilket gjorde et stort indtryk på os alle. Siden gik turen hjemover med en afstikker til Auschwitz. Og så nærmede vinterskolen sin afslutning.

Inden afslutningen havde vi en aften på højskolen et planlægningsmøde i medarbejderkredsen for at tilrettelægge sommerens korte kurser, og Carl havde fået en ny idé til et fælles byggeprojekt. Der skulle graves ud til et svømmebassin på højskolens græsplæne. Kate og Bo sagde stop, de ville ikke være med til mere frivilligt byggeri, diskussionen blev voldsom, det før så strålende fællesskab begyndte at bryde sammen, og inden aftenen var slut rejste Kate og Bo sig, sagde deres stillinger op med øjeblikkelig varsel og forlod mødet. Det var der så ikke noget at gøre ved, men det lagde dog straks en dæmper på de mange store byggeplaner. Der skulle findes en ny lærer.

Et par dag efter standsede Carl mig på gårdspladsen, han fortalte, at han havde fået en henvendelse fra en vis Gunnar J. Poulsen, der i en kort periode havde været forstander på Lollands Højskole, men var blevet sagt op. Carl overvejede at ansætte ham i den ledige stilling. Gunnar Poulsen havde som ung været elev hos Bengtson på Lolland og efter en læreruddannelse på Den frie Lærerskole i Ollerup, havde han med skiftende held været ansat på både Engelsholm- og Snoghøj højskoler. Gunnar gik for at være ortodoks og meget stejl. Jeg anførte mine betænkeligheder overfor Carl, som svarede, at han sagtens kunne magte Gunnar Poulsen, og desuden ansatte han, hvem han ville. Sidst på foråret ankom så Gunnar med kone og fire børn til Uge. Kortkursussæsonen kunne gå i gang.

Allerede på det første korte kursus gik det galt. Ved afslutningen af hvert kort kursus skulle der være festmiddag i spisesalen, og vi lærere skulle som sædvane dække bordene, hvilket kom bag på Gunnar, men han deltog dog. Under borddækningen lagde Gunnar

*Sameaktivisten
Ante Gaup og
Kristian Kjær Nielsen*

konsekvent knivene med skæret vendt bort fra tallerkenerne, hvilket medførte en påtale fra Carl om, at knivenes skær skulle vende ind mod tallerkenerne. Gunnar bed det i sig, men ved første lejlighed, hvor Carl skulle stå for morgensamling på det efterfølgende korte kursus mødte Gunnar op med sin kone og sine fire børn og satte sig bagest i foredragssalen. Gunnar brød sig ikke om Carls måde at synge på, så da Carl satte i med sin sædvanlige høje stemme og hurtige fremførelse af morgensangen, begynde hele familien Poulsen i kor at synge både smukkere og langsommere end Carl, der fortvivlet prøvede at overdøve den storsmilende Gunnar og hans syngende familie. Kursisterne dukkede forvirrede hovederne Carl afleverede i højt tempo sine ord ved morgensamlingen og stormede derefter ud af foredragssalen. Slaget var i gang.

Så kom sommerens mange korte familiekurser, Anders byggede jernalderhus hver eneste uge med alle kursisters børn og ledte busture til digerne ved Højer. Vi andre underviste, alt hvad vi formåede, og alle drak vi rødvin med kursisterne om aftenen i alle sommerferiens syv uger. Hårdt, men festligt. Mange af de voksne kursister var progressive unge forældre på vor egen alder fra hovedstadsområdet og landets større byer. Det var spændende, og børnene myldrede rundt overalt på højskolen. Gunnar skulle, som vi andre lærere, stå for morgensamlinger. Børnene myldrede ud og ind ad

foredragssalen undervejs. Det blev for meget for Gunnar, og en morgen, da kursisterne sad klar i foredragssalen, og børnene var begyndt at myldre ud og ind under sangen, gik Gunnar hen til salens dør og låste den, hvorefter han til de forskrækkede forældre fortalte fra Gammel Testamente om Sauls søgen efter æslerne og afsluttede fortællingen med at bøje hovedet, folde sine hænder og bede Fadervor. Det blev for meget for kursisterne, og en deputation af forældre klagede til Carl. Det hele var ikke så lystigt længere.

Nå, vi kom igennem sommerens kurser og et åndehul åbnede sig for mig. Carl havde givet mig lov til i en uge i august at afholde et kursus for unge mennesker fra hele Europa om mindretal og små folkeslag. Jeg havde været i gang med mit kontaktnet hele foråret, og nu kom der op mod 70 unge forventningsfulde unge mennesker til den lille højskole i landsbyen Uge. Stor hjælp havde vi fået fra Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger og fra Bund Deutscher Jugendverein. Et af topnavnene på kurset var den unge same Ante Gaup, der lige havde gennemført en sultestrejke i Oslo mod bygningen af et vandkraftværk i Alta.

Han ankom i sin samedragt med en kniv ved bæltet, der var betydelig længere end politiet tillader i dag. Et par andre var to unge irske nordirere, som havde siddet interneret flere år i Long Kesh lejren udenfor Belfast. Det passede Carl, kurset var i pagt med Uge Folkehøjskoles formål, og blev en dejlig

succes, som jeg siden fik lejlighed til at følge op på under min videre rejse i højskolernes verden.

I slutningen af august måned fik jeg en henvendelse fra Oscar Haarder, der dengang var forstander på Rønshoved Højskole. Jeg havde allerede året før, i min søgen efter en stilling som højskolelærer, også haft kontakt til ham, og nu var der en stilling ledig på Rønshoved fra november. Jeg slog straks til. Gunnar havde et par dage før vækket mig klokken fem om morgenen og ville have mig til at skrive under på et brev, med krav om at Carl skulle fyres. Det følgende år blev til et langt og opslidende slagsmål mellem Uge Folkehøjskole og Gunnar med mange retsmøder, som til sidst mundede ud i, at Gunnar måtte forlade Uge.

Inden afrejsen til Rønshoved var jeg dog med til at undervise i nogle gode uger med korte kurser for ældre. Jeg husker især en mandlig deltager, som var midt i firserne. Han fortalte, at han som ung løjtnant under Første Verdenskrig havde været spion for englænderne og i den anledning, som civil, havde krydset grænsen ved Christiansfeld, og var kørt gennem Sønderjylland på motorcykel til Kiel, hvor hans opgave var at observere

den tyske krigsmarines skibe. Han var ved at blive afsløret på et værtshus af tysk militærpoliti og måtte skyde sig fri, hvorefter han i rasende fart kørte tilbage mod Danmark på sin motorcykel. Ved Christiansfeld kørte han lige igennem den tyske grænsedom og fik ved den lejlighed et skud gennem hånden. Hjemkommet blev han afskediget fra det danske forsvar på grund af sit engagement for englænderne, men blev dog senere ansat på Holmen som sprængstofekspert, hvor han under Anden Verdenskrig fabrikerede sprængladninger til den danske modstandsbevægelse. Han fremviste til vor store beundring arret på hånden, hvor den tyske kugle var gået igennem ved Christiansfeld.

Carl Vilbæk afsluttede sin tid som forstander for Uge Folkehøjskole i 1993 for efter Murens fald at begynde et arbejde med demokratiopbygning i de baltiske lande, hvilket havde hans store interesse. Uge folkehøjskole lukkede et par år efter i 1995. Som så mange andre små danske folkehøjskoler var Uge Nordisk-Europæiske Folkehøjskole ikke en institution, men var båret af nogle menneskers drøm om at skabe en højskole båret af et bestemt livssyn, som de brændte for at formidle.

Kristian Kjær Nielsen: Født i 1947. Læste teologi og historie ved København- og Aarhus Universiteter og arbejdede derefter som medarbejder ved Samlerens Forlag. Fra 1980 ansat som højskolelærer i Uge og fra 1981 på Rønshoved Højskole. I 1989 højskoleforstander for Odder Højskole og fra 1994 til 2011 højskoleforstander for Højskolen på Helnæs. Nu, som pensionist, foredragsholder og fortæller, bosiddende på Knudsmade ved Flensborg Fjord. Gift med Birgit Marie, født på Tinggaard i Stubbæk.

Løgumkloster Refugium

- kultur
- moder
- konferencer
- arbejdsro
- rekreation
- programmer
- udflugter
- selskaber
- ferie

Løgumkloster Refugium • 6240 Løgumkloster • Tlf.: 7474 3301 • www.loegumkloster-refugium.dk

Sommersted Ungdomsskole

1951-2012

Artikler
og digte

Af Birthe Tange Lauridsen

Erindringer fra de første år - hvordan det hele begyndte – og hvordan det nu er endt.

I juni måned 2012 kunne vi i JyskeVestkysten læse, at Sommersted Ungdomsskole skulle lukke til sommerferien på grund af for få elever til det kommende skoleår.

Skolen var netop i gang med at ændre struktur – skulle nu hedde Sportsefterskolen Sommersted og med flere forskellige sportslinier og professionelle sportslærere og trænere tiltrække flere af de sportsinteresserede unge i 8., 9. og 10. klasse. 6. juni måtte skolen opgive konceptet – der var kun til-

meldt 43 elever til det kommende skoleår fra 1. august, og det kunne økonomien ikke holde til, selvom der tilsyneladende var flere tilmeldinger til de følgende år. Kreditorer og bank sagde nej, og nøglen måtte drejes om til sommerferien, når eleverne var rejst hjem efter endt ophold. En kreds af interesserede prøvede tilsyneladende at få startet noget nyt i bygningerne, men uden resultat. Skolen - med alle dens renoveringer og tilbygninger gennem 61 år, sportshal o.s.v. stod nu tom. Og i december 2012 gik den på tvangsauktion. Der var ikke interesserede købere, så det hele blev overtaget af kreditforeningen.

Sommersted Ungdomsskole

Sommersted Ungdomsskole 1949

Og nu står skolebygningerne så der – tomme og mørke - som de også gjorde det i slutningen af 1940'erne.

Og man spekulerer selvfølgelig på, hvad der gik galt. Var det det indremissionske koncept, der ikke længere kunne overleve? Var det for store ambitioner og dermed store lån, der skulle forrentes og tilbagebetales? Var det, fordi der ikke længere var en jernbanestation i byen? Var det dårlig ledelse? Var det på grund af nedsættelsen af statstilskuddet til elevbetaling, som gjorde, at færre familier havde råd til at sende deres unge på efterskole? Eller? Det har jeg slet ingen mening om, men må blot konstatere, at det er forfærdelig trist at opleve nedturen, selvom jeg ikke har haft nogen tilknytning til skolen siden 1963.

Men lad mig begynde med begyndelsen.

Skolen blev bygget i 1931. De tysksindede i Sommersted og sognene der omkring var på det tidspunkt meget vågne og aggressive – de kunne med tilladelse og endog hjælp fra den danske stat bygge en tysk børneskole, som kom til at ligge i det yderste hjørne af Jegerup Sogn - der var ingen, der ville sælge dem en passende grund - men med kun 800 meter til Sommersted station. Skolen blev udvidet i 1941 med ekstra klasseværelse og

gymnastiksal – og for danske penge, som Nationalbanken blev tvunget til at udbetale. Efter kapitulationen i 1945 lagde den danske stat hånden på de tyske skoler og lukkede dem. Og så stod Sommersted Tyske Skole tom, men ikke ret længe. Hurtigt blev den fyldt med flygtninge, der var strømmet hertil - især fra Østtyskland. Men tankerne om, hvad skolen evt. senere kunne bruges til, begyndte at rumstere hos gode kristne, initiativrige borgere i Sommersted og omegn. Det var sognepræsten Harboe Petersen, der først fik ideen: En dansk, indremissionsk ungdomsskole for de 14-18 årige. Der var rundt i landet mange grundtvigske ungdomsskoler, men kun et par med tilknytning til Indre Mission og KFUM og K. De færreste børn fra landet kom den gang på realskole – de kom ud at tjene efter deres konfirmation – og de kunne derfor have godt af et spændende ophold på en skole med kristent grundlag, god undervisning og et godt kammeratskab.

Det første møde om sagen blev holdt 18. november 1946 i Sommersted Præstegård. Men der var selvfølgelig mange betænkeligheder, især hvad angik økonomien. Hvordan skulle man skaffe penge til først at købe skolen – og kunne man overhovedet få lov til at købe den – og derefter skaffe midler til at

få den renoveret og indrettet til formålet? Og ville der komme elever nok?

I 1947 rejste de sidste flygtninge, og skolen stod igen tom, men der blev arbejdet ihærdigt videre med sagen. Der var blevet nedsat et udvalg, inkl. en arkitekt, der lavede tegninger til og beregninger over en skole med plads til 48 elever, og man mente bygningen kunne erhverves for 50.000 kr. Der blev lavet overslag i 1949 over køb, ombygning og inventar, i alt 191.000 kr. Det var mange penge dengang – og hvor skulle de komme fra? Man dannede en bestyrelse med sognepræst Harboe Petersen i spidsen, og man begyndte at kigge efter et forstanderpar, hvilket viste sig ikke at være så enkelt – nok på grund af uvisheden omkring hele projektet – men også de store krav, der blev stillet, ikke mindst på det religiøse område.

Men købet lykkedes - 40.000 kr. - efter forhandlinger med diverse ministerier. Vedtægter blev efter mange drøftelser godkendt i Undervisningsministeriet i august 1950 og senere i Indre Mission. I formålsparagraffen stod der bl.a.: *At give almen oplysning og kristen vejledning, så de unge som bekendende kristne kan fylde deres plads her i livet og holde vor danske og kristne arv i hævd.*

Og så gik arbejdet med at skaffe penge og materialer for alvor i gang. Man skulle selv skaffe 1/3, af staten kunne man låne 1/3, og den sidste 1/3 skulle skaffes fra bankerne. Men målet var en gældfri skole. Der blev derfor udfærdiget gavebreve, som blev sendt ud i 40 sogne i Syd-og Sønderjylland, til firmaer og privatpersoner, som skulle love at bidrage med kontante penge, byggematerialer og lign. - og gratis arbejdskraft. Harboe Petersen rejste land og rige rundt - han fik orlov fra sit embede i 4 måneder - og hjemsøgte små og store virksomheder, og det gav resultater. Kalk fra Fakse, cement fra Ålborg, gulvbrædder fra København, døre, radiatorer, senge, gardiner osv. *Tiggerpræsten* blev han kaldt. Og den gratis arbejdskraft strømmede til. Det var landmænd, arbejdere, præster, lærere, håndværkere, kvinder, der gjorde rent og syede gardiner, børn og unge fra Sommersted og omegn, der samlede kartofler i eftersommeren 1951 i den mark, der senere skulle blive til en flot have, så der

var forråd til eleverne den første vinter – ca. 1000 mennesker hjalp til ved at give arbejde i nogle timer eller dage. Det kunne vist ikke lade sig gøre i dag – godt 60 år senere. Og der blev aldrig arbejdet om søndagen.

Jeg har læst i 25-års jubilæumsskriftet, som udkom i 1976, og utallige steder står der: *Cud gjorde det sådan, at ... det lykkedes ... ingen kom galt af sted under byggeriet ... det var tørvejr, mens huset stod uden tag ... Herren åbnede dørene for os ... o.s.v.* Og der blev sendt utallige bønner opad - og bøjet knæ mange, mange gange.

Spørgsmålet om forstanderpar trængte sig nu på for alvor, og bestyrelsen havde fået øje på mine forældre. Min far, Magne Linderoth, som var fra Salling, og min mor, Hilda, som var fra Thy, havde mødt hinanden på Nørre Nisum Seminarium. Min far var nu førstelærer i Fabjerg skole ved Lemvig efter 4 år i Klitmøller, hvor jeg i 1938 og min bror Leif i 1940 blev født. I Fabjerg fik vi endnu 3 søskende, så vores mor havde nok at gøre uden at være ansat som lærer. I perioder var hun vikar ved skolen i Lemvig, og sammen holdt mine forældre i 10 år aftenskole om vinteren for de unge i sognet. Desuden var min far timelærer på Nr. Nisum Høj- og Efterskole – og om søndagen kirkesanger i Fabjerg kirke. Han ledede sangkor i sognet, og han fik også tid til at deltage i arbejdet i KFUM og K. Det bevirkede, at der blev sendt bud efter ham til at holde møder i missionshusene for Indre Mission og KFUM og K - til bl.a. konfirmandfester og foredragsaftener i Vest- og Midtjylland. Dette var nok medvir-

Herrens frygt - er visdoms begyndelse

kende til, at bestyrelsen i Sommersted hørte om ham – og kontaktede mine forældre. De tog til Sommersted i juli 1950, så skolen og talte med bestyrelsen – og efter kort betænkningstid sagde de ja til at blive det første forstanderpar på Sommersted Ungdomsskole. Og vi børn syntes, det hele lød meget spændende. Min fars løn skulle være 11.900 kr., og min mors (som husmor på skolen) 3.100 kr. – det var ikke pr. måned, men årslønnen. Derudover fri bolig på skolen og frit ophold for hele familien med de 5 børn. Starten af skolen blev udskudt til 1. november 1951, så vi flyttede dertil fra Vestjylland 1. september samme år.

Og så blev der for alvor travlhed med at få skolen gjort færdig. Grundstenen var blevet nedlagt i september 1950 ved en festlighed med flere talere. Der stod bl.a. i dokumentet, der blev indmuret, fra salme 127: *Dersom Herren ikke bygger huset, er bygmestrenes møje forgæves*. Og derefter blev der nu gravet og udvidet og bygget – og stadig samlet penge og materialer ind. Min far samlede ind i Vestjylland – bl.a. inventar til 2 klasseværelser. Da vi flyttede dertil, var min yngste bror, Kaare, endnu ikke fyldt 2 år, og han skulle klare byggerod og –travlhed og trapper uden gelændere – delvis på egen hånd. Vores mor havde jo travlt med styring, indretning af køkken, syning af gardiner, syltning, indkøb osv. Hun har tit sagt, at der må have været en engel, der passede på ham. Der blev ansat en ung lærer, en kokkepige og to husassistenter – og så en til at passe kulfyret – han fik 5 kr. om dagen.

Inden vi så os om, blev det 5. november 1951. Der kom 24 elever, unge drenge, til et 5-måneders ophold. Dengang havde man stadig rationeringsmærker til visse varer, og jeg kan huske, hvordan min mor samlede mærker sammen hos drengene, så man kunne købe de nødvendige rationer af sukker, kaffe og andre varer. Trods det lave elevtal var der efter det første halvår et overskud på knap 100 kr.

Og den 30. november blev der holdt stor indvielsesfest – der kom ca. 400 mennesker, så der har været mange, der syntes, at det var en god ide med den ungdomsskole. Formanden for bestyrelsen var nu lærer

N. Philipsen fra Vamdrup, som havde lavet en flot prolog. Jeg gengiver 1. strofe:

*På et stykke af Danmarks sletteland
med udsigten vid til synskredsens rand
på den jord, der engang var i fremmed magt,
men nu skal ligge som grænsevagt,
hvor strømninger går fra syd til nord,
men også modsat på samme jord,
hvor meninger brydes, og kræfter prøves,
og mangen dåd der stadig øves,
der rejses nu Sommersted Ungdomsskole.*

Og fra 9. og sidste strofe:

*Men skolens grundvold er Herren selv.
I hans navn den begynder sit værk.
Hans ord skal være den sprudlende elv,
der skolens ungdom gør stærk.*

Seks dage senere kom Dronning Ingrid på besøg. Dronningen var til den årlige tøjuddeling i Sønderjylland – dette år i Sommersted kommuneskole. Da majestæten ved uddelingen blev spurgt, om hun havde tid og lyst til at se den nye ungdomsskole, sagde hun ja. Hun blev med det meget korte varsel modtaget af mine forældre og vist rundt fra kælder til kvist – der var vist ikke noget med bombehunde og lign. sikkerhedsforanstaltninger den gang. Men en stor oplevelse var det for os alle.

Der blev nu arbejdet, først og fremmest med undervisning, men også med økonomi, markedsføring (det hed det vist ikke den gang) og udvidelsesplaner. Og 1. maj 1952 kom det første pigehold, som var på 43, så der blev ansat 2 lærerinder, som kunne undervise i håndgerning, gymnastik og husgerning. Det følgende vinterhold i 1952-53 var på 51 drenge, og endnu en lærer blev ansat, så der var stadig behov for at samle penge ind – målet var fortsat en gældfri skole. Elevtallet voksede støt, men stadig var det drenge fra nov. til april, og piger fra maj til oktober. Hvor var det spændende, hver gang der kom et nyt hold – ikke mindst når drengene kom. Som regel var der da et par stykker, som var mere interessante end de andre. Men der var bestemt ikke noget med besøg på værelserne – hverken den ene eller den anden vej. Hvis der på et tidspunkt skulle holdes lidt i hånd, måtte det ske i smug. Og

vore forældre knoklede med undervisning og styring. Min mor underviste bl.a. pigerne i vævning i en ny vævesal, der kom til, og der blev vævet et utal af sofapuder og bordløbere, og senere på større væve flotte servietter og bordduge, der stadig holder, og endog kjolestoffer. Pigerne måtte deles om vævene, men de var meget ivrige efter at få noget lavet, så der blev vævet til sent på aftenen og meget tidligt om morgenen længe før morgenmaden. I håndarbejdstimerne blev der undervist i kjolesyning. I sløjdalen blev der om vinteren arbejdet med træ, og om sommeren blev der bl.a. lavet smukke ravsmykker, knivskafter af ben, askebægre og lamper af kohorn og andre sjove ting. Ja, sådan var det den gang. Min far holdt foredrag, han lavede sangkor, og da jeg efterhånden havde fået klaverundervisning i en del år, fik jeg lov til at hjælpe til i sangtimerne. Jeg spillede også klaver til gymnastikopvisningen om sommeren, så vi var alle meget engagerede. Men vi børn skulle jo også passe vores egen skolegang. Jeg kom efter mellemskoleeksamen i foråret 1953 på Haderslev Katedralskole i august, så den sommer var skolefri – det var det år, man skiftede fra forårs- til sommereksamen. Så havde jeg tid til at deltage i aktiviteterne på ungdomsskolen – og pigerne var jo på min egen alder.

Og der blev hurtigt startet med busture til udlandet. De første ture gik til Harzen med ophold og overnatning i Hamborg, der jo var meget medtaget så få år efter krigen. Men alligevel en stor og spændende by for jyske unge, fortrinsvis fra landet. Og så var der bl.a. besøg på folkevognsfabrikken og på Bloksbjerg. Jeg var med på en af de første ture – det har nok været i 1953 - og jeg husker stadig, da vi var kommet over grænsen til Tyskland, at chaufføren - Lauritzen fra Tønder, der kørte turene i mange år – var inde og købe bananer til os alle. Senere blev det ture

til Rhinen – også for tidligere elever i sommerferien. Vi var mere nøjsomme – eller taknemmelige – den gang. Nu om dage er der jo store udlandsture på alle skoler som en integreret del af undervisningen.

Det åndelige blev der selvfølgelig også taget hånd om. Om søndagen deltog alle i gudstjenesten i Sommersted kirke, og der blev holdt bibeltimer og aftenandagter

og diskuteret tro og omvendelse – tit til langt ud på natten. Og om morgenen blev der så snakket om, at »i nat blev Katrine og Margrethe omvendt«. I dag ville vi - og de unge - nok synes, at det var lovlig meget af det gode.

Og der skete så meget andet i de år. Vi fik f.eks. fjernsyn (sort-hvidt), og lørdag aften blev apparatet båret ned i foredragssalen, og alle blev placeret for at se Otto Leisner, Nina og Frederik, 6-dages løb osv. Ellers stod tv'et i »privaten« - vores lejlighed var midt i skolebygningen med elever og medarbejdere rundt om og ovenpå. Og der kom mange i »privaten«. Når elever fik besøg af forældre, skulle de lige med op og have en kop kaffe, bestyrelsesmøder blev holdt der, og meget ofte søndag aften blev alle elever inviteret i privaten til sang og aftenandagt. Min søster og jeg spillede firhændigt klaver for at bidrage til underholdningen. Så der var ikke så meget privatliv. Vi havde ikke vores eget køkken - alle måltider blev spist sammen med eleverne i spisesalen og med vores forældre for hver deres bordende. En gang imellem i weekenden forbarmede vores mor sig og hentede maden op i privaten fra det store køkken og spiste sammen med os 5 børn - det var ikke noget, vores far deltog i. Han mente, at hans plads var hos eleverne. Så selvom der foregik mange spændende ting i huset, havde det sin pris. Familielivet var der ikke plads til at prioritere særlig højt - Sommersted Ungdomsskole var det, som vores forældre levede og åndede for. Skolen skulle være et godt sted for de unge at være -

der skulle være en god økonomi – den skulle have succes og et godt ry, og det fik den. Når de unge havde været glade for opholdet, kom deres yngre søskende og fætre og kusiner de følgende år. Og senere kom deres børn - det har vi hørt mange, mange gange - og senere endnu kom 3. generation.

Men skolen blomstrede. Der blev stadig udvidet, bl.a. med lærerboliger, og økonomien var fin. Da mine forældre i 1963 valgte at sige stop, var der det hidtil største hold på 85 drenge, og der var en kapital på over 100.000 kr. til kommende byggearbejder. Men helbre-det og familielivet kunne ikke holde til mere, så mine forældre sagde op efter mange og svære overvejelser og flyttede i april 1963 til Herning, hvor de købte hus og begge blev ansat som folkeskolelærere. Min far døde i Herning i 1991 og min mor samme sted i 1999.

Efterfølgerne som forstanderpar blev hurtigt fundet. Tove og Jens Steffensen, som i en periode havde været lærere på ungdomsskolen og nu underviste på Rinkenæs Ungdomsskole - en af de få andre indremissionsske skoler, der var blevet bygget i de samme år - blev ansat til at fortsætte den gode udvikling med om- og tilbygninger, bl.a. idrætshal. Og da skolen i midten af 1960'erne blev omdannet til fælles skole for både piger og drenge på 10-måneders kurser, var det nødvendigt med ny elevfløj. Der kom nye to-mandsværelser med bad og toilet – piger og drenge hver for sig. Og eleverne kunne nu tage deres 8., 9. og 10. kl. med afsluttende

eksamen på Sommersted Ungdomsskole – endda også en realeksamen i nogle år. Da Tove og Jens Steffensen sluttede i 1980, efter at Steffensen i november 1979 var blevet valgt til Folketinget for Kristeligt Folkeparti, blev den næste forstander Knud Erik Hansen. Han var på det tidspunkt lærer på skolen.

Efter Knud Erik Hansens afgang i 1997 har der været skiftende forstandere, og i 2006 lavede skolen sit navn om til Sommersted Efterskole. Det sidste lederskift var i 2011, hvor bestyrelsen ansatte Benjamin Hougaard og Tonny Dahl Sørensen, der sammen skulle varetage lederfunktionen. De skulle forberede skiftet til det nye koncept - Sportsefterskolen Sommersted - men økonomien rakte desværre ikke så langt. Der er lukket og slukket, og indbrud og hærværk på bygningerne er allerede startet. Sommersted har mistet sin ungdomsskole, kirken mangler en stor del af sin menighed, kommunen går glip af skatteindtægter, og byen savner mange af sine kunder. Selvom der ikke er så mange butikker tilbage, mærker både kiosker og genbrugsbutik, at der ikke længere er flere end 100 unge mennesker, der jævnligt kom på indkøb.

Og hvad skal der så ske nu? Tja, det spørgsmål er der vist mange, der stiller. Man kan håbe, at der stadig derude et sted findes nogle ildsjæle – ligesom Harboe Petersen - som kan få en god og bæredygtig ide til at udnytte de gode og moderne faciliteter, så der igen kan komme lys i vinduerne.

Birte Tange Lauridsen: *Tjørnebakken 11, 6100 Haderslev. Født Linderoth i Klitmøller 1938. Opvokset i Fabjerg 1941 – 1951, derefter Sommersted. Studentereksamen fra Haderslev Katedralskole 1956. Lærer-eksamen fra Haderslev Statsseminarium 1961. Lærer på Sct. Severin Skole, Haderslev, 1961 – 68, Tønder Kommuneskole 1968 - 74, derefter Haderslev Handelsskole til 1997. Medlem af skolenævn v. Sct. Severin Skole, Gl. Haderslev Menighedsråd, Haderslev Byråd. Gift med kornhandler Laurids Tange Lauridsen 1960, 3 børn, 8 børnebørn.*

Hospice Sønderjylland

Artikler
og digte

Af Kirsten Mikkelsen

Ordet hospice stammer fra det latinske ord hospitium, der betyder herberg – et sted man er velkommen.

Den 29. maj 2006 blev den selvejende institution Hospice Sønderjylland indviet. Det var en dejlig og meget festlig dag i et spændende hus, beliggende i smukke omgivelser i Haderslev. Forud for denne dag lå der mange års arbejde.

I foråret 1996 mødtes en gruppe mennesker for at diskutere muligheden for et hospice i Sønderjylland. Det ville være et unikt tilbud til uhelbredeligt syge og deres pårørende. Gruppen besluttede at holde et offentligt møde. Mødet fandt sted på Folkehjem i Aabenraa den 9. oktober 1996. Det

store fremmøde viste, at der var meget stor interesse for ideen om etablering af et hospice. På mødet blev der nedsat en arbejdsgruppe og det blev samtidig besluttet at oprette en støtteforening for hospice i Sønderjylland. I april 1997 blev den stiftende generalforsamling afholdt på »Den gamle latinske skole i Haderslev«. Ifølge de udarbejdede vedtægter var støtteforeningens formål at støtte etableringen af et hospice i amtet, at udbrede kendskabet til idegrundlaget. Støtte udvikling, forskning samt uddannelse inden for specialet i kraft af indsamlede økonomiske midler. Hurtigt fik en nedsat arbejdsgruppe udarbejdet et oplæg til etablering af et hospice i Sønderjyllands Amt.

Hospice Sønderjylland

Oplægget blev sendt til Amtsrådet der var positivt indstillet, men havde ingen penge på budgettet. Arbejdet i støtteforeningen fortsatte dog ufortrødent med medlemshvervning, indsamling af penge fra fonde, erhvervsliv og private sponsorer. Der blev afholdt mange informationsmøder om hospicetanken.

Angående det tidligere udarbejdede oplæg indgik støtteforeningen i august 2000 et tæt samarbejde med Danske Diakonhjem hvor man fik udarbejdet støtteforeningens projektbeskrivelse til etablering af et hospice.

I 2004 blev der på finansloven afsat 36 millioner til etablering af selvejende hospicer. Ansøgning med projektbeskrivelsen blev sendt til Indenrigs- og Sundhedsministeriet der administrerede hospicepuljen. I december 2004 blev der bevilliget 6 millioner som etableringstilskud. Samtidig blev der lovet et driftstilskud på 250.000 kr. pr. seng i 2 år. En forudsætning var at støtteforeningen kunne skaffe 300.000 kr. som nødvendig grundkapital til den selvejende fond »Hospice Sønderjylland«. Det lykkedes i løbet af 14 dage at skaffe kapitalen i kraft af donationer fra private, firmaer og fonde.

I oktober 2004 dannes den selvejende institution Hospice Sønderjylland. Denne skulle varetage etableringen og senere driften af hospice. Bestyrelsen kom til at bestå af 5 medlemmer, udpeget af henholdsvis Danske Diakonhjem, Biskoppen, Kræftens bekæmpelse, Støtteforeningen og senere en personalerepræsentant.

Hospices bestyrelse bad nu de 23 kommuner i Sønderjylland om at komme med tilbud på egnede grunde og bygninger. Bestyrelsen valgte at bygge nyt, da man fandt at det var bedst, også ud fra en økonomisk betragtning.

Patientstue

Haderslev kommune stillede en egnet grund til rådighed beliggende i Haderslev i nærheden af sygehuset. Arkitektfirmaet Blaavand & Hansson, Sønderborg blev valgt som rådgivende og projektansvarlig.

Byggeriet er i et plan med en centerdel indeholdende dagligstue, spisestue, foyer, kontorer, køkken m.m. Fra centerdelen udgår 3 fløjvinger indeholdende bl.a. 4 patientstuer hver.

Det første spadestik blev taget den 30. august 2005 af amtsborgmester Carl Holst, borgmester i Haderslev Jens Chr. Gjesing og formanden for den selvejende institution Birte Thyssen. Den 01. december 2005 blev hospicechefen ansat af bestyrelsen. I løbet af de næste måneder blev det øvrige personale ansat. Det blev besluttet at plejen skulle varetages af en afdelingssygeplejerske en udviklingssygeplejerske og et team af sygeplejersker. Sekretær og fysioterapeut blev ansat. Læge, socialrådgiver og psykolog blev tilknyttet. Desuden blev en hospicepræst udpeget af biskoppen og en musikpædagog ansat. Der blev ansat køkkenleder og køkkenassistent, desuden en rengøringsassistent og en pedel. Det hele var på plads 1. maj 2006.

På mange hospicer er der tradition for et korps af frivillige. Det valgte man også her. Så den 1. december 2006 startede et stort hold frivillige, varetaget af en ansat frivillig koordinator.

Der skulle bruges mange penge til indretning af hospice, inden det kunne tages i brug. Det blev nu støtteforeningens vigtigste opgave at skaffe penge til flest mulige af de ønsker hospice havde til inventar. Ved hjælp fra fonde, firmaer, loger og støtteforeningens medlemmer lykkedes det at samle ca. 1,5 millioner. Indkøbene blev så vidt muligt fortaget i sønderjyske virksomheder. Sekretæren i støtteforeningen var dygtig til at skaffe penge og forhandle gode tilbud hjem. Nogle eksempler: B&O fjernsyn og radio til de 12 patientstuer og opholdstue. PH-lamper og et flygel til foyeren. Alterkalke med tilhørende oblatdisk af sølv. En alterdug. Flagstang med flag. Havemøbler. Kunst til væggene og meget andet.

Den 29. maj 2006 blev hospice indviet. Forinden havde der været 3 dage med åbent

Udsigt fra patientstue

hus arrangement. Så alle der havde lyst kunne se det færdige resultat. Hospice bød den første patient velkommen 1. juni 2006.

Hospice er et hus der rummer omsorg og livskvalitet til uhelbredeligt syge og døende mennesker, samt til deres pårørende. Alle kan komme på hospice, men den syge skal selv ønske det. For at blive indlagt skal man henvises af en læge. Derefter kommer der en sygeplejerske fra hospice og visiterer. Det er gratis at være indlagt på hospice.

På hospice er patienten i centrum ikke diagnosen. Kontaktsygeplejersken tager udgangspunkt i de symptomer, behov, ønsker og interesser patienten har. Behandlingen vil foregå i tæt samarbejde med læge og andre specialister. Det kan være fysioterapeut, socialrådgiver, psykolog, og præsten. Plejepersonalet er alle sygeplejersker med specialuddannelse, for at varetage den lindrende behandling og pleje også kaldet den palliative indsats. Næsten alt kan lade sig gøre. Bliver man set og hørt og er der tid til at lytte og opfylde evt. ønsker vil man føle sig respekteret og kan måske bedre klare at være patient. Også kontakten til de pårørende vægtes højt. Menneskesynet på hospice er:

- at ethvert menneske er unikt og har værdi i sig selv.
- at ethvert menneske har krav på respekt

for egne grundlæggende værdier og tro.

- at den sidste tid før døden er en vigtig, naturlig og meningsfuld tid af menneskets tilværelse.

Kosten betyder utroligt meget, derfor har hospice sit eget køkken. »Den lille restaurant« hedder det. Det er et meget alsidigt og kreativt køkken hvor næsten alt kan lade sig gøre. Køkkenpersonalet går rundt til patienterne hver dag og noterer ønsker om middagsmad og aftensmad ned. De har en interesse i at ramme lige netop det den syge har lyst til at spise.

Hospicepræsten afholder musikandagter af ca. en halv times varighed i opholdsstuen. Ligeledes står præsten til rådighed for den patient der har behov for at få vendt nogle spørgsmål. Det kan handle om tro og tvivl, håb og tilgivelse eller andre tanker der kan være gode at dele med præsten. Behovet kunne også være bibellæsning, bøn eller altergang. De pårørende snakker præsten også gerne med. Hvert år på Allehelgensdag holder præsten en mindegudstjeneste i Gl. Haderslev Kirke. Pårørende inviteres og navnene på de afdøde i det forgang år læses op. Bagefter er hospice værter ved et kaffebord.

Musikpædagogen spiller på flyglet bl.a. til andagterne. Sætter sig ofte og spiller og

Den nye tilbygning

synger til stor glæde for patienterne, pårørende og personale. For mange mennesker kan musikken være forløsende for dybe tanker og følelser, men også for glæde.

De frivillige er med til at skabe den almenmenneskelige dimension på hospice. Selvom man er alvorligt syg eller døende og har brug for professionel hjælp, så er man også et almindeligt menneske og dagene på hospice hører med til ens hverdag. De frivillige er til stede, som dem de er, med deres livserfaring og imødekommenhed. Det er op til patienten og de pårørende at knytte kontakt til dem. De frivillige arbejder i tæt samarbejde med det professionelle personale og udvikler individuelle aktivitetsområder. Nogle har værtindesopgaver i forbindelse med måltiderne, hvor de er med til at skabe hygge og ro for de patienter der ønsker at spise i opholdsstuen. Nogle arrangerer og vander blomster. Enkelte arrangerer underholdning ofte med lokale kræfter det kan være musik og sang, foredrag eller højtælning. Der er praktiske opgaver med borddækning, opvask, vask af tøj o.l. Vigtigt er de kontakter de frivillige får med

patienter og pårørende. Der skal måske køres en tur i ud i luften eller læses højt, måske bare sidde og lytte. Måske våge ved en patient, som ønsker en hos sig. De frivillige er med til at skabe en positiv atmosfære af liv og overskud som alle nyder godt af.

I år er det syv år siden Hospice Sønderjylland blev indviet. Der er ingen tvivl om, at det er et virkelig godt sted at være for uhelbredeligt syge, med behov for palliativ pleje. Rammerne for såvel patienter som pårørende er gode.

Der har imidlertid længe været et udtalt ønske om at få etableret de manglende lokaler til undervisning/møde, der blev sparet væk i byggefasen. Det lykkedes imidlertid for hospice selv at skaffe ca. 2 millioner kroner til hjælp til en udvidelse. Byggeriet blev bevilliget og kunne indvies i 2012. Det passer perfekt ind i det oprindelige byggeri. Også et orangeri er bygget mellem to fløje.

I dag har Region Syddjyland foruden Hospice Sønderjylland, et hospice i Esbjerg, Vejle, Odense og Svendborg.

Kirsten Mikkelsen er født 1942 i København. Uddannet sygeplejerske fra Bispebjerg Hospital i 1966. Bestyrelsesmedlem i Støtteforeningen for Hospice Sønderjylland fra 2004 til 2011. Formand samme sted fra 2005 til 2011. Har boet i Sønderjylland med min familie siden 1972, i henholdsvis Løjt Kirkeby, Gram og Haderslev.

Flyvning i Sønderjylland

Af Ole Gellert Andersen

I år er det 110 år siden, at brødrene Wright fløj det første hop på fire sekunder i en flyvemaskine. 12 år tidligere havde Otto von Lillienthal fløjet sine første glideflyvninger i sit »Normalsegelapparat«. Flyvningens udvikling er en af de hurtigste i teknikkens historie, fra 1915 har Sønderjylland været en del af denne udvikling.

Denne artikel beskæftiger sig alene med flyvning med luftfartøjer, der er tungere end luft, men vi kommer ikke uden om, at de første luftfartøjer, som havde fast tilholdssted i Sønderjylland, var lettere end luft. I marts 1915 ankom det første luftskib til den nybyggede tyske luftskibsbasis i Tønder. Og til forsvar af disse meget store og relativt langsomme luftfartøjer var der også stationeret 5 jagerfly af typen Albatros D3. Disse fly blev de første fastvingede fly, som opererede fra Sønderjylland.

Luftskibsbasen i Tønder var i 1918 mål for verdens første hangarskibsbaserede angreb med fly, da fly af typen Sopwith Camel startede fra den ombyggede krydser HMS Furious i Nordsøen og bombede Tønder-basen. Ingen af flyene nåede tilbage til hangarskibet igen, og nogle landede i Danmark, hvilket gav en del diplomatiske forviklinger med Tyskland, som Sønderjylland var en del af på det tidspunkt.

Efter ophøret af 1. verdenskrig i 1918 var det slut med flyvningen i Danmark. Den civile flyvning var på dette tidspunkt stort set

ikke eksisterende, og først i 1934 begyndte der at ske noget. Dette vender vi tilbage til.

Den militære flyvning

Den væsentligste årsag til flyvningens hurtige udvikling er militærets behov for overlegen teknologi, og krige eller truende krige er ofte årsagen til bygning af flyvepladser. Sådan var det også i Sønderjylland. Før 1920 var flyvning Sønderjylland ikke et dansk anliggende, men ikke desto mindre oplevede Hærens Flyvetropper en lille flig af dette store nationale spørgsmål. Nogle af flyene i Hærens Flyvetropper var købt for indsamlede private midler, og i forbindelse med en af disse indsamlinger stillede en af initiativtagerne forslag om, at netop dette fly blev udrustet sådan, at det hurtigt kunne indsættes lige nord for Kongeåen, så det kunne flyve ind i luftrummet over Sønderjylland som en hilsen fra Danmark og for at demonstrere Sønderjyllands rette tilhørsforhold til Danmark.

Besættelsen af Danmark i 1940 gav anledning til anlæggelse af flere af de store

flyvepladser i Danmark. De fleste af disse flyvepladser blev bygget som følge af krigsspillet »Drohende Gefahr Nord«, der beskrev Tysklands frygt for en allieret landgang på Jyllands vestkyst med en efterfølgende trussel mod Tysklands nordlige flanke. Tyskerne var kommet under vejs med disse planer efter afslutningen af 1. verdenskrig.

I Sønderjylland blev der anlagt tre militære flyvepladser – en *Fliegerhorst* og to *Feldflugplätze*. Af disse eksisterer kun *Fliegerhorst Hadersleben*, som i dag er Flyvestation Skrydstrup. Feldflyvepladsen i Stens ved Kalvslund nåede faktisk aldrig at komme i brug ud over et par enkelte flyvninger på den. Den var beliggende lige syd for Kongeåen, og man kan endnu i dag finde enkelte spor af pladsen, som var en satellitflyveplads til flyvepladsen i Skrydstrup. Feltflyvepladsen i Fårhus ved Padborg var en satellitflyveplads til flyvepladsen i Flensborg. Fårhus-pladsen blev brugt i slutningen af krigen, og ved befrielsen holdt der nogle få Ju-88 natjagere på pladsen. Arealet blev bevaret, og fra 1958 og frem til begyndelsen af 70'erne blev pladsen anvendt til svæveflyvning. Pladsen er senere inddraget til landbrugsdrift, og den blev afløst af Kruså-Padborg flyveplads, som senere blev knyttet til motorbanen Padborg-Park.

Fliegerhorst Hadersleben blev bygget til at huse en bombeeskadrille og en jagereskadrille, som skulle kunne angribe de skibe, der var på vej til landgangen på Jyllands vestkyst. Sådan gik det aldrig, og pladsen kom i stedet til at være hjemsted for uddannelsesenheder, som skulle videreuddanne nyuddannede piloter til egentlig jagerflyvning. Ved afslutningen af besættelsen var der over 100 tyske fly på pladsen, hvoraf langt de fleste var Messerschmidt Bf-109 fly. Der var dog også enkelte større fly, som blev brugt til navigationsuddannelse af de unge piloter. Pladsen rummede også i krigens sidste tid en gruppe af natjagere - IV NJG 3. Denne enhed fløj Ju-88 med radar til sporing af fly, og chefen for denne enhed var Hauptmann Friedrich Tober, der besøgte flyvepladsen igen for 14 år siden.

Efter befrielsen blev nogle af de tyske fly fløjet til flyvepladserne Leck, Lüneburg og Fuhlsbüttel for at blive overdraget til de lande, der på allieret side havde deltaget i

Hawker Huntere fra ESK 724 på Flyvestation Skrydstrup. Dette jagerfly blev udfaset i 1974, hvor eskadrillen samtidig blev nedlagt. (kilde Flyvestation Skrydstrup)

krigen mod Tyskland. Resten af flyene blev sprængt i luften på flyvepladsen.

I 1950 blev det danske flyvevåben oprettet, og det blev hurtigt klart, at Danmark skulle deltage i NATO's luftforsvar af Europa. Fra befrielsen havde flyvepladsen ligget næsten ubenyttet hen. Hærens flyvetropper havde brugt den et par gange i forbindelse med øvelser, hvor der var danske Spitfires på pladsen, og så havde Haderslev Svæveflyveklub fået lov til at benytte pladsen til svæveflyvning fra græsarealet foran den gamle tyske flyvekontrol. I slutningen af 1950 begyndte en stor ombygning af den gamle tyske flyveplads til en ny dansk flyvestation, som var udset til at skulle have tre eskadriller med jagerbombefly. Den 1. maj 1953 kunne splitflaget hejSES over Flyvestation Skrydstrup. Flyvestationens første chef blev oberstløjtnant K. von Wülich-Muxoll, og han startede som chef for en flyvestation uden fly. Fra 1954 begyndte flyene at komme til, idet ESK 728 og ESK 730 fik til huse på pladsen med deres F-84G Thunderjets, som flyvevåbnet havde modtaget fra USA som led i våbenhjælpen. Begge disse eskadriller var jagerbombereenheder, men senere fik flyvestationen også en rigtig jagereskadrille – ESK 724, som fløj med de smukke engelskbyggede jagerfly Hawker Hunter.

I 1960 skiftede ESK 728 sine F-84G ud med F-86D, som var en altvejsjager, der alene havde raketter som våben. Denne type fik en kort levetid i flyvevåbnet, da den blev

udfaset til fordel for F-104 Starfighter. Ved udfasningen i 1966 blev ESK 728 nedlagt. I stedet blev flyvevåbnets Træningseskadrille oprettet på Skrydstrup. Denne enhed skulle videreuddanne de nye piloter, der kom hjem fra flyveskolen i Canada eller USA, og dermed fik TRESK, som eskadrillen blev forkortet til, samme rolle som den tyske enhed EJK1, der uddannede unge piloter på pladsen i slutningen af besættelsen. De nye piloter blev uddannet på flytypen T-33 Silver Star. I 1974 blev ESK 724 nedlagt, og det var slut med at glæde sig over de smukke Huntere i luftrummet over Sønderjylland. Til gengæld havde man ikke kunnet undgå at lægge mærke til, at ESK 730 nogle år tidligere havde skiftet F-84G'erne ud med F-100F og F-100D, som var store jagerbomberfly, der var meget støjende. Da Hunterne forsvandt fra ESK 724 i det sydøstlige eskadrilleområde på flyvestationen, kom ESK 727 til fra Karup. Denne eskadrille havde også F-100-fly.

Nu var man i hvert fald ikke længere i tvivl om, at der var jettfly på flyvepladsen ude på Skrydstrupmark. Samtidig med ESK 727's flytning til Skrydstrup, blev TRESK nedlagt. Omskoling af de nye piloter fra flyveskolen blev nu foretaget på F-100 af erfarne instruktører, som typisk kom fra den nedlagte træningseskadrille.

I løbet af 70'erne havde flyvevåbnet overvejet udskiftning af de efterhånden gamle F-100 fly, og afløseren skulle kunne fungere både som jagerbomber og som interceptor (jagerfly). Valget faldt på F-16 Fighting Falcon, og flyvevåbnets første F-16 jager landede på Skrydstrup den 18.1.1980 ført af major Chr. Hvidt, der senere blev forsvarschef. I bagsædet på denne to-sædede F-16 sad general Knud Jørgensen, som var forsvarschef på dette tidspunkt.

ESK 727 blev den eskadrille, der skulle indføre F-16 programmet i det danske flyvevåben, og i en periode havde eskadrillen både F-16 og F-100-fly. Med tiden blev F-100-flyene overført til ESK 730, der således kom til at udfase F-100 af det danske flyvevåben.

Flyvevåbnet havde herefter fire eskadriller med F-16 – ESK 723 og ESK 726 i Aalborg og ESK 727 og ESK 730 i Skrydstrup. I 2001 blev ESK 723 nedlagt og sammenlagt med ESK 726 på Aalborg. I 2005 blev også denne eskadrille nedlagt, og alle flyvevåbnets kampfly var herefter samlet på Flyvestation Skrydstrup. Ifølge forsvarsforliget 2010 – 2013 skal flyvestationen have 30 operative F-16-jagere, og ud over disse er der flere T-17 propelfly, som anvendes til træning og forbindelsesflyvning.

En evt. udskiftning af F-16 til et mere

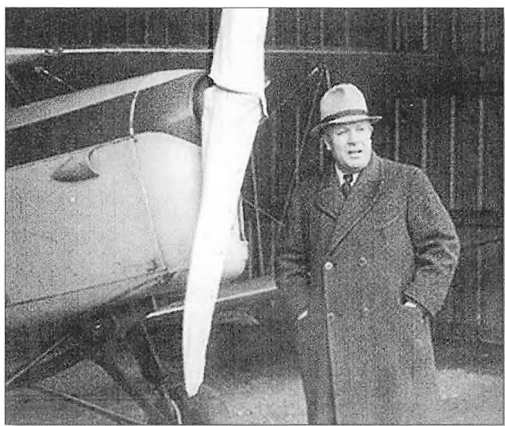

F-100 Super Sabre jagerbomber fra ESK 730 på Flyvestation Skrydstrup. F-100 blev i 1980 afløst af F-16, og flyene blev leveret tilbage til USA, som havde stillet flyene til rådighed som led i våbenhjælpen. Flyvevåbnet ejede også selv nogle to-sædede F-100, som blev solgt til udlandet i forbindelse med udfasningen. (kilde Flyvestation Skrydstrup)

F-16 jagerfly fra Flyvestation Skrydstrup. (kilde Flyvestation Skrydstrup)

moderne fly drøftes allerede nu, og en sådan udskiftning kan få meget stor betydning for militærflyvningen i Sønderjylland. Af forsvarrets egen etablissemensanalyse forud for forligsforhandlingerne i 2013 fremgår det, at forsvaret nu tænker i centre. Kampen om bevarelse af de sønderjyske kaserne reddede Haderslev kaserne, medens Sønderborg kaserne skal lukkes. Hvis F-16 skal udskiftes med en helt anden type, skal der bygges nye faciliteter til disse fly. Af tanker om forsvarrets centerdannelse kan

Dr. L. J. Abild foran sin Hornet Moth OYDIL i hangaren i Rødekro (kilde Svend Rasmussen, Sønderjysk Flyveklub)

man fornemme, at Karup er udset til en del af et af de kommende centre. Sker dette, er det tvivlsomt, om Flyvestation Skrydstrup overlever.

Privatflyvning i Sønderjylland

I dag er der privat motorflyvning på flyvepladserne i Haderslev, Tønder, Kruså-Padborg, Pøl på Nordals og Sønderborg. Der er endvidere enkelte helt små private pladser rundt omkring i Sønderjylland. Aabenraa-lægen Dr. L. J. Abild blev en fremtrædende forkæmper for privatflyvningen i Sønderjylland.

Efter at have studeret medicin i Heidelberg blev han under 1. verdenskrig indkaldt som feltskær (frontlæge) og blev stationeret på en flyveplads ved Vestfronten. Her fik han interesse for flyvningen, og efter at have fået stor succes som øre-, næse- og halslæge i Aabenraa var han økonomisk sådan stillet, at han i 1934 kunne tage privatflyvercertifikat nr. 32 og samtidig købe et fabriksnyt fly i England – en Miles Hawk. Han havde lejet en mark nordvest for Aabenraa, som han ville bruge som flyveplads. Med militærpiloten Sylvester Nielsen som fartøjschef og dr. Abild som passager blev det splinternye fly overført fra Kastrup til marken ved Aabenraa. Det blev flyets sidste flyvetur, idet det havarerede

under landingen og blev totalskadet. Dr. Abild var dog ikke sådan at forskrække, så han lejede et mere egnet areal ved Mjølås i nærheden af Røde Kro og indrettede en flyveplads der. Han købte det næste fly – en Hornet Moth – som han fløj med fra pladsen frem til besættelsen. Dr. Abilds ældste søn og tre andre unge mennesker forsøgte under besættelsen at starte i Hornet Moth'en for at flyve til England, hvor de ville være allierede piloter. De kom dog kun til enden af banen, hvor understellet blev revet af og propellen ødelagt. Under besættelsen ophørte al privatflyvning i øvrigt, men allerede i 1944 tog en kreds af borgere i Aabenraa initiativ til dannelse af Aabenraa Flyveklub, som hurtigt fik over 100 medlemmer.

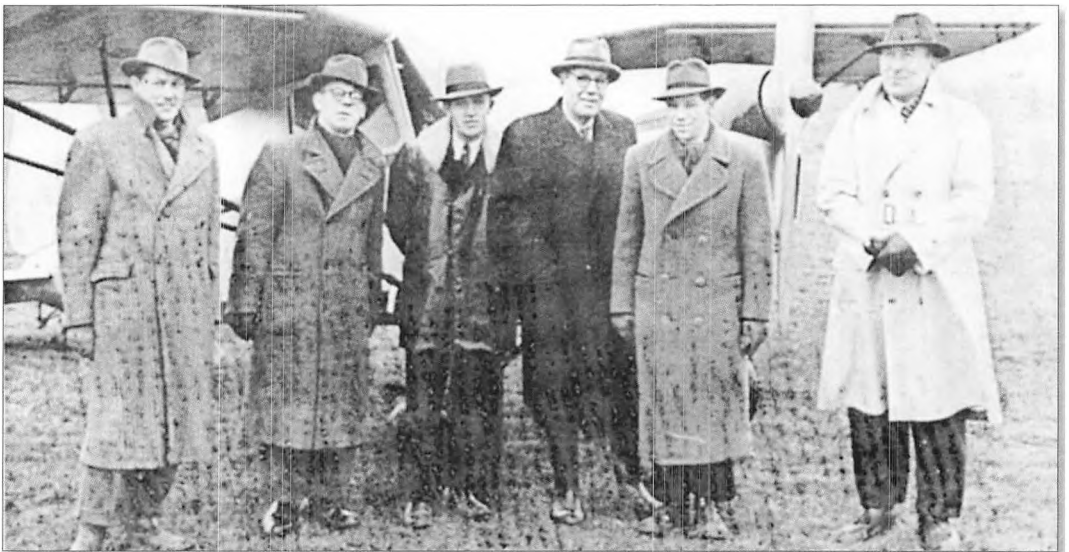
Da flyvningen kunne komme i gang efter befrielsen, solgte dr. Abild sit næste fly – en KZ-3 – til klubben, så denne kunne komme i gang med at flyve. Men sønderjyderne havde besluttet, at Sønderjylland skulle være med i den erhvervsmæssige flyvning, og i juni 1947 blev Sønderjysk Flyveselskab A/S oprettet. Selskabet skulle bl.a. flyve taxi- og rundflyvninger. Udgangspunktet var flyvepladsen i Røde Kro, som selskabet senere købte af udlejeren. Flyflåden blev udvidet med en Piper Cup og en Auster, og sidstnævnte blev indsat

i rundflyvning på Rømø, hvor stranden fungerede som start- og landingsbane. Dette blev skæbnesvangert for selskabet, idet Austeren styrtede ned den 27. juli 1948. Piloten og de to svenske passagerer omkom. Aabenraa byråd ville ikke imødekomme selskabets ønske om anlæggelse af en asfaltbane, og derfor blev flyvepladsen ikke udbygget. Fabrikant Mads Clausen overtog selskabets aktier til kurs 10. I Røde Kro boede en ung mand ved navn Ingolf Nielsen, og han blev ansat som pilot og mekaniker i Sønderjyllands Flyveselskab. Han fortsatte aktiviteterne med foto- og rundflyvning fra pladsen.

I årene derefter udvidede Ingolf Nielsen aktiviteterne i Sønderjysk Flyveselskab A/S, og der var efterhånden tale om et egentligt luftfartsselskab, som også fløj egentlig taxifyvning og flyvning med post. Rammerne blev efterhånden for små for selskabet på Røde Kro flyveplads, og selskabet flyttede til en flyveplads i Kær ved Sønderborg. Dette blev starten på luftfartsselskabet Cimber Air, som kom til at stå for en stor del af indenrigsflyvningen i Danmark.

Ruteflyvning fra Sønderjylland

Da Ingolf Nielsen og Sønderjysk Flyveselskab A/S flyttede til flyvepladsen i Kær ved Sønder-

Aabenraa Flyveklubs bestyrelse: f.v. ingeniør G. Ross, kontorassistent M. Rosted Poulsen, kørelærer J. Christensen, dr. Abild, prokurist P. C. Jensen og restauratør Fritz Støbener. I baggrunden ses KZ-III OY-DMO. Fotoet er fra 1946 (kilde Svend Ramussen, Sønderjysk Flyveklub)

DH 114 Heron passagerfly, som Cimber Air benyttede på ruten Sønderborg – København, og som Falcks Flyvetjeneste indsatte på ruten Skrydstrup – København (kilde direktør Jørgen Nielsen, Cimber)

borg, havde SAS monopol på indenrigsflyvningen i Danmark. Ikke desto mindre viste det sig, at der var behov for ruteflyvning mellem Sønderjylland og hovedstaden. Derfor opstod begrebet »regelmæssig taxaflyvning«. Selskabets KZ-7 og KZ-3 fly blev skiftet ud med to-motorede Piper Apache og Piper Aztec, og disse fly blev indsat med fotoflyvning, postflyvning og kystkontrol i Holland ud over taxaflyvningen mellem landsdelene. I 1964 blev også disse fly for små, og de blev skiftet ud med 7 fly af typen DH 114 Heron med plads til 15 passagerer. Kort tid efter mistede SAS monolet på indenrigsflyvningen, og Sønderjyllands Flyveselskab blev i 1966 til Cimber Air, der blev en betydelig spiller i den danske indenrigsflyvning.

Grundlaget for selskabets aktiviteter var ruteflyvningen mellem Sønderborg og København, men i takt med at indenrigsflyvningen udvikledes, blev Cimber også det selskab, som fløj på mange andre indenrigsruter.

Også Flyvestation Skrydstrup blev udgangspunkt for indenrigsflyvning. I 1965 startede ruten fra Skrydstrup til København, og ruten blev i første omgang drevet af Falcks Flyvetjeneste med en DH 114 Heron.

Den første »lufthavnsterminal« var bagsiden af Skrydstrup Forsamlingsgård, hvor passagererne checkede ind. Terminalen var drevet af SAS. Transporten fra Skrydstrup Forsamlingsgård ud til flyet på den militære

flyvestation foregik med bus. Senere blev der opført en lufthavnsterminal i det nordøstlige hjørne af flyvestationen ud mod Lilholtvej, og Heron'en, som fløj på denne rute, blev skiftet ud med en HS 748, som var et turbo-propfly, der kunne have godt 50 passagerer med. Så mange passagerer kunne ruten fra Skrydstrup ikke bære, og derfor blev ruten slået sammen med ruten fra Odense til København. Det foregik på den måde, at flyet startede fra Skrydstrup og fløj til Odense, hvor det samlede passagerer op for herefter at fortsætte til København. Da Falcks Flyvetjeneste blev overtaget af Maersk Air i 1969, overgik betjeningen af Skrydstrup ruten til SAS, der befløj ruten med en CV440 Metropolitan. Ruten blev nu drevet i regi af Danair, som var et samarbejde mellem SAS, Maersk Air og Cimber Air.

I begyndelsen af 70'erne overtog Cimber ruten med en Nord 262, og senere blev ruten befløjet med VFW 614 og F28 jetfly.

Da Maersk Air senere overtog ruten, blev den befløjet med Dash 7 og F50. Senere blev ruten betjent af B737 i indenrigsflyvningens glansperiode. Storebæltetsforbindelsen og gode togforbindelser tog livet af flere danske indenrigsruter, bl.a. ruten fra Skrydstrup. Sønderborg lå dog sådan geografisk placeret, at togturen til hovedstaden var lang. Derfor kunne ruten mellem Sønderborg og København opretholdes. Lufthavnen i Sønderborg blev i 1969 flyttet ud til sin nuværende beliggenhed, og herfra fortsatte Cimber Air

Nord 262 fra Cimber Air, som i mange år fløj på flere danske indenrigsruter - bl.a. Sønderborg og Skrydstrup ruterne. (kilde direktør Jørgen Nielsen, Cimber)

Nr.	Dato	Plan Type	Reg.-Nr.	Start-Tid	Land-Tid	Flyvetid	Startart Udl.-Højde	Højde m	Distance km
1.	29/9	SG-38	04-94		overlort	Slæb.	S.		
2.	"	"	"	"	"	"	S.		
3.	5/10	"	"	"	"	Hop.	S.		
4.	10/11	"	"	"	"	"	S.		
5.	"	"	"	"	"	"	S.		
6.	11/11	"	"	"	"	"	S.		
7.	10/11	"	"	"	"	"	S.		
8.	2/4-49	"	"	"	"	"	S.-10-		
9.	"	"	"	"	"	"	S.-15-		
10.	"	"	"	"	"	"	S.-15-		
11.	"	"	"	"	"	"	"		
12.	"	"	"	"	"	"	"		
13.	11-11-49	"	"	"	"	"	"		

Første side i Niels

S. Sejstrups svæveflyvebog,

der viser starten på hans svæveflyverkarriere i Skrydstrup den 29.9.1946. De første flyvninger var så korte, at flyvetiden slet ikke blev ført. Niels S. Sejstrup var født i Bredebro i 1928 og var senere danmarksmester i svæveflyvning flere gange.

Han kom senere ind i flyve-våbnet og sluttede sin karriere som kaptajn på Flyvestation Aalborg. (kilde Dansk Svæveflyve Historisk Klub)

ruteflyvningen til Kastrup med flytyperne ATR42 og ATR72. I 2012 gik Cimber Air konkurs, og ruten fra Sønderborg beflyves i dag af selskabet Danish Air Transport.

Svæveflyvning og ultralet flyvning i Sønderjylland

Bortset fra dr. Abilds aktiviteter i Rødebro fra 1934 er svæveflyvningen den flyveaktivitet, som er startet først i Sønderjylland.

Lige efter besættelsen opstod der flere svæveflyveklubber i Sønderjylland. I Tønder blev der svævefløjet fra arealerne ved den gamle luftskisbase nord for byen. På Als fløj Flyveklubben Als fra militære arealer i nærheden af Sønderborg og på den tidligere *Fliegerhorst Hadersleben* havde Haderslev Svæveflyveklub startet sine aktiviteter fra græsarealet foran den tidligere tyske flyvekontrol. Forholdene var i alle disse klubber ganske primitive, og i Skrydstrup blev flyene skilt ad hver aften efter afslutning af flyvedagen. Klubben havde opstillet et telt som hangar for de adskilte fly, og svæveflyvningen

var i det hele taget præget af meget arbejde og lidt flyvning.

Den 29.9.1946 foretog Niels Sejstrup, der var født i Bredebro i 1928, sin første slæbe-start i Skrydstrup i en SG-38 skoleglider. På start nr. 11 nåede han helt op i 10 m højde.

Det var ganske små spring, men Niels Sejstrup nåede meget højere. Han blev senere danmarksmester i svæveflyvning flere gange, da han senere blev engageret i svæveflyvningen i flyvevåbnet. Og netop flyvevåbnet kom til at få en stor betydning for svæveflyvningen i

Danmark - og i Sønderjylland. Da svæveflyvningen blev indført i flyvevåbnet, skete det som militære afdelinger på de enkelte flyvestationer. I 1955 blev det bestemt, at også Flyvestation Skrydstrup skulle have sin egen svæveflyvesektion med en svæve-flyveofficer. Som fly fik sektionen tildelt en skoleglider af typen 2G, og derud over kunne den disponere over et KZ-7 slæbefly fra stationsfligten.

Tre teknikere blev sendt på flyveskole og fik militært certifikat til at flyve KZ-7 som slæbefly. Men en skoleglider var for lidt for en sådan svæveflyvesektion. Og hvad gør man så? Ja - man griber til simpelt tyveri! På Flyvestation Værløse var der også en svæveflyvesektion, som var blevet lidt bedre udrustet med fly, end kollegerne i Skrydstrup. På Værløse havde man bl.a. to svævefly af typen Grunau Baby. Det vidste svæveflyverne i Skrydstrup, og de vidste også, hvornår der var middagspause i svæveflyvesektionen på Værløse. Således nøje forberedt fløj to mand af sted i en KZ-7 og landede på Værløse midt i middagspausen. Baby'en blev stillet op i startretningen mod vinden, slæbetovet blev koblet i, den ene Skrydstrup-pilot sprang ind i cockpittet, som blev lukket, og den anden pilot gav roligt gas i KZ-7'eren for at stramme slæbetovet. Da tovet var stramt, gav piloten fuld gas, og sådan gik det til, at Skrydstrup-svæveflyverne stjal deres første Grunau-Baby på Værløse. Værløse folkene accepterede åbenbart hændelsen, idet de få dage efter sendte flyets papirer til svæveflyveofficeren i Skrydstrup.

Skoleglider 2C på Skrydstrup i 1955 (kilde FSN Skrydstrup Svæveflyveklub)

Svæveflyvningen blev en meget afholdt fritidsbeskæftigelse på flyvestationen, og mange danske svæveflyvere har fået deres grunduddannelse i løbet af værnepligtstiden på flyvestationen. I 1967 blev svæveflyve-sektionen ændret til en egentlig klub, hvor

E. I. Hansen næsten klar til start i en Olympia på Flyvestation Skrydstrup. Bent Skovgaard Sørensen står klar med førerskærmen. Gennem førerskærmen skimter man et gammelt tysk stålbeskyttelsesrum fra besættelsen. (kilde FSN Skrydstrup Svæveflyveklub)

medlemmerne dog skulle have tilknytning til forsvaret – f.eks. som medlem af hjemmevænet. I midten af 70'erne blev klubben rent civil og kunne optage alle flyveinteresserede som medlem. Klubben lever i bedste velgående i dag næsten 60 år efter stiftelsen og tilbyder i dag udover den traditionelle svæveflyvning også motorsvæveflyvning og UL-flyvning.

I 1958 blev Flyveklubben Als oprettet igen, og den startede flyvningen fra den tidligere tyske feltflyveplads i Fårhus. I 1970 blev klubben til Sønderjysk Flyveklub, og den flyttede til Rødekre flyveplads, hvor dr. Abild startede med flyvningen i 1934. Flyvepladsen i Rødekre var i de mellemliggende år kommet til at ligge et par meter lavere, idet området var blevet udnyttet til grusgravning og herefter retableret. Også svæveflyveklubben i Rødekre – Sønderjysk Flyveklub – eksisterer stadig og flyver fortsat fra flyvepladsen ved Rødekre.

I Tønder blev svæveflyvningen også genoptaget på den nye Tønder flyveplads, men i midten af 80'erne faldt svæveflyveaktiviteterne i Tønder, da vadehavsområdet sjældent

Ultralet fly gør klar til at slæbe et Standard Cirrus svævefly i luften på Flyvestation Skrydstrup i 2011. (kilde forfatteren)

byder på godt svæveflyvevej. Svæveflyverne fra Tønder sluttede sig sammen med klubben i Rødekro, og er i dag en del af denne klub.

Flyvning med ultralette fly er med årene blevet meget populær, fordi det giver mulighed for motoriseret flyvning til en noget

lavere pris end den traditionelle motorflyvning. I dag er der UL-flyveaktiviteter i Haderslev, Skrydstrup, Padborg og Tønder. Der er endvidere flere private UL-flyvepladser rundt om i Sønderjylland.

Forfatteren: Ole Gellert Andersen (født 1950) startede som svæveflyver i Flyvestation Skrydstrup Svæveflyveklub i 1969 og blev instruktør i 1973. Han har senere suppleret svæveflyvningen med ultralet flyvning og er i dag både svæveflyve- og UL-instruktør i klubben. Han er endvidere næstformand og kasserer i Dansk Svæveflyver Union. I det daglige er Ole Gellert Andersen landbrugschef i Nordea i Sønderjylland.

Sydbank

Hvad kan vi gøre for dig

Hvor er alle drømmene, *du drømte?* - ord der sætter spor ...

Af sognepræst Claus Helsbøl, Rømø

Bent Fabricius-Bjerre solo

Grundlovsarrangementet er lige sluttet og årets taler Finn Slumstrup, formand for Grænsesforeningen har sagt tak til Rømø sogn - og sognepræst Claus Helsbøl er sammen med medlemmer fra menighedsrådet ved at sætte de mange stole på plads og rydde op.

Et par måneder for inden var det hele Danmarks huskomponist Bent Fabricius-Bjerre, der slog et smut om Rømø og »omkring et flygel« fortalte om sit begivenhedsrige liv og spillede de kendte kompositioner på præstegårdens nye Steinway-flygel, som de har fået skænket.

Sidste år var det kirkeminister Manu Sareen der var på dannelsesrejse – inviteret af den

folkeoplysende sognepræst, som også arrangerede tur for ministeren til nabøen Sild og det danske mindretal.

Sidste skud på stammen er Rømø højskole-dage med temaet Hvor er alle drømmene, du drømte? med udgangspunkt i forfatterne Tage Skov-Hansen og Erik Aalbæk Jensens forfatterskab og tiden med velfærdsstaten - med indspark af bl.a. Folketinges formand og tidligere leder af Socialdemokraterne Mogens Lykketoft.

Jo, ord, der sætter spor. Det gør de på Rømø - et lille vadehavssogn, men hvor folkeoplysningen trives i bedste velgående - måske mest omfattende og varieret i det

store Ribe stift. »Oplysning være skal vor lyst« - det kendte Grundtvig-citat, som sognepræst Claus Helsbøl praktiserer til glæde for de mange, mange mennesker, der oplever de mange folkelige og kirkelige arrangementer, der finder sted i præstegård og kirke.

Passion

Passion. Det handler om passion. Passion for det man laver, oplever mennesker med passion, mennesker, der brænder for det de laver og er optaget af. Det rører vort hjerte. Det være sig ord, musik, maleri eller i mødet med andre mennesker. Det sætter spor og kan være med til at man ændrer sig – at ting ændrer sig.

»Menneske først og kristen så ...«

I Rømhøj sogn – i kirke og præstegård (menighedslokalet) vil vi gerne bidrage og fortsætte vores danske grundtvigske tradition med et blomstrende sogneliv: »Menneske først og kristen så,« som den gamle Grundtvig sagde – eller som vi synger af samme forfatter i højskolesangen: »Hvad solskin er for den sorte muld« med strofen: »al sand oplysning er mild og blid, så den vort hjerte må vel behage«. Sognets faste årlige eller næsten årlige arrangementer er især: Grundlovsmøde-Befrielsesmødet 5.maj - besøg af én af vore

Biskop Lise-Lotte Rebel besøger Rømhøj sogn

biskopper - Litteraturkreds og forfattermøde- Filmklub - En uge på højskole, koncerter - kunstudstilling - og bidrag til Tønder kommunes kulturuge og Regionens Vadehavs-festival - og af og til »åben sognerejse«.

Nogle passionsglimt

Seminaret: Abrahams Hus, hvor den palæstinensiske evangelisk-lutherske præst Mitri Raheb brænder for at lave grundtvigsk inspireret højskole i Jesu fødeby Betlehem, at høre ham prædike på sit modersmål arabisk i Rømhøj kirke er passion. At høre hjertesproget af forstander Peter Hedegaard på Ryslinge højskole, eller en anden på en af de mange højskoler vi har været på: En uge på højskole, som arrangeres i samarbejde med frimenighedspræst Steen Kaalø, Bovlund og provst Kræn Christensen, Hjerting. En succes med 10 år på bagen med omkring 100 deltagere hvert år. Passion er også på sognerejse til Israel/Palæstina at sidde i Fødselskirken i Betlehem og på vort danske modersmål synges »Et barn er født i Betlehem«, eller »Nu falmer skoven trindt om land« så det risler ned ad ryggen. Som præst at uddele nadveren sammen med Mitri Raheb i hans kirke i Betlehem eller prædike i kirken i Beit Sahour ved Hyrderens Mark.

Man føler sig ydmyg - det rører hjertet. At opleve major Anne-Cathrine Riebnitzky på Befrielsesdagen den 5.maj fortælle om sit arbejde sammen med seje, stærke afghanske kvinder i Helmand-provinsen, hvor hun er med til at indgyde mennesker håb og vise, at det nytter med kvindernes krig. At høre komponisten Bachs Toccata og Fuga i d-mol - liggende på kirkebænken, sandalerne af, helt tæt ved den næsten 1000-årige mur og lugte kalken - en halv maraton med Bach-orgelmusik leveret af den passionerede organist Søren Johannsen. Musikken smyger sig om hjertet. Det nytter, man bliver næsten helt høj, næsten salig.

»Træde ordstier om hjertet« - forfatterne Buber – Knudsen og Pamuk

Ud fra min grundtvigske forståelse af et sogne- og kirkeliv hører det sammen og både præst og menighedsråd kan godt lide at arrangere det og synes, at de er med til

Betlehem. Den evangelisk-lutherske kirke. Høstgudstjeneste og nadver. Uddeles af præsterne Mitri Raheb og Claus Helsbøl)

at gøre en forskal. Det er i mødet med de andre mennesker, at jeg selv bliver til«, sagde filosofen Martin Buber.

Vor egen digterpræst Jakob Knudsen sagde om en taler, at han »kan træde ordstier om hjertet«. Igen betydningen af et sådant møde, oplevelse o.s.v. Og i mødet med andre mennesker kan vi opleve at verden tales større med de ord vi siger - de ord vi hører og det vi med vore øjne ser og oplever.

Den tyrkiske forfatter Orhan Pamuk, Nobel-prismodtager og modtager af årets Sonningpris, siger om den vidunderlige roman, at den »bringer os i sidste ende meget tættere på meningen med livet. Den erstatter den lykke, vi måske aldrig forbinder i livet«. Kunsten kan kaste stråler ud på virkeligheden. I mødet med andre mennesker: ved foredrag, fortælling, film, kunst, højskoleuger, sang, rejser og meget andet, bliver vi sat i forhold til vor historiske, kulturelle, samfundsmæssige og religiøse sammenhæng. Derved får vi et så godt afsæt for at vi selv kan træde i karakter som mennesker i tiden, men ikke nødvendigvis af tiden.

Den store port fra gulv til loft til præstegården (menighedslokalet) er meget tit åben. Vi arrangerer det selv, nogle gange sammen med foreninger, samarbejdspartnere i kom-

munen, præste- og højskolevenner, regionalt, nogle gange med økonomisk tilskud fra flere sider og så via et stort netværk, mennesker, der har hjertet med og som ofte bliver ens venner. Det nyder den lokale sogne-menighed, de mange turister, hvoraf flere er gengangere eller »næsten« sognebørn, sognebåndsløserne eller andre interesserede fra fastlandet godt af. Præstegården og kirken indgår i en levende vekselvirkning – og som en åben højskole, hvor emnerne oftest er centreret om at vi mennesker er i Guds billede skabt. Og det er heldigvis ofte herligt og glædeligt, og andre gange slet ikke så nemt.

Forbindelsen mellem det folkelige og det kirkelige »Mennesket er i Guds billede skabt«

De forskellige aktiviteter vedrører ikke altid direkte kristendommen. I præstegården, og det der udspringer herfra, tales der ud fra menneske-livet om menneskelivet på godt og ondt: personligt, åndeligt, samfundspolitisk o.s.v. I kirken tales der anderledes. Her tales der ud fra Guds åbenbaring i Jesus Kristus til mennesket på godt og ondt. Men der er en indirekte forbindelse mellem foredragssalen og kirken. Det skyldes vor danske demokratiske tradition, som er udviklet under

Præstegården

en 1000 årig indflydelse fra kristendommen. Og så naturligvis med den gamle Grundtvig i bagagen og hans syn på skole, kirke og menneskeliv.

I gamle dage hørte man i foredragssalen om hestens røgt og pleje, nordiske myter o.s.v. Man skulle tage beslutninger i bestyrelser: i friskolen, i andelsmejeriet, i de politiske partier o.s.v. Og når man kunne tale og lytte til hinanden på godt og ondt, så skete det under den forudsætning, at man var en del af Guds skaberværk. Man måtte selv tage skylden for at have forkuldret det, men som man også selv måtte tage ansvar for at bringe i bedre orden igen. Det krævede mod og overskud.

Og det overskud fik man, fordi man havde været i kirke om søndagen. Da hørte man gudstjenestens tale i ord og sang til det menneskeliv, man kendte fra sig selv i dagligdagen og fra møderne i foredragssalen - man kendte til selvmodsigelsen. Men fra gudstjenesten huskede man også det glædelige budskab: at man havde del i et overskud, som slet ikke var ens egen fortjeneste, men en gave, der havde kostet dyrt og som man til stadighed fik givet uden grund. Og når vi kender forskel på talen i foredragssalen og i kirken, og samtidig når vi kommer begge steder, så kan forbindelsen knyttes i os selv

og i den samtale vi skal føre, og vi bliver ikke spurgt om, hvorfor vi kommer.

Hvor er alle drømmene, du drømte? Passionsglimt nu og her - lokalt - kommunalt - regionalt og globalt

I forbindelse med Kulturugen i Tønder kommune har vi afholdt Løgstrup-seminar med flere universitetsfolk fra Aarhus. Ved Vadehavsfestivalen kom salmedigteren Jens Rosendal og forfatteren Gerd Laugesen og fortalte om mennesker i farvernes landskab. Kirkens Korshærs 100 års jubilæum markeredes også på forskellig vis, da én af medstifterne - kaldet »én af de 12 disciple«- August Hveysel var fra Rømø. Der har været Tyrkiet-seminar

Mærsk Mc. Kinney-Møllers familiegravsted på Rømø

Grundlovs møde Merethe Stagetorn 2012

som forberedelse til senere rejse til området. Sidste nye initiativ er Rønmø højskole dage: »Hvor er alle drømmene, du drømte? Om Velfærdsstaten i litteraturen - om litteratur, politik og kristendom i tiden. Forfatterskaberne Tage Skov-Hansen, Erik Aalbæk Jensen belyses og fhv. fmd. for Socialdemokraterne Mogens Lykketoft deltager. Og der er unge studerende fra Musikkonservatoriet i Århus, der kommer og giver musikalske oplevelser med viser og sange fra den tid.

Julegaven: Steinway-flygel spiller på Rønmø

Inden jul tog vi vort nye Steinway-flygel i brug. Den A. P. Møllerske støttefond gav os den enestående julegave. Mærsk-familien stammer fra Rønmø.

Det fejrer vi stadig på mange forskellige måder, hvor musikken er i højsædet. Men særligt arrangement den 17. juli på Mærsk-

Mc.Kinney Møllers 100 års dag med udstilling af Lokalhistorisk arkiv og koncert med pianisten Katrine Gislinge. Og som Martin Luther sagde: »Musikken er en gave fra Gud: Den fordriver Djævelen og gør menneskene glade«. Næste dag kan bare komme an. Der er meget at glæde sig over, når hjertet røres.

Ord der sætter spor

Ord, der sætter spor i vort sogn og i vor landsdel. Verdens bedste budskab formidles for alle sanser. Det gælder med ord, at de kan løbe frit i blandt os. Og glædeligt bliver det især, når de lyder til livsoplysning og håb.

»Oplysning være skal vor lyst«, som den gamle Grundtvig sagde. Disse ord har jeg lagt mig på sinde i mit virke som præst på Rønmø.

Og så Renbæk statsfængsel, hvor vi har skaffet midler til at bygge kirke, sognegård og meget mere til ibrugtagen 1. søndag i advent næste år. Ord kan også føre til handling.

Fakta: Claus Helsbøl, født i Nørresundby i 1950 som uddelersøn.

1976 Lærereksamen fra Tønder statsseminarium. Lærer i Agerskov og skoleleder i Fole - studerende ved Danmarks Pædagogiske Universitet i kristendom og religion.

1990-2000 Valgmenighedspræst i Aulum-Vinding-Vind. Fra 2000 sognepræst på Rønmø og tilknyttet Renbæk statsfængsel, hvor jeg har været med til at få bygget kirke og sognegård til ibrugtagen til advent næste år.

Har bl.a. skrevet bogen: Bygget af levende stene, og bidraget med talrige artikler i Tidsskrifter, aviser og bøger. Holder mange foredrag gerne om Grundtvig i Betlehem, kirkekunst, litteratur og samfundsforhold. Har været tilknyttet Danmarks Radio og har produceret adskillige radioprogrammer og TV udsendelser.

Svenske Postvej

- den svenske posts vej

Artikler
og digte

Af Karl Erik Olesen

Minderne om fortiden er mangfoldige i vores landskab. Velvalgte eller folkevalgte vej- og gadenavne kan være med til at supplere oplevelsen, når man færdes i landskabet. Artiklen om Svenske Postvej på Haderslev Næs er et lille eksempel.

På Haderslev Næs er der en særlig vej som kan sætte gang i historiefortællingen - Svenske Postvej.

I Starup og Grarup sogne på Haderslev Næs kender mange vejen, men derudover er der ikke mange, der kender den eller historien bag.

I en vejprotokol fra 1832 står der: »På den såkaldte Svenske Postvej, der fører fra Stenderup Stadsvej mod Sønder forbi Jordbroled til grænsen af Grarup og Starup Sogns

Marskel«, - her får man en lille beskrivelse af, hvor vi er henne - i hvert fald hvis man ved, at Jordbroled er det der i dag hedder Hjartbroled. Den omtalte postvej er gået over Hjartbroled til Lundingvej – og Jordbroled var leddet mellem Grarup og Lunding. Her var der en jordbro over den lille bæk i skellet.

I »Sønderjyske Stednavne« forklares, at »diligencen fra Årøund til Vilstrup og Aabenraa skal gennem gammel tid have benyttet denne vej«. Det er lidt intetsigende at forklare navnet på den måde.

Vejen indgik faktisk i fredsaftalen i Brømsebro tilbage i 1645. Et par faktaoplysninger kunne være:

- Brømsebrofreden afsluttede Torstenson-krigene, der blev indledt 12. december 1643 med en total overrumpling af Danmark, da en svensk hær, ledet af den svenske general Lennart Torstenson, marcherede op i Holsten. I løbet af januar erobrede denne hær uden besvær hele Jylland, hvor befolkningen led stærkt under plyndringer.

- I februar 1644 rykkede svenske tropper under feltmarskal Gustav Horn ind i Skåne i den såkaldte Horns krig, hvori de under et meget brutalt felttog erobrede bl.a. Helsingborg og Landskrona, mens Malmø holdt stand.

- Hollandske købmænd, der var stærkt utilfredse med den stigende Øresundstold,

Svenske Postvej og Grarup Kirke højt oppe i morænelandskabet

sendte en hjælpeflåde til svenskerne, men den blev fordrevet ved Slaget i Listerdyb.

- 1. juli ledede Christian IV selv et søslag på Kolberger Heide mellem Femern og Kielerfjord. Det var under dette søslag, at kongen mistede synet på det ene øje, da en svensk kugle ramte en kanon på det danske flagskib Trefoldigheden. Slaget, som varede i ti timer, endte med en kneben dansk sejr.

- Danmark fik hjælp af en kejserlig hær, der rykkede op i Jylland, men den blev hurtigt fordrevet af de svenske tropper. Til gengæld lykkedes det i august at drive de svenske tropper ud af Skåne. 13. oktober samme år led danskerne det endelige nederlag i et søslag mod en forenet svensk-nederlandsk flåde i farvandet mellem Lolland og Femern. Ved Brömsebrofreden året efter i 1645 måtte Danmark-Norge afstå Gotland og Øsel, de norske områder Jämtland og Härjedalen samt Halland for en periode af 30 år. Desuden blev Danmark tvunget til at nedsætte Øresundstolden og den norske told – og der var indsat særlige punkter om postruterne gennem den danske konges lande

- blandt andet ruten gennem Haderslev Næs.

Svenske Postvej er den vej, som den svenske post fulgte på sin rute fra Sverige til Hamborg. Sverige tiltvang sig retten til at have sin egen postforbindelse igennem Danmark - gennem den danske konges lande - og den rute gik over Assens-Aarøsund. Retten gjaldt indtil 1814, da Danmark ved freden i Kiel gjorde sig fri af forpligtelsen.

Betydningen af postruter var stor - og det havde været almindeligt op gennem tiderne, at det var »regeringsmagten« der »sad« på postruterne. Efterhånden blev post mere og mere almindeligt mellem mange borgere f. eks. købmænd fra forskellige byer og lande.

Det blev besluttet i Sverige allerede i 1620, at alle skulle kunne gøre brug af de svenske postruter – og Sverige havde på det tidspunkt post gennem Danmark. Imidlertid oprettede Chr. IV et dansk postvæsen i 1624 - og der opstod i den forbindelse krav, om at man skulle have tilladelse til at sende post gennem landet – eller man skulle overlade postbesørgelsen til det danske postvæsen.

Den svenske postrute gennem Danmark

Svenske Postvej - mod nord fra Grarup

var til at begynde med kun en gående post, men allerede i 1658 blev det til kørende post. Vejene dengang var ret ufremkommelige, og med de tunge klodsede vogne tog det - 8 dage - at køre igennem Danmark. Svenskerne indsatte derfor i 1661 ridende post, som kun tog 3 dage om turen. Det gav for stærk konkurrence til det danske postvæsen, Danmark sagde nu nej og henviste til fredstraktaten, hvor der var anvendt ordet »gåendis« om posten.

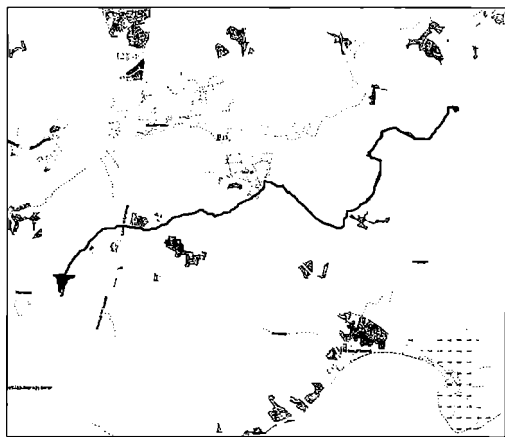
Men i den svenske udgave af traktaten stod der »løpande«. Det betød stridigheder mellem Danmark og Sverige, og det skortede ikke på gensidige forsøg på at genere hinanden.

De svenske postbude måtte ikke medtage post og passagerer fra Danmark, men gjorde det alligevel. De måtte heller ikke blæse postsignaler, fordi det tiltrak kunder. Under overfarten over Lillebælt var fyrene tændt for den danske postrute, men svenskerne måtte betale 40 rigsdaler ekstra for at få tændt, når de skulle over.

Der var mange muligheder for at generere hinanden og enkelte gange har det også været muligt lokalt at tjene en ekstra skilling

på stridighederne. Posten skulle hurtigt frem - og jo flere gange der blev skiftet heste desto hurtigere gik det. Oprindeligt blev der skiftet heste 7 steder fra Årøsund til Hamborg. Det blev senere til 10 steder så første skift efter Årøsund blev Marstrup i stedet for Immervad.

Den oprindelige rute er gået over Marstrup og Immervad, men Svenske Postvej går syd

Svenske Postvej - kort med angivelse af rute fra Øsby til Marstrup

på ned mod Hoptrup. Den danske post skulle hver gang over Haderslev i hvert fald indtil 1805, men det behøvede den svenske post ikke altid, så han skar genvej ned over Haderslev Næs. Det fremgår blandt andet af et dokument fra 1764 i gården Olufskærs arkiv. Det fremgår også af udskiftningskortet fra 1791, at der er en vej, der fører forbi Olufskær, forbi Grifkærshave over en nord-sydgående vej, der fører ned mod Kelstrup, »således at enhver af byen kand komme ned til stranden«. Så ruten har været der i mange år.

Den svenske post har også brugt det der hedder Færgehusvejen. Færgehusvejen starter på Årøsundvej lidt før Starup, når man kommer fra Årøsund – begyndende med Lunding Møllevej, går videre i Starup Skolevej og Knavvej over Vilstrupvej i den sydlige del af Haderslev – og i dag ud til Oksevejen ved Immervad. På denne vej færdedes ud over den svenske post, når han ikke var ridende også mange kreaturer – og man kan få et tydeligt indtryk af denne vejs betydning også i dag, hvor man kan se, at den forholdsvis store bredde vejen har fortæller, at den oprindelig har været født til noget større end at være en lille lokal bivej.

Det var begrænset hvor meget datidens vogne kunne transportere – både fordi det ofte var bønderne der skulle stå for transporten med deres små vogne og små heste, når kongen eller hertugen rejste - og også på grund af vejenes beskaffenhed. I bogstaveligste forstand var det nødvendigt at skifte spor under transporten, når sporet blev alt for opkørt. Det betød også, at vejenes bredde tog til.

En lille tur til Haderslev Næs fra Årøsund via Svenske Postvej, over Hjartbroled til Lunding, videre forbi Starup Skole til

Karl Erik Olesen: Født 1950. Læreruddannet og fhv. skolechef i Haderslev kommune, formand for Starup Sogns Lokalhistoriske arkivforening og Sønderjysk Skolemuseum

Vandling og via Knavvejen, som er en rigtig fin grusvej over Vilstrupvej og ud til vej 170 – og evt. videre via Marstrup til motorvejsafkørslen og så til Immervad kan let blive en rejse med spændende historiske, geologiske og geografiske indslag.

God tur!

LADELUND EFTERSKOLE
UDVIKLING • NÆRVÆR • ANSVAR

**ET EFTERSKOLEVALG,
DER FÅR DIG UD OVER
KANTEN**

KROP OG BEVÆGELSE
IDRÆT - RIDNING - FRILUFTSLIV

VÆRKSTEDER
TRÆ - METAL - MOTOR

KREATIVITET
MEDIE - KUNST - MUSIK

BOGLIG SKOLE
9. KLASSE
PROJEKTORIENTERET LE10

FELLESSKAB
TURE - SANG
FORTÆLLING
GYMNASTIK
TEATERUGE

www.ladelundefterskole.dk

Folkehjem

- Sønderjydernes forsamlingshus

Artikler
og digte

Af Frode Sørensen

Schweizerhalle bliver til Folkehjem

På Sprogforeningens generalforsamling i 1900 vedtog man på initiativ af den preussiske landdagsmand, redaktør H. P. Hanssen, Aabenraa, at der skulle etableres et forsamlingshus. Sprogforeningens store arbejde med at formidle bøger til dansksindede i alle egne af Nordslesvig, betød, at et stadigt voksende antal bøger skulle ekspederes til og fra Sprogforeningen. I en del år havde boglageret haft til huse på et gammelt kornloft i en baggård i Aabenraa, men det var ikke nogen holdbar løsning.

Forsamlingshuset skulle ud over at være Sprogforeningens hovedbogslager, også indeholde et udlånsværelse og en læsesal. Et nedsat udvalg på seks medlemmer fandt hurtigt frem til forlystelsesstedet Schweizerhalle, der lå på Nørre Chaussé i den nordlige ende af Aabenraa, stedet indeholdt restaurant, keglebane og en dansepavillon, men det der blev afgørende var, at etablissementet lå på en stor grund. Sprogforeningen købte Schweizerhalle, gav det navnet Folkehjem, og

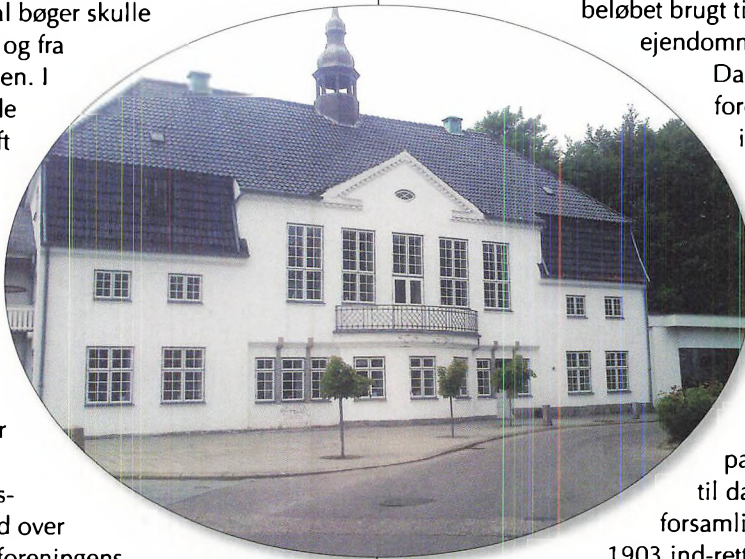
den 16. juli 1901 kunne man for første gang holde generalforsamling i de ny erhvervede lokaler. Sprogforeningen havde i 1895 modtaget en gave fra baron Holger Stampe-Charisius, Nysø, han havde skænket foreningen et pantebrev i Hovslund Mølle på 20.000 Mark. Med købet af Schweizerhalle i 1900 blev Hovslund Mølle solgt og beløbet brugt til betaling for ejendommen.

Da Sprogforeningen ikke havde behov for en keglebane blev den til boglager, og byens dansende ungdom måtte se på at dansepavillonen blev til danskernes forsamlings-sal. I

1903 indrettede man

en bolig i ejendommen til Sprogforeningens sekretær Nikolaj Andersen (1862-1919). Fru Andersen blev samtidig chef for restauranten.

Folkehjem bestod af to træbygninger. Da de var utætte og fugtige og svære at varme op besluttede Sprogforeningens bestyrelse i 1909 at bygge nye og tidssvarende lokaler på Folkehjems grund. Man bad den københavnske arkitekt Johannes Magdahl-

Landeværnet holder møde

Nielsen om at komme med et forslag. I april 1910 kunne han fremlægge et projekt, der blev godkendt af Sprogforeningens tilsynsråd. Omkostningerne var oprindeligt beregnet til 30.000 Mark, men det endte med at blive 80.000 Mark. Sprogforeningens bestyrelse mødte også kritik af planerne om et nyt Folkehjem. Nogle havde opfattelsen, at Sprogforeningen med denne investering bandt for mange af sine midler i fast ejendom, de mente ikke det var i tråd med Sprogforeningens formål. Der skulle i stedet sættes på flere penge til bøger, så landsdelen kunne forsynes med endnu mere dansk læsestof.

På baggrund af denne kritik blev generalforsamlingen den 14. juli 1910 et tilløbsstykke, mere end 900 af Sprogforeningens medlemmer deltog, argumenterne for byggeriet var for og imod. På mødet så man tre grupperinger med udgangspunkt i landsdelens dagblade, medlem af Sprogforeningens bestyrelse og redaktør af Hejmdal H. P. Hanssen (1862-1936) blev mødt af en kritisk opposition anført af redaktørerne Ernst Christiansen (1877-1941), Flensborg Avis og

A. Svensson (1880-1963), Dybbøl-Posten. Bestyrelsen satte sit mandat på spil, og et resolutionsforslag fremsat af Christiansen blev forkastet med 425 stemmer mod 116, Svensson udlagde dog teksten sådan, at da 350 af de tilstedeværende havde undladt at stemme, så var det udtryk for, at de var enige i kritikken. Det endte dog med, at bestyrelsen fik sin vilje og overlevede, og den 17. april 1911 kunne H. P. Hanssen, som nu var avanceret til tysk rigsdagsmedlem i Berlin, holde festtalen ved det ny Folkehjems indvielse, men den langvarige og uforsonlige kamp mellem landsdelens tre danske dagblade var for alvor indledt.

Folkehjem mellem dansk og tysk

Folkehjem blev efter ombygningen det store samlingssted for de danske sønderjyder og kom i årene herefter til at spille hovedrollen ved mange nationale begivenheder. Kort før det tyske kejserriges sammenbrud og afslutningen på 1. verdenskrig havde H. P. Hanssen i den tyske rigsdag stillet krav om at løftet, til de danske i Nordslesvig om en

Folkehjem i dag

folkeafstemning om landsdelens tilhørsforhold, skulle indfries. Udsmykningen i Kongesalen viser, hvilken betydning Folkehjem kom til at spille, det var her H. P. Hanssen den 17. november 1918, fra balkonen, over for en tusindtallig skare af dansksindede sønderjyder forkyndte, at nu var vejen banet for den folkeafstemning, der skulle sikre, at Nordslesvig kunne vende tilbage til Danmark. Ved indgangen til Folkehjem ses i dag et stort fotografi, taget af fotografen Peter Clausen, som viser de mange, der ikke var plads til i Kongesalen, de havde derfor taget opstilling i haven, så de kunne høre H. P. Hanssens tale.

Sprogforeningen var helt naturligt den store bruger af Folkehjem, men også de andre nationale foreninger holdt deres møder her, og den 24. januar 1927 var det i Kongesalen at Foreningen Landeværnet blev stiftet. Foreningen blev dannet som led i den nationale kamp om jorden i det dansk-tyske grænseland. Endnu i dag holder Landeværnet sit årsmøde på Folkehjem.

I 1933 måtte den nu aldrende H. P. Hanssen igen i aktion. Presset mod den danske grænse, efter Hitlers magtovertagelse, var så stor, at Sprogforeningens og Skoleforeningens tillidsmænd den 12. april 1933 mødtes på Folkehjem, for at skabe det folkelige værn, der skulle beskytte grænsen mod truslen fra syd. Forsamlingen tilbageviste de tyske angreb og ved store stævner bl. a. i Tønder og på Dybbøl samme år, gav man på kontant vis udtryk for de danske sønderjydernes holdning til nazismen og til det tyske mindretal. Mødet på Folkehjem blev startskuddet til dannelsen

af foreningerne Det Unge Grænseværn og De Danske Samfund.

Folkehjems betydning som samlingsstedet for danske sønderjyder, med start i den tyske periode kan ikke vurderes for højt. Tusindvis af danske bøger blev formidlet til alle kroge i Nordslesvig og var en medvirkende årsag til at fortykningen af Nordslesvig, modsat f. eks. i Angel, ikke lykkedes, det flotte afstemningsresultat 10. februar 1920 til fordel for Danmark bekræfter dette. I 1930'erne var Folkehjem symbolet for kampen mod nazismen, det var her man mødtes når presset mod grænsen var så stort og alvorlige nationale forhold skulle drøftes.

Folkehjem efter 2. verdenskrig

Folkehjem var også stedet, da Aabenraa den 5. maj 1945 bød de engelske befrielsestropper velkommen, og i årene herefter, hvor der på grund af konfrontationerne under krigen var kold luft mellem danskerne og de tysksindede, var Folkehjem samlingsstedet for danskheden ikke alene i Aabenraa, men i hele Sønderjylland. Denne konflikt lettede først med underskrivelsen af København-Bonn erklæringerne i 1955.

Op igennem 1950'erne var Folkehjem ofte et tema på Sprogforeningens møder i bestyrelse og tilsynsråd. Folkehjem havde i mange år økonomisk kunnet hvile i sig selv, men bygningerne fra 1910 var efterhånden blevet bekostelige at vedligeholde, og hele komplekset trængte i høj grad til en omfattende reovering. Hvis Folkehjem skulle leve op til tidens krav som mødestedet for sønderjyderne, og som stedet der tiltrak kulturelle begivenheder, så var en gennemgribende modernisering af bygningerne nødvendig, salen skulle udvides, toiletter og køkkenfaciliteter skulle totalt fornyes.

Sprogforeningens formand J. Th. Arnfred (1882-1977) så kun to muligheder, man kunne køre videre som hidtil med det resultat, at Folkehjem som danskhedens samlingssted ville ophøre efter en kortere årrække, den anden mulighed var at sætte et omfattende byggeri i gang og indrette Folkehjem, så det levede op til tidens krav.

Som i alt andet var det økonomien, som var udfordringen, hvor skulle man skaffe

Billedsalen

de mange midler? Arnfred var i kontakt med ministrene Julius Bomholt og Bodil Koch, de stillede sig positive med henblik på at bevare Folkehjem, men de ønskede, at den sønderjyske befolkning skulle bakke projektet op. Sprogforeningens bestyrelse opfordrede derfor sine medlemmer og andre interesserede til at tegne andele i et nyt Folkehjem. Hurtigt kom bestyrelsen dog til erkendelsen, at det var umuligt at skaffe mange penge ad denne vej.

Den selvejende institution Folkehjem

Derfor besluttede Sprogforeningen i 1964 at ændre Folkehjem til en selvejende institution (DSI). Denne konstruktion blev til i et samarbejde med Aabenraa Kommune, der gik aktivt ind i planerne for et nyt Folkehjem, da man her så muligheden for at opføre et bibliotek i tilknytning til Folkehjem. Det var Arnfred og Aabenraas borgmester Erik Jessen (1920-2002), som kom til at trække det største læs. Arkitekt Jens Dahl, som tidligere havde udarbejdet en skitse til renovering af Folkehjem, fik opgaven at komme med et forslag, som også indeholdt et hovedbibliotek

samt endnu en mødesal (plenarsalen).

I slutningen af 1968 forhandlede Arnfred igen, denne gang med statsminister Hilmar Baunsgaard og kulturminister K. Helveg Petersen, han mødte en positiv holdning til en statslig medfinansiering, da begge topministre betragtede Folkehjem som en fælles dansk opgave, der ikke alene havde betydning for folk, der levede i grænselandet. Der skulle dog gå en rum tid før finansieringen faldt på plads, men i december 1970 tiltrådte Folketingets Finansudvalg statsministerens indstilling om, at der blev givet et rente- og afdragsfrit statslån på 3,3 mio. kr. Finansieringen var hermed stort set på plads og det omfattende byggearbejde kunne gå i gang. Den officielle indvielse af det ny Folkehjem med Aabenraa Bibliotek blev foretaget den 29. juni 1973.

Konstruktionen Folkehjem med et kommunalt bibliotek som lejer var en god økonomisk løsning, Aabenraa Kommune betalte omkring 1 mio. kr. i husleje til DSI Folkehjem, og da biblioteket selv skulle klare såvel udvendig som indvendig vedligeholdelse af biblioteksdelen, kunne beløbet fra huslejen

Billedsalen

indgå i driften og vedligeholdelsen af Folkehjem. Aftalen blev udformet på en sådan måde, at medmindre Aabenraa Kommune og Folkehjem er enige, så kan hverken biblioteket eller Folkehjem opsige lejemålet. Udover indtægten fra biblioteket forventede Folkehjem også en pæn indtægt fra forpagtningssafgiften fra stedets restauratør. Det skulle dog hurtigt vise sig svært for en forpagter og i perioder en bestyrer at få økonomi i Folkehjems restaurant.

I 1990'erne og i årene efter 2000 satsede forskellige forpagtere på, at Folkehjem blev stedet for store møder, ikke alene for de foreninger som gennem årtier havde benyttet Folkehjem, men også for organisationer og det offentlige. Herudover forventede man også en del kursusvirksomhed. Den økonomiske krise fra 2008 har dog medført at antallet af møder og kurser er faldet drastisk og det har vist sig at være meget svært at få et positivt udbytte af stedets møde/kursus- og restaurationsvirksomhed.

Billedsalen

Når man siger Folkehjem, så dukker der straks to ting op: Kongesalen og Billedsalen.

Billedsalen, der rummer *Det nationale portrætgalleri på Folkehjem*, fik først sin nuværende placering i forbindelse med den store ombygning, der blev afsluttet i 1974, tidligere lå Billedsalen i den sydlige fløj, hvor der foruden Billedsal også var mødelokaler og værelser på første sal, men tæt på den nuværende Billedsal.

I Sprogforeningen og Historisk Samfund for

Sønderjyllands flotte bog fra 2005 med alle portrætterne, beskrev inspektør ved museet på Amalienborg Birgit Jenvold Billedsalen således: *Når man træder ind i Billedsalen, er modtagelseskomiteen et imponerende antal portrætter af modne mænd – og enkelte kvinder. Her møder vi betydelige personligheder i den dansksindede sags tjeneste. De rækker over generationer; de var venner og modstandere, og de gjorde en forskel, som betød, at deres ansigter er fundet værdige at mindes.* I samme bog skrev forskningsleder på Landsarkivet Hans Schultz Hansen følgende om Billedsalen: *Hvis Folkehjem i Aabenraa kan betegnes som danskhedens tempel i Sønderjylland, må Billedsalen være dets allerhelligste.*

Den kunstner, som er repræsenteret med flest malerier er Aabenraa-maleren Franciska Clausen (1899-1986). Hele 14 malerier er fra hendes hånd, det mest kendte er portrættet af Dronning Ingrid (1910-2000). Maleriet har den specielle historie, at dronningen selv ville bestemme, hvor i Billedsalen portrættet skulle placeres, hun ønskede at det skulle hænge mellem grev O. D Schack (1882-1949) og hendes mangeårige ven og samarbejdspartner fra Sønderjydsk Hjælpefond, den socialdemokratiske folketingsmand I. P. Nielsen (1873-1952). Ønsket gik dog ikke helt i opfyldelse på grund af billedernes forskellige størrelse, men dronningen og I. P. Nielsen hænger flot ved siden af hinanden.

Billedsalen består i dag af 78 portrætter og det blev for en del år siden besluttet, at der ikke skulle ophænges flere billeder. Gennem årene er det diskuteret, hvorfor sammensætningen nu præcis er som den er. Mange af personerne er alle enige om, at de naturligvis skal være der, om andre er det sagt, hvorfor ham når en anden ikke fik en plads? Dertil er nok kun at sige, portrætterne er samlet igennem en lang årrække, og de, som traf beslutningen, har gjort det med de allerbedste motiver. Havde beslutningstagerne været sammensat på en anden måde, så er det da muligt at nogle ikke havde fået en plads, og at andre var kommet op. Man kan altid diskutere, men det ændrer ikke ved at portrætgalleriet i Billedsalen har præcis den sammensætning som den skal have.

Sønderjyllands Forsamlingshus

- i morgen

Siden 1. januar 2012 har DSI Folkehjem selv drevet stedet med en bestyrer og bestyrelsen er klar over, at der skal ske forandringer, så økonomien hænger sammen, og Folkehjem fortsat har en fremtid. Vi kan sammenligne situationen i dag med den situation J. Th. Arnfred var i i slutningen af 1960'erne, sker der ikke noget, så kan man se enden, og det er der ikke mange, der ønsker, derfor skal der ske en rekonstruktion, som gør Folkehjem til en bæredygtig forretning, drevet i respekt af at være Sønderjyllands Forsamlingshus, der rummer historiske helligdomme.

I min optik tegner der sig to reelle muligheder:

1: Hele komplekset Folkehjem + Aabenraa Bibliotek bliver til et Kulturcentrum under ledelse af Aabenraas bibliotekschef, med fortsat drift af restauration/café og fortsat som hjemsted for nationale foreninger. Kongesalen og Billedsalen skal bestå uændret og benyttes til mødeaktiviteter.

2: Aabenraa Bibliotek og plenarsalen rives ned og Folkehjem føres tilbage til det oprin-

delige udseende i 1910. Denne løsning kan ikke gennemføres på kort tid og kræver, at der kan opnås enighed mellem DSI Folkehjem og Aabenraa Kommune om, at håndfæstningen, som betyder, at biblioteket ikke kan flytte fra Folkehjem og heller ikke opsiges, annulleres. Politisk beslutning i Aabenraa Byråd og bygning af et nyt bibliotek vil nok tage tid, hvorfor der må findes en forsvarlig løsning, indtil dette er på plads.

Bliver Folkehjem ført tilbage til de historiske bygninger, så ligger løsningen lige for: Der bygges hotelfaciliteter og værelser på den store grund og det historiske Folkehjem bliver en integreret del med respekt af de historiske værdier. Der bliver hermed en mulighed for at tiltrække turister, med interesse for historien, kombineret med et moderne hotel, hvor der er tilstrækkelige faciliteter til afholdelse af store arrangementer. Denne løsning ville også kunne kombineres med fortsat biblioteksvirksomhed i forbindelse med Folkehjem.

Bestyrelsen i DSI Folkehjem og Aabenraa Byråd har en stor udfordring, men man siger, at den som har overblik over problemet, kan være tæt på den rigtige løsning – en løsning med et Sønderjylland uden Folkehjem er efter min opfattelse ingen løsning.

Artiklen er skrevet af fhv. minister Frode Sørensen, formand for Sprogforeningen og medlem af bestyrelsen i DSI Folkehjem

Billedsalen

Hans Adolph Brorson

- født i Randerup

Af Jens Rosendal, f. 1932 i Thorshøj ved Sæby.
Bor i Ballum Vesterende. Sang- og salmedigter.
1965-88 lærer på Løgumkloster Højskole
1988-1995 lærer på Jaruplund Højskole
I en periode redaktør af Højskolebladet.

Brorson I

Født i Randerup

Jo, han får mere smør på brødet
og hans dyne er den varmeste
Han bliver forkælet
Han er sidst
og måske når han ikke at komme med
til legen, til fadet, til præstationerne
selv om man spænder sikkerhedssele
og opkalder ham efter herremanden og
kaldspatronen på Trøjborg
Hans Adolph.

Der er pres på drengen
men han falder i staver
melder fra
går udenom
Det er ikke nemt
og moderen puffer bagfra
Den sidste skal med i opløbet.

Slingrer han endnu mere
da faderen pludselig dør
og moderen får endnu en grav at passe
derude på kirkegården
Forskrækkes han over
at tilværelsen ikke mere er solidt skruet
sammen

De voksne kalder det for livets gang
og synger pibende falsk om
at alt er lagt i Herrens hænder.

Nu kommer havet hvæsende igen
ind over engene
et rasende tilløb som kan skylle verden væk
under fødderne
Der er noget ustabil
ved eksistensen.

Nu åbner hun døren igen
og kalder endnu højere
Råber hans navn ud i forårsstormen.

Selvfølgelig går det ikke op for ham nu
at han forkæles op over begge ørerne
for han trænger til det.

Brorson 2

Forskrækket latinskoleelev i Ribe 1710

Lige nu står han og synger morgensang i
Domkirken
så er der fred så længe
men det her er værre end han troede
Lærerne stiller hver morgen efter branderten
med rifter og næseblod
Hvem slås de med om nætterne?
Om dagen banker de bare drengene
terper latin med dem i en larm uden lige
Snart går det løs igen
indtil alle mobber hinanden.

Det er nødvendigt at hytte skindet
afgrundene er alle vegne
men hvornår ryger uskylden sig en tur?
Det bliver det værste
men er det uomgængelige.

Måske var muligheden at synge, bare synge
I det mindste var der fred så længe
her er bare så hundekoldt
at stemmen bæver og tænderne klapper.

Dette er Sodoma og Gomorra
Mon Randerup ligger dernede og luller
endnu.

Det er så længe siden og alt kan være
forandret.

Har hun stadigvæk travlt med at holde
sammen på sagerne,
på fårene og brødrene, på skjorterne og
økonomien.

Heldigvis kan uldtrøjen bruges endnu
selv om den stinker af alt mulig andet
Alligevel varmer den noget.

Brorson 3

Universitetsstuderende i København

Selv om jeg havde en klar aftale om et
interview
viser han sig ikke
Han er forsvundet i fire, fem år
De teologiske forelæsninger på universitetet
kører videre
Der diskuteres gravalvorligt og på latin
om nådesbegrebet
og om hvor mange engle
der kan sidde på et knappenålshoved
men han møder ikke op
Hvad fjøtter manden rundt efter
præstegårde har åbenbart ikke længere den
tiltrækning i sig
som er nødvendig for at holde fyren på bane.

Så!

Der fik jeg et glimt af ham
Han er hjemme på kollegieværelset
efter rene sokker
og endnu engang tæller han de skillinger
der er tilbage
fra sidste Randerupsending
det er hurtigt gjort
Jeg bemærker han ryster på hånden
og ligner, er flipper og sværmer
måske er det bare det lange hår og blegheden
der afsporer mig
Måske også astrologien og filosofien
der ligger på natbordet
og de krøllede notater til den teologiske
diskussion
han har forpligtet sig til
men heller aldrig får realiseret.

Da han forsvinder ned ad trappen
ligner han langtfra en
der jager et embede i statskirken.

Brorson 4

Huslærer i Løgumkloster

Hvorfor lister han udenom markedspladsen
når den er fyldt af folk og spillemænd
og alle har det sjovt mens øllet flyder.

Han går østen om over engene i mørkningen
Han ved det vel ikke
men sparker rasende til muldvarpeskuddene
så sandjorden flyger

Hvad bilder de sig ind, disse letsindige
Deres larmende syndighed trænger ind
allevegne.

Han løber lige ind i klyngen af vildroser
står stille og glør på et rødmende hyben
Som en varm vinge
rammer Katrine ham i hjertet
At elske – hvad er det for noget?

Mens han flyder
ser han efter holdepunkter
Man bliver vel nødt til at hage sig fast et sted
Skredet kan ikke være totalt
Nu folder han hænderne
for dog at have styr på noget
og han bliver stærkere
momentvis
brækker ind i tilværelsen og i kærligheden

Så gør han studiet færdigt
som i en eneste udånding

Da han næste gang trækker vejret
følger embede og Katrine med ham
til Randerup
Han er hjemme.

Klemte inde et sted mellem dødsfald og
økonomisk ruin
ser moderen sit inderste håb
blive indfriet i virkeligheden
Måske er det praktisk nok
han blev opkaldt efter kirkepatronen.

Nu overtager Hans Adolph
Nu går han ind i det.

Brorson 5

Brorson i Ballum enge

»Jo, goddag«, siger han
og er yngre end jeg troede
men samtidig underlig fraværende
og med en klat evighed i hvert øje.
Resten af ham er en kejtet undskyldning
nu mens han går langs åen uden fiskestang
her midt på dagen
hvor ordentlige folk har nok at gøre.

»Ja, jeg kan ikke forstå
hvorfor her er så stort«
siger han stille og ser ud over marskens flade
»Bare et enkelt græsstrå
og en lille lærke var nok
men denne vrimmel, dette kor«
- og pludselig tager han sig i det og tier
»Nej, det er ikke en prædiken jeg skal holde
Det er for stort til at jeg kan finde ordene
jeg ville sige«

Og han går nogle skridt længere vst på
stadig langs åbredden
Jeg ser også ned i det drivende vand
hvor skyerne og fugle og fisk
møder hinanden.

Så vender han sig om
og siger lidt fastere og højere
men med noget løst et sted i struben:
»Og så denne himmel!«

Brorson 6

Brorson som tredjepræst i Tønder

Lige nu går han ud i novemberregnen
skråt over Østergade op mod Torvet
Han er på vej til bogtrykker Kiesby
går hurtigere over Torvet end han plejer
Måske ved han ikke
hvor afgørende skridtene er
men han hilser anderledes og mere adspredt.

Arkene i konvolutten vejer ingenting
»enfoldigt og i hast sammenskrevet«
Sådan har han lige prentet på titelbladet.

Med de otte-ti sider i hånden
går han ind på scenen
og sproget folder sig ud som bladene
om foråret
begynder at synge
og i mange hundrede år
synger det varmt og ubegribelig smukt på
modersmålet.

Godt nok er han også den tredje og mindste her
men der er kaldt
og nu svarer han
inderligt og på dansk
med vers som vil synge
måske synge videre altid.

Endnu synger det
Troen er fuld af lidenskab
alverdens forhædede tidselgemytter får en
knockout
mens ydmygheden vokser
til hengivelse og omfavelse på sletterne
og i dalene
uden forbehold:

*Lad verden mig alting betage
lad tornene rive og nage
lad hjertet kun dåne og briste
min rose jeg aldrig vil miste.*

Han tøver et øjeblik foran porten
- herfra ser det ud som står han helt stille
og venter på et eller andet -
men nu går han ind på værkstedet til Kiesby
med konvolutten.

Brorson 7

Flittig og anfægtet Ribebisp, der bliver meget, meget træt

Man kan se det tættere på:
Der er noget, der klemmer ham
så han går og bliver syg af det
Måske volder det vanskeligheder
altid at skulle være
»Den allernådigste Arveherres og Konges
den stormægtige Monarchs
den allerunderdanigste Arveundersåt og
forbedere.«

Måske klemmer det mere
at de endnu frommere
i embeds medfør skal tilrettevises
og holdes nede.

Det klemmer hårdest
hvis man nu selv har taget fejl
og ydmygheden umærkeligt forklæder sig
til emsighed og forhærdelse
hvis kærligheden er blevet kold som
marmoren og stålet.

Så er dommen uafvendelig
og jammerdalen en afgrund
Marchtakten og basunerne
skifter til himmelsk guitar og englerokoko
som trinede tusind konger yndefuldt
frem på rad
for alligevel at forsøge at sætte bladet på
nælden.

O, hvor det klemmer
Han krummer sig
tier og bier
Hans båd ligner et stykke vraggods
i Vadehavet ved ebbetid
ubrugeligt uden elementet
hvornår kommer den flodbølge
som bærer?
Hvornår kommer Han
som retter det umulige?

»Vist skal du hente, kun ved at vente
kun ved at vente, kun ved at vente«

Men det varer så længe, så længe.

Fra Tyskland over Als til

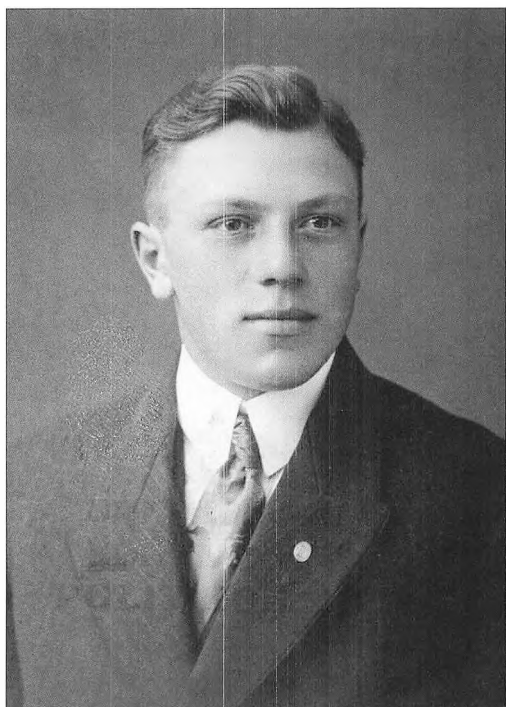
Sverige

Artikler
og digte

Af Arne Jørgensen

En beretning, som jeg har fået den fortalt af en person af jødisk afstamning. Om dennes vej fra Tyskland over Als til Sverige op til og under 2. verdenskrig. Efterfølgende bosatte personen sig i Danmark, hvor jeg tilfældigt stødte på ham og fik hans historie.

Jørgen Gudemoos, Hundslev (1908-1955). Var deltager i den alsiske modstandsbevægelse, der opstod udenfor Sønderborg. Flere af gruppens medlemmer blev i 1944 arresteret af Gestapo, medens andre gik under jorden. Deriblandt Jørgen Gudemoos, der opholdt sig på Fyn, som elev på Højskolen Vesterdal. Om Jørgen Gudemoos har været involveret i Benjamin's flugt til Sverige, er uvist

I 1999 skulle vores ældste søn starte studie på Danmarks Tekniske Universitet i Lyngby. Han havde søgt og fået oplyst at have 100% chance for et kollegieværelse. Men det mislykkedes, og vi måtte undersøge mulighederne med privat værelsesudlejning. Så vi kørte fra Gråsten, hvor vi dengang boede, til Lyngby for at kigge på mulighederne. Én af mulighederne var et værelse i et dejligt parcelhus, tæt på Eremitagen, hos et ældre ægtepar. Under den almindelige snak, hvor der blev kigget på værelset, fortalte ejeren af huset, at han på et tidspunkt for mange år siden havde opholdt sig i Sønderjylland. Jeg spurgte naturligvis, hvor det var – og efter lidt formel og undvigende snak, hvor jeg fortalte, at vi stammede fra Als, kom Danebod Højskole frem ... og lidt senere, at det var under krigen, og at »det var derfra, at jeg blev hjulpet til Sverige«.

Vi forstod sammenhængen - at han var jøde, og at han var blevet hjulpet til Sverige. Vi fortalte, at min kones farfar (Jørgen Gudemoos, Hundslev) havde været aktiv i modstandsbevægelsen på Als (omtalt i »Bogen om Als«, Robert Huhle m.fl., 1956, side 329). Til den oplysning svarede han – tydeligt berørt og henvendt til min kone: »Så har din farfar været med til at hjælpe mig til Sverige«.

Samtalen sluttede - vi skulle videre og se

på flere værelser. Valget faldt ikke på værelset i parcelhuset tæt på Eremitagen. Men mødet og den mulige »forbindelse« tilbage i tiden havde brændt sig fast, så vi skrev efterfølgende til parcelhuset ved Eremitagen, om han ville fortælle sin historie til os. Det ville han gerne.

Beskrivelsen baserer sig således på den 3 timers fantastiske og levende samtale og fortælling, vi fik under et besøg den 23. oktober 2001 hos ham og hans kone. Jeg fik lov til at lave notater og en beskrivelse, hvis indhold fortælleren efterfølgende bekræftede rigtigheden af, og det er sammen med det vi husker fra besøget grundlaget for artiklen.

Indholdet er gengivet, som jeg har fået det fortalt. Hovedpersonen er omtalt med et dæknavn (Benjamin), ligesom hovedpersonens ven (Isak) er det. Øvrige personer er omtalt med de rigtige navne.

Flere af de personer, som Benjamin mødte på sin vej, har i forskellige sammenhænge kort beskrevet og omtalt deres møde med artiklens hovedperson. Også i »Bogen om Als« (side 319) er der omtale »... et par jødiske drenge holdt sig en tid skjult hos den alsiske befolkning«. Der er ikke søgt eller indhentet nærmere dokumentation omkring forløbet, udover de kilder, der angives i artiklen.

Benjamin og dennes ven Isak kom til Danmark via »Kvindernes internationale liga for fred og frihed« i oktober 1939 (altså efter krigens udbrud, men inden besættelsen af Danmark). I alt kom 315 unge jøder, imellem 14 og 16 år. Benjamin var den 3. ældste, der kom med. Den danske regering var ikke begejstret for at modtage flygtninge, der var »for gamle«, af hensyn til arbejdsløshedssituationen i Danmark.

De 315 unge jøder blev delt op i mindre grupper og sendt til forskellige egne af landet, for derefter enkeltvis at blive anbragt hos forskellige værtsfamilier. Benjamin og Isak kom i »Vejle-gruppen« – en gruppe, som efterfølgende har holdt sammen og bevaret kontakten til hinanden.

Benjamin blev anbragt på en gård. Generelt var aftalen, at de unge ikke måtte arbejde, og ej heller modtage penge – alene ophold og forplejning. Men at opholde sig på en gård uden at skulle lave noget, var

hverken ønskeligt eller hensigtsmæssigt. Men Benjamin blev groft udnyttet af sin »vært«, der kun havde et formål med sin gæstfrihed, nemlig at få en gratis arbejdskraft – så Benjamin blev sat til at arbejde hårdt fra 5.30 om morgenen til sen aften – stort set uden pauser.

Dette var førstehåndsindtrykket af danskerne, og efter 3 måneder forlod Benjamin gården, og begav sig til den vært, hvor Isak var placeret. Herfra blev han så – via kvindeligaens lokale repræsentant – placeret på en gård i Tørring, hvor han på alle måder fik det rigtigt godt – også arbejdsmæssigt.

Benjamin havde siden sin barndom haft problemer med sine hofter, og han var omkring 1941 indlagt på hospital i Brædstrup i ca. et år.

Opholdet på Danebod var et led i en integration og sprogoplæring. Man forsøgte at skaffe »fripladser« på forskellige højskoler, og ved henvendelsen til forstander Frede Terkelsen på Danebod Højskole sagde denne straks ja – også da han blev spurgt om muligheden for placering af 2 nære venner.

Benjamin og Isak deltog således i et »almindeligt højskoleophold« – forårsholdet 1943.

Isak rejste efter højskoleopholdet tilbage til Vejle, mens Benjamin blev på Als. Han arbejdede ved snedkermester Jørgen Meier i Kettingskov, men boede fortsat på højskolen, mens man der gjorde klar til og ventede på efterårsholdet 1943.

En aften på højskolen (den 30. september 1943) – under aftenmåltidet – ringede telefonen. Frede Terkelsen tog den, gik ud af lokalet med røret og ledningen igennem døren, og vendte tilbage uden kommentarer. Efter middagen tog han fat i Benjamin og sagde: »du må væk«. Frede Terkelsen havde fået meldingen »Far er meget syg, rejs straks«. Meldingen er i »Bogen om Als« (side 319) omtalt som »din broder er meget syg«.

Frede Terkelsen og Benjamin aftalte - inden de samme aften skiltes og Benjamin begav sig ud det det alsiske mørke - at man skulle holde kontakt og give informationer til hinanden via sedler under en bestemt stor sten i Nørreskoven, som Frede Terkelsen altid passerede under sine gåture i området. Denne meddelelsesform kendte kun de 2 til.

Danebod Højskole. Skolen havde en central placering i modstandskampen, og husede under krigen mange flygtende i kortere eller længere tid. Højskolen lukkede omkring år 2000, og har siden fungeret som efterskole. I forsommeren 2013 har bestyrelsen indstillet af efterskolen lukker, p.g.a. manglende elevtilslutning»

Benjamin havde, inden han forlod højskolen den aften, kontakt med Hans Korning Andersen – søn af skolens altnuligmand Otto Andersen (og Kristine Andersen, der havde en lille kiosk overfor skolen). Også Hans Korning Andersen spurgte, om han kunne gøre noget. Benjamin sagde: »Skaf mig – uden at fortælle det til nogen – din fars store nøglebundt«. Med nøgler kunne han skaffe sig adgang til tag over hovedet - uden at skulle spørge eller tage kontakt med nogen.

Isak fik også meldingen »Far er meget syg ...«, og rejste straks fra Vejle til Danebod Højskole – han vidste, at Benjamin var helt alene (som jøde) i området, og han frygtede derfor, at der ikke var noget netværk, som kunne advare ham.

Benjamin og Isak var ca. 3 uger »under jorden« på Als. De bevægede sig rundt om natten, bl.a. var det aftalt, at Danebod Højskoles madkælder var »åben« til fri afbenyttelse.

Af opholdssteder nævner Benjamin: To nætter i Otterstrøms sommerhus og tre nætter i den kendte danske fysiker Niels Bohrs sommerhus. Benjamin har efterfølgende ved en helt anden lejlighed mange år efter krigen mødt fru Bohr, og her afsløret sit brug af

sommerhuset, og takket for husly. Yderligere var man hos skovfoged Nielsen, og hos pastor Brummer i Asserballe Præstegård en enkelt nat. De havde også ophold i Alsingerstuen nær Danebod – her fik de mad bragt af Kristine Andersen – hun kom syngende ved højlys dag. Også hos Vigh Petersen i Notmark Præstegård havde man ophold, og her boede de bagerst i konfirmandstuen.

Derfra kom Isak til Skelbækgård på Kær halvø, og Benjamin til en snedkermester lidt syd for Nordborg – her boede han i værkstedet og sov på en høvlebænk.

Det var her Benjamin blev kontaktet af en modstandsmand om muligheden for at komme til Sverige. »Tør du cykle til Vigh Petersen i Notmark Præstegård«, var spørgsmålet, hvilket Benjamin gjorde - iført sixpence (for at skjule det sorte hår).

Hos Vigh Petersen mødtes Isak og Benjamin med en modstandsmand, der var cyklet fra Askov (?) til Notmark om natten. I enrum fik Benjamin og Isak instrukser. Benjamin bad inden samtalen om at måtte føle på modstandsmandens lommer – på flugt, og alene med en ukendt mand var han bange for våben. Samtalen sluttede med, at de 2 fik besked om at skulle vende tilbage til deres

opholdssted og afvente signal – der kunne gå op til flere uger. Men beskeden kom allerede samme dag.

Inden de startede på den lange færd mod Sverige blev de spurgt, om de havde brug for noget – svaret var et par barberblade (p.g.a. mørkt hår og øjenbryn).

Det var den 23.10.1943. Benjamin og Isak cyklede fra Notmark til Mommark, hvor de kom med færgen til Fåborg.

Derefter med tog fra Fåborg til Svendborg, og igen med tog fra Svendborg til Nyborg.

Ved Storebælt skulle passagererne fra flere tog med færgen – det gav fyldte færger, og Gestapo var tilstede og overvågede adgangen til færgen.

Benjamin og Isak blandede sig bedst muligt med folkemængden ved færgen og fik aftalt, hvem der skulle gå først ombord. Benjamin gik først, og kom ombord uden at blive antastet af Gestapo-folkene, og signaliserede derefter med vink til Isak, at han var kommet godt ombord. Også Isak kom ombord, uden problemer.

De 2 blev »på dæk« og undgik salonerne, og under turen over Storebælt fik de øje på en ung mand og ung dame, i de »typiske« cottoncoats, der gik »let søgende« omkring på dækket. Benjamin kontaktede dem og spurgte, om de havde noget med »fars sygdom« at gøre. Det havde de, og Benjamin og Isak fik besked på, at de blot skulle holde øje, og på afstand følge med de personer, der som kendetegn gik med et hvidt lommetørklæde, viklet om en finger.

Benjamin og Isak bemærkede flere, der var på den samme tur, som de selv var.

I Korsør var der 3 tog - et direkte til København, 1 der stoppede i større byer, og 1 der stoppede ved alle stationer. Til Benjamin's forundring skulle man med toget, der stoppede alle steder. I Valby steg »guiderne med det hvide lommetørklæde viklet om en finger« af toget, og tilsvarende gjorde så de flygtende. Det var aften, og man blev ledt til et værksted i Valby, hvor 37 flygtende personer blev samlet. Her blev spurgt, om man var sultne – det var man; flere havde ligesom Benjamin og Isak rejst siden tidlig morgen, uden at få noget at spise, så der blev serveret pandekager. Fra værkstedet blev

man derefter med taxaer (bemandet med modstandsfolk) kørt til Kommunehospitalet – sygeplejerboligerne. Kun forstanderinden, en læge og Kommunehospitalets direktør kendte til arrangementet.

Her kom 2 modstandsfolk og orienterede om, at der var plads til 35 i den forestående transport – og man var 37. De anmodede derfor om 2 frivillige, der skulle blive tilbage. Benjamin og Isak meldte sig. De 35 blev ført til et særskilt rum, hvor de 2 modstandsfolk skulle fortælle om det videre forløb.

Kort derefter brød en kvinde i denne gruppe psykisk sammen – presset og faren for at blive fanget blev for meget. Hun skreg og kunne ikke kontrollere sin adfærd, og var på den måde til fare for sig selv og hele gruppen, så hun kunne ikke medtages. Derfor blev en plads ledig, så enten Benjamin eller Isak skulle med. Benjamin ville have Isak med, mens Isak ville have Benjamin af sted. Isaks argument var, som den der ville blive tilbage: »Hvis der bliver brug for at løbe, så kan jeg det – det kan du ikke« (på grund af Benjamin's hofteskade). Det ville Benjamin ikke acceptere som argument, så aftalen blev, at der skulle trækkes lod.

På den måde kom Benjamin med, og han fik så den samme orientering, som de øvrige der skulle af sted, tidligere havde fået. Isak skulle afvente en senere transport.

Fra Gammeltoftsgade ved sygeplejerboligerne skulle man med sporvogn, linje 14, til Tuborg Havn. Benjamin fik til opgave at være »sidste mand« og holde øje med, at hele gruppen var med.

Fra linje 14 skulle man bevæge sig ind på Tuborg Havn ved de (dengang) store hvidmalede sten, og man skulle ubetinget (som kendetegn) gå på højre fortovej – og ikke gå ned fra fortovet, selv om man mødte nogen. Benjamin fulgte instrukserne - i en port blev han kontaktet af en mand der sagde »du er den sidste«, og så fulgte yderligere et par instruktioner.

Til sidst var alle 35 samlet i et skur (uden lys), hvor man af 2 modstandsfolk fik de sidste instrukser. Det var: »Tag hinanden i hånden, to og to, og løb fra skuret over en lille åben plads mod molen og spring ned i den båd, der ligger der. Spring ned i båden - ikke

kravle, for der er jævnligt søgelys på havne-arealeet«. Båden var en dansk toldkrydser, bemanded med 2 toldere og 2 matroser.

Fra Tuborg Havn begav man sig ud på en 3 timers sejlads til Ven (svensk ø i Øresund) – flere var søsyge og kastede op. De 35 var stuvet sammen i en meget lille kahyt - heriblandt var Ilona Hvisselmann (skuespillerinde). Benjamin spurgte - da man gik i land i Sverige - hvordan det var muligt at bruge en toldbåd til en sådan transport. En matros fortalte, at man havde spurgt bådens chef, om man kunne »låne« båden. Svaret var (selvfølgelig) nej, men der blev tilføjet, at man jo bare kunne lade være med at spørge, og så i øvrigt gøre, som om man ikke havde spurgt.

Matrosen fortalte også, at turen var planlagt over 8 dage. Man havde gjort det, at man hver eneste dag - på samme tidspunkt - sejlede ud af havnen. De første dage var man ved udsejlingen blevet stoppet og kontrolleret af de tyske vagter ved havne ind-/udsejlingen. Da man havde gjort det et par dage, vinkede man blot til hinanden - også den aften.

Benjamin kom til Dalarne på et snedkeri.

Han orienterede ved ankomsten myndighederne om, at han havde efterladt en god ven, som forhåbentlig ville komme til Sverige senere. Efter 1 måned fik Benjamin et brev fra en medflygtning - der i en avis havde læst en notits om 3 unge jøder, der var blevet taget af tyskerne, men så var flygtet fra en togtransport nede omkring Gedser, og nu var kommet til Sverige – »kunne din ven Isak være derimellem?«.

Benjamin kontaktede de svenske myndigheder, og genfandt på den måde sin ven Isak.

Begge bosatte de sig efter krigen i Danmark og fik familie, og har opretholdt forbindelsen – og på tidspunktet for vort besøg boede de 2 venner ikke langt fra hinanden i hovedstadsområdet.

Kvindernes internationale liga for fred og frihed:

Formanden var Thora Daugaard, der havde været sekretær ved Folkeforbundet i Geneve.

Kvindeligaen ønskede, at man også i Danmark skulle tage imod jøder - hvilket ikke var i tråd med regeringens politik og

ønsker. En ansøgning til Justitsministeriet ville være chanceløs, så kun ad omveje var der en chance for at få en tilladelse.

Thora Daugaard henvendte sig - på den ugentlige audiens - til Kong Christian den X. Hun blev dog »sorteret fra«, da hun overfor personalet i modtageværelset redegjorde for sit ærinde. Men hun mødte op igen næste uge, og det fortsatte hun med, uge efter uge.

På et tidspunkt spurgte sekretæren Thora Daugaard, hvor længe hun ville blive ved, og bad hende ligeud om at opgive sit forehavende. Men TD meddelte, at hun ville blive ved, indtil det lykkedes hende at få foretræde for Majestæten. Dette optrin hørte Kongen tilfældigvis, da han fulgte en gæst tilbage til modtageværelset. Kongen gav straks Thora Daugaard foretræde, og her bad hun om at måtte hente 150 unge tyske jøder til landet - hvortil kongen svarede ... så siger vi 300. Der kom 315.

Kort om Benjamin, og hvordan han kom til Danmark.

Benjamin er født og opvokset i et håndværkerhjem i Düsseldorf.

Faderen var håndværker - smed. Benjamin og storebroderen (3 år ældre) indså hurtigt farerne i den nazistiske fremfærd mod jøderne. De ønskede faderens tilladelse til at emigrere. Faderen troede ikke på disse farer (han var tysker, og havde ligesom Hitler kæmpet for Tyskland i 1. verdenskrig), og han nægtede at give sin skriftlige tilladelse til, at sønnerne (der ikke var myndige) skulle forlade Tyskland.

Broderen trak hurtigt sit ønske tilbage – men det gjorde Benjamin ikke. Han rejste til Hannover (Ahlem) – på en Gartenbauschule, der fungerede som en form for opsamlingslejr inden udrejse. Stadig ville faderen ikke give sin tilladelse, og Benjamin måtte rejse tilbage til Düsseldorf.

Benjamin kontaktede derfor sin rabbiner, dr. Klein, for at få hans hjælp til at overbevise faderen.

Faderen var stadig uvillig, men fulgte dog invitationen fra dr. Klein. At han var ærgerlig over sønnens ihærdighed og initiativ er der ingen tvivl om, for han ofrede ikke en sporvogn, trods sønnens dårlige hofter. Så de

fulgtes den lange vej til mødet med dr. Klein - uden at sige et ord til hinanden.

Dr. Klein fik faderen til at skrive under - efter at have fortalt om sin egen situation, hvor han selv havde sendt sine 2 døtre ud af Tyskland (til England).

Faderen talte ikke efterfølgende med Benjamin om sagen - den dag Benjamin skulle rejse tilbage til Gartenbauschulen i Hannover sagde faderen om morgenen, da han gik forbi sengen. »Tjys, mein Sohn, vergiss nicht deine Mutter« (Farvel, min søn, glem ikke din mor).

Familien levede sparsomt, og havde intet - efter Krystalnatten den 9.11.1938. Hele familien sov i et rum - forældrene i 1 seng, de 2 store drenge i en anden seng.

Ved udrejse til Danmark blev Benjamin stoppet ved grænsen, og ført til et toilet, hvor han fik et hurtigtvirkende afføringsmiddel - så man kunne se om Benjamin havde slugt/gemt værdier (guld).

Kontakten til familien blev opretholdt via breve. Moderen var ordblind, og havde derfor svært ved at skrive - derfor var det broderen, der skrev til Benjamin - ca. 2-3 gange om ugen. Brevene indeholdt altid en hilsen fra moderen, og efter nogen tid var der også meget korte hilsner fra faderen - disse hilsner blev mere og mere dybtfølte. Det var tydeligt for Benjamin, at det efterhånden var gået op for faderen, at Benjamins beslutning havde været rigtig.

Det sidste brev fra broderen indeholdt en meddelelse om, at nu skulle de »af sted, som alle de andre«. Broderen skrev, at Benjamin ikke skulle være urolig, når han ikke hørte fra dem i flere uge, men han skulle nok høre igen. Brevet modtog han, medens han var indlagt med sin hofte i Brædstrup, og det var det sidste han nogensinde hørte fra sin bror og sine forældre - familien endte i Polen, i KZ-lejren Majdanek ved Lublin - det var i 1941. Benjamin var den eneste fra familien, der overlevede 2. verdenskrig.

Arne Fredsted Jørgensen: født 1952 i Ulkebøl ved Sønderborg. Gift med Inge Lise, født Gudemoos. Arbejdslivet er bankvæsen, nu som Områdedirektør for Sydbank Landbrug. Har været bosiddende i Ulkebøl, Augustenborg, Gråsten og nu i Tønder. Har altid haft historisk interesse, og holder jævnligt foredraget »Sønderjyder i 1. verdenskrig« om familiens sønderjyske deltagere i 1. verdenskrig. Bestyrelsesmedlem i Den selvejende institution Dybbøl Mølle

Hold Deres næste

- Fødselsdag • BARNEDÅB
- Familiekomsammen • Konfirmation

på Folkehjem

- stedet med den sønderjyske historie

3-retter incl. kaffe/the med småkager

Kr. **365,-**

Eller vælg en lækker **BRUNCH** Fra kr. **165,-**

RESTAURANT KURSUSCENTRET
FOLKEHJEM
Mødeselsvej 7 • 6200 Åbenrå
Tel.: 74622848 • Fax: 74631248
folkehjem@folkehjem.dk • www.folkehjem.dk

Benjamin havde 3 år før vores samtale besøgt stedet i Hannover Ahlem, hvor Gartenbau-schulen lå. Et tilfælde, idet én af Benjamin's tidligere forretningsforbindelser fortalte, at han havde bemærket en mindetavle for Gartenbauschulen, da han skulle indrette et kontorhus i nærheden.

Benjamin besluttede (efter overvejelser og lidt modvilligt) at besøge stedet. Det var indrettet som en slags lille museum. Han fandt bl.a. en stor, læderindbundet bog med alle navne på dem, der havde været på Gartenbauschulen helt tilbage fra 1800-tallet.

Han slog op på 1938 - og fandt sit eget navn. Der var nøje optegnelser over alle elever, med fødselsdato, starttidspunkt og andre oplysninger. Ud for Benjamins navn stod: »ausgewandert nach Dänemark«.

Benjamin døde i 2007, har jeg fundet frem til. Jeg har ikke kunnet finde eller komme i kontakt med hans hustru eller eventuelle slægtninge, og har derfor valgt at bruge et opdigtet navn. Han havde i øvrigt et mellemnavn - som konsekvent kun havde bogstav-angivelse. Det var »A.«. Jeg spurgte under vort besøg, hvad det stod for. Hans svar var, at det mellemnavn ville han under ingen omstændigheder bruge - derfor kun bogstavangivelsen »A.« ... der stod for Adolf.

Helten fra Tiset

1864

Artikler
og digte

Af Sven-Erik Ravn

Han ville kæmpe for Gud, Konge og Fædreland. Den første nordslesvigske frivillige i krigen 1864 mindes fortsat i fødebyen Tiset.

Som barn hørte jeg tit navnet Hans Tjellesen Schmidt omtalt og altid med en betydelig ærefrygt og respekt i stemmeføringen. Måske var han for nogle i Tiset ved Gram, hvor jeg også kommer fra og hvor historien tager sit afsæt, det samme som Grundtvig var for folk på Bovlundbjerg. Hans betydning og hans dåd voksede i mit drengehoved, men først senere har jeg fået mulighed for at få syn for sagn.

Jeg er såmænd ikke blevet skuffet - og især ikke når man tager udgangspunkt i, at en person altid skal mindes og vurderes ud fra den tid, han levede i »Mindes på sin rette plads i tiden«. Ikke færre end tre mindestene er rejst for ham, og dog er historien om vor lokale nationale helt ved at gå i glemmebogen.

Mønsterbryderen

Hans Tjellesen Schmidt (HTS) blev født i året 1829 da hans forældre var bønder i Tiset i Gram sogn. Især moderen var en stærk kvinde, der allerede ved sønnens fødsel bestemte sig for at HTS skulle være præst. Den kloge Hans kom da også på latinskolen i Kolding. Da han senere bliver indkaldt til landsoldat i 1848 lod HTS stille for sig for at kunne afslutte med eksamen. HTS undgik

Hans Tjellesen Schmidt

dog ikke berøring med krigen og de prøjsiske tropper, der besatte Kolding. Han måtte flygte nordpå, men kom senere tilbage til Tiset.

Hans Tjellesen Schmidt startede herefter på de teologiske studier i København, boede på Regensen, men fandt livet i hovedstaden uden mening og for overfladisk. (Han var jo alt andet en livsnyder). HTS vendte hjem til Tiset for at blive bonde, men lod sig overtale til at studere videre – denne gang i Slesvig. Her bliver han i 1856 endelig teologisk

kandidat og fik det udsagn, at han var god til at prædike på både tysk og dansk.

I den tids bondesamfund var han allerede nu en mønsterbryder. Noget kald søgte han ikke, for han ville ikke være præst.

Forkynder blev han dog, og Hans Tjellesen Schmidts senere berømmelse knytter sig til en kombination af stærk gudsfrygt, national bevidsthed og handling. Han talte ikke blot om kampen for Fædrelandet, for Gud og Kongen, men udøvede en gerning og en kamp for disse idealer. Det kostede ham livet.

Hans Tjellesen Schmidt blev lærer og efterskoleforstander i Brøns. Her arrangerede han mindefester for tre års krigen og skrev nationale sange i denne anledning.

Klar til kamp for fædrelandet

Krigstrommerne mod syd hørtes og fortiden indhentede ham, idet han gradvist kom til at angre, at han ikke havde gjort sin pligt som soldat i 1848-50. Det skulle der gøres noget ved, nu da en ny krig i 1864 truede. HTS gjorde klar til kamp for Gud, Konge og Fædrelandet, idet han mente, at han kun kunne gøre sin brøde god ved at tjene som soldat for Gud for Konge og Fædreland, som han udtrykte det. Han var for gammel til at blive indkaldt som almindelig landsoldat og rejste til København for at få foretræde for krigsministeren, idet han søgte om at blive optaget som reserveofficer. Han var da 32 år og belærte krigsministeren om:

»Det er for sent at lære krigen, når krigen står for døren«.

Han fik afslag og vendte tilbage til skolen i Brøns, men da krigen i 1864 brød ud, forlod han embedet. Forinden arrangerede han dog en smuk afskedsfest – hvortil han selv skrev sangene – og han holdt en tale. Her bruser han op, og siger:

»Jeg tror at korsets tegn er et frelsens tegn, også i det timelige, og i den kamp, der i vore dage føres og som atter kan blive en blodig kamp mellem lys og mørke - mellem dansk og tysk, thi enhver, der vil se, kan se, at det

er tyskerne, som vil angribe os, og det er os, der må forsvare os mod dem. Herom minder også de lyse farver i vort flag. Korsets tegn er et frelsens tegn...«

Hans kærlighed til frelseren og fædrelandet smeltede sammen. Her siger HTS bl.a. i talen om troskab: *»Kære venner, på alle punkter skal I være korset tro til døden, så I ikke slipper, omend armen skal rives fra kroppen, og være Kongen og gamle Danmark tro og ej slippe førend hjerterne briste...«* Uddrag herfra er senere brugt på en af de mindsten, der at sat for ham.

Kamp for at komme med i krigen

Men kampen for kampen hørte ikke op: To gange gik han til Sønderborg for at ansøge om optagelse i hæren. Da han kom anden gang, var hans ansøgning også blev afslået – og regimentet var marcheret syd på – i krig på Dannevirke. Det var i januar 1864. HTS gav ikke op, fulgte efter hæren og da det i mellemtiden var blevet muligt at optage nogle frivillige, bl.a. for at give plads til vore skandinaviske brødre, fik han nu sit ønske opfyldt. Alt var overvejet. HTS hævdede ikke sin løn, og hans arv havde han forud frasagt sig, så den kunne deles mellem hans søskende. Han var kampklar for Gud, Konge

Under tilbagetoget fra Dannevirke, læste Hans Tjellesen Schmidt med regimentets unge hornblæser, således at denne dreng kunne forbedre sine skolekundskaber på trods af at han var indkaldt til hæren. (Samtidig tegning uden sammenhæng med HTS)

Mindestenen på Faaborg Kirkegaard her med besøg af Tjellesen Schmidt fra slægtsgården i Tiset, hvor han senere opsatte den mindesten, der nu står i Gydende plantage

og Fædreland.

Nej tak til privilegier!

Da HTS trådte an, blev han hyldet som regimentets første frivillige fra Nordslesvig og fik hæderspladsen som højre fløjmand.

Hans Tjellesen Schmidt var regimentets ældste, men var pertentlig med at dele skæbne med soldaterne og afslog særlig forplejning - endda en seng. Han ville lide for Gud Konge og Fædreland, så han sov i halmen som de øvrige soldater.

Da den danske hær i rygende snestorm trak sig tilbage fra Dannevirke i begyndelsen af februar 1864, måtte han også gå den tunge vej, men han tabte ikke livsmod og kampgejst. Om hans færd under tilbagetoget fortæller hans kompagnichef Evald Nielsen:

– »Der fandtes ikke en mere udholdende soldat, ikke en klage lød fra hans læber og stolt bar han sit tornyster både dag og nat. Ja, til opmuntring for de andre soldater lød tit hans kraftige sang under snefoget«.

Kampene ved Dybbøl

Hæren gik fra Dannevirke nordpå i Jylland. Via Århus kom han med båd til Svendborg og derfra til Als for senere at blive sendt til Dybbøl skanse. Hans skæbne blev beseglet ved kampene den 17. marts. I disse fægtning-

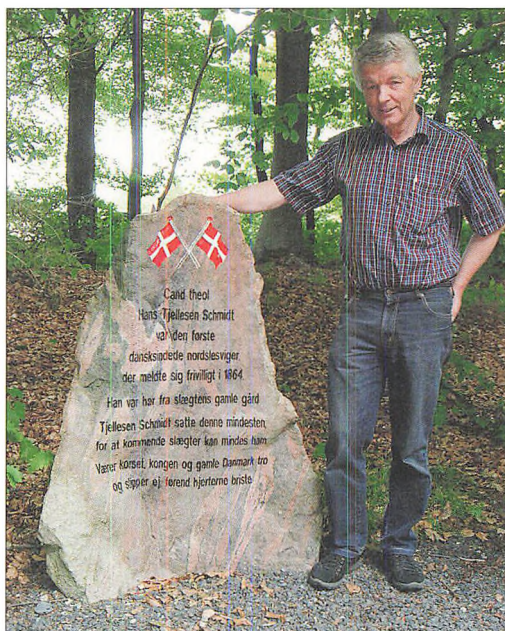
er, der blev udført i nogen forvirring ved Dybbøl by og ved kirken, og var en forvarsel om hvad der ventede hæren ved det store slag den 18. april, udmærkede han sig også. I dagsrapporten stod der:

»Han tog del i alle strabadser og besværligheder, og snart skulle han få lejlighed til at vise, at hans mod ikke stod tilbage fra nogens. Med uforsagthed og frejdighed var Schmidt med overalt, hvor det gik varmest til og altid i spidsen. Et lysende eksempel for sine kammerater. Dog fik han desværre ikke lejlighed til at fægte kampen til ende«... rapporterede kompagnichefen.

Ved Dybbøl by blev HTS ramt af en fjendtlig kugle, der gik igennem hans ene fod. Den 20. marts ankom han med flere andre til lazarettet i Fåborg (De var tre dage undervejs i en skramlende hestevogn tværs over Als).

Besøg af kongen

Ukampdygtig var han nu bundet til en seng – langt væk fra den kamp, han ville kæmpe. Det var en særlig begivenhed, da kong Chr. IX besøgte lazarettet, og dette besøg hyldede HTS straks med et kvad, hvor han igen fik afløb for sin hengivenhed for kongen:

Olaf Hansen ved mindestenen i Gydende plantage vest for Tiset. Denne sten er flyttet fra slægtsgården, der stadig er familiens eje

*Gud signe vor gode konge
for hvert et skridt han gør
endskønt de falde ham tunge
bag lazarettet dør.
Hans milde venlige tale
begriber soldaten bedst
den kan hans hjerte husvæle
lang bedre end nogen præst*

Imens bredte en betændelse sig i benet, men han ville ikke have benet sat af. Koldbrand og betændelse slog ham ud og den 5. april døde han. En lok blev klippet af hans hår og sendt til forældrene i Tiset.

Begravelsen var et PR-stunt

Begravelsen blev iscenesat med besøg af mange civile og militære samt pressen. Det var, hvad man i dag vil kalde et veltilrettelagt PR-stunt, en voldsom reklame for krigen. Fædrelands- og krigspropagandaen slog på tromme! Hans død blev iscenesat som en heltedåd. Et ikon var skabt – og HTS blev et tidsbillede på offerviljen for fædrelandet. Det var jo en god opbyggelig fortælling.

Forældrene nåede ikke frem til begravelsen (Sønderjylland var jo krigszone), men de kunne følge med i at HTS´ status som national helt blev bygget op. Der blev startet en indsamling til en mindesten (senere rejst i Faaborg) og der blev planlagt en mindefest. Hertil havde digteren Mads Hansen skrevet en sang over temaet: *Han var ikke andet en menigmand*.

Mens forældrene gik glip af begravelsen, nåede moderen frem til den storslåede mindefest: Et referat fra datidens avis: *»Og lige som de ved mindefesten skulle til at synge nåede den afdødes moder frem fra gården i Tiset«*.

Løjtnant Evald Nielsen skriver i sine erindringer: *»Det var en stovt gammel bondekone med sit følge af sønderjyder. Hun stod for første gang ved sønnens grav. Der var æresvagt af 100 skytter (skyttesagen skulle fremmes) og ved mindekaffen talte sønderjyderne frie og frejdige ord.«*

Oberstløjtnanten begræd Hans Tjellesen Schmidts død, men den gamle mor gav oberstløjtnanten et par trøstende ord: *»Hun fortalte at hun en lang tid havde været så*

Johannes Ravn og Helge Holm ved mindestenen ved skolen. Begge føler sig beslægtet med Hans Tjellesen, idet de er oldebørn af Hans Tjellesen Schmidts bror, som overtog slægtsgården

bedrøvet fordi det forekom hende at hendes søns liv var ofret forgæves, da vi jo tabte Sønderjylland. Men i drømme viste hendes søn sig og sagde: »Kære moder, du skal ikke være bedrøvet, Sønderjylland kommer igen tilbage til Danmark«. Den drøm troede hun så fuldt og fast på...«

Mindefester igen igen og i 2014

Selv om *ånden fra 1848* senere blev erstattet af *såret fra 1864*, fik Hans Tjellesen ikke lov at hvile upåagtet.

100-års dagen for hans død blev 1964 markeret med kransenedlæggelse i Tiset og i Fåborg og endnu en mindesten blev rejst.

Igen 1984 holdtes en mindefest, og den gentages i 2014, hvor slægt og bysbørn fra Tiset, lokalhistorisk forening og Borgerforeningen, vil mødes. Denne gang ikke som led i den nationale selvforståelse, men nok mere som en anledning til at samles og dyrke tiden, da der var helte til - og en af disse var et medlem af slægten og bysbarn fra Tiset.

Om denne kommende mindefest findes yderligere på **www.tjellesen150år.dk**

Anvendte kilder: Mundtlige overleveringer, Faaborg Byhistoriske Arkiv, Levnedbeskrivelsen af Hans Tjellesen Schmidt af Hans Jørgen Physant samt diverse avisudklip.

Sprogforeningens årsberetning

2012

Artikler
og digte

Af Frode Sørensen

I 2012 har Sprogforeningen slået bro mellem generationerne. Sprogforeningens bestyrelse havde længe drøftet, om vi skulle lave et sprogprojekt, som involverede mellemtrinene i skoler nord og syd for grænsen. Med tovholderne Lis Mikkelsen og Jens Erik Salomonsen blev der udformet en konkurrence.

Opgaven var at beskrive: »Hvordan er det at være gammel nord og syd for grænsen? Spørg og fortæl!«

Eleverne blev opfordret til at skrive interviews eller artikler, hvor de inddrog gamle i deres familie eller i nærheden af, hvor de boede. De deltagende skoler var: Jørgensby-skolen, Hanved danske Skole, Gustav Johannsen skolen, Jes Kruse skolen og Agerskov Skole.

Der blev en kort frist – for kort syntes nogle, men det lykkedes de deltagende skoler at aflevere et flot produkt. En dommerkomité bestående af journalist Flemming Nielsen, overlærer Signe Andersen og undertegnede skulle bedømme resultatet. Vinderne blev hædret på Folkehjem fredag den 6. november 2012. Besvarelserne har været udstillet på Toftlund Bibliotek, Møllevangen i Agerskov og senere på skoler i Sydslesvig. Vi har udgivet en lille appetitvækker med nogle af resultaterne.

Samme aften den 6. november blev Sprogforeningens Sprog- og Kulturpris uddelt, og da navnet på pristageren - Signe Andersen - blev offentliggjort, så var reaktionen: »Det var da også på tide!«. Og det var det! - Signe

har udført og udfører stadig et kæmpearbejde til gavn for Sprogforeningen. Vi havde fortalt Signe, hvad vi havde gang i, og hun udtrykte, at hun gerne ville sige et par ord i forbindelse med prisuddelingen, men et regulært foredrag kunne der ikke være tale om.

Jeg vil tillade mig den frihed at postulere, at disse par ord blev et fremragende foredrag om sproget, Sprogforeningen og opfyldelsen af idegrundlag, vision og formål, så vi kun kan sige, at vort logo »*Sproget binder os sammen*« ikke kan illustreres bedre.

En markant person blev fortjent hædret med vores Sprog- og Kulturpris.

Foredrag

Til to foredrag i september og oktober i Seniorcentret i Tarp i Sydslesvig og her på Folkehjem havde vi hyret præsten, salmedigteren og forfatteren Sten Kaalø fra Bovlund. Han causerede levende og engageret over temaet »Fra kartoffelskræller til salmedigter«.

Også i september, men nu på biblioteket i Sønderborg havde vi besøg af forfatteren Karin Johannsen Bojsen fra Flensborg. Her var der tale om en fortsættelse af samarbejdet mellem Foreningen Norden, Grænseforeningen og biblioteket. Foredraget var en del af Nordisk Informationskontors Litteraturfestival.

De gode erfaringer fra Sønderborg med decentrale foredrag i samarbejde med andre gav anledning til, at bestyrelsen besluttede

at videreføre ideen. I første omgang med et foredrag i Aabenraa, hvor de 3 foreninger har indledt et samarbejde med Aabenraa Bibliotek. Det første arrangement er allerede på plads. Den 29. oktober inviteres til foredrag her på Folkehjem med forfatteren Hans Hauge. Titlen på foredraget bliver »Du danske sprog«. Vi fortsætter med at undersøge mulighederne i Tønder og Haderslev.

Grunden i Haderslev

Sidste år fortalte jeg historien om grunden i Haderslev, som vi uden vor og de to andre foreningers vidende - Grænsforeningen og Sønderjydsk Skoleforening - ejede tilsammen. Nu er grunden solgt og et pænt beløb - godt 500.000 kr. - er gået ind på vor konto, men det vil I se ved regnskabs gennemgangen. Helt grundløse bliver vi dog ikke, idet de tre foreninger fortsat ejer det lille grundstykke, hvor mindestenen for H. P. Hanssens store tale i 1914 kan ses, og talen, selv om den er optaget meget senere, kan høres med H. P. Hanssens originalstemme, hvis man ellers har mobilteknikken i orden. Vi indrettede grundstykket efter aftale med Haderslev kommune, som så vil renholde det. Desværre så kommunen sig ikke i stand til at klippe den lille hæk, der omkranser stenen. Det kan godt undre, men så klarer vi det selv.

Med penge på kontoen har bestyrelsen besluttet at vores lokale her på Folkehjem skal renoveres. Der er ikke sket noget siden starten af 1970'erne, så det er vist på tide.

Medlemmer

Pr. 31. december 2012 havde Sprogforeningen 1637 medlemmer fordelt med 965 i Sønderjylland og 672 i Sydslesvig, et lille minus på 18.

Bestyrelser og Fonde

Sprogforeningen er repræsenteret i følgende bestyrelser:

DSI Folkehjem:

Frode Sørensen og Gunnar Vind

H. P. Hanssens Mindefond:

Lis Mikkelsen

Dansk Kultursamfund af 1910:

Ove Nissen

Sønderjysk Fond:

Ove Nissen

Thomas Thomsens Legat:

Thorbjørn Heick

Centralbiblioteket i Flensborg:

Georg Buhl (udpeget af afd. i Sydslesvig)

Herudover administrerer Sprogforeningen Anna Larsen Stevns Mindelegat, hvor vi kan give unge sønderjyder tilskud til højskoleophold, fortrinsvis på Askov, Rødding og Jaruplund.

Boggaven til afgangsklasser i Sydslesvig

I 2010 besluttede bestyrelsen ikke blot at forlænge Sprogforeningens dyreste enkeltaktivitet, men også forøge det beløb, som vi havde afsat til boggaver til afgangsklasseelever i

Deltagere i projektet
»Sprog på tværs af
grænser og generationer«

Bliv medlem af

SPROGFORENINGEN

Sprogforeningens formål er at gavne det danske sprog og den danske kultur i Sønderjylland.

Vi arrangerer og støtter kulturelle aktiviteter, nord og syd for grænsen. Vi udgiver bøger, uddeler Sprogforeningens Kultur- og Sprogpris og vi støtter ungdommen i Sydslesvig.

Medlemskab af Sprogforeningen koster 250 kr. én gang for alle.

Indmeldelse kan ske på tlf. 7462 1150 eller på sprogforeningen@post.tele.dk

SPROGFORENINGEN

Folkehjem . Haderslevvej 7 . 6200 Aabenraa
www.sprogforeningen.dk

Sydslesvig. Vi besluttede, at boggaven måtte koste 50.000 kr. pr. år i årene 2011, 12 og 13.

Til sommer er det tredje år, og bestyrelsen skal evaluere aktiviteten. Vi havde håbet, at tilgang af nye medlemmer og især de gaver, vi hvert år modtager fra vore medlemmer kunne dække en væsentlig del af denne udgift, men sådan er det desværre ikke blevet. Jeg vil ikke undlade at udtrykke en vis skuffelse over, at denne i hvert fald for Sprogforeningen kostbare aktivitet, end ikke har kunnet få en lille bemærkning i Dansk Skoleforenings årsskrift.

Vedtægtsændringer:

Senere på dagsordenen fremsætter bestyrelsen forslag til vedtægtsændringer. Forslagene kan virke mere omfattende end de er. To af forslagene er, at formanden vælges for 2 år i stedet for 4 år, og at vi får mulighed for at udvide bestyrelsen med indtil to medlemmer. Herudover ændres »foreningen« konsekvent til »Sprogforeningen«.

Kommende aktiviteter

Næste år er det 150 år siden nederlaget på

Dybbøl. Denne begivenhed vil blive markeret i stor stil overalt såvel nord som syd for grænsen, og det bør vi af helt naturlige årsager også være en del af i Sprogforeningen.

Derfor har vi besluttet at udgive 40 fortællinger fra/om Sønderjylland, - og her taler vi om det historiske Sønderjylland fra Kongeåen til Ejderen. Hvorfor nu netop 40 fortællinger? Ja, vi kan jo lige så godt indrømme, at vi er inspirerede af A. D. Jørgensen. Der er dog ikke tale om et genoptryk, men om en helt ny bog anno 2014. Vores »tænketank« har allerede flere end 40 emner, så vi kommer til at kende begrænsningens kunst. Bogen planlægges at være klar på boghandlernes hylde i sidste kvartal af 2014.

Også i relation til markeringen af 1864-2014 planlægger vi 3-4 foredrag med journalist Flemming Nielsen med titlen »Forstærkningsmanden, fire rigsdaler, himlens straf og ondska-ben selv«. Vi vil meget hurtigt melde ud, hvor og hvornår foredragene holdes

Jeg vil slutte med at takke medlemmer, kontaktmænd og bestyrelse for et godt og konstruktivt samarbejde.

Sprogforeningen i Sydslesvig

Formanden Lisbet Buhl er blevet udnævnt til skoleleder på Sild og er fratrådt sit job i Skoleforeningen. Hun var forhindret i at deltage i generalforsamlingen. I hendes sted talte næstformand Jens Erik Salomonsen, Flensburg:

»Der har i år været mange fællesarrangementer mellem Nord og Syd. Disse blev omtalt i Frode Sørensens beretning. Syd har sin egen bestyrelse, men der findes kun en Sprogforening. I 2012 har der været forskellige arbejdsområder i Sydslesvig:

Sproget er det vigtigste. Vi skal tale dansk i vore skoler og institutioner.

- ✓ Der er uddelt skemaer til samtlige elever i de danske skoler.
- ✓ Der er uddelt skriveunderlag til alle skoler.
- ✓ Der er fremstillet en Pixi bog til børnehaverbørnene. Jeg har medbragt en kasse og opfordrer deltagerne her i generalforsamlingen til at tage et eksemplar.
- ✓ Vi producerer Sproghjørnet i Flensburg

Avis. Det udkommer 3-4 gange i løbet af året.

- ✓ Der er fremstillet et vendespil.
- ✓ Julesangbogen fra Sydslesvig er stadig meget brugt.

Ved generalforsamlingen i Syd talte tidligere gymnasielærer ved Duborg skolen Knud Engsnap om sproget. Det var vittigt og underholdende med mange gode sprogeksempler.

Jørgen Holm er blevet præst i Göteborg. Hans plads i Sprogforeningens bestyrelse er overtaget af Katrine Hoop, der har en fortid som ansat på Aktivitetshuset. Hun er nu blevet ansat af Skoleforeningen og skal bl.a. lave Sprogforeningens hjemmeside.

Jeg vil slutte med at bringe en hilsen fra Lisbet Mikkelsen Buhl.

En oplevelse for livet

GYMNASTIK FODBOLD HÅNDBOLD SPRING TRIATHLON

Vil du dyrke en masse idræt sammen med andre?

Vil du møde nye udfordringer?

Vil du have et år, hvor ikke to dage er ens?

Vil du være en del af et stort fællesskab?

Er du klar til et fantastisk efterskoleår med mange muligheder. Tre idrætshaller, tomandsværelser, dygtige og glade medarbejdere, god og sund mad, gymnastikopvisninger og meget, meget andet.

Tjek vores hjemmeside www.bqi-e.dk eller find os på facebook

Idrætshøjskolen i Sønderborg Du bliver mærket for livet!

Læs mere på www.ihs.dk

Idrætshøjskolen i Sønderborg
Friheds Alle 42
6400 Sønderborg
Telefon 7442 1848

IDRÆTSHØJSKOLEN
SØNDERBORG

Alsion i Sønderborg

Besøg Sønderjyllands enestående viden- og kulturcenter

Læs om masser af kulturoplevelser i Koncertsalen Alsion på
www.alsion.dk

KONCERT
SALEN **Alsion**

SØNDERJYLLANDS
SYMPHONISK

Sønderjydske Skoleforening

Artikler
og digte

Formandens beretning
fra årsmødet 12. juni

2013

Af Peder Moltesen Ravn

Så blev det igen tid til status med beretning for året 2012-13 i Sønderjydske Skoleforening. Jeg har delt min beretning op i en kort økonomisk redegørelse og lidt om årets gang i Skoleforeningen. Derudover nogle betragtninger om de frie skolers betydning for samfundet og ikke mindst for vore unge mennesker. Til slut vil jeg bruge et par minutter på vigtigheden af at styrke båndene mellem det danske mindretal i Sydslesvig og det danske samfund. Dette emne har været varmt debatteret på de nyligt afholdte årsmøder.

Beretning:

Året 2012-13 blev økonomisk et godt år for Sønderjydske Skoleforening. Vi kommer ud med et resultat før uddelinger på 594.000 kr. Efter uddelinger på 414.000 kr. bliver nettoresultatet 180.000 kr., hvilket er et lille fald i forhold til sidste års resultat. På baggrund af en faldende forrentning af foreningens egenkapital, må resultatet anses for værende tilfredsstillende. Der har igen været et mindre fald i uddelinger til efterskoleelever. Dette til trods for en oplysningskampagne overfor de sydjyske efterskoler, hvor en del af disse gør opmærksom på Skoleforeningen på deres hjemmesider.

Hvis trenden med fald i antal ansøgninger fortsætter, udgør dette nødvendigvis ikke et problem. Det betyder blot, at vi så yderligere vil kunne hæve tilskudsbeløbet pr. elev. Der er sidste år uddelt 342.000 kr. til 287 efterskoleelever.

Til højskoleophold er der i alt uddelt 46.000 kr., hvilket er på niveau med sidste år.

Der er uddelt 11.000 kr. i stipendier til 11 første års studerende ved videregående uddannelser.

De enkelte poster i regnskaberne vil blive gennemgået under regnskabsafklæggelsen. Jeg vil blot bemærke, at vi i bestyrelsen er godt tilfreds med nettoresultatet. Foreningens formue er nu vokset til 11.404.000 kr.

Foreningens medlemstal ligger meget stabilt. Der har i det forgangne år været en medlemstilgang på 237 nye livsvarige medlemmer. Pr. 1. april 2013 havde skoleforeningen 13.182 medlemmer. Heraf er de 13.074 livsvarige og andelen af årligt betalende medlemmer er nu nede på 108.

Købmand af Nr. Hostrup Hans Jessen og hustru Kela Jessens studielegat har i det forgangne år uddelt 35.200 kr. til 32 ansøgere. Nærmere om legatets økonomi og aktiver ved regnskabsfremlæggelsen. Dog kan jeg tilføje, at der i regnskabsåret er tilført legatet en formue på 415.000 kr., som kommer fra en sammenlægning med Frøken Katrine Marie Petersens Legat, hvor Jessens Legat er det fortsættende legat.

Sammenlægningen af de 2 legater blev endelig godkendt af Civilstyrelsen i efteråret 2012 på baggrund af et vedtægtstillæg til Jessens Legat.

Fra Den Sønderjyske Fonds Legat for skolehjælp til danske syd for grænsen er der samlet uddelt 20.250 kr., der fordeler sig med støtte på 9.900 kr. til 5 studerende på videregående uddannelser samt 10.350 kr., der er fordelt til A. P. Møller Skolen samt Jes Kruse Skolen i Sydslesvig til brug for lejrskoleophold i DK.

Legatets resultat og aktiver vil fremgå af regnskabsaflæggelsen. Der vil i de kommende år blive mulighed for lidt større uddelinger fra legatet, idet hensatte midler hertil er stigende.

Vi har igen i år bedt Dansk Skoleforening for Sydslesvig være os behjælpelig med at gøre opmærksom på legatets tilstedeværelse og har fået positive tilbagemeldinger herpå.

Der er således i alt udbetalt 470.000 kr. af afkastet af de midler som Skoleforeningen administrerer. I bestyrelsen ønsker vi til stadighed at værne om foreningens og legaternes kapitalgrundlag, så vi sikrer, at der i tiden fremover fortsat kan ydes pæne beløb til unge under uddannelse.

Årets gang i Sønderjydsk Skoleforening:

Den for bestyrelsen ordinære udflugts- og studietur var sidste år henlagt til Ribe - Skærbæk området. Der er i forbindelse med vores udflugt tradition for at aflægge besøg på en efterskole. Vi havde derfor aftalt et besøg på Rejsby Europæiske Efterskole, som var vært ved et veldækket kaffebord. Vi fik en rundvisning på skolen af en flok meget motiverede elever samt en orientering om skolens historie og hverdag. Vi besøgte en veldrevet efterskole med nogle fine rammer for både elever og personale. Efter programsatte besøg i området, sluttede vi dagen med hyggeligt samvær i fritidscentret i Skærbæk.

Vi har afholdt 3 bestyrelsesmøder i det forgangne år. Et først i november måned, hvor vi ved samme lejlighed pakker og foretager distribution af Sønderjysk Almanak.

Det er en fornøjelse, at bestyrelse og udvalgsmedlemmer møder talstærkt op og at Hanne Clausen har forberedt slagets gang på en måde, så vi i løbet af et par timer får pakket 2.000 almanakker klar til videre distribution.

Januarmødet kan med rette kaldes det store bevillingsmøde, hvor vi bevilger tilskud på baggrund af indkomne ansøgninger til efterskoleelever og højskoleelever. Bevillingerne fastlægges på baggrund af fastsatte principper, som er indarbejdet i et veltilrettelagt materiale fra sekretæren. Dette forarbejde gør bevillingsprocessen smidig og overskuelig.

Mødet i marts måtte aflyses på grund af snestorm, men indkomne ansøgninger blev behandlet og administreret efter vanlig koncept og efterbevilget på næstkommende bestyrelsesmøde i maj. Vi skulle have haft besøg af Direktør Anders Molt Ipsen, Dansk Skoleforening for Sydslesvig for at høre om skoleforhold syd for grænsen, men det besøg har vi til gode til en anden gang.

På vores majmøde får vi regnskaberne gennemgået af vores revisor. En god lejlighed for bestyrelsen til at få indsigt i regnskabsmaterialet. Der skal igen i år lyde en tak til vores revisor for god rådgivning og for en god og oplysende gennemgang af regnskaberne og de dertil hørende protokollater. Vi holder vores regnskabsmøde i Sydbanks lokaler i Tønder og nyder samtidig godt af en gennemgang af vores formueplacering ved en investeringsrådgiver fra Sydbank. En god tradition.

Ud over nævnte mødevirksomhed er vi fortsat i gang med en mindre revision af vores hjemmeside:

www.sønderjydskskoleforening.dk

Vi arbejder med at kunne lægge ansøgningskemaer ud på hjemmesiden. Det er ikke så lige til, hvis vi skal kunne styre det, men der arbejdes på en teknisk løsning. Derudover bliver informationsdelen revideret og der laves mulighed for en kalenderdel.

Sønderjydsk Skoleforening rundede i november 2012 120 år. Dagen blev markeret

Sønderjysk Skoleforening rundede i november 2012 120 år

ved en lille sammenkomst på Folkehjem, hvor vi ved denne lejlighed udgav bogen »Skolen for Livet«. En bog, som Skoleforeningen havde bedt Lis Mikkelsen skrive på baggrund af hendes eget idéoplæg. Bogen omhandler en periode i skoleforeningens historie fra 1892 frem til 1920 og tager udgangspunkt i en skoleprotokol fra Skibelund Efterskole samt Nordslesvigs Skoleforenings historie og betydning for styrkelse af danskheden under tysk overherredømme i samme periode. En spændende beretning om dagligdags vilkår for dansk sprog og kultur i sønderjyske hjem under fremmed åg. Bogen er seværdig og meget velskrevet, hvorfor jeg kan anbefale at læse den. Kan købes her ved årsmødet eller bestilles via Skoleforeningens hjemmeside.

Skibelundprotokollen er lagt ud på Skoleforeningens hjemmeside, hvor interesserede kan finde den.

Sønderjysk Almanak:

Almanakken bidrager igen i år positivt til regnskabet med et overskud på 35.000 kr. Et rigtig pænt overskud. Almanakken har fået nyt og moderniseret layout, som gør den endnu mere seværdig. Der skal herfra lyde en tak for det store arbejde, der udføres af almanakudvalget. I er en flok ildsjæle, som fortjener megen ros for det store frivillige

arbejde, der ligger bag frembringelsen af vores flotte almanak. Det er som bekendt nu mulighed for at bestille Sønderjysk Almanak over nettet via skoleforeningens eller almanakkens hjemmeside. Jeg kan kun opfordre til at benytte sig af denne mulighed eller gerne, at tegne et fast abonnement.

21. årgang er ved at være klar til at gå i trykken og læserne kan glæde sig til at blive præsenteret for en ny og spændende udgave.

Sørensens Legat:

Vi har fra Købmand L. Sørensen og hustru's legat sidste år modtaget 252.000 kr. i tilskud. Der skal her ved årsmødet lyde en tak for det pæne bidrag. Jeg kan oplyse, at Sørensens legat har et kapitalgrundlag på 7,7 mill. kr.

Grund i Haderslev på Parkvej:

Denne sag er nu afsluttet således at Skoleforeningens andel ved salg af grunden udgør i alt 529.000 kr. efter fradrag af omkostninger. De 500.000 kr. er optaget i sidste års regnskab, hvorfor restbeløbet på 29.000 kr. er med i indeværende regnskabsår.

Mindestenen fra folkemødet i 1914, hvor H. P. Hanssen talte, er nu placeret på en 15 m² stor grund ved fortovskanten på Parkvej. Grundstykket er tinglyst med de 3 nationale foreninger som ejere. Der er desuden opsat en orienteringstavle på stedet.

De frie skoler har et godt tilbud:

Der er vedtaget en ny folkeskolelov, hvis hovedformål er en endnu bedre folkeskole. Der er for mig ingen tvivl om, at der er behov for forbedringer og justeringer i folkeskolen. Der tabes alt for mange unge i et langt skoleforløb, hvilket gør at mange unge ikke er klar til at gennemføre en videregående eller en faglig uddannelse. Der er uden tvivl mange forskellige årsager hertil. Det er min fornemmelse, at man i folkeskolen ikke har nødvendigt sigte mod ungdomsuddannelserne. Det betyder, at frafalds % på ungdomsuddannelserne er alt for høj. Det skal der gøres noget ved. Spørgsmålet er om en ny folke-skolelov og nye ledelsesformer vil ændre på forholdet.

Flere veldokumenterede undersøgelser har påvist, at unge, der har været på efterskole har væsentlig mindre frafald på de videregående uddannelser. Det ville klæde vore politikere at erkende dette - ikke alene for efterskolernes skyld, men for de unges og for samfundets skyld. Jeg er overbevist om, at det vil være en gevinst for alle parter at investere og understøtte mindst et års ophold på en efterskole. Derved får man unge mennesker, der via et forpligtende fællesskab har tilegnet sig modenhed og viden. Kvaliteter som helt afgjort kommer dem til gode i deres videre uddannelsesforløb. Vi nedsætter frafalds %, hvorfor en sådan investering kun kan gavne de unges muligheder videre i livet og dermed vores samfund. Dertil er det min fornemmelse, at der er kapacitet på flere efterskoler til at optage flere elever.

Det danske mindretal i Sydslesvig:

I det forgangne år har der i medierne været en debat vedr. tilskud fra den danske stat til det danske mindretal syd for grænsen. Der blev her stillet spørgsmål ved om tiden ikke var løbet fra fortsat at yde tilskud til mindretallet. Kunne midlerne ikke gøre større gavn i det danske samfund?? Debatten viste, at mange i Danmark herunder specielt de yngre generationer ikke har viden om mindretallet. Der er virkelig brug for oplysning om mindretallets arbejde for dansk sprog og kultur syd for grænsen. Et forslag kunne gå på, at flere unge fra det danske mindretal fik mulighed

for at komme på efterskole- eller højskoleophold i Danmark. Et sådant formål kunne tjene to formål, nemlig:

- at opnå en tættere tilknytning til det danske samfund
- at give det danske samfund indsigt i mindretallets hverdag.

Sydslesvigudvalget har i 2013 afsat 7,9 mio. kr. i projektmidler, som kunne søges af foreninger både nord og syd for grænsen. Via disse projektmidler ønsker udvalget at styrke oplysningsarbejdet ved at støtte:

- aktiviteter rettet mod undervisningssektoren i Danmark (herunder undervisningsmaterialer), hvis formål er at højne vidensniveauet om det danske mindretal, både aktuelt og historisk.
- aktiviteter, der har til formål generelt at øge vidensniveauet om mindretallet i Danmark.

Man har valgt at uddele alle projektmidler til foreninger og institutioner syd for grænsen med det helt klare sigte, som udvalget lægger til grund, at få sat fokus på oplysningsindsatsen i Danmark. Sydslesvigudvalget har derfor alene valgt at støtte oplysningsprojekter, der via moderne teknologi og kommunikationsplatforme søger at fange de unges interesser. Det kan for så vidt være udmærket, men jeg har dog den klare holdning, at relationer bedst opbygges, hvor mennesker mødes. Derfor vil jeg opfordre Sydslesvigudvalget til næste år at øremærke midler også til sådanne formål. Her tænker jeg på muligheder for udveksling mellem unge over grænsen f.eks via øremærkede tilskud til efterskole- eller højskoleophold. Et sådant initiativ vil efter min mening medvirke til at opbygge nødvendige relationer mellem Danmark og Sydslesvig og dermed være med til at sikre og udbrede kendskabet til det danske mindretal i Sydslesvig her i Danmark

Jeg vil med disse ord slutte min årsberetning. Jeg vil bringe en tak til vores tillidsmænd for det arbejde I udfører både med kontakt til den lokale medlemskreds og for jeres indsats ved hjælp med salg af Sønderjysk Almanak.

Til slut en tak til kasserer, sekretær og den øvrige bestyrelse for et godt samarbejde i det forløbne år.

Aage Gram

Jegerup

★ 17.05.1933

† 30.04.2012

Vojens har mistet den mand, som vidste mest om byens og egnens historie, Aage Gram. Aage Gram var læreruddannet og formåede med sin naturlige autoritet og pædagogik at lære flere generationer af skoleelever bl.a. det tyske og danske sprog. Eleverne havde respekt for lærer Gram, allerede da han som nyuddannet lærer kom til Vojens Borger- og Realskole i 1955, kunne han styre de store elever, så alle fik noget ud af hans undervisning, og eleverne kan stadig huske de tyske grammatiske remser.

Aage Gram havde en kort kommunalpolitisk karriere, da han blev indvalgt i Vojens Sogneråd i 1966, og han sad i perioden til 1970 bl.a. i Biblioteksudvalget.

Tidligt begyndte Aage Gram at interessere sig for Vojens-egnens historie, og på Povlsbjergskolen oprettede han »Mini-Mus« i et par kælderlokaler, hvor han samlede materiale, billeder m.m. om skolens historie.

I Vojens Turistforenings regi samlede han lokalhistorisk materiale om Vojens-egnen i kælderens på »De Gamles Hjem«, og i 1985

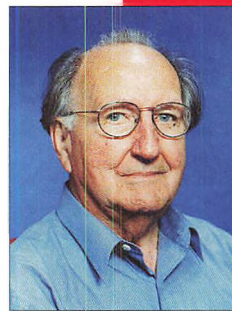
var Aage Gram med til at stifte Lokalhistorisk Forening for Vojens Kommune, hvor grundstammen til det lokalhistoriske arkiv blev turistforeningens indsamlede lokal-historiske materiale. I mange år var Aage Gram turistforeningens mand, og han var her bl.a. primus motor for at få opstillet statuen af »Skrydstruppiggen«, der blev indviet den 19.5.1979 i anlægget lige før Rådhuscentret.

Vi fra Lokalhistorisk Forening for Vojens-området vil savne Aage Gram, hans store lokalhistoriske viden og meget behagelige måde at være på. Han var altid parat til at hjælpe med opklarende svar på vore forespørgsler, men heldigvis har Aage Gram efterladt sig flere artikler og bogudgivelser, senest bogen om Jegerups historie. På Arkivet har vi også fået afleveret hans oplæg til Vojens' historie, så hans tanker og viden kan bevares for eftertiden.

Mange varme tanker går til Birte og familien.

Æret være Aage Grams minde.

Lars Boye Sloth Andersen

Nordborg

*03.02.1920

† 29.8.2012

Forstander på Nordborg Slots Efterskole fra 1953-1980. Lars Boye Sloth Andersen blev lærer fra Silkeborg Seminarium i 1943. Sammen med en seminariekammerat, Holger Thøgersen, lejede han en tandem og kørte til Nordborg for at søge job som efterskolelærer, og her startede han med drengeholdet til november. Den efterfølgende sommerskole for piger var truet af tyskerne, der ville overtage slottet, men sommerskolen blev gennemført. En af de 72 piger var Ellen Margrete Dons Jensen fra Vinding ved Vejle, som han senere blevet gift med. Den sommer var der meget solskin, og lærer Boye cyklede til stranden med en trappestige på nakken, så eleverne kunne øve udspring.

I efteråret 1944 gjorde tyskerne slottet til marinestation. Lars Boye Slot Andersen prøvede i stedet kræfter med andre skole-former som vikar på optagelseshjemmet Emdrupgård i København. Senere blev han vikar på skolen i Stubbæk for en lærer, som måtte flygte for Gestapo. Her kom han som 24-årig med i Eskild Plums sabotagegruppe.

I 1951 kom parret Sloth Andersen tilbage til Nordborg som efterskolelærer. Parret overtog forstanderjobbet i 1953 efter Chr. og Mette Demuth. På det her tidspunkt besluttede Lars Boye, at det var for meget at hedde Sloth og bo på et slot, så herefter kaldte han sig siden kun Lars Boye Andersen.

For Lars Boye Andersen, der var meget historieinteresseret, blev det sønderjyske grænseland et godt sted at slå rødder. Han engagerede sig igennem tiden både i Alsingergildet, H. P. Hanssens Mindefond, Historisk Samfund, Lions Club og Nordborg Mandskor. Årsmøderne i Sydslesvig var et fast indslag i sommeren. Det passede

også godt til hans sangstemme, at fællessang på Als var et fast del af mødekulturen, og han bidrog selv som sangskriver. Sang blev hele livet igennem ved med at være en fast del af hverdagen, og hans repertoire spændte vidt. Lige fra balladen om den svenske konstabel fra Sverige til den tungere ende af salmebogen.

Alt i alt blev slottet et sted, hvor mange mennesker gennem årene har sat deres præg som elever, medarbejdere, gæstelærere, bestyrelse, elevforening og skolekreds. Det gav en stor kontakthold for forstanderparret og den har strakt sig helt fra det danske mindretal i syd til Grønland i nord.

Ved siden af efterskolelivet var Boye Andersen også en del af verden uden for slottets porte. Det gjaldt for eksempel menighedsrådet og dets landsforening. Som formand i skolekommissionen var Boye Andersen med, da der blev bygget skole i Østerlund. Og som forstander for Håndværkerforeningens Tekniske skole fik Boye Andersen en masse arbejde, men også en masse gode lokale kontakter til håndværkere og ingeniører.

Igennem hele livet satte Boye Andersen stor pris på at holde forbindelsen med de mange mennesker, som har haft betydning for hans tilværelse. Både slægten i det nordjyske, seminarievennerne, lærerkammeraterne, gamle naboer, gamle kolleger, elever og efterskolefæller. Og så havde han stor fornøjelse af den mangeårige brevvæksling, som han havde med et par norske piger. Den startede med en flaskepost på stranden ved sommerhuset syd for Hirtshals.

Boye Andersen efterlader sig hustru, tre børn, ni børnebørn og to oldebørn.

Carl Petersen

Rømø

* 24.09.1923

† 25.09.2012

Carl Petersen voksede op sammen med sin 10 år ældre bror Hans Christian på sin elskede gård i Juvre, hvor han levede hele sit liv med undtagelse af 3 »pladser« i Hjerting, Billum og Janderup i sine unge dage. Da de overtog gården efter faderens død i 1963 var det broderen, der tog sig af dyreholdet, mens Carl drev mere udadvendt virksomhed, bl.a. som tækkemand.

Carl blev en af øens kendte og markante skikkelser, aktiv og initiativrig, som han var. Han havde stor respekt for de gamle traditioner, men formåede samtidig at være fremsynet. Efter krigen og dæmningens indvielse så han således straks mulighederne med hensyn til turisme og fik hurtigt bygget sine første sommerhuse. Senere i 1970 etablerede han Rømø Familiecamping i Toftum.

Kombinationen af turister og fårene på ejendommen har altid passet Carl fint, for som han plejede at sige: »Fårene passer sig selv om sommeren, og turisterne passer sig selv om vinteren«.

Lokalsamfundet og foreningslivet har altid haft Carls store interesse, og han har i årenes løb haft mange tillidsposter. Indtil kommunesammenlægningen i 1970 var han medlem af Rømø sogneråd og i mange år også medlem af menighedsrådet. Fra 1974-94 var Carl formand for øens lokale pengeinstitut Rømø Andelskasse, en periode

midt i en brydningstid og med en rivende udvikling. Carl har desuden været domsmand i en årrække.

Carl Petersen oplevede 2. verdenskrig og eftervirkningerne af faderens deltagelse i 1. verdenskrig. Det har lært både ham og broderen at være sparsommelige, og da ingen af dem har stiftet familie, har han haft mulighed - og også hjerte for at yde økonomisk hjælp, når støtte var nødvendig for at få opgaver gennemført. I 1995 forærede han en af sine ejendomme til øens lokalhistoriske forening og fulgte siden etablering og opbygningen af arkivet med stor interesse.

Allerede inden broderens død aftalte brødrene, at deres formue skulle overgå til en almennyttig fond, hvis hovedformål skulle være at yde støtte til kulturelle og sociale formål på Rømø. Fonden nåede Carl at stifte inden sin død.

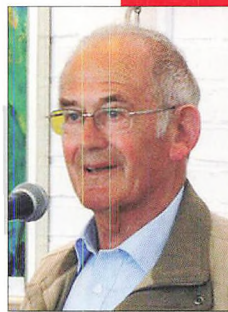
Med Carls mange interesser og tillidsposter fulgte en stor bekendtskabskreds, og med hans helt særlige lune og humoristiske tilgang til tilværelsen var han altid interessant at være i selskab med. Efter broderens død boede Carl alene på gården, men mange mennesker - af alle samfundslag - fandt vej til Vestervej, og når vi selv lige »kiggede« forbi, var der næsten altid andre besøgende, som det også kunne være interessant at stifte eller genopfriske bekendtskab med.

Filt Jensen

Gråsten

★ 18.02.1928

† 30.09.2012

Filt Jensen blev født i Ormslev ved Århus. Som ung var han i 1945-46 elev på Gråsten Landbrugsskole. Dette år blev skelsættende for Filt. For efter at være uddannet landbrugskandidat fra Landbohøjskolen i 1949 kom han tilbage til Gråsten som landbrugsskolelærer fra 1950 til 1962. I den periode møde han sin kone Kirsten (født Biehl) og efter giftemålet i 1952 blev familien beriget med 3 børn (Bo i 1955, Bodil i 1958 og Morten i 1960). Fra 1962 til 1973 var Filt Jensen ansat ved de sønderjyske landbrugsorganisationer som bygningsrådgiver, og mangen en stald i landsdelen har Filt tegnet. Arbejdet foregik dels fra den private bolig, og senere fra fælles konsulentkontor.

I 1973 trak Landbrugsskolen igen, og Filt Jensen blev skolens 3. forstander, idet han afløste Svend Karlskov Jensen som forstander. I Filt Jensens forstanderperiode var han godt støttet af sin kone Kirsten, medforstander Chr. Gedbjerg og hustru Asta som køkkenleder, samt gode medarbejdere. Filts store engagement var smittende for udvikling på skolen, og der blev i alt afholdt 19 rejsegilder i perioden fra 1973 til 1987. Der var udvikling på såvel skolen som skolens landbrug.

Ved siden af skolearbejdet var Filt dybt engageret i en lang række øvrige forhold. Det gælder den lokale bestyrelse for Andels-

banken, senere Unibank fra 1974 til 1996. Desuden repræsentantskabet for Hedeselskabet, formand for Grænseforeningens Landbrugsudvalg, medlem af bestyrelsen for Grænseforeningen i Sønderborg, bestyrelsen for Rønshoved Højskole, Hjemmeværnet, Venstres medlem i Naturklagenævnet, senior landmænd og så videre.

Efter forstanderperioden engagerede Filt Jensen sig aktivt i politik, og i perioden fra 1990 til 1994 var han medlem af Folketinget, indvalgt for venstre i Aabenraa-Kredsen. Efter perioden som folketingsmedlem var Filt i en lang årrække medlem af Forhenværende folketingsmedlemmers forening.

Efter årene på Landbrugsskolen flyttede familien til gården i Stenderup, og i de senere år i en lejlighed på Kystvej i Gråsten. Kirsten og Filt Jensen kunne fejre diamantbryllup i 2012.

Ved alle jubilar- og elevmøder på Gråsten Landbrugsskole var Filt særdeles aktiv, og glædede sig over mødet med de tidligere kollegaer og elever. Ligeledes var Filt kendt som debattør, og deltog aktivt i egnens foreningsliv. Ligesom de daglige lange cykelture var livsbekræftende for ham.

Efter at have kæmpet bravt imod uhelbredelig sygdom døde Filt Jensen i sit hjem den 30. september 2012.

Erik Stokholm

Hajstrup

* 03.04.1925

† 17.11.2012

Det er med stor sorg, at vi har modtaget meddelelsen om, at Erik Stokholm er afgået ved døden den 17. november 2012.

Erik Stokholm blev født den 03. april 1925 i Vejrup på Fyn. Han voksede op med 2 søskende, en 3 år ældre søster Else og en 2 år yngre bror Paul. Efter 7 års skolegang kom Erik til landbruget og tjente på forskellige gårde og godser på Fyn. Fritiden blev brugt til håndbold, bl.a. ved »Stjernen« i Odense. Som 20 årig blev han indkaldt til militærtjeneste ved Slesvigske Fodregiment i Haderslev. Herfra kom han så til militærpolitiet og blev senere udstationeret i Tyskland.

Erik blev gift med Edith Vilstrup (datteren af skovfogeden i Pamhule), som han havde truffet under sin militærtjeneste i Haderslev. Efter militærtiden forpagtede Erik ejendommen på Christiansdal, hvor han drev landbrug i nogle år. Han og Edith fik 2 børn. Først Aase og 2½ år senere Henning. Efter nogle år ved landbruget blev Erik ansat ved statsskoven som skovarbejder og flyttede til Tørning Mølle og senere til Pamhuleskov, da Erik blev ansat som skovløber. Som 39 årig blev han ramt af en diskusprolaps, som efter en uheldig operation, gjorde ham lam i venstre ben.

Erik tabte dog ikke livsgnisten af den grund, for han levede efter mottoet: Man kan hvad man vil. Efter uheldet kom han ind i kontorfaget, idet han tog sin handelseksamen i Kolding. Efter uddannelsen flyttede familien til Hajstrup ved Årøsund. I den forbindelse fik

han ansættelse på Haderslev Kaserne, hvor han blev en højt skattet og vellidt kontorfunktionær. Han bestred flere forskellige jobs på kasernen inden for sit fag, og alle steder var man meget tilfreds med hans indsats. Han var trofast og flittig og derfor meget afholdt på sin arbejdsplads. I mange år var Erik redaktionssekretær ved Slesvigeren, hvor han ligeledes gjorde en god indsats for bladet og dermed også for Slesvigske Fodregiments Soldaterforening. Også i fritiden var han dybt engageret. I sine unge år som en højt skattet håndboldspiller og interessen for dette spil fulgte ham således at han også blev dommer. Han sad også i bestyrelsen i Sønderjysk Idrætsforening i ca. 25 år. Det var også Erik, der tog initiativet til at få bygget Næsshallen, så vi kan sige, at han på alle måder tjente sit samfund på allerbedste måde.

Erik blev på kasernen til han blev 65 år hvorefter han passede sin kone Edith, som i mellemtiden var blevet syg. Efter Ediths død blev Erik boende i Hajstrup og han aftrappede sine mange frivillige poster. Som 86 årig flyttede Erik på plejehjem i Vojens, hvor han trivedes godt, men desværre kun fik et år inden han døde 17. november 2012.

Vi vil mindes Erik, som den person der altid stod til rådighed for andre, som altid var i godt humør og som altid var i stand til at kæmpe for en sag. Hans død var stor for os alle.

Æret være Erik Stokholms minde.

Erling Bjerre

Skærbæk

* 25.02.1935

† 25.12.2012

Natten til den 25. december 2012 døde bogtrykker Erling Bjerre, Skærbæk, i sit hjem, 77 år gammel. Han stammede fra egnen mellem Ringkøbing og Holstebro, hvor forældrene havde en mindre gård. Efter konfirmationen kom han i typografilære i Ringkøbing og fik efter svendeprøve i 1953 arbejde hos boghandler Møller i Skærbæk, som udgav ugeavisen »By og Land«, der blev fremstillet på et lille trykkeri ved siden af butikken. Her mødte han Skærbækpigen Bodil Schmidt, der arbejdede i butikken. De blev gift, og to år senere købte de trykkeriet og avisen, som 1966 flyttede til nyopførte lokaler på Tøndervej. De havde virksomheden til 1990, da de efter en glidende overgang solgte den til bogtrykker John Iversen, mens ugeavisen fusioneredes med konkurrenten »Skærbæk Avis«.

Erling Bjerre var meget engageret og uadvendt og blev betroet mange tillidshverv. I 1984 indvalgte han således i Skærbæk byråd som konservativ og blev året efter viceborgmester, en post han – bortset fra en enkelt periode - beholdt til 2005, da han trådte ud af politik. Han var desuden formand for Handels- og Håndværkerforeningen og medlem af bestyrelsen for bl.a. Skærbæk Bank, børnehaven, realskolen, fjernvarmeværket og erhvervsrådet foruden den konservative vælgerforening. 1991-2001 valgtes han til EASVs - senere SEs - bestyrelse, hvor han efter to år blev formand. Det medførte bl.a. formandsposten i Sønderjyllands Højspændingsværk og næstformandsposten i transmissions-selskabet Eltra. Han var desuden medlem af bestyrelsen for såvel provinsbogtrykkernes brancheforening som for udgiverne af

distriktsblade. Samtidig var han et meget privat menneske, for hvem familien betød alt.

Jeg lærte ham at kende o. 1970, og talrige gange mødtes vi på hans kontor på By og Land, hvor vi over en god cigar og en kop kaffe »ordnede verdenssituationen«. Jeg følte, at vi havde en god kemi og kunne diskutere åbent og venskabeligt, selv om vi langtfra altid var enige. Jeg nød disse samtaler, og det er mit indtryk, at det var gensidigt. Erling var en åben og belæst person med vidtfavnende politiske og kulturelle interesser og stor viden ikke mindst om samfundsmæssige forhold, men også når talen faldt på emner som kirke, teater, litteratur og musik og ikke mindst historie. Vi havde et nært samarbejde, ikke mindst vedrørende en lang række artikler med ældre sønderjyders erindringer og mange andre emner, som offentliggjordes i bladet. Han var desuden et trofast og engageret medlem af Foreningen Norden og Historisk Forening samt en solid støtte for Skærbæk Museum, hvor Bodil en overgang var formand.

I de senere år mødtes vi jævnligt på gaden eller i Brugsen, hvor vi fik en snak. Han var altid åben, venlig og engageret. Den sidste gang, vi var sammen, godt en måneds tid før han døde, fortalte han, at han havde fået flimmer for øjnene, så han ikke kunne læse. »Og jeg har jo strengt taget aldrig beskæftiget mig med andet,« sagde han resigneret. Bodil læste troligt op for ham i disse sidste uger, hvor sygdommen tog til.

Og julemorgen var det så slut.

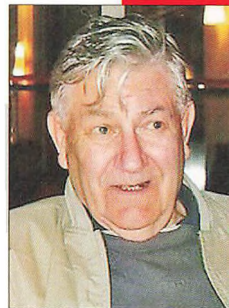
Vi vil savne Erling Bjerre og mindes ham som en god ven.

Roar B. Nielsen

Sdr. Hygum

*05.06.1927

† 15.03.2013

Roar Nielsen døde 15. marts 2013 i en alder af 85 år.

Få passer sangen, »Et jævnt og muntert, virksomt liv på jord« bedre til, end til Roars liv og virke. Få har som Roar og Ruth levet med i sognets og egnens liv og virke.

Det startede på gården på Hygummark, men mange andre ting var lige så spændende, som at passe køer og grise, selv om det var omdrejningspunktet for deres liv.

Det var sang, gymnastik, dilettant, møder, selskabelighed og ikke mindst naboskab.

Da jeg var dreng, var vinterens store oplevelse dilettantforestillingen i forsamlingshuset, og altid var Roar jo med og næsten altid i hovedrollen.

Utrolig mange roller har han spillet, bl.a. deltog han 6 gange i vikingespillene i Jels, i stavnsbåndspillene 1988 på Gram Slot til minde om 200 året for ophævelse af stavnsbåndet, og alle store syngespil i Hygum forsamlingshus.

Ingen, som oplevede det, glemmer, da Roar var Kejser Franz Joseph i »Sommer i Tyrol«. En stor, stout og flot mand, altid god for en historie og altid i stor munterhed.

I en lang årrække var han en kendt og højt respekteret gymnastikleder i Sdr. Hygum.

Så vidt vides har han selv været aktiv deltager i 12 landsstævner i gymnastik.

På Hjemstavngården var han med til

mange forskellige ting. I de sidste år så vi ham i den hvide jakke, som mejerist, hvor han kærnedede smør og uddelte smør- og kærnemælks prøver, og alle fik en kommentar med på vejen.

Han var med i bestyrelsen for Haderslev Vesteramts Mejeriselskab, da det blev dannet i 1965 og var i en årrække med i repræsentantskabet for Frøs Herreds Sparekasse.

Også Danmarkshistorie og Europahistorie dyrkede han via kurser på VUC og i LOF.

Roar havde den store evne, at han kunne huske årstal og andre vigtige begivenheder,

Roar kom i 1948 med i Rødding Egnskor, og havde i 12 år hvervet som korets formand.

Efter hans eget udsagn havde han slidt 5 dirigenter op og var godt i gang med den 6.

En ting, man husker Roar for var, da koret på en rejse til Malaga i Spanien i 2002, skulle give koncert i Malagas vældige Domkirke med ham som eneste basstemme. De, der var med koret beretter, at Roars stemme hørtes klart over hele domkirken.

Alle medlemmer af Rødding Egnskor var inviteret til Roars 85-års fødselsdag sidste år og dyrkede her den fælles sangglæde med korets æresmedlem og tidligere formand og hans familie. Det blev et uforglemmeligt minde om Roar Nielsen.

Æret være Roars minde.

Johan Lage

Fole

* 30.12.1932

† 04.04.2013

Johan Lage sov stille ind den 4. april 2013 efter lang tids sygdom.

Johan blev født den 30. december 1932 i Brøstrup, Sdr. Hygum sogn, hvor han voksede op på forældrenes gård, som han senere overtog efter endt landmandsuddannelse og et flerårigt ophold på landbrug i Canada.

Johan fyldte godt på en meget positiv og stilfærdig måde på sin hjemegn. For samtidig med at han passede sit landbrug, havde han altid tid til at være noget for andre.

Johan deltog flittigt både som nydende og ydende person i kulturlivet. Johan var en meget værdsat medvirkende ved de årlige amatørstykker, der opførtes både sommer og vinter i mange år. Foruden amatørteatret var Johan en del af gruppen »Gerdas drenge«, der underholdt med historier, sange og

oplæsning rundt omkring i landsdelen, bl.a. på plejehjem. Noget de høstede stor anerkendelse for.

Selvom Johan var ungarl, skabte han sig et hjem, hvor der altid kom mange besøgende. Det var ikke kun voksne, der nød godt af Johans gæstfrihed. Områdets børn elskede også at komme på besøg hos ham og få lidt forkælelse. Han havde en sjælden evne til at få børnene til at snakke og synge, når de sad bænket i hans køkken, hvor der blev serveret lidt mundgodt.

Johan var en person, der skilte sig ud i kraft af sit altid positive og imødekommende væsen. En person der var utrolig afholdt i vide kredse.

Æret være Johans minde.

Kern Haurum Pedersen

Løgumkloster

* 01.02.1946

† 01.05.2013

Det var med stor sorg jeg modtog meddelelsen om Kern Haurum Pedersens alt for tidlige død. Jeg vidste godt Kern havde været meget syg i flere år, men alligevel blev jeg meget ked at erfare hans tidlige bortgang. Kern var født i 1946 og burde have haft mange år endnu.

Jeg lærte Kern at kende, da jeg i 1998 blev formand for Sønderjyllands Amts Undervisnings- og kulturudvalg. Kern var dengang kontorfuldmægtig og sekretær for udvalget. Straks fra starten satte Kern en ære i at betjene mig på en professionel måde. Det lå ham altid meget på sinde, at han sørgede for, at jeg til enhver tid var velforberedt og godt »klædt på« til alle møder. Kern havde ikke en akademisk uddannelse, men især hans

store interesse og indsigt i kulturen i alle dens facetter, gjorde at han i allerhøjeste grad var meget kompetent i sit arbejde.

Ligesom det lå ham på sinde, at jeg var godt forberedt til diverse møder, fulgte han mig gerne til møderne for at støtte mig. Kern ville i den forbindelse altid gerne køre med mig - fordi jeg havde aircondition i bilen - det havde han ikke! Under disse køreture fik vi mange rigtig gode snakke både af professionel og privat karakter. Det skinnede altid klart igennem, at hans kone Kirsten og Sanne stod ham meget nær.

Kulturen i landsdelen har med Kerns bortgang mistet en meget stor kulturel personlighed.

Æret være Kerns minde.

Paul Tappe

Læk

* 07.12.1927

† 29.05.2013

Med Paul Tappes død har ikke kun menigheden og Dansk kirke i Sydslesvig, men hele mindretallet mistet en ivrig forkæmper for det danske. Paul Tappe var præst i Den danske Menighed for Læk og omegn fra 1959 til 1995. Hans vidtfavnende engagement til fordel for det danske virke i Sydslesvig bør være os alle til inspiration. Alene dette at varetage posten som formand for Dansk Sundhedstjeneste i 28 år taler sit tydelige sprog om et engageret medmenneske. Han ville noget. Ikke sig selv, nej hans engagement havde i højeste grad et kirkeligt og socialt sigte.

Han var yderst beskeden om sin egen person. Han ønskede f.eks. ikke en stor afskedsfest, da han lod sig pensionere.

Han tog ansvar på sig med kirkebyggeri, vedr. boliger og f.eks. tøjuddeling. Som formand for Samrådet forstod han ofte med en munter bemærkning at løse en tilsyneladende fastkørt situation. Eller dengang hvor en

landmand ikke havde hegnet godt nok om fåreflokken og fårene nu stod og græssede i hans have, hvor han egentlig havde lyst til at skælde ud, men sagde til landmanden: »Ja, hvis jeg passede mine får som De gør det, så så det ikke godt ud for menigheden!«

Han var med til at løfte os alle og få os til at løfte blikket og se det skønne i vores landsdel. Han havde den herligste sydslesvigske tone i sit danske sprog, var ikke i tvivl om sit danske ståsted og led ikke af berøringsangst over for den tyske omverden. Tværtimod.

Der stod respekt om hans grænsenedbrydende indsats. I en bog, »Ermutigungen« som Paul Tappes kollega i Læk, Peter Spangenberg, har udgivet og hvori Paul Tappe har et bidrag omtales han bl.a. sådan: »Paul Tappe er dansk præst i Læk og omegn. Han elsker Gud, han elsker sin kirke, han elsker Prag, elsker litteratur og historie.«

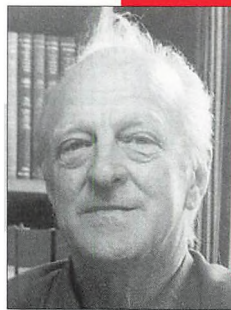
Han forstod at formidle, hvad der optog ham, til inspiration og opløftelse for mange.

Hans Henrik Daniel Schmidt

Arrild

* 12.02.1921

† 23.07.2013

Når et menneske fødes, har det fået forskellige evner i vuggegave. Nogen har fået flere end andre. Det kan man synes er uretfærdigt, men sådan er det. Hans Schmidt hørte til dem, der havde fået mange evner, og han brugte dem til mange menneskers opmuntning og glæde. Han var også blevet begavet med et lyst sind og med lyst og vilje til at bruge sine evner.

Han voksede op som enebarn i Heisel i Ravsted sogn i et nationalt præget hjem. Vil man vide mere om hans barndom og første ungdomstid, kan man læse hans erindringer i Sønderjysk Almanak fra 2004.

Han var alle sine dage landmand – og en dygtig en af slagsen. Han var blandt andet bestyrer på Rødding Højskolegård og Tandrupgård. I sin længste tid som landmand var han ejer af »Sandet« i Arrild sogn 1962-93.

I 1953 blev han gift med Ellen, som var ham en god støtte, når han ofte var hjemme fra til sine mange gøremål.

Det, der gjorde ham kendt langt ud over Sønderjyllands grænse, var hans folkelige virke. I sine yngre år var han en eminent gymnastikleder, og gennem adskillige år ledede han folkedans – ofte med den navnkundige spillemand Chr. Jensen, Gallehus, og lærer Hans Jørgen Henningsen fra Sydslesvig som spillemænd. Der var altid liv og humør over det, når han stod ved roret. Så er der sangen, som er et helt kapitel for sig. Det halve land kendte titlen: »Den syngende

bonde« – en hæderstitel på rette sted. Denne evne blev flittigt brugt i mange sammenhænge, ofte i et af de underholdningsprogrammer, som før omtalte Chr. Jensen lavede. Det var blandt andet »Sønderjylland på kryds og tværs«, »Det danske år« og »Almuespillemanden«. Når de blev så populære, som tilfældet var, skyldes det især Hans' sang. De fleste forsamlingshuse i Sønderjylland kendte Hans indefra, ofte som fortolker af sønderjyske viser af Carsten Thomsen og Martin N. Hansen.

I årene 1978-85 brugte Hans megen tid og mange kræfter som venstremedlem af Sønderjyllands Amtsråd. Det var især kulturelle foreninger og udvalg han kom ind i, f.eks. de forskellige museer, og alt, hvad der havde med musik og undervisning at gøre.

Hvis jeg skal sammenfatte Hans' liv og virke, kan jeg ikke gøre det bedre end ved at nævne det første vers af Grundtvigs »Åbent brev til mine børn«:

*Et jævnt og muntert, virksomt liv på jord
som det, jeg ville ej med kongers bytte,
opklaret gang i ædle fædres spor
med lige værdighed i borg og hytte,
med øjet som det skabtes himmelvendt,
lysvågent for alt skønt og stort heneden,
men med de dybe længsler velbekendt,
kun fyldestgjort af glans fra evigheden.*

Æret være Hans' minde.

Tønder Kommune - et godt sted at være

I Tønder Kommune kan du nemt finde attraktive byggegrunde til fornuftige priser.

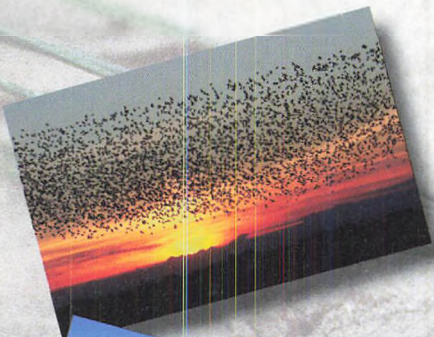
Læs mere på www.toender.dk eller kontakt Team Køb & Salg i Teknik og Miljø.

Vi vil skabe resultater

- og vi ser effektivitet, kvalitet og attraktive arbejdspladser som hinandens forudsætninger

**Højere kvalitet for borgeren,
effektiv udnyttelse af ressourcerne
og mere arbejdsglæde**

TØNDER
KOMMUNE

Det danske kongehus

Ifølge § 1 i tronfølgeoven af 27. marts 1953 nedarves tronen inden for Kong Christian X og Dronning Alexandrines efterslægt

Margrethe II (Alexandrine Porhildur Ingrid) **Danmarks Dronning**, født 16.4.1940 på Amalienborg, succederede 14.1.1972, gift 10.6.1967 i København med

Prins Henrik af Danmark (født Henri-Marie-Jean-André greve de Laborde de Monpezat), født 11.6.1934 i Talence, Gironde, Frankrig

Sønner:

(1) **Kronprins Frederik** André Henrik Christian, født 26.5.1968 i København, gift 14.5.2004 i Vor Frue Kirke med **Kronprinsesse Mary Elizabeth, grevinde af Monpezat**, født Donaldson, født 5.2.1972 i Hobart, Tasmanien.

Børn:

Prins Christian Valdemar Henri John, født 15.10.2005 i København.
Prinsesse Isabella Henrietta Ingrid Margrethe, født 21.4.2007 i København.

Prins Vincent Frederik Minik Alexander, født 8.1.2011 i København.

Prinsesse Josephine Sophia Ivalo Mathilda, født 8.1.2011 i København.

(2) **Prins Joachim** Holger Waldemar Christian, født 7.6.1969 i København.
Gift 1. gang: 18.11.1995 i Frederiksborg Slotskirke med **Alexandra** Christina, **grevinde af Frederiksborg**, født Manley, født 30.6.1964 i Hong Kong.

Børn:

Prins Nikolai William Alexander Frederik, født 28.8.1999 i København.

Prins Felix Henrik Valdemar Christian, født 22.7.2002 i København.
Ægteskabet opløst 8.4.2005.

Gift 2. gang: 24.5.2008 i Møgeltønder Kirke med

Prinsesse Marie Agathe Odile, **grevinde af Monpezat**, født Cavallier, født 6.2.1976 i Paris, Frankrig.

Børn:

Prins Henrik Carl Joachim Alain, født 4.5.2009 i København.

Prinsesse Athena Marguerite Françoise Marie, født 24.1.2012 i København.

Dronningens søstre:

Prinsesse Benedikte Astrid Ingeborg Ingrid, født 29.4.1944 på Amalienborg.

Gift 3.2.1968 på Fredensborg Slot med **Richard** Casimir Karl August Konstantin **Prins til Sayn-Wittgenstein-Berleburg**, født 29.10.1934 på Berleburg.

Børn:

(1) **Prins Gustav** Frederik Philip Richard, født 12.1.1969 i Frankfurt a.M.

(2) **Prinsesse Alexandra** Rosemarie Ingrid Benedikte, født 20.11.1970 i København.
Gift 6.6.1998 i Gråsten Slotskirke med **Jefferson-Friedrich Volker Benjamin Graf von Pfeil und Klein-Ellguth**.

Børn:

Friedrich Richard Oscar Jefferson Graf von Pfeil und Klein-Ellguth, født 14.9.1999 i København.

Komtesse Ingrid Alexandra Irma Astrid Benedikte von Pfeil und Klein-Ellguth, født 16.8.2003 i København.

(3) **Prinsesse Nathalie** Xenia Margareta Benedikte, født 2.5.1975 i København, borgerligt viet 27.5.2010, kirkeligt viet 18.6.2011 i Berleburg med Alexander Johannsmann.

Søn:

Konstantin Gustav Heinrich Richard zu Sayn-Wittgenstein-Berleburg-Johannsmann, født 24.7.2010 i Berleburg.

Prinsesse Anne-Marie Dagmar Ingrid, født 30.8.1946 på Amalienborg.

Gift 18.9.1964 i Athen med

Konstantin II, fhv. Konge af Grækenland. Ved ægteskabets indgåelse er arveretten til Danmarks trone bortfaldet for prinsessen og de i ægteskabet fødte børn og disses afkom.

Regeringen Helle Thorning-Schmidt

Udnævnt 9. august 2013

Statsminister	Helle Thorning-Schmidt (A)
Økonomi- og indenrigsminister	Margrethe Vestager (B)
Social, børne- og integrationsminister	Annette Vilhelmsen (F)
Finansminister	· Bjarne Corydon (A)
Udenrigsminister	Villy Søvndal (F)
Justitsminister	Morten Bødskov (A)
Minister for forskning, innovation og videregående uddannelser	· Morten Østergaard (B)
Transportminister	Pia Olsen Dyhr (F)
Kulturminister	· Marianne Jelved (B)
Minister for by, bolig og landdistrikter	· Carsten Hansen (A)
Beskæftigelsesminister	Mette Frederiksen (A)
Undervisningsminister	· Christine Antorini (A)
Minister for fødevarer, landbrug og fiskeri	Karen Hækkerup (A)
Klima-, energi- og bygningsminister	· Martin Lidegaard (B)
Minister for sundhed og forebyggelse	· Astrid Krag (F)
Handels- og europaminister	Nick Hækkerup (A)
Miljøminister	Ida Auken (F)
Forsvarsminister	· Nicolai Wammen (A)
Minister for ligestilling og kirke og minister for nordisk samarbejde	· Manu Sareen (B)
Minister for udviklingsbistand	· Christian Friis Bach (B)
Skatteminister	· Holger K. Nielsen (F)
Erhvervs- og vækstminister	Henrik Sass Larsen (A)

Valg i Sydslesvig

Danske stemmer ved kommunevalgene i Sydslesvig 1990-2008

Kredsresultater:

	FLENSBORG	SLESVIG-FLENSBORG	NORD-FRISLAND	RENSBORG-EGERNFØRDE	KIEL	SAMLET RESULTAT
1990	8.323	8.192	4.383	1.906	225	23.029
1994	11.091	13.398	7.415	4.978	1.043	37.925
1998	9.487	12.979	7.071	8.048	1.130	38.715
2003	6.924	10.830	5.888	6.160	684	30.486
2008	6.394	12.729	6.179	6.996	1.500	33.798

Antal kommuneråds-medlemmer	Antal kreds-dags-medlemmer	Danske stemmer ved land-dagsvalgene 1996-2012
1990 94	1990 15	1996 38.285
1994 137	1994 21	2000 60.367
1998 137	1998 24	2005 51.901
2003 136	2003 21	2009 69.701
2008 195	2008 26	2012 61.022

Sydslesvig-udvalget

(Undervisningsministeriets udvalg vedrørende danske kulturelle anliggender i Sydslesvig)

A MF, Benny Engelbrecht (formand)

Egevej 7, Adsbøl, 6300 Gråsten
tlf. 61 62 46 89
E-post: benny.engelbrecht@ft.dk
Christiansborg, tlf. 3337 4022

V MF, Kim Andersen,

Skovbrynet 16, 8660 Skanderborg
tlf. 8651 1070
E-post: vkian@ft.dk
Christiansborg, tlf. 3337 4509

F MF, Pernille Vigsø Bagge

Rugmarken 61, 9670 Løgstør
tlf. 9867 3626, mobil 6162 4229
E-post: pernille.bagge@ft.dk
Christiansborg, tlf. 3337 4413

B MF, Lotte Rod

Søndergade 15A, 1. th., 6200 Aabenraa
Mobil 6162 5164
E-post: lotte.rod@ft.dk
Christiansborg, tlf. 3337 4706

O MF, Martin Henriksen

E-post: martin.henriksen@ft.dk
Christiansborg, tlf. 3337 5129

Sekretariatsleder chefkonsulent Steffen Bang

Ministeriet for børn og undervisning
Frederiksholms Kanal 26,
1220 København K
tlf. 3392 5590
E-post: stban1@uvm.dk

Statsforvaltningen Syddanmark

Storetorv 10, 6200 Aabenraa
tlf. 7256 7900, fax 7462 8409

Hjemmeside: www.statsforvaltning.dk

Konst. direktør: Helle Haxgart

Ekspeditionstid: mandag - onsdag kl. 9-14,
torsdag kl. 9-16, fredag kl. 9-13.

Telefontid: mandag - onsdag kl. 9-12,
torsdag kl. 12-15, fredag kl. 9-12.

Man kan desuden få nærmere oplysninger,
blanketter m.v. på statsforvaltningernes
hjemmeside: www.statsforvaltning.dk

Der findes 5 statsforvaltninger i Danmark:

- Statsforvaltningen Sjælland
med hovedsæde i Nykøbing Falster og
afdelingskontor i Roskilde
- Statsforvaltningen Midtjylland

med hovedsæde i Ringkøbing og
afdelingskontor i Århus

- Statsforvaltningen Hovedstaden
med hovedsæde i Storkøbenhavn og
afdelingskontor på Bornholm
- Statsforvaltningen Nordjylland
med hovedsæde i Aalborg
- Statsforvaltningen Syddanmark
med hovedsæde i Aabenraa og
afdelingskontor i Odense og Ribe.

Blandt opgaverne, der er mangeartede, kan
nævnes ægteskabssager, bidrag, samvær,
faderskabssager, adoption, værgemål, fri
proces, navnesager, indfødsret, opholdsbevis
til EU/EØS-statsborgere, byggelovsklager, op-
holdstilladelser og tilsyn med kommunerne.
Statsforvaltningerne er desuden sekretariat for
det sociale nævn, beskæftigelsesankenævnet
og for det psykiatriske patientklagenævn.

Region Syddanmark

Damhaven 12, 7100 Vejle
tlf. 7663 1000, fax 7663 2000

E-post: kontakt@regionsyddanmark.dk
Internet: www.regionsyddanmark.dk

Regionsrådsformand:
Carl Holst

Regionsdirektør:
Mikkel Hemmingsen

Sønderjyske regionsmedlemmer

2010-2013 - pr. 1. januar 2010

- V Carl Holst, regionsrådsformand,
Nordhaven 5, 6630 Rødding
- V Hans Philip Tietje,
Bjerrndrupvej 34A, 6200 Aabenraa
- A Andrea Terp,
Slotsgyden 4, 6200 Aabenraa
- A Ole Finnerup Larsen,
Aastrupvej 99, 6100 Haderslev
- F John Hyrup Jensen
Bispeparken 104, 6400 Sønderborg
- F Henrik J. Møller
Solderupvej 24, 6270 Tønder

- O Thies Mathiasen,
Chr. Andersens Vej 1, 6510 Gram
- V Susanne Linnet
Møllevej 2, Møgeltønder, 6270 Tønder
- A Willy Sahl,
Arnbjergvej 18, 6430 Nordborg
- C John Lohff
Strandvej 9, 6400 Sønderborg
- V Jens Møller
Allégade 13, 6240 Løgumkloster

Region Sønderjylland-Schleswig

Pr. 1. januar 2012

Bestyrelsen:

Regionsrådsmedlem Hans Philip Tietje
(formand)

Amtspræsident Eckhard Schröder
(næstformand)

Borgmester Aase Nyegaard

Overborgmester Simon Faber

Landråd Dieter Harrsen

Minister Anke Spoorendonk

Borgmester Jens Chr. Gjesing

Borgmester Tove Larsen

Borgmester Laurids Rudebeck

Formand for BdN Hinrich C. Jürgensen
Landsformand Flemming Meyer

Regionskontor & Infocenter:

Lyren 1, 6330 Padborg,
tlf. 7467 0501, fax 7467 0521.

E-post: region@region.dk

www.region.dk

www.region.de

www.pendlerinfo.com

Leder: Peter Hansen.

Kommuner i Sønderjylland

Aabenraa Kommune

Skelbækvej 2,
6200 Aabenraa
tlf. 7376 7676, fax 7376 7677

E-post: post@aabenaar.dk

www.aabenaar.dk

Borgmester: Tove Larsen

Kommunaldirektør: Niels Johannesen

Haderslev Kommune

Gåskærgade 26-28,
6100 Haderslev
tlf. 7434 3434, fax 7434 0134

E-post: post@haderslev.dk

www.haderslev.dk

Borgmester: Jens Chr. Gjesing

Kommunaldirektør: Poul Erik Graversen

Kolding Kommune

Akseltorv 1,
6000 Kolding
tlf. 7550 1500, fax 7979 2033

E-post: kommunen@kolding.dk

www.koldingkommune.dk

Borgmester: Jørrn Pedersen

Kommunaldirektør: Rikke Vestergaard

Sønderborg Kommune

Rådhusstorvet 10,
6400 Sønderborg
tlf. 8872 6400, fax 8872 6402

E-post: post@sonderborg.dk

www.sonderborgkommune.dk

Borgmester: Aase Nyegaard

Kommunaldirektør: Søren Bonde Hansen

Tønder Kommune

Kongevej 57,
6270 Tønder
tlf. 7492 9292, fax 7492 9678

E-post: toender@toender.dk

www.toender.dk

Borgmester: Laurids Rudebeck

Kommunaldirektør: Svend Erik Møller

Vejen Kommune

Rådhuspassagen 3,
6600 Vejen
tlf. 7996 5000, fax 7996 5006

E-post: post@vejenkom.dk

www.vejenkom.dk

Borgmester: Egon Fræhr

Kommunaldirektør: Ole Slot

Sønderjyds Skoleforening

Formand: Peder Moltesen Ravn,
Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe,
tlf. 7544 5433

Næstformand: Henrik Nissen, Surreroj 4,
Bylderup, 6372 Bylderup-Bov

Kasserer: Hanne Clausen,
Møllevvej 33, Møgeltønder, 6270 Tønder

Sekretær: Inger Rahbek Andersen
Roostvej 3, Roost, 6535 Branderup,
tlf. 7483 4081

Povl Callesen,
Varnæsvej 700, Varnæs, 6200 Aabenraa

Steffen Oxholm,
Bevtoftvej 28, Tirslund, 6541 Bevtoft

Ellen Christensen,
Nyrøjsvej 6, Lavensby, 6430 Nordborg

Kirsten Dahlmann,
Elmevej 16, 6780 Skærbæk

Ove Kirk Andersen,
Kelstrup Bygade 14, 6100 Haderslev

Povl Chr. Callesen,
Brobølvej 18, Brobøl, 6400 Sønderborg

Laura Skau Bjerregaard,
Fællesgade 20, Rise, 6230 Rødekro

Anne Marie Christensen,
Bygaden 18, Hønsnap, 6340 Kruså

Frode Rindom,
Mojbølvej 4, Mojbøl, 6630 Rødding

Jes Speggars Simonsen,
Mjang Bygade 11, Mjang, 6470 Sydals

Søren Wollesen,
Østermarkvej 14, 6230 Rødekro

Ingelise Duus,
Langtoften 13, Fjelstrup, 6100 Haderslev

Hans-Ole Mørk,
Farverhus 21, 6200 Aabenraa

Almanakudvalget

Ansvarshavende redaktør:
Hans-Jørgen Thomsen,
Nørregade 16, 6534 Agerskov, tlf. 7483 3477
E-post: almanak@dbmail.dk

Lisbet Skau,
Kløvervej 22, Sønder Nærå, 5792 Årslev,

Lis Mikkelsen,
Gl. Ørderupvej 8, 6520 Toftlund,

Hans-Ole Mørk,
Farverhus 21, 6200 Aabenraa

Hanne Clausen,
Møllevvej 33, Møgeltønder, 6270 Tønder

Uffe Bjerre,
Mølleparken 97, 6240 Løgumkloster

Inger Rahbek Andersen,
Roostvej 3A, Roost, 6535 Branderup

Andreas Andresen,
Tårnvej 5, 6520 Toftlund

Georg Bendix,
Hindballevej 8, Brændstrup, 6630 Rødding

Anders Schaltz Andersen,
Osterwung 5, D-25856 Hattstedt

Mariane Jørgensen,
Jægerskoven 39, 6520 Toftlund

Poul Krebs Lange,
Odinsvej 43, 6100 Haderslev

Peder Moltesen Ravn
Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe

Sprogforeningen

Folkehjem, Haderslevvej 7,
6200 Aabenraa, tlf. 7462 1150

Bestyrelse:

Formand: Frode Sørensen, fhv. minister
Vesterled 19, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 6428, mobil 2218 1938
frode@danportal.dk / www.s-frode.dk

Ingolf Haase,
Slotsgaden 28, Møgeltønder, 6270 Tønder,
tlf. 4028 0895, E-post: ingolf@mail.dk

Lis Mikkelsen,
Gl. Ørderupvej 8, 6520 Toftlund,
tlf. 7483 2018
E-post: glskole@mail.com

Orla Møller,
Ostermark 97, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461-4306733
E-post: orla-moeller@versanet.de

Gunnar Vind,
Skolegade 49, 6780 Skærbæk, tlf. 7475 1072
E-post: gunnar@vind1.dk

Lisbet Mikkelsen Buhl,
Süderfischerstr. 10, D-24937 Flensburg,
tlf. 0049 461 5057481
E-post: lisbet_buhl@skoleforeningen.de

Skoleinspektør Jens Erik Salomonsen,
Wilhelm-Mensinga-Str. 4, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461 4071505
E-post: salomonsen@werb.de

Kristian Kjær Nielsen,
Knudsmade 1, Rønshoved, 6300 Gråsten,
tlf. 7460 8125
E-post: knudsmade@gmail.com

Grænseforeningen

Kontor: Peder Skrams Gade 5,
Postboks 9074, 1022 København K,
tlf. 3311 3063
E-post: info@graenseforeningen.dk
www.graenseforeningen.dk
Protektor: H.K.H. Prins Joachim
Formand: Forfatter Finn Slumstrup
Generalsekretær: Knud-Erik Therkelsen

Haderslev Østeramts Grænseforening

Formand: Povl Solmer Frank,
Svanevej 4, 6500, tlf. 7454 1001
E-post: svanevej@privat.dk

Haderslev Vesteramts Grænseforening

Formand: Sigrid Andersen,
Rangstrupvej 20, 6534 Agerskov,
tlf. 7483 3156 · sigridandersen@bbsyd.dk

Grænseforeningen for Sønderborg

Kontaktperson: Kirsten Fanø Clausen,
Brobølvej 7, 6400 Sønderborg, tlf. 8819 3300
E-post: kifanoe@gmail.com

Tønder Amts Grænseforening

Formand: Jens Andresen,
Tingvej 2, 6535 Branderup, tlf. 74 83 53 60
E-post: jensandresen@bbsyd.dk

Grænseforeningen Aabenraa

Formand: Andreas Brandenhoff
Vollerupvej 45, 6392 Bolderslev
E-post: a_brandenhoff45@hotmail.com

Slesvigsk Samfund

Formand: Lina Mønster,
Bymarken 12, 4130 Viby Sj., tlf. 4619 4614
E-post: lina@adslhome.dk

Den Nordslesvigske Kvindeforening

Formand: Rita Jespersen,
Dimen 55, 6200 Aabenraa
Næstformand: Annelise Dall,
Skovgårdsvej 4, 6510 Gram
Sekretær: Henriette Jessen,
Hjartbro Byvej 11, 6541 Bevtoft
Kasserer: Kirsten Nissen,
Ribe Landevej 10 st., 6270 Tønder

Historisk Samfund for Sønderjylland

Sekretariat og ekspedition:
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 4683
E-post: hssdj@hssdj.dk · www.hssdj.dk
Åbningstider: Mandag-fredag kl. 9-12

Forretningsudvalg:

Formand: Hans Schultz Hansen
Næstformand: Lars N. Henningsen
Kasserer: Mogens Asmund
Kim Furdal
Finn Bach
Mikkel Leth Jespersen
Hans-Ole Mørk

Øvrige medlemmer af styrelsen:

Morten Andersen
Henrik Becker-Christensen
Elsemarie Dam-Jensen
Lennart S. Madsen
Henrik Skov Kristensen
Carsten Porskrog Rasmussen
Inge Adriansen
Henning Mathiesen
René Rasmussen

Redaktionsadresser:

Sønderjyske Årbøger:

Mikkel Leth Jespersen, Museum
Sønderjylland, Kulturhistorie Aabenraa
H. P. Hanssens Gade 33, 6200 Aabenraa
tlf. 7462 2645

Sønderjysk Månedsskrift:

Kim Furdal
Museum Sønderjylland, ISL - Lokalhistorie
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 5860

Skriftrækken:

Henrik Skov Kristensen
Frøslevlejrens Museum
Lejrvej 83, 6330 Padborg, tlf. 7467 6557

Kredsudvalgsformænd:

Karl Erik Olesen, Starup (Haderslev kreds)
Finn Clemmensen, Skærbæk (Tønder kreds)
Erling Madsen, Løjt (Aabenraa kreds)
Christian Bo Bojesen, Høruphav (Sdb. kreds)
Kirsten la Cour (Sydslesvig)

Historisk Samfund for Als og Sundeved

Formand: Provst Lorenz P. Christensen,
Ringgade 69, 6400 Sønderborg
tlf. 7528 7167 / 2938 7555
E-post: lorenzpetechristensen@gmail.com
Sekretariat: Museet på Sønderborg Slot,
6400 Sønderborg, tlf. 7442 2539
Hanne Thrane

Landsforeningen Danske Forsamlingshuse

Formand: Otto Hallberg,
Sidingevej 23, 4560 Vig, tlf. 5931 6585
E-post: ldf@pc.dk
Næstformand: Henrik Nielsen,
Guldbjergvej 5, Brændstrup, 6630 Rødding,
tlf. 7482 0601

Sønderjysk Forsamlingshusforening

Formand: Anders Sørensen, Åbenråvej 133,
Øster Gasse, 6780 Skærbæk, tlf. 7475 2273
Sekretær: Karsten Nybjørn,
Ladegårdvej 6, 6500 Vojens, tlf. 7450 7676

Syddansk Universitet

Institut for Grænseregionsforskning

Alsion 2, 6400 Sønderborg
tlf. 6550 1751 og 6550 1186
E-post: ifg@sam.sdu.dk · www.sdu.dk
Institutleder/direktør Elisabeth Vestergaard

Naturhistorisk Forening for Sønderjylland

Formand: Cand. scient. Vagn Heckmann,
Rosenbakken 109, 6100 Haderslev,
tlf. 7452 2765

DGI Sønderjylland

Øbeningsvej 1, 6230 Rødekro,
tlf. 7940 4500, fax 7466 9642,
Formand: Birgit Langelund
Stadionvej 13H, 6392 Bolderslev
tlf. 7464 6468, fax 7940 4519

Løgumkloster Refugium

Refugievej 1, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 3301
E-post: mail@loegumkloster-refugium.dk
Internet: www.loegumkloster-refugium.dk
Forstander: Karsten Eskildsen

Danmark-Samfundet

Helge Moosmann,
Louisevej 2A, 6100 Haderslev

Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945

Formand Helge Moosmann
Louisevej 2A, 6100 Haderslev

Amnesty International

Gammeltorv 8^{5.}, 1457 København K,
tlf. 33 45 65 65, fax 33 45 65 66
E-post: amnesty@amnesty.dk
Internet: www.amnesty.dk

Foreningen »Venner af Rømøs natur«

Formand: Svend Taugård, Gl. Skolevej,
Kongsmark, 6792 Rømø

Foreningen Hjemmeværnsmuseets Venner

Formand: Oberstløjtnant Jørn Nielsen,
Hjemmeværnsdistrikt Sønderjylland,
Søgaardlejren, 6200 Aabenraa

Bund Deutscher Nordschleswiger

Generalsekretær: Uwe Jessen
Deutsches Generalsekretariat,
Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 3833
Formand: Gårdejer Hinrich Jürgensen,
Flensborg Landevej 71, Gårdeby,
6360 Tinglev,
tlf. 7464 3644

Deutscher Jugendverband für Nordschleswig

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7362 9192, fax 7369 8978

E-post: info@djfn.dk

www.djfn.dk

Afdelingsleder: Lennart Nickelsen

Deutscher Schul- und Sprachverein für Nordschleswig

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 4103, fax 7462 7361

Skolekonsulent: Claus Diedrichsen

Formand: Welm Friedrichsen,

Vesterballe 19, Brandsbøl, 6430 Nordborg,
tlf. 7449 1409 · E-post: welm@bbsyd.dk

Kirkelige foreninger og organisationer

Den Sønderjydske Forening af Menighedsrådsmedlemmer

Formand: Læge Marius Nørgaard
Hasselhaven 11, 6330 Padborg, tlf. 7467 2826

Sekretær: Paul A. Martinussen,
Fasanvej 27, 6240 Løgumkloster

Danske Sømands- og Udlandskirker

Smallegade 47, 2000 Frederiksberg,
tlf. 7026 1828, fax 7026 1824

E-post: kontor@dsuk.dk · www.dsuk.dk

Giro 500-3660

Brødremenighedens Danske Mission (BDM)

Nørregade 14, 6070 Christiansfeld,
tlf. 3529 4820

E-post: bdm@bdm-dk.dk

Generalsekretær: Erik Baun

Danmission

Strandagervej 24, 2900 Hellerup,
tlf. 3962 9911

Generalsekretær: Mogens Kjær

Formand: Biskop Peter Fischer-Møller

Stændertorvet 3A, 4000 Roskilde

Fonde

Dansk Kultursamfund af 1910

Formand: Fhv. minister Frode Sørensen, MF
Vesterled 19, 6400 Sønderborg

Fonden til bevarelse af gamle Rømøhuse

Formand: Rosa Schmidt,
Ternevej 11, Havneby, 6792 Rømø

H. P. Hanssens Mindefond

Formand: Margrethe Wind,
Dovervej 3, Hjerting, 6630 Rødding,
tlf. 7484 1466

AGERSKOV UNGDOMSSKOLE

Puls i takt med udvikling

Vellerupvej 25 - DK-6534 Agerskov

Telefon +45 7483 3315

www.agerskovungdomsskole.dk

HOEJER DESIGNEFTERSKOLE

Søndergade 21 - 6280 Højer

Telefon 73628900

mail@hoejerdesignefterskole.dk

www.hoejerdesignefterskole.dk

Danske og frisiske foreninger og institutioner i Sydslesvig

Sprogforeningen i Sydslesvig

Formand: Lisbet Mikkelsen Buhl
Süderfischerstr. 10, D-24937 Flensburg
tlf. 0461/5057481
E-post: lisbet.sprogforeningen@hotmail.com
www.sprogforeningen.dk

Danmarks Generalkonsulat

Gen.konsul: Dr. phil. Henrik Becker-Christensen
Konsul: Henrik Hansen
Nordergraben 19, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/144000, fax 0461/17928
E-post: flfgkl@um.dk · www.gkflensburg.um.dk

Sydslesvigsk Forening (SSF)

Formand: Dieter Paul Küssner,
Jaruplund Højskole, Lundweg 2,
Jarplund, D-24976 Handewitt,
tlf. 04630/343+344, fax 04630/690

Dansk Generalsekretariat

Flensborghus, Norderstrasse 76,
D-24939 Flensburg eller
Postfach 2664, D-24916 Flensburg,
tlf. 0461/144080, fax 0461/14408-130
E-post: info@syfo.de · www.syfo.de
Generalsekretær: Jens A. Christiansen
Regnskabsafdelingen: Jens Søren Jess
Kulturfondensafdelingen: Boris Erben
Dansk postadresse: Box 369, 6330 Padborg

Flensburg by

Formand: Preben Kortnum Mogensen,
Apenrader Str. 25, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/43376
Sekretariat: Konsulent Viggo Petersen,
Schiffbrücke 42, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/14408-125+126+127,
fax 0461/14408-128, E-post: flby@syfo.de

Flensburg amt

Fmd.: Peter Kreutzer, Kallhoi 6, Kupfermühle,
D-24955 Harrislee, tlf. 0461/75810
Sekretariat: Konsulent Marike Hoop,
Norderstrasse 74, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/14408-155+156,
fax 0461/14408-157, E-post: flamt@syfo.de

Gottorp amt

Formand: Franz Dittrich,
Osterstr. 20, D-24850 Schuby,
tlf. 04621/949455, fax 04621/949405
Sekretariat: Konsulent Lars Thomsen,
Lollfuss 89, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/23888, fax 04621/21105
E-post: gottorp@syfo.de

Husum amt

Formand: Lars Sørensen
Süden 21, D-25845 Nordstrand, tlf.
04842/1202
Sekretariat: Konsulent Peter Hansen,
Neustadt 95, D-25813 Husum,
tlf. 04841/2612, fax 04841/63618
E-post: husum@syfo.de

Ejdersted amt

Formand: Bente Möller,
Am Ziegelhof 6, D-25832 Tønning,
tlf. 04861/1417
E-post: bente-moeller@web.de
Sekretariat: Kerstin Pauls, Am Hafen 30,
D-25832 Tønning, tlf. 04861/5493, fax
04861/1607
E-post: ejdersted@syfo.de

Rendsborg/Egernførde amt

Formand: Hauke Paulsen,
Wagnerring 72, D-24159 Kiel,
tlf. 0431-3990611
E-post: hauke_paulsen@t-online.de
Sekretariat: Dorte W. Salchow
H. C. Andersen-Weg 8, D-24340 Eckernförde,
tlf. 04351/2527, fax 04351/5183
E-post: rd-eck@syfo.de

Sydtønder amt

Formand: Ralf Hansen,
Ulmenweg 11, D-25917 Leck,
tlf. 04662/1327
E-post: jacob-hansen@versanet.de
Sekretariat: Konsulent Lars Petersen,
Lorenz Jannsen Strasse 1, D-25899 Niebüll,
tlf. 04661/2755, fax 04661/2432
E-post: sydtoender@syfo.de

Aktivitetshuset

Norderstr. 49, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/150140, fax 0461/1501420
E-post: akti@sdu.de
www.aktivitetshuset.de
Leder: Sarah Keppler

A. P. Møller Skolen

Fjordallé 1, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/4820-0
fax 04621/4820990
E-post: apms@skoleforeningen.de
www.apmoellerskolen.org
Rektor: Jørgen Kühl

»Christianslyst«

Lejrskole og kursuscenter,
Nottfeld, D-24392 Süderbrarup,
tlf. 04641/92229, fax 04641/92229
E-post: christianslyst@sdu.de
www.christianslyst.de
Forstander: Elly Andersen

Dansk Alderdomshjem

Nerongsallee 27, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/840200-0, fax -44
E-post: info@dksund.de
www.dksund.de
Forstander: Bodil Bjerregaard-Brocks

Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

Norderstrasse 59, D-24939 Flensburg,
Dansk postadresse:
Box 528, 6330 Padborg
tlf. 0461/8697-0, fax -222
E-post: dcb@dcbib.dk
www.dcbib.dk
Bibliotekschef: Alice Feddersen
Studieafdelingen og arkivet:
Arkivar: Mogens Rostgaard Nissen

Dansk Erhvervsforening i Sydslesvig

Formand: Volker Andersen,
Im Erdbeerfeld 27, D-24955 Harrislee,
tlf. 0171-4189801
E-post: info@def-flensburg.de
www.def-flensburg.de

Dansk Gymnastikforening Flensburg e.V.

Formand: Dieter Lenz,
Sandbergvej 3, D-24943 Flensburg,

tlf. 0461/63254

E-post: dieterlenz@versanet.de
Klubhuset: Marienhölungsweg 62,
D-24939 Flensburg (Frueskovens Idrætspark),
tlf. 0461/5700477
E-post: vorstand@dgf-flensburg.de
www.dgf-flensburg.de

Dansk Kirke i Sydslesvig

Sydslesvigs Kirkekontor,
Wrangelstrasse 14, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/52925, fax 0461/9091596
E-post: kirken@kirken.de
www.dks-folkekirken.dk
Provst: Viggo Jacobsen
Forretningsfører: Jytte Nickelsen

Dansk Lærerforening for Sydslesvig

Süderstr. 31, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/773230, fax 0461/7732323
E-post: 163@dlf.org · www.dls.dk
Formand: Niels Nielsen

Dansk Skoleforening for Sydslesvig

Formand: Per Gildberg,
Marrendamm 74, D-24944 Flensburg,
tlf. 0461/17403
Direktør: Anders Molt Ipsen
Kontor: Stuhrs Allee 22, D-24937 Flensburg
eller Postfach 1461, D-24904 Flensburg,
tlf. 0461/50470, fax 0461/5047137
E-post: post@skoleforeningen.org
www.skoleforeningen.org
Dansk postadresse: Box 389,
6330 Padborg

Dansk Spejderkorps Sydslesvig

Formand: Anne-Margrete Jessen,
Haferstieg 20, D-24941 Flensburg,
tlf. 0461/8400724
E-post: amijess@aol.com
Korpschef: Tim Riediger,
Barg-Petersburg, D-24966 Sörup,
tlf. 04635-292626, mobil 0170-2729922
E-post: tim@spejder.de

Dansk Sundhedstjeneste for Sydslesvig

Waldstrasse 45, D-24939 Flensburg
tlf. 0461 - 57058 - 0, fax - 88
E-post: info@dksund.de
www.dksund.de

Formand: Randi Kuhnt
tlf. 0461/570 580
Forretningsfører: Stinne Døssing
E-post: stinne.doessing@dk.sund.de
Ledende sygeplejerske: Kerstin Reich,
tlf. 0461/57058-104

DSH - Foreningen af aktive kvinder

Formand: Margrid Jensen,
Toftlundweg 18 B, D-25821 Bredstedt,
tlf. 04671-3837
E-post: margrid_jensen@skoleforeningen.de

Den slesvigske Kvindeforening

Formand: Annemarie Erichsen,
Ulstrupfeld 5, D-24999 Wees,
tlf. 04631/1478
E-post: k-h.erichsen@t-online.de

Husum Bibliotek

Neustadt 81, D-25813 Husum,
tlf. 04841/82280
E-post: husum@dcbib.dk

Slesvig Bibliotek

Lollfuss 89, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/988054
E-post: slesvig@dcbib.dk
Leder: Bibliotekar Carsten F. Reyhé

Egernførde Fællesbibliotek

Jes Kruse-Skolen
Hans-Chr.-Andersen-Weg 2
D-24340 Eckernförde,
tlf. 04351/72 02 65
E-post: ege@dcbib.dk

Det lille Teater

Hjemmet, Marienstr. 20, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/80 79 76 30
Formand: Alexander von Oettingen,
Zum Dorfteich 7, D-24975 Husby,
tlf. 04634/9219
E-post: info@detlilleteater.de
Internet: www.detlilleteater.de

Det sydslesvigske Samråd

Formand: Flemming Meyer,
Handewittbusch 10, D-24983 Handewitt,
tlf. 0461-14408300, 0431-9881381,
04608-6572

E-post: flemming.meyer@ssw.de
www.samraadet.info
Sekretariat: Flensborghus,
Dansk Generalsekretariat,
Norderstr. 76, D-24949, Flensburg,
tlf. 0461/14408-0
Fax 14408-130
E-post: jac@syfo.de
Sekretær: Jens A. Christiansen

Duborg-Samfundet

Formand: Erik Jensen,
Marienallee 55, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/9093257
E-post: eriksuna@gmail.com

Duborg-Skolen

Ritterstrasse 27, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/144390, fax 0461/22430
www.duborg-skolen.de
Rektor: Ebbe Benedikt Rasmussen

Flensborg Avis

Hovedredaktion Flensborg
Wittenberger Weg 19, D-24941 Flensborg
tlf. 0461/50 45 0, fax 0461/50 45 203
E-post: redaktion@fla.de
www.fla.de
Chefredaktør: Jørgen Møllekær
Direktion: Jørgen Møllekær

Flensborg Danske Journalistforening

Formand: Hans Chr. Davidsen,
Kleiner-Fuchs-Hof 5, D-24941 Flensborg,
tlf. 0461/91669
www.flensborg.minisite.dk

Flensborg Y's Men's Club

Præsident: Britta Høst Nielsen
www.flensborg.ysmen.dk
Mødested: Ansgar-Kirken,
Apenrader Str. 25, D-24939 Flensborg

Friisk Foriining (Friserforeningen)

Formand: Bahne Bahnsen,
Mittelweg 12, D-25856 Hattstedt,
tlf. 04846-601999
E-post: bahneb@hotmail.com
Sekretariat: Süderstr. 6,
D-25821 Bredstedt/Bräist

tlf. 04671/6024154

Sekretær: Manfred C. Nissen

E-post: info@friiske.de

www.friiske.de

Foreningen »Norden«, Sydslesvig afdeling

Formand: Svend Kohrt,

Am Polldamm 2, D-24975 Husby,

E-post: svend@kohrt.dk

Nordisk Informationskontor: Norderstrasse 59,
D-24939 Flensburg,

tlf. 0461/8697111, fax 0461/8697222

E-post: aj@nordisk-info.de

Internet: www.nordisk-info.de

Forretningsfører: Anette Jensen

Frivilligt Dreng- og Pigeforbund i Sydslesvig

Distriktsleder: Sten Andersen,

Alt Frösleer Weg 8b, D-24955 Harrislee,

tlf. 0461/7703047, fax 0461/9402858

E-post: sten_andersen@skoleforeningen.de

Lejrskoler og hytter:

»Trenehytten«, Harkielweg 2, D-24963 Tarp,

tlf. 04638/527,

udlejning v/ Elof Asmussen,

Ochsenredder 7, D-24941 Flensburg ,

tlf. 0461/35134

E-post: trenehytten@gmail.com

»Kongenshus«, D-25882 Tetenbüll,

Rehmstackerdeich

udlejning v/Kirsten Schlickert,

Osterstr. 24, D-25832 Tönning,

tlf. 04861/54 42, mobil 0170 - 2135 826

Gamles Værn

Formand: Ingrid Lekkat,

Mistelhof 11, D-24944 Flensburg,

tlf. 0461/315003

Hejmdal Blæseorkester

v/Ejnar Geipel, Industrieweg 47,

D-24955 Harrislee, tlf. 0461/75983

Internet: www.hejmdal-blaeseorkester.de

Historisk Samfund for Sønderjylland

Sydslesvigs Amtskreds

Formand: Kirsten la Cour,

Gammelau 2, D-24980 Schafflund

tlf. 04639 - 782402

E-post: lac@skoleforeningen.de

I. C. Møller-Fonden

v/ Henrik Geipel,

Osterlücken 13 A, D-24955 Harrislee,

tlf. 0461/71969

Idrætshallen

Moltkestrasse 20 C, D-24937 Flensburg,

tlf. 0461/5035021, fax 0461/5035028

E-post: idraetshallen@sdu.de

Halbestyrer: Ulli Schwitzkowski

Jaruplund Højskole

Lundweg 2, Jarplund, D-24976 Handewitt,

tlf. 04630/969140, fax 04630/969149

E-post:kontoret@jaruplund-hoejskole.de

Internet: www.jaruplund.de

Forstander: Dieter Paul Küssner

KFUM og KFUK i Sydslesvig

Formand: Preben Kortnum Mogensen,

Apenrader Str. 25, D-24939 Flensburg,

tlf. 0461/43376

E-post: kortnum@foni.net

Ladelund Ungdomsskole

Karlumer Str. 1, D-25926 Ladelund,

tlf. 04666/714, elevtlf. 1200, fax 04666/853

ladelundungdomsskole@skoleforeningen.de

Internet: www.ladelundungdomsskole.de

Forstander: Hans Henning Heide Jochimsen

Landboforeninger

Fælleslandboforeningen for Sydslesvig

Kontor: Schiffbrücke 42, D-24939 Flensburg,

tlf. 0461-14408-600, fax 14408-603

E-post: faelleslandboforeningen@gmx.de

Internet: www.faelleslandboforeningen.de

Formand: Bo Hallberg,

Kragstedtmoor 4, D-24997 Wanderup,

tlf. 04606/96337,

Sekretær: Joachim Spitz,

Schiffbrücke 42, D-24939 Flensburg

E-post: joachim.spitz@gmx.de

Konsulent: Dirk Hansen,

Schiffbrücke 42, D-24939 Flensburg,

tlf. 0461/14408-601, fax 0461/14408-603

E-post: landboforeningen@gmx.de

Landboforeningen for Flensburg og Omegn

Formand: Bo Hallberg,

Kragstedtmoor 4, D-24997 Wanderup,

tlf. 04606/96337

Konsulent: Joachim Spitz

Landboforeningen for

Gottorp og Ejderstedt amter

Formand: Preben Holl, Fleckebyer Landstr. 7,

Lehmrade, D-24811 Brekendorf,

tlf. 04353/581, fax 04353/584

Konsulent: Dirk Hansen

Landboforeningen for Sydtønder amt (Gest)

Formand: Frede Andresen,

Sprakebüller Str. 2, D-25917 Achtrup, tlf.

04662/4802

Konsulent: Joachim Spitz

Den nordfriske Landboforening (Marsk)

Formand: Karl-Heinz Matthiesen,

Dammhusum,

Bundesgarderweg 10, D-25927 Neukirchen,

tlf. 04664/815

Konsulent: Joachim Spitz

Lejrskolen »Skipperhuset«

Am Hafen 30, D-25832 Tönning,

tlf. 04861/5493, fax 04861/1607

E-post: ejdersted@syfo.de

Internet: www.syfo.de

Bestyrer: Kerstin Pauls

E-post: kerstin@syfo.de

Nordfriisk Institutt

Süderstrasse 30, D-25821 Bredstedt,

tlf. 04671-6012-0, fax 04671/1333

E-post: info@nordfriiskinstitutt.de

www.nordfriiskinstitutt.de

Instituttleder og direktør:

Dr. Thomas Steensen

Sct. Georgs-Gildet

Gildemester: Helmuth Werth, Tydal 1,

D-24852 Eggebek,

tlf. 04609/91030, fax 04609/494

www.flensborggildet.dk

Sct. Knuds-Gildet

St. Knudsborg, Munketoft 33,

D-24937 Flensburg

Oldermand: Karl Heinz Rudebeck,

Fördebogen 33, D-24955 Harrislee,

tlf. 0461/979393

www.knudsgildet-flensburg.dk

Slesvigsk Kreditforening

Formand for tilsynsrådet:

Hans Uwe Harck, Alter Kupfermühlenweg 44b,

D-24939 Flensburg, tlf. 0461/41774

Kontor: Süderstrasse 89, D-24955 Harrislee,

tlf. 0461/71975, fax 0461/78617

Forretningsfører: Dirk von Heyer

Sydslesvigs danske Kunstforening

Formand: Hans Jessen, Holstengang 1,

D-24937 Flensburg, tlf. 0461/13562

Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger

Formand: Inger Marie Christensen

Rudekamp 36, D-24960 Glücksburg,

tlf. 04631/2800

E-post: ingermarie@sdu.de

Dansk Ungdomssekretariat:

Norderstr. 76, D-24939 Flensburg,

tlf. 0461/14408-0, fax 14408-222

E-post: kontoret@sdu.de · www.sdu.de

Forretningsfører: Horst Schneider

Sydslesvigs Museumsforening

Formand: Carsten Reyhé,

Winningmay 5, D-24882 Füsing-Schaalby,

tlf. 04622/671

E-post: cr@dcbib.dk

Sydslesvigsk Pressetjeneste

Norderstrasse 76, D-24939 Flensburg, eller

Postfach 2664, D-24916 Flensburg,

tlf. 0461/14408-120+122, fax 0461/14408-131

E-post: spt@syfo.de. www.syfo.de

Pressesekretær: Bernd Engelbrecht

Sydslesvigsk Selvhjælp SSH

Formand: Georg Buhl,

Süderfischerstr. 10, D-24941 Flensburg,

tlf. 0461/5057481

E-post: georg_buhl@dsp.dk

Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW)

Landsformand: Flemming Meyer,

Handewitt Busch 10, D-24983 Handewitt,

tlf. 04608/6572

Landssekretariat: Schiffbrücke 42,

D-24939 Flensburg,

tlf. 0461/14408-310, fax 0461/14408-313

E-post: info@ssw.de

www.ssw.de

Landssekretær: Martin Lorenzen
SSW-Landdagsfraktionen i Flensburg:
Norderstr. 74, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/14408-300, fax 0461/14408-305
E-post: info@ssw-sh.de
www.ssw-sh.de

SSW-Landdagsfraktionen i Kiel:
Schleswig-Holsteinischer Landtag, Düstern-
brooker Weg 70, D-24105 Kiel,
tlf. 0431/988-1380, fax 0431/988-1382

Landdagsmedlemmer:

Lars Harms,
E-post: lars.harms@ssw.de
Jette Waldinger Thiering,
E-post: jette.waldinger@ssw.de
Flemming Meyer,
E-post: flemming.meyer@ssw.de

Sydslesvigske Folkedansere Flensburg

Formand: Inger Marie Christensen,
Rudekamp 36,
D-24960 Glücksburg, tlf. 04631/2800
E-post: ingermarie@sdu.de

Sønderjysk Arbejdsforening (SAF)

Formand: Rüdiger Schulze, Herwarthstrasse 6,
D-24159 Kiel, tlf. 0431/361945,
fax 990563303 · E-post: ruedi24159@web.de

»Tydal« Spejdgård

D-24852 Eggebek,
tlf. 04609/91030, fax 04609/494

E-post: dss.tydal@t-online.de
www.tydal.dk
Bestyrer: Helmuth Werth

Ungdomskollegiet

Marienhölungsweg 66, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/52444, fax 0461/5002795
Forstander: Allan Pedersen

Union-Bank A/S

Grosse Strasse 2, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/8414-0, fax 0461/8414-290
Geheimrat-Dr.-Schaedel-Str. 20,
D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/700320, fax 0461/7003232
Schleswiger Str. 85, D-24941 Flensburg,
tlf. 0461/902100, fax 0461/9021010
Stadtweg 59, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/9925-0, fax 04621/9925-29
Direktion: Volker Andersen, Frank Baasch
tlf. 0461-14408-600, fax 14408-603
www.union-bank.de

Dansk Voksenundervisning i Sydslesvig

Formand: Erik Andresen, Wedinger Weg 3,
Jaruplund-Weding,
D-24976 Flensburg, tlf. 0461-9093257
Sekretær: Anne Winkelströter
Dansk Skoleforening for Sydslesvig,
Stuhrs Allee 22, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461-50470, fax 0461-5047137
anne_winkelstroeter@skoleforeningen.de
www.voksenundervisning.de

LØGUMKLOSTER EFTERSKOLE

Tønder Landevej 6 · 6240 Løgumkloster
tlf. 74743652 · mail: lme@lme.dk

Løgumkloster Efterskoles 5 hovedlinjer:

**Lederlinje ● Idrætslinje ● Fodboldlinje
Musik- og dramalinje ● Integrationslinje**

- Herudover er der undervisning i almindelige skolefag og en lang række tilvalgsfag.
- Skolen har trådløst netværk og satser meget på digitalisering af undervisningen.
- Skolen er en kristen efterskole og det kristne menneskesyn er et vigtigt fundament for alt aktivitet på skolen.
- Besøg vores hjemmeside www.lme.dk eller kom forbi og se skolen - det er et besøg værd ...

AABÆK EFTERSKOLE

Jørgensgård Skovvej 101,
6200 Aabenraa.

tlf 7462 5063

e-mail: aabaek@aabaek.dk

www.aabaek.dk

Forstander *Thomas Frickmann*

Sønderjyllands Symfoniorkester

Alsion 2, 6400 Sønderborg
tlf. 7442 6161, fax 7442 6106
E-post: info@sdjsymfoni.dk
www.sdjsymfoni.dk

Orkesterchef:

Henrik Wenzel Andreasen

Der eksisterer mange private ensembler i Sønderjyllands Symfoniorkester, og man kan rette henvendelse til ensemblerne på nedenstående telefonnumre:

Den Danske Harpeduo

Benedikte Johansen, Torill Hald-Nielsen
Henv. tlf. 7443 2067

Fløjte og Harpeduo

Thomas Jensen, Benedikte Johansen
Henv. tlf. 7440 7518

Wiener Ensemblet

Atli Sigfusson, Eliane Karecki,
Jan Åkerlind, Finn Sigfusson
Henv. tlf. 7442 4252 og 7441 6222

Duo Virtuoso

Cello og kontrabas:
Anna Kristina Hindø, Jesper Hindø
Henv. tlf. 7443 1213

Symphonic Brass - Sønderjyllands Symfoniorkesters Messingkvintet

Henv. John Frederiksen,
tlf. 7443 7437

2 Trompeter og Orgel

John Frederiksen, Bo Fuglsang og
Helge Granum. Henv. tlf. 7442 9423

Strygetrio/kvartet

Lars Rimer, Johan Korsfeldt,
Henrik Steensgaard, Alexandru Radu
Henv. tlf. 7442 9355

Two Gents

Mogens Eskildsen og
Flemming Neergaard Pedersen
Henv. tlf. 7443 3713

Dream Band (selskabsmusik)

Henv. Jesper Hindø,
tlf. 7443 1213 / 2223 6334

Trio Tre Træ

Bettina Zielke, fløjte, Karen Andersen, fagot
og Susanne Cornelius, klarinet.
Henv. tlf. 7443 4300

Plankeværks Ekvilibristerne

(vibrafon og marimba)
Henrik Thrane, Henrik Cornelius
Henv. 7443 4337

Slagkraft (dynamisk underholdning på et hav af slagtøj)

Henrik Cornelius, Henrik Termansen,
Henrik Thrane, Bo Valbjørn
Henv. tlf. 7443 4337

Madsens Partyband

Henv. Lars Kristiansen, tlf. 74 40 36 94

Sønderjysk Amatørsymfoniorkester (SASO)

Claus Münchow,
Bjerggade 1, 6400 Sønderborg, tlf. 7442 3457
E-post: formanden@saso.dk
www.saso.dk

Slesvigske Musikkorps

Haderslev Kaserne, Postboks 1059
Louisevej 2A, 6100 Haderslev,
tlf. 7422 4715, fax 7422 4718
E-post: slmuk@mail.tele.dk
www.slesvigskemusikkorps.dk

Haderslev Musikforening af 1987

Formand: Gitte Hørup,
Rolighedsvej 20, 6100 Haderslev,
tlf. 7453 4118

Midtlandets Musik- og Teaterforening

Karin Toft, Høllevang 51, 6520 Toftlund,
tlf. 7483 1549 / 2299 1549

Nordschleswigsche Musikvereinigung

Marion Petersen, Arnkilgade 3,
6400 Sønderborg, tlf. 7448 7074
Musikkonsulent Peter von der Osten,
Dyrhave 37, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 7279, fax 7462 2447
E-post: musikvereinigung@mail.dk
www.musikvereinigung.dk

Sønderborg Musikforening

Sus Beckedorf, Rendbjergvej 21,
6320 Egersund, tlf. 7444 0423
www.soenderborgmusikforening.dk

Tønderegnens Musikforening

Inge-Lise Popp Stuckert,
Kongevej 73, 6270 Tønder, tlf. 7472 4573
www.temf.dk

Aabenraa Kunst- og Musikforening

Mogens Mølskov, Hipholm 2, Varnæs,
6200 Aabenraa, tlf. 7468 0844

Sønderjydsk Teaterforening

Formand: Palle Guldbrandsen,
Værftvej 15, 6270 Tønder, tlf. 7472 5380
Sekretær: Peter Aldershaab,
Nørregade 38, 6100 Haderslev, tlf. 7452 2734

Dansk Amatør Teater Samvirke

Landsformand: Anders Hind,
Torvet 14, 9370 Hals
Generalsekretær: Kristian Hald Jensen
Redaktør af »Rampelyset«: Morten Hovman
Landssekretariat:
Jernbanegade 5, 6230 Rødekro, tlf. 7465 1103
E-post: dats@dats.dk · www.dats.dk

Teaterforlaget DRAMA:

Jernbanegade 5, 6230 Rødekro, tlf. 7025 1141
www.dramashop.dk

Forsøgsscenen, Haderslev

Formand: Christian Hell
Tåsingevej 111, Starup, 6100 Haderslev

Det lille Teater, Gråsten

Formand: Ole Gaul Nilum,
Smedebakken 2, Adsbøl, 6300 Gråsten,
tlf. 7465 3767 · www.lilleteater.dk

Det lille Teater, Aabenraa

Formand: Christian Rathje,
Nørreport 11, 6200 Aabenraa, tlf. 6085 5555
E-post: kontakt@detlilleteater.com
www.detlilleteater.com

Amatørteaterforeningen Stjernen

Formand: Betina Nauschütt,
Svingelen 8, 6780 Skærbæk

Teatergaleasen, Højer

Formand: Per Loldrup,
Carstensgade 56, 6270 Tønder

Teatret Møllen

Møllepladsen 4, 6100 Haderslev
Daglig leder: Jaan Bonde
tlf. 7452 6679 mellem kl. 10 og 15
E-post: post@teatretmoellen.dk
www.teatretmoellen.dk

Tønder Festival Fond

Vestergade 80, Postboks 113, 6270 Tønder,
tlf. 7472 4610 - Information
tlf. 7472 1000 - Billetsalg

Broagerlands Kunstforening

Mona Nielsen,
Farverløkke 9, 6310 Broager, tlf. 7444 2082

Christiansfeld Kunst- og Museumsforening

Formand: Ilse Søgaard, Lysestøbervej 3,
6070 Christiansfeld, tlf. 7456 1673

Haderslev Kunstforening

Formand: Arthur Mathiesen,
Thurøvej 85, 6100 Haderslev
tlf. 7452 9229, mobil 2393 8786
E-post: kroghmathiesen@gmail.com

Toftlund Kunstforening

Formand: Janne Halkjær,
Markvænget 34, 6520 Toftlund, tlf. 2243 0682

EMMERSKE
efterskole

Åbenråvej 14
6270 Tønder
Tlf: 74724433
www.eeskole.dk

Vi ses på
Emmerske Efterskole!

Lokalhistoriske foreninger, arkiver og samlinger

Landsarkivet for Sønderjylland

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 5858, fax 7462 3288,
E-post: mailbox@laa.sa.dk · www.sa.dk
Arkivleder: Hans Schultz Hansen

Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger i Sønderjylland (LASS)

Formand: Anker Ravn Knudsen,
Frøsvej 10, 6630 Rødding, tlf. 7484 6737
E-post: arkitekt.ark@mail.dk
Lokalhistorisk konsulent: Kim Furdal,
Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 5860
E-post: kifu@museum-sonderjylland.dk
www.lass1979.dk

Dansk Slægtsgaardsforening

Formand: Gdr. Peder Mouritsen,
Sædding Storgaard, 6830 Nørre Nebel

Haderslevkredsen:

Formand: Jens M. Knudsen
Kalmargårdparken 1, Marstrup,
6100 Haderslev, tlf. 7457 5165

Det sydlige Sønderjylland:

Formand: Gårdejer Chr. A Krogh,
Majbølvej 17, 6470 Sydals, tlf. 7441 5312

Slægthistorisk Forening Sønderjylland

Formand: Nicolai Johannsen,
Kystvej 9, 6320 Egersund, tlf. 7444 2383
E-post: nic@egernsund.dk

ESBJERG KOMMUNE

Hviding Sognekarkiv

Arkiv: Egecentret, Ribevej 2b, 6760 Ribe.
Leder: Anne Lorenzen, Hviding Kirkevej 22,
6760 Ribe, tlf. 75 44 51 27

Spandet Sognekarkiv

Arnumvej 9, Spandet, 6760 Ribe
Leder: Jesper Olesen,
Skolevænge 6a, 6760 Ribe,
tlf. 74 86 71 36, E-post: jo-mo@mail.tele.dk

HADERSLEV KOMMUNE

Lokalhistorisk forening for Bevtoft og Tirslund Sogne

Formand: Johan Nissen
Parkvej 4, 6541 Bevtoft,
E-post: johannissen@mail.dk
Arkiv: Bevtoft skole,
Krügersvej 45, 6541 Bevtoft
Leder: Anni Huusmann,
Mergellandvej 11, 6541 Bevtoft,
tlf. 7483 1978

Fjelstrup Lokalhistoriske Forening

Formand: Anne-Kirsten Glumsø,
Fjelstrup Nørrevej 70, 6100 Haderslev,
tlf. 7456 6214
Arkiv: "Rosenvang«, Avnøvej 7, Fjelstrup,
6100 Haderslev

Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn

v/ Karl G. R. Gregersen
Åvej 14, 6510 Gram
tlf. 7482 2068, mobil 2145 2262

Haderslev Arkiv- og Museumsforening

C/O Museum Sønderjylland
- Arkæologi Haderslev,
Dalgade 7, 6100 Haderslev
Formand: Hans Aage From,
Fælleslykkevej 6, 6100 Haderslev,
tlf. 7452 9153
E-post: fam.from@c.dk

Haderslev Slægtsforsknings Forening

Formand: Per Gravgaard Kristensen,
Sandager 7, 6500 Vojens
www.haderslevslaegt.dk

Historisk Arkiv for Haderslev Kommune

Kløvervej 87B, 6100 Haderslev,
Læsesalen, Bispebroen 3,
tlf. 7434 7800
E-post: arkiv@haderslev.dk
Internet: www.historiskarkiv.dk
Leder: Bent Vedsted Rønne

Halk-Hejsager Lokalhistoriske Forening

Formand: Kim Bjerringgaard,
Fredeshøj 2, 6100 Haderslev
Arkiv: Halk skole, Hejsagervej, 6100 Haderslev
Leder: Harald Schytt, Langgyde 5,
6100 Haderslev, tlf. 7457 1291

Hoptrup sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Jens M. Knudsen,
Kalmargårdparken 1,
Marstrup, 6100 Haderslev, tlf. 7457 5165
Arkiv: Hoptrup Hovedgade 62,
6100 Haderslev
Leder: Ove Ethelberg, Djernæsvej 131,
Djernæs, 6100 Haderslev, tlf. 7457 5616

Højrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Andreas Petersen,
Kastrupvej 27, 6510 Gram, tlf. 7482 6374
Arkiv: Skolevej 2, Arnum, 6510 Gram
Leder: Agnes Trans, Kastrupvej 12, Arnum,
6510 Gram, tlf. 7482 6431

Lokalhistorisk Forening for Jegerup sogn

Formand og leder: Chr. D. Holm,
Vestergade 61, 6500 Vojens, tlf. 7454 2095
Arkiv: Jegerup skole, Bygaden 18, Jegerup,
6500 Vojens

Lokalhistorisk Forening for Maugstrup, Kastvrå, Simmersted og Hjerndrup

Formand: Louise Toft Petersen,
Haderslevvej 30, 6500 Vojens, tlf. 2493 1069

Moltrup-Bjærning Lokalhistoriske Forening

Formand: Karin Bonde,
Bramdrup Lillefort 5, 6100 Haderslev,
tlf. 7452 2398
Arkiv: Bramdrup Vestergade 9, 6100 Haderslev
Leder: Anton Toft, Steppingvej 80,
Bramdrup, 6100 Haderslev

Lokalhistorisk Forening for Oksenvad Sogn og Omegn

Formand: Grethe Kock
Vadstedvej 11, Oksenvad, 6560 Sommersted
tlf. 7450 5680
E-post: lokalhistorie-oksenvad@mail.dk
Arkiv: Øster Lindetvej 5, Oksenvad,
6560 Sommersted - Leder: Peter Süberkrüb

Starup sogns lokalhistoriske Arkivforening

Formand: Karl Erik Olesen, Diernæsvej 220,
6100 Haderslev, tlf. 7452 5420
E-post: keohaderslev@gmail.com
Arkiv: Starup skole, Starup Skolevej,
6100 Haderslev
Leder: N. P. Bladt, Bjørnøvej 3. Starup,
6100 Haderslev, tlf. 7452 4195

Tiset Lokalhistoriske Forening

Formand: Markus Hansen
Aftægten 3, Enderupskov, 6510 Gram
tlf. 7482 2108
Arkiv: Kongevej 248, Tiset, 6510 Gram
Leder: Bent Hansen, tlf. 7482 2452

Vilstrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Peter Jessen,
Nørre Vilstrup Bygade 12, Nørre Vilstrup,
6100 Haderslev, tlf. 7458 2148
E-post: jessen.fam@mail.dk
Arkiv: Vilstrup Skole, Kirkeløkke 15,
6100 Haderslev
E-post: vilstruplokalhistoriske@gmail.com
Leder: Peter Jessen,

Lokalhistorisk Forening for Vojens-området

Formand: Preben F. Nørup, Kædevænget 1,
6500 Vojens, tlf. 7454 1602
E-post: noerupsenior@gmail.com
Arkiv: Danmarksgade 16, 6500 Vojens,
tlf. 7450 7031
Leder: Agnes Svendsen, Jernhytvej 21,
6500 Vojens, tlf. 7454 1941
E-post: agnes_svendsen@mail.tele.dk

Lokalhistorisk Forening for Vonsbæk Sogn

Formand: Holger Eskildsen,
Kildager 30, Bæk, 6100 Haderslev,
tlf. 7457 9110 · E-post: he@haderslev.dk
Arkiv: Vonsbæk skole, Vonsbækvej 88,
6100 Haderslev

KOLDING KOMMUNE

Christiansfeld lokalhistorisk arkiv og forening

Formand: Leif Jacobsen
Kongensgade 35, 6070 Christiansfeld
tlf. 2124 2637
Arkiv: Nørregade 1, 6070 Christiansfeld,

tlf. 7456 2598
arkivet-christiansfeld@christiansfeld.tv
www.christiansfeldarkiv.dk
Leder: Jytte Møller Ludvigsen, tlf. 5095 9707

Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde

Formand og leder: Gunnar M. Krag,
Trappendalvej 29, 6094 Hejls, tlf. 7557 4754
E-post: hejlsarkiv@hejlsnet.dk
eller trappendal@profibermail.dk
www.hejls-arkiv.dk
Arkiv: Hejls Landevej 57, 6094 Hejls

Vejstrup lokalhistoriske Forening og Arkiv

Formand: Johannes Larsen, Toldbakken 53,
6094 Hejls, tlf. 7557 5097
Arkiv: »Lærkebo«, Sjølundgade 28,
6093 Sjølund
Leder: Jørgen Skeem, Grønninghovedvej 28,
6093 Sjølund, tlf. 5051 5678

SØNDERBORG KOMMUNE

Lokalhistorisk Arkiv for Augustenborg og Omegn

Slotsallé 10, 6440 Augustenborg
tlf. 7447 1808
Formand: Poul Krog,
Primulavej 21, 6440 Augustenborg
tlf. 2986 8110
Arkivleder: Inga Petersen

Lokalhistorisk Forening for Broagerland

Formand: Carl Jürgen Bock
Skeldekobbøl 20, 6310 Broager,
tlf. 7444 1458
Broagerlands Lokalarkiv:
Storegade 33, 6310 Broager,
tlf. 7444 9351
Leder: Randi Helming, Mejerivej 9,
6310 Broager, tlf. 2196 6084

Lokalhistorisk Forening for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Formand: Knud Erik Sørensen,
Skovbrynet 38, 6400 Sønderborg

Lokalhistorisk Arkiv for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Formand: Knud Erik Sørensen,

Skovbrynet 38, 6400 Sønderborg,
tlf. 7443 6343
Arkivafdeling: Asylvej 1, 6400 Sønderborg,
tlf. 7443 2710

Leder: Svend-Erik Olsen,
Brunhoved 2B, 6400 Sønderborg,
tlf. 2029 0634
Arkivafdeling: Torvet 12, Ulkebøl,
6400 Sønderborg, tlf. 7442 9366
Leder: Helene Petersen
Hesselvej 2, 6400 Sønderborg, tlf. 7447 1833

Egen Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Peter Petersen, Møllevvej 6,
6430 Nordborg, tlf. 7445 8236
Arkiv: Præstevænget 3E, Guderup,
6430 Nordborg, tlf. 7445 9301
Leder: Jørgen Wrang

Historisk Forening for Gråsten By og Egn

Formand: Bodil Gregersen,
Klokkevej 2, Rinkenæs, 6300 Gråsten,
tlf. 74 65 31 81

Lokalhistorisk Arkiv for Graasten By og Egn

Ahlmannsparken, 6300 Gråsten,
tlf. 4238 7089
E-post: post@graastenarkiv.dk
Leder: Else Egholm,
Toldbodgade 6, st. tv., 6300 Gråsten,
tlf. 7465 1243, mobil 2636 0694

Lokalhistorisk Forening for Hørup sogn

Formand: Birthe Danielsen,
Havbo 31, 6470 Sydals, tlf. 7441 5973
Arkiv: Hørup Centralskole, Vestervej 42,
Kirkehørup, 6470 Sydals
Arkivleder: Hans Erik Hansen, Lundvej 106,
6470 Sydals, tlf. 8652 4490

Lokalhistorisk forening for Kegnæs sogn

Formand: Ingeborg Christensen
Østerbyvej 12, Kegnæs, 6470 Sydals
tlf. 7440 5344
Arkiv: Kegnæs Forsamlingshus,
Nr. Landevej 59, Kegnæs, 6470 Sydals
Arkivleder: Kaj Woelke, Hagensig 12,
Kegnæs, 6470 Sydals

Lysabild Sognehistoriske Forening

Formand: Jørrn Lind,

Lysabildgade 42, 6470 Sydals tlf. 7440 4514
Arkiv: Lysabild Skole, østfløjen,
Lysabildgade 2, Lysabild
Leder: Inge Christiansen
Lillehave 35, 6470 Sydals, tlf. 7440 4493

Lokalhistorisk Forening for Nordborg Området

Formand: Jens-Ove Hansen,
Møllebakken 15, 6430 Nordborg
tlf. 7445 8889, mobil 2361 6289
Arkiv: Løjtertoft 32,
6430 Nordborg, tlf. 7445 0829

Selskabet for Nydamforskning

Formand: Vincent Jessen, Peberbjerg,
Skovbyvej 14, 6470 Sydals, tlf. 7441 5747
Arkiv: Truenbrovej 21A, Avnbøl,
6400 Sønderborg
Leder: Heddy Franke, Jomfrusti 11,
6400 Sønderborg, tlf. 3071 6382
Udstilling: Nydamhuset, Nydamvej 41,
Øster Sottrup, 6400 Sønderborg

Lokalhistorisk Forening for Sundeved

Formand: John Solkær Pedersen,
Skoletofte 6, Blans, 6400 Sønderborg,
tlf. 2121 5552
Arkiv: Truenbrovej 21 A, Avnbøl,
6400 Sønderborg, tlf. 7446 6105
Leder: Frede Jensen,
Fruenskær 8, Vester Sottrup, 6400 Sønderborg
tlf. 7446 7515

Lokalhistorisk Arkiv for Tandslet sogn

Formand: Kaj Jessen, Tandsbusk 39, Tandslet,
6470 Sydals, tlf. 7440 7749
E-post: kajjessen@bbsyd.dk
Arkiv: Tandslet Friskole, Ertebjergvej 2,
6470 Sydals.
Leder: Leif Kristiansen, Kavsløkke 36,
Høruphav, 6470 Sydals, tlf. 7440 7411
E-post: lf.kristiansen@gmail.com

TØNDER KOMMUNE

Lokalhistoriske Forening for Agerskov Sogn

Formand: Jens Lautrup, tlf. 40 45 11 79
Arkiv: Bytoften, 6534 Agerskov
tlf. 74 83 31 91
Leder: Niels Baunsgaard, tlf. 7483 5120

Lokalhistorisk Arkiv for Arrild Sogn

Formand: Inger Rahbek Andersen,
Roostvej 3A, Roost, 6535 Branderup,
tlf. 7483 4384
Arkiv: Skærbækvej 16, Arrild, 6520 Toftlund

Branderup-Rurup Lokalhistoriske Arkiv

Formand: Per Ernø,
Rundbjergvej 5, 6535 Branderup,
tlf. 7383 5357, E-post: per.erno@sport.dk
Arkiv: Friskjærvej 4a, 6535 Branderup
Leder: Tage Willadsen, Branderup Mark 7,
6535 Branderup, tlf. 7483 5137

Historisk Forening i Bredebro

Formand: Poul Thomsen,
Stationsvej 12, 6261 Bredebro, tlf. 7471 1306

Lokalhistorisk Arkiv i Bredebro

Arkivets adresse: Langagervej 64 (hallen),
6261 Bredebro
Arkivleder: Ulla Jouttijärvi, tlf. 2960 6891
E-post: lokalarkiv@msn.com

Historisk Samfund i Brøns

v/ Mie Schmidt
Vangsbovej, 6780 Skærbæk

Døstrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Bjarne Hansen,
Møllegade 4, Døstrup. 6780 Skærbæk
tlf. 7475 4061,
dostrup@dostrup-lokalhistoriske-arkiv.dk
www.dostrup-lokalhistoriske-arkiv.dk

Højeregnens Lokalhistoriske Arkiv

Møllegade 12, 6280 Højer
E-post: hlarkiv@gmail.com
Brevadresse: Lis Hindrichsen,
Uldgade 6, 6270 Tønder, tlf. 7378 2045
E-post: lishindrichsen@mail.dk

Historisk forening for Løgumkloster Kommune

Formand: Vagn Lauritzen,
Ved Dammen 56, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4303
Arkiv: Mellemgade 4 st., 6240 Løgumkloster
www.lokalhistorisk-arkiv-6240-igkl.dk
Leder: Frede Gotthardsen, Ringgade 15,
6240 Løgumkloster, tlf. 7474 4204

Rejsby-arkivet

Formand: Niels L. Petersen, Hovedvejen 33,
Kærbølling, 6780 Skærbæk, tlf. 7475 3364
E-post: sofienederby@mail.dk

Rømø lokalhistoriske Forening

Formand: Sten Jensen,
Vråbyvej 47, 6792 Rømø, tlf. 7475 5904
Arkivleder: Magnus Buch, Klitvejen 31,
6792 Rømø, tlf. 7475 5044
E-post: mhb@bbsyd.dk

Historisk Forening for Skærbæk og Omegn

Formand: Lars Detlef, Skolegade 43,
6780 Skærbæk, tlf. 7475 2527, m. 5043
2527

Lokalhistorisk Arkiv for Skærbæk og omegn

Storegade 51, indgang B, 6780 Skærbæk
Formand: Lars Detlef
Leder: Bodil Bjerre, Tøndervej 13,
6780 Skærbæk, tlf. 7475 1410
E-post: bodilbjerre@mail.dk

Toftlund Lokalhistoriske Forening

Formand: Anne-Grethe Petersen,
Mariavænget 9, 6520 Toftlund, tlf. 2025 9513
Arkiv: Søndergade 56, 6520 Toftlund
tlf. 2025 9513
E-post: tlhf6520@gmail.com

Lokalhistorisk Forening for Gl. - Tønder Kommune

Formand: Inger Lis Andresen,
Klyden 8, 6270 Tønder, tlf. 7472 1746
E-post: ipa@pc.dk
Arkiv: Biblioteket,
Richtsensgade 10, 6270 Tønder, tlf. 7472 3326
Leder: Birgitte Thomsen

VEJEN KOMMUNE

Brændstrup Hjemstavnsforening

Formand: Ruth Jepsen, Bremvej 4,
Brændstrup, 6630 Rødding, tlf. 7482 1682
Arkiv: Brændstrup Hjemstavnsforening,
Brændstrup Røddingvej 5A, 6630 Rødding
Leder: Ruth Jepsen

Hygum lokalhistoriske Forening

Formand: Peter Fredslund,

Herredsfogedvej 13, Sdr. Hygum,
6630 Rødding, tlf. 7484 5305
Arkiv: Ribevej 61, Hygum, 6630 Rødding
Leder: Laurids E. Blomgreen,
Højskolelunden 24, 6630 Rødding,
tlf. 7513 4571 / 2124 4571
E-post: blomgreen@direkte.org

Lokalhistorisk forening for Jels sogn

Formand: Margit Falkenberg Ottosen,
Jelsvej 24, Grønnebæk, 6630 Rødding,
tlf. 7455 2245
Arkiv: Jels Torvet 2, Jels, 6630 Rødding
tlf. 2692 1054
Leder: Niels Clausen,
Jels Toftevej 6, 6630 Rødding, tlf. 7455 3050

Lintrup Sogns lokalhistoriske udvalg

v/ Niels Hjort Madsen,
Sdr. Tingvej 2M, 6630 Rødding
Arkiv: Lintrup skole, Kirkepladsen 1,
6660 Lintrup
Leder: Niels Hjort Madsen

Rødding lokalhistoriske Arkiv

Søndergyden 15, 6630 Rødding,
tlf. 7996 5665
Leder: Lars Thisgaard

Skodborg Hjemstavnsforening

Formand: Kirsten Fynbo,
Skodborg Søndergade 34E, 6630 Rødding,
tlf. 7484 8148
Arkiv: Søndergade 2, Skodborg,
6630 Rødding, tlf. 6464 7769
Leder: Kristian Jørgensen, Engvej 21A,
Skodborg, 6630 Rødding,
tlf. 7484 8111
E-post: skodborg-arkiv@bbsyd.dk

Skrave Hjemstavnsforening

Formand: Peder Dall Jørgensen,
Københovedvej 26, 6630 Rødding,
tlf. 7484 7205
E-post: pederdall@mail.dk
Arkiv: Skrave Foreningshus

Lokalhistorisk Forening for Øster Lindet Sogn

Formand: Kaj Morten Frandsen,
Villavej 13, Ø. Lindet, 6630 Rødding,
tlf. 7484 6106

Arkiv: Stadionvej 5, Ø. Lindet, 6630 Rødding
E-post: oesterlindetlokalarkiv@gmail.com
Leder: Hedde Fuglsig,
Hovgårdsvej 7, Øster Lindet, 6630 Rødding
tlf. 7484 6477 · E-post: fuglsig@dbmail.dk

AABENRAA KOMMUNE

Bov lokalarkiv

Bov Bibliotek, Bovvej 4, 6330 Padborg,
tlf. 7376 8090 · E-post: bovbib@aabenraa.dk

Historisk Sogneforening for Bovrup & Varnæs

Formand: Jes Ove Petersen,
Ravnhøjvej 4, Bovrup, 6200 Aabenraa
tlf. 7468 0506

E-post: jesoverpetersen@mail.dk

Arkiv: Bovrup Aktivcenter, Bytoften 13,
Bovrup, 6200 Aabenraa

Leder: Viggo Petersen

Bovrup Kirkevej 47, Bovrup, 6200 Aabenraa
tlf. 7468 0083 · E-post: viggo@it.dk

Ensted sogns lokalhistoriske forening

Formand: Niels H. Rossen,
Sdr. Hostrup Bygade 64, 6200 Aabenraa
Arkiv: Dybkærvej 2B, Stubbæk,
6200 Aabenraa

Leder: Rita Æbeløe Clausen,
Stubbæk Bygade 36,
6200 Aabenraa, tlf. 7461 3455
E-post: eslfa@mail.dk

Historisk Forening for Felsted Sogn

Formand: Andreas Asmussen,
Kirkevej 2, Felsted, 6200 Aabenraa,
tlf. 7468 5330 og 4010 5123
Arkiv: »Patsches Hus«, Præstegårdsvej 4,
Felsted, 6200 Aabenraa
www.patscheshus.dk
Leder: Ellen Jensen,
Gråstenvej 16, Felsted, 6200 Aabenraa
tlf. 7468 5002

Lokalhistorisk Forening for Kliplev Sogn

Formand: Kaj Lassen,
Holmvej 15, Kliplev, 6200 Aabenraa,
tlf. 7468 7462
Arkiv: »Straagaards Smedie«, Skolegade 4,
Kliplev, 6200 Aabenraa
Leder: Jørgen Hansen

Løjt lokalhistoriske Forening

Formand: Erling Madsen, Dybvighoved Møl-
levej 1, 6200 Aabenraa, tlf. 7461 7804
Arkiv og lokalmuseum: Rundemølle
Henv. Erling Madsen, tlf. 7461 7804 eller
Jacob Holdt, tlf. 7461 7790

Lokalhistorisk Forening for Rødekro Kommune

Arkiv: Borgerhuset, Østergade 40C,
6230 Rødekro
E-post: lokalhistoriskarkiv@youmail.dk
www.roedekro-lokalarkiv.dk
Arkivleder: Ingrid Nissen, Overtoften 4,
Genner, 6230 Rødekro, tlf. 74 69 85 50

Lokalhistorisk Arkiv for Tinglev Kommune

Tinglev Midt 2, 6360 Tinglev, tlf. 7376 7297
Kontaktperson: Bent Pawlowski
Nørreagervej 2, 6360 Tinglev, tlf. 7464 4551,
E-post: pawlowski@post.tele.dk
Leder: Hanne Iversen

Lokalhistorisk Forening for Tinglev Kommune

Formand: Bent Pawlowski,
Nørreagervej 2, 6360 Tinglev, tlf. 7464 4551

Aabenraa Byhistoriske Forening

Formand: Svend Nielsen,
Nørreskovvænget 17, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 3636
E-post: mariesvend@gmail.com

JARUPLUND HØJSKOLE
Den danske højskole syd for grænsen

Lundweg 2, D-24976 Handewitt
Postboks 55, DK-6330 Padborg
Tlf. +49 4630 969140
kontoret@jaruplund.de

www.jaruplund.de

HADERSLEV KOMMUNE

Haderslev Bibliotekerne
www.haderslevbibliotekerne.dk

Gram afdeling
Østergade 10, 6510 Gram
tlf. 7434 7740, fax 7434 7734
E-post: grambib@haderslev.dk

Haderslev afdeling
Bispebroen 3, 6100 Haderslev,
tlf. 7434 7777
E-post: biblioteket@haderslev.dk

Vojens afdeling
Rådhuscentret 5, 6500 Vojens
tlf. 7434 7700, fax 7434 7710
E-post: vojensbib@haderslev.dk

KOLDING KOMMUNE

Christiansfeld Bibliotek
Gl. Kongevej 3, 6070 Christiansfeld
tlf. 7979 1100

SØNDERBORG KOMMUNE

Gråsten Bibliotek
Ahlefeldvej 4, 6300 Gråsten,
tlf. 8872 4202
E-post: biblioteket@sonderborg.dk
www.biblioteket.sonderborg.dk

Biblioteket Sønderborg
Kongevej 19, 6400 Sønderborg,
tlf. 88 72 42 00, fax 88 72 64 45
E-post: biblioteket@sonderborg.dk
www.biblioteket.sonderborg.dk

TØNDER KOMMUNE

Løgumkloster Bibliotek
Storegade 16, 6240 Løgumkloster,
tlf. 74 92 98 00, fax 74 74 30 57
E-post: bibliotek@loegumkloster.dk
www.tbib.dk

Skærbæk Bibliotek
Jernbanegade 2, 6780 Skærbæk,
tlf. 74 92 98 13

E-post: skaerbaekbib@toender.dk
Internet: www.tbib.dk

Toftlund Bibliotek
Toldbodgade 8, 6520 Toftlund,
tlf. 7492 9809

Tønder Bibliotek
Richtsensgade 10, 6270 Tønder,
tlf. 7492 9840
E-post: biblioteket@toender.dk
Internet: www.tbib.dk

VEJEN KOMMUNE

Rødding Bibliotek
Søndergyden 15,
6630 Rødding, tlf. 7996 5666
E-post: roedbib@vejenkom.dk
Internet: www.vejbib.dk

AABENRAA KOMMUNE

Aabenraa Bibliotekerne
www.aabenraabib.dk

Aabenraa Bibliotek
Haderslevvej 3, 6200 Aabenraa
tlf. 7376 8080, fax 7462 1480
E-post: aabenraabib@aabenraa.dk

Bov Bibliotek
Bovvej 4, 6330 Padborg,
tlf. 7376 8090
E-post: bovbib@aabenraa.dk

Felsted Bibliotek
Gråstelvej 1, Felsted, 6200 Aabenraa
tlf. 7376 7824

Rødekro Bibliotek
Vestergade 20, 6230 Rødekro,
tlf. 7376 8040
E-post: aabenraabib@aabenraa.dk

Tinglev Bibliotek og Turistinformation
Tinglev Midt, 6360 Tinglev,
tlf. 73 76 72 97
E-post: tinglevbib@aabenraa.dk

fortsættes næste side ...

God service er ingen bankhemmelighed

- individuelle tilbud
- full-service
- 100% tilfredshed

Kom til os - vi rådgiver dig gerne:

Union-Bank AG

Große Straße 2 / D-24937 Flensburg
Telefon +49 461 8414-0 / Telefax +49 461 8414-290
info@unionbank.de / www.unionbank.de

din lokale bank

UNION
BANK

TYSKE BIBLIOTEKER

Aabenraa

Deutsche Zentralbücherei Apenrade,
Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 1158, fax 7362 0736
E-post: zentral@buecherei.dk
www.buecherei.dk
Desuden 2 bogbusser.

Haderslev

Deutsche Bücherei Hadersleben,
Åstrupvej 9, 6100 Haderslev,
tlf. 7452 1529
E-post: hadersleben@buecherei.dk
www.buecherei.dk

Sønderborg

Deutsche Bücherei Sonderburg,
Rønhaveplads 12, 6400 Sønderborg,
tlf. 7442 5765
E-post: sonderburg@buecherei.dk
www.buecherei.dk

Tinglev

Deutsche Bücherei Tingleff,
Hovedgaden 100, 6360 Tinglev
tlf. 7464 3577
E-post: tingleff@buecherei.dk
www.buecherei.dk

Tønder

Deutsche Bücherei Tøndern,
Popsensgade 6, 6270 Tønder,
tlf. 7472 3359
E-post: tøndern@buecherei.dk
www.buecherei.dk og
www.buechereitøndern.wordpress.com

UNGDOMS- OG EFTERSKOLER

Efterskoleforeningen

Sekretariat: Vartov, Farvergade 27, opg. H,
1463 Kbh. K, tlf. 3312 8680, fax 3393 8094
E-post: info@efterskoleforeningen.dk
Formand: Troels Borring,
Stationsvej 62, 5792 Årslev, tlf. 2179 2410

Adventure Efterskolen

Dyntvej 113, 6310 Broager,
tlf. 7444 2762, vagt 2083 2762
Oprettet 1992. Forstander: Henrik Hartvig

Agerskov Ungdomsskole

Vellerupvej 25, 6534 Agerskov,
tlf. 7483 3315, fax 7483 3962
E-post: info@agerskovungdomsskole.dk
www.agerskovungdomsskole.dk
Oprettet 1919 (hvilende 1930-42)
Forstander: Lars Kristensen

Askov Efterskole

Maltvej 1, Askov, 6600 Vejen, tlf. 7696 1800,
E-post: askov@askovefterskole.dk
Oprettet 2001. Forstander Helle Barnhøj

Bramming Gymnastik- og Idrætsefterskole

Gabelsvej 12, 6740 Bramming, tlf. 7517 3833
E-post: be@bramming-efterskole.dk
www.bgi-e.dk
Oprettet 1897. Forstander: Kirsten Tygesen

Design- & Idrætsefterskolen Skamling

Gl. Skamlingvej 1, 6093 Sjlund,
tlf. 7557 4026
E-post: kontor@skamling.dk
www.skamling.dk
Oprettet 1955. Forstander: Brian Vittrup

Deutsche Nachschule Tingleff

Grønnevej 51, 6360 Tinglev,
tlf. 7464 4820, fax 7464 4879
E-post: nachschule@tingleff.dk
www.nachschule.dk
Oprettet 1951. Forstander: Jørn Warm

Dybbøl Efterskole

Ragebølskovvej 3, 6400 Sønderborg

tlf. 7448 7080, fax 7448 7081
Oprettet 1992. Forstandere: Evelyn og
Erik Rosenbæk Bollerslev

Emmerske Efterskole

Åbenråvej 14, 6270 Tønder, tlf. 7472 4433
E-post: ee@eeskole.dk
www.eeskole.dk
Oprettet 1978. Forstander: Bo Jørgensen

Frøslevlejrens Efterskole

Lejrvejen 85, 6330 Padborg,
tlf. 7467 6644, fax 7467 6794
E-post: post@fle-skole.dk - www.fle-skole.dk
Oprettet 1996. Forstander: Jens Boddum

Gram Efterskole

Slotsvej 19-21, 6510 Gram, tlf. 7482 0482
E-post: kontor@gram-efterskole.dk
Oprettet 1998. Forstander: John Jensen

Hoptrup Efterskole

Hoptrup Hovedgade 11,
6100 Haderslev, tlf. 7457 1014
E-post: mail@hoptruftefterskole.dk
www.hoptruftefterskole.dk
Oprettet 2006. Forstander: Ken Petersen

Højer Design Efterskole

Søndergade 21, 6280 Højer,
tlf. 73 62 89 00, fax 74 78 92 25
E-post: mail@hoejerdesignefterskole.dk
Internet: www.hoejerdesignefterskole.dk
Oprettet 2007
Forstander: Kirsten Boyschau Hansen

Højer Efterskole

Nørrevej 68, 6280 Højer,
tlf. 7478 2140, fax 7433 2149
Oprettet 1951
Forstander: Agnes Østergaard

Kongeådalens Efterskole

Dovervej 19, Dover, 6660 Lintrup,
tlf. 7485 5333, fax 7485 5000
E-post: info@keskole.dk
Internet: www.keskole.dk
Oprettet 1979. Forstander: Tina Knudsen

Ladelund Efterskole

Ladelundvej 75, 6600 Vejen, tlf. 7538 1006
E-post: postkassen@ladelundefterskole.dk
www.ladelundefterskole.dk
www.facebook.dk / ladelundlive
Oprettet: Landbrugs- og Mejeriskole 1879
Ladelund Efterskole 2000
Forstander: Steffen Bendix Pedersen

Løgumkloster Efterskole

Tønder Landevej 6, 6240 Løgumkloster
tlf. 7474 3652
Oprettet 1951
Forstanderpar: Birgitte og Niels Kousgaard

Nordborg Slots Efterskole

6430 Nordborg,
tlf. 7445 1528, fax 7449 1151
E-post: slottet@nordborg-slot.dk
Oprettet 1922. Forstander: Rune R. Madsen

Rejsby Europæiske Efterskole

Kogsvej 3, 6780 Skærbæk,
tlf. 7475 3622, fax 7475 3004
Internet: www.rejsby-efterskole.dk
Oprettet 1994
Forstander: Brian O. Bastiansen

Rinkenæs Efterskole

Sejrsvej 100, Rinkenæs, 6300 Gråsten
tlf. 7465 1308, fax 7465 3608
E-post: post@rinkenaes.dk
Internet: www.rinkenaes.dk
Oprettet 1952
Forstanderpar: Lis og John Østergaard

Skanderup Efterskole

Kastanie Allé 51, Skanderup,
6640 Lunderskov,
tlf. 7559 4126
E-post: kontor@skanderupefterskole.dk
Oprettet 1914
Forstanderpar: Matilde og Rune Peitersen

Skibelund Gymnastik- og Idrætsefterskole

Kongeåvej 34, 6600 Vejen
tlf. 7536 0751
E-post: kontor@s-g-i.dk
Oprettet 1874
Forstandere:
Asbjørn Nielsen og Birgitte Pallesen

Sportsefterskolen SINE

Idrætsvej 23, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4990, fax 7474 5990
E-post: sine@sine.dk · www.sine.dk
Oprettet 1997. Forstander: René Jacobsen

Sundeved Efterskole

Storegade 5, Bovrup, 6200 Aabenraa,
tlf. 7468 0311
www.sundeved-efterskole.dk
Oprettet 1957. Forstander: Bjarne Ebbesen

Sydvestjyllands Efterskole

Kirkebrovej 7, 6740 Bramming, tlf. 7517 4299
E-post: se@sydvestjyllandsefterskole.dk
Oprettet 1975
Forstanderpar: Bente og Leif Kruse

Vojens Gymnastik- og Idrætsefterskole

Ungdomsskolevej 8, 6500 Vojens,
tlf. 7454 1129, fax 7320 2209
E-post: vgie@vgie.dk · www.vgie.dk
Oprettet 1939. Forstander: Tommy Mikkelsen

Aabæk Efterskole

Jørgensgård Skovvej 101, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 50 63 · www.aabaek.dk
Oprettet 1970. Forstander: Thomas Frickmann

HØJSKOLER

Løgumkloster Højskole

Brorsonsvej 2, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4040, fax 7474 4551
E-post: info@lkhojskole.dk
www.lkhojskole.dk
Oprettet 1960. Forstander: Jesper Skau

Rødding Højskole

Flors Allé 1, 6630 Rødding, tlf. 7484 2284
www.rhskole.dk
Oprettet 1844
Forstanderpar: Mads og Anja Rykind-Eriksen

Rønshoved Højskole

Højskolevej 4, Rønshoved, 6340 Kruså,
tlf. 74 60 83 18, fax 74 60 85 46
E-post: info@ronshoved.dk
www.ronshoved.dk
Oprettet 1921
Forstanderpar: Thue og Nina Kjærhus

Idræthøjskolen i Sønderborg

Frihedsallé 42, 6400 Sønderborg,
tlf. 7442 1848, fax 7342 2389
E-post: admin@ihs.dk · www.ihs.dk
Oprettet 1952. Forstander: Jakob Vestergaard

Musik og Teaterhøjskolen

Herredstedgade 6-8, 6520 Toftlund,
tlf. 7483 0104
E-post: kontor@musikogteater.dk
www.musikogteater.dk
Oprettet 1984. Forstander: Thomas Trier

Højskolen Østersøen

Flensborgvej 48-50, 6200 Aabenraa,

tlf. 7462 4700, fax 7462 4701
E-post: adm@hojoster.dk · www.hojoster.dk
Oprettet 1993
Forstander: Peter Buhrmann

HUSHOLDNINGSSKOLER OG HÅNDARBEJDSKOLER

Kost & Tekstilskolen

Rødding Præstegårdsvej 11, 6630 Rødding
tlf. 7484 2500, fax 7484 2508
E-post: mail@kostogtekstilskolen.dk
www.kostogtekstilskolen.dk
Oprettet 1981
Forstander: Jette Christensen

Kirkemusikskoler

Løgumkloster Kirkemusikskole

Vestergade 9-13, 6240 Løgumkloster
tlf. 7474 4070
E-post: lkms@km.dk
www.kirkemusikskole.dk

Telefontid: Mandag-torsdag kl. 8.30-12 samt
tirsdag, onsdag og torsdag kl. 13.30-15
Rektor: Hans Christian Hein
Afdelinger i Horsens, Odense, Tarm og
Flensborg

Erhvervsskoler

BUSINESS COLLEGE SYD

Mommark Handelskostskole

Sønderborg Handelsskole

Sdr. Landevej 30, 6400 Sønderborg,
tlf. 7342 5525
Direktør: Lars Bregnehøj Hansen

EUC SYD

Hilmar Finsens Gade 18, 6400 Sønderborg
tlf. 7412 4242, fax 7412 4200
www.eucsyd.dk
Med uddannelsessteder i Aabenraa, Tønder,
Haderslev og Sønderborg
Direktør: Finn Karlsen

Gråsten Landbrugsskole

Fiskbækvej 15, 6300 Gråsten
tlf. 7465 1024, fax 7465 0624
E-post: gl@gl.dk · www.gl.dk
Oprettet 1924. Forstander: Karsten B. Dressø

IBC International Business College Aabenraa

Dronning Margrethesvej 6-12,
6200 Aabenraa
Dagskolen: Tlf. 7224 1660
Kursus Center: Tlf. 7224 1760
Fax 7224 1607
Afdelingschef: Poul-Flemming Øgendahl

Social- og Sundhedsskolen Syd

Postboks 120, Bjerggade 4M,
6200 Aabenraa,
tlf. 7333 4300, fax 7333 4301
E-post: sosu@sosu-syd.dk
www.sosu-syd.dk

Tønder Handelsgymnasium & Handelsskole

Martin Hammerichsvej 2, 6270 Tønder
tlf. 7373 4080, fax 7472 0584
E-post: toha@toha.dk
www.toha.dk

Gymnasier og voksenuddannelsescentre

GYMNASIER

Allsundgymnasiet Sønderborg

Grundtvigs Allé 86, 6400 Sønderborg

tlf. 7442 0501, fax 7443 3238

E-post: ags@ags.dk

www.ags.dk

Rektor: Per Møller

Deutsches Gymnasium für Nordschleswig

Svinget 26-28, 6200 Aabenraa,

tlf. 7462 2636, fax 7462 7660

Rektor: Ilse Friis

Haderslev Katedralskole

Christiansfeldvej 31, 6100 Haderslev,

tlf. 7452 2721, fax 7453 4627

E-post: adm@haderslev-gym.dk

www.haderslev-katedralskole.dk

Rektor: Lars Kofoed-Jensen

Studenterkurset og

Kostskolen i Sønderjylland

Vestergade 8, 6520 Toftlund

tlf. 7483 2062, fax 7483 2063

Rektor: Niels Leth Sørensen

Sønderborg Statsskole og HF-kursus

Kongevej 37, 6400 Sønderborg

tlf. 7442 3427

E-post: post@statsskolen.dk

www.statsskolen.dk

Rektor: Karl Kristian Højberg

Tønder Gymnasium

Astronom Hansens Gade 9, Postboks 143,

6270 Tønder, tlf. 7472 1028

E-post: tghf@toender-gym.dk

www.toender-gym.dk

Rektor: Jens Gade

Aabenraa Statsskole

Forstallé 14, Postboks 50, 6200 Aabenraa

tlf. 7462 2311, fax 7462 3324

E-post: aabenraa@statsskole.dk

www.statsskole.dk

Rektor: Ole Daneved

VOKSENUDDANNELSESCENTRE

VUC Syd, Hovedkontoret

Nørregade 13, 6100 Haderslev, tlf. 7361 3333,

fax 7361 3399 · E-post: post@vucsyd.dk

Direktør: Hans Jørgen Hansen

VUC Syd, Gram afdeling

Åvej 3, 6510 Gram,

tlf. 7361 3331, fax 7361 3394,

E-post: gram@vucsyd.dk

VUC Syd, Haderslev afdeling HF

Christiansfeldvej 31D, 6100 Haderslev

tlf. 7361 3332, fax 7361 3395

E-post: haderslev@vucsyd.dk

VUC Syd, Haderslev afdeling AVU m.m.

Simmerstedvej 1, 1. sal, 6100 Haderslev

tlf. 7361 3337, fax 7361 3399

E-post: schaumann@vucsyd.dk

VUC Syd, Sønderborg afdeling

Løkken 1, 6400 Sønderborg,

tlf. 7361 3334, fax 7361 3396

E-post: soenderborg@vucsyd.dk

VUC Syd, Tønder afdeling

Richtsensgade 12, 6270 Tønder,

tlf. 7361 3335, fax 7361 3397

E-post: toender@vucsyd.dk

VUC Syd, Aabenraa afdeling

Nygade 20, 6200 Aabenraa

tlf. 7361 3336, fax 7361 3398

E-post: aabenraa@vucsyd.dk

Agerskov Kro og Hotel

e-mail: otte@agerskov-kro.dk • www.agerskov-kro.dk

Videregående uddannelser

University College Syddanmark, Esbjerg

Degnevej 16, 6705 Esbjerg Ø, tlf. 7266 2000
E-post: ucsyd@ucsyd.dk
www.ucsyd.dk

University College Syddanmark, Haderslev

Lembckesvej 3-7, 6100 Haderslev,
tlf. 7266 2000 · E-post: ucsyd@ucsyd.dk

University College Syddanmark, Sønderborg

Agervang 2, 6400 Sønderborg, tlf. 7266 5700
E-post: ucsyd@ucsyd.dk

University College Syddanmark, Aabenraa

Dr. Margrethesvej 11-13, 6200 Aabenraa
tlf. 7266 5600
E-post: ucsyd@ucsyd.dk

University College Syddanmark, Kolding

Dyrehavevej 116, 6000 Kolding
tlf. 7266 5400
E-post: ucsyd@ucsyd.dk

Turistforeninger

Christiansfeld Centret

Kongensgade 9A, 6070 Christiansfeld,
tlf. 7356 1300
E-post: centret@christiansfeld.dk
www.christiansfeldcentret.dk

Gram Turistinformation

Østergade 10, 6510 Gram,
Leder: Christine Strange,
tlf. 7434 7725, fax 7434 7734
E-post: visitgram@haderslev.dk

Rømø-Tønder Turistforening

Formand: Svend Ole Gammelgaard
Hedebovej 42, 6780 Skærbæk, tlf. 7475 0566
Bureau: Nørre Frankel 1,
6792 Rømø, tlf. 7475 5130
E-post: romo@romo.dk
Turist- og udviklingschef:
Bodil Glistrup Thomsen,
Nørre Frankel 1, 6792 Rømø, tlf. 7475 5130
E-post: bodil@romo.dk

Ferieregion Sønderborg

Sønderborg Turistbureau
Rådhusstorvet 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 7442 3555, fax 7442 5747
E-post: info@visitsonderborg.com
www.visitsonderborg.com
Turistudviklingschef: Lisbet Holm Møller

Vojens Turistinformation

Rådhuscentret 5, 6500 Vojens
tlf. 7434 7700
E-post: vojensbib@haderslev.dk
www.visitaderslev.dk

Turistforeningen for Aabenraa og Omegn

Formand: Jesper Baungaard, tlf. 7312 1100
Bureau: Storegade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 3500
Turistchef: Michael Hansen

En levende skole med et levende fællesskab
og en levende Gud

Sydvestjyllands Efterskole
www.s-e.dk

Vandrerhjem

Danhostel Haderslev Vandrerhjem

Erlevvej 34, 6100 Haderslev
tlf. 7452 1347, fax 7452 1364
E-post: haderslev@danhostel.dk
www.danhostel-haderslev.dk

Danhostel Rudbøl

Rudbølvej 21, Rudbøl, 6280 Højer
tlf. 7473 8298,
E-post: danhostelrudb@mail.tele.dk
www.danhostel.dk/rudboel

Danhostel Sønderborg Vandrerhjem

Kærvej 70, 6400 Sønderborg
tlf. 7442 3112, fax 7442 5631
E-post: sonderborg@danhostel.dk
www.danhostel.dk/sonderborg

Danhostel Sønderborg/Vollerup

»Abildgården«, Mommarkvej 17 og 22,
6400 Sønderborg,
tlf. 7442 3990, fax 7442 4396
E-post: vollerup@c.dk
www.visit-sonderborg.dk

Danhostel Tønder Vandrerhjem

»Kogsgården«, Sønderport 4, 6270 Tønder
tlf. 7472 3500, fax 7472 3505
E-post: tonder@danhostel.dk
www.danhostel.dk/tonder

Danhostel Aabenraa »Fjordlyst«

Sønderskovvej 100,
6200 Aabenraa
tlf. 7462 2699, fax 7462 2939

RØDDING HØJSKOLE

Tag på Rødding Højskole i 2014.
Vi har spændende kurser for både unge og ældre. Forår og efterår har vi lange kurser på 14, 18, 19 eller 24 uger, hvor unge kan komme i dybden med design, journalistik, politik og musik og mere end 25 andre spændende fag. Løbende over året har vi også korte ugekurser med emner indenfor alt fra Sønderjylland og Vadehavet til musik, familiekursus eller litteratur. Der er noget for enhver!

Vi glæder os til at se dig på Rødding Højskole.

Rødding Højskole · 7484 2284 · kontor@rhskole.dk · www.rhskole.dk

rh.
RØDDING HØJSKOLE

Augustenborg Slot

Henv. til Sønderborg Turistbureau,
Rådhusstorvet 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 7442 3555

Banegården Kunst & Kultur

Jernbanegade 2, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 7420
Internet: www.banegaarden.dk

Bevandingsmøller

Ballum Enge, 6261 Bredebro, tlf. 7471 6268

Bronzealderhuset

Syd for Brdr. Grams Fabrikker, 6500 Vojens

Brødreminighedens Museum

Enkehuset, Nørregade 16,
6070 Christiansfeld, tlf. 73 56 13 30

Brødrene Grams Arkiv og Museum

Danmarksgade 16, 6500 Vojens
Formand: Peter Chr. Jacobsen
tlf. 2122 0929
E-post: info@broedrene-gram.dk
www.broedrene-gram.dk

Christiansdal Vandkraftanlæg

Christiansdalvej, Hammelev, 6500 Vojens

Danfoss Universe

Mads Patentvej 1, 6430 Nordborg,
Information, booking af guidede ture
tlf. 7488 9500
E-post: mes@universe.dk
www.universe.dk

Dansk Klokkemuseum

Over Lerte Kirke, Farrisvej 12,
6560 Sommersted, tlf. 7542 3873

Deutsches Museum Nordschleswig

Rønhave Plads 12, 6400 Sønderborg,
tlf. 7443 5423 eller 7444 1458 (C.J. Bock)
E-post: info@deutsches-museum.dk
www.deutsches-museum.dk
Museet viser den tyske befolkningsdels
historie i Sønderjylland

Deutsches Schulmuseum Nordschleswig

Jørgensgård 5, 6200 Aabenraa, tlf. 7362 0331
E-post: dsmn@mail.dk

Egns- og Landbrugsmuseet i Egen

Sebbelundvej 26, Egen, 6430 Nordborg,
tlf. 7445 8919

Elstrup Mølle museum

Fynshavvej 12, Elstrup, 6430 Nordborg,
tlf. 7445 8989
E-post: linow@post7.tele.dk

FN-Museet

Frøslevlejren, 6330 Padborg, tlf. 7467 6855
Internet: www.fn-museet.dk

Frøslevlejrens Museum

Lejrvej 83, Frøslev, 6330 Padborg,
tlf. 7467 6557, fax 7467 6077
E-post: froeslevlejrensmuseum@natmus.dk

Genforenings- og Grænsemuseet

Koldingvej 52, Frederikshøj, Postboks 58,
6070 Christiansfeld, tlf. 7557 3003
E-post: info@genforeningsmuseet.dk
www.genforeningsmuseet.dk

Haderslev Domkirke

Domkirkepladsen, 6100 Haderslev,
tlf. 73 52 36 45

Hjemmeværnsmuseet

Barak H2, Lejrvej 101, Frøslevlejren,
6330 Padborg, tlf. 7467 6838,
E-post: museet@hjev.dk
www.hjemmevaernsmuseet.dk

Den levende Landsby

Hygum Hjemstavns gård

Ribevej 74, Sdr. Hygum, 6630 Rødding,
tlf. 7484 5566, fax 7484 7566
www.hygumhjemstavnsgaard.dk

Jels Mølle

Jels Møllegade 5, Jels, 6630 Rødding,
tlf. 7455 2634
Møllen fremvises efter aftale

Jørgen Riecks Arkæologiske Samling

Egebjergvej, Svenstrup, 6430 Nordborg,
tlf. 7445 0592

Klosterkirkegården

Præstegade, 6100 Haderslev

Lorenzens Gård

Nørrevej 29, Bådsbøl-Ballum,
6261 Bredebro, tlf. 7471 6111

Løgumkloster Kirke og Kloster

Slotsgade 11, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 5240

E-post: locusdei@gmail.com

Museet Holmen

Østergade 13, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4165, fax 7474 4122

E-post: info@museetholmen.com

www.museetholmen.com

Skiftende kunst- og

kulturhistoriske udstillinger

MUSEUM SØNDERJYLLAND**Arkæologi Haderslev**

Dalgade 7, 6100 Haderslev,
tlf. 7452 7566, fax 7453 4014

E-post: haderslev@museum-sonderjylland.dk

www.museum-sonderjylland.dk

Haderslev Bymuseum

Slotsgade 22, 6100 Haderslev, tlf. 7453 0858
ehlerssamling@museum-sonderjylland.dk

Cathrinesminde Teglværk

Illerstrandvej 7, 6310 Broager, tlf. 7444 9474
cathrinesminde@museum-sonderjylland.dk

Drøhses Hus

Storegade 14, 6270 Tønder,
tlf. 7472 4990

www.museum-sonderjylland.dk

Historiecenter Dybbøl Banke

Dybbøl Banke 16, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 9000, fax 7448 9922

historiecenter@museum-sonderjylland.dk

www.museum-sonderjylland.dk

Dybbøl Mølle

Dybbøl Banke 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 9000, fax 7448 9922

historiecenter@museum-sonderjylland.dk

www.museum-sonderjylland.dk

Ehlers Lertøjssamling

Slotsgade 20, 6100 Haderslev, tlf. 7453 0858

ehlerssamling@museum-sonderjylland.dk

Højer Mølle

Møllegade 13, 6280 Højer,

tlf. 7478 2911

E-post: hoejer@museum-sonderjylland.dk

ISL - Lokalhistorie Billed- og lydarkiv

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa

tlf. 7462 5860

E-post: isl@museum-sonderjylland.dk

Internet: www.museum-sonderjylland.dk

Leder: Kim Furdal

Jacob Michelsens Gård i Kolstrup

Toften 37, 6200 Aabenraa, tlf. 7462 2645

Kulturhistorie Tønder

Kongevej 51, 6270 Tønder,

tlf. 7472 8989, fax 7472 8980

E-post: toender@museum-sonderjylland.dk

www.museum-sonderjylland.dk

Kulturhistorie Aabenraa

H. P. Hanssens Gade 33, 6200 Aabenraa,

tlf. 7462 2645

Kunstmuseet Brundlund Slot

6200 Aabenraa, tlf. 7463 3649

E-post: brundlund@museum-sonderjylland.dk

www.museum-sonderjylland.dk

Kunstmuseet i Tønder

Kongevej 51, 6270 Tønder,

tlf. 7472 8989, fax 7472 8980

kunsttoender@museum-sonderjylland.dk

www.museum-sonderjylland.dk

Naturhistorie - palæontologi Gram Lergrav

Lergravsvej 2, 6510 Gram, tlf. 7482 1000

E-post: gram@museum-sonderjylland.dk

www.museum-sonderjylland.dk/

naturhistorien.html

Oldemorstof

Bovvej 2A, 6330 Padborg, tlf. 7467 5150

E-post: bov@museum-sonderjylland.dk

Skærbæk

Storegade 47, 6780 Skærbæk,

tlf. 7475 2052 / 2929 3843

Slesvigske Vognsamling

Simmerstedvej 1, 6100 Haderslev

tlf. 7352 0707

vognsamlingen@museum-sonderjylland.dk

www.museum-sonderjylland.dk

Sønderborg Slot

Sønderbro 1, 6400 Sønderborg, tlf. 7442 2539

sonderborg@museum-sonderjylland.dk

www.museum-sonderjylland.dk

Hjemsted Oldtidspark

Museum samt aktivitets- og oplevelsespark

Hjemstedvej 60, 6780 Skærbæk

tlf. 7475 0800

E-post: oldtidspark@hjemsted.dk

Internet: www.hjemsted.dk

Nationalmuseets Kommandørgård

Juvrevej 60, Toftum, 6792 Rømø,

tlf. 7475 5276

Naturcentret Tønnisgård

Havnebyvej 30, Tvismark, 6792 Rømø,

tlf. 7475 5257

E-post: info@tonniskaard.dk

www.tonniskaard.dk

Orion Planetarium

Søvej 36, Jels, 6630 Rødding,

tlf. 7455 2400

www.orionplanetarium.dk

Rømø Minimuseum

Havnebyvej 30, Tvismark, 6792 Rømø

tlf. 7475 5257

Sønderjysk Skolemuseum

Over Lerte Gamle Skole,

Farrisvej 10, Over Lerte, 6560 Sommersted

tlf. 7484 9696 / 7453 2101

E-post: skolemuseum@mail.dk

www.sonderjysk-skolemuseum.dk

Tørning Mølle

Tørningvej 6, Hammelev, 6500 Vojens,

tlf. 7450 7450

E-post: post@toerning-moelle.dk

www.toerning-moelle.dk

Vibæk Vandmølle

Jens Peter Kock,

Bredsten 9, Kegnæs, 6470 Sydals

Wellings Landsbymuseum

Mejlbyvej 10, 6660 Lintrup,

tlf. 7485 5286

www.wellings.dk

Zeppelin Museet

Gasværkvej 1, 6270 Tønder,

tlf. 7472 7254, fax 7472 7255

E-post: zeppelin@zeppelin-museum.dk

www.zeppelin-museum.dk

**Frøsløvejrens
efterskole**

www.fle-skole.dk

4 stærke linjer:

Music-Class
Innovation og Håndværk
Kunst og Design
Golf

Alternativ 10. klasse.

Rinkenæs
EFTERSKOLE

www.rinkenaes.dk
Tlf: 74 65 13 08
post@rinkenaes.dk

BREDSTED

Naturzentrum Nordfrisland

Bahnhofstr. 23, D-25821 Bredstedt,
tlf. 04671/4555, fax 04671/933516
E-post: naturzentrum-nf@versanet.de
www.naturzentrum-nf.de

DANEVIRKE

Danevirke Museum

Ochsenweg 5, D-24867 Dannewerk,
tlf. 04621/37814, fax 04621/31025
E-post: danevirke@syfo.de
www.syfo.de

EGERNFØRDE

Det gamle rådhus

Rathausmarkt 8, D-24340 Eckernförde,
tlf. 04351/712547 + 48, fax 04351/712549
E-post: museum-eckernfoerde@gmx.de
www.museum-eckernfoerde.de

FLENSBORG

»Museumsbjerg«

Museumsberg 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461 - 852956, fax 852993
E-post: museumsberg@flensburg.de
www.museumsberg.flensburg.de

Naturvidenskabeligt Museum

Museumsberg 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/852504, fax 0461/852159
www.museen-sh.de/inst.php?inst=93

Phänomena

Norderstrasse 157-163, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/144490, fax /1444920
E-post: science@phaenomena.com
www.phaenomena.com.de

Søfartsmuseum

Schiffbrücke 39, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461-852970, fax 0461-851665
E-post: schiffahrtsmuseum@flensburg.de
www.schiffahrtsmuseum.flensburg.de

FREDERIKSSTAD

Museet »Gammel Mønt«

Am Mittelburgwall 23,
D-25840 Friedrichstadt,
Am Markt 9 (kontor)
tlf. 04881-1511, fax 04881/70 93
E-post: c.thomsen@museum-friedrichstadt.de
www.museum-friedrichstadt.de

GARDING

Mindeværelse for historikeren

Theodor Mommsen

Markt 5, D-25836 Garding,
tlf. 04862/100310, fax 04862/100348
E-post: kk.sekretariat@t-online.dk
www.museen-sh.de/ml/inst.php?=119

HALLIG HOOGE

Kongepeselen

Hanswarft 11, D-25859 Hooge,
tlf. 04849/9100, fax 04849/201
www.hooge.de

HALLIG LANGENÆS

Friserstue, Honkenswarft

D-25863 Langeness (Hallig)
tlf. 04684/235, fax 04684/215
E-post: info@langeness.de
www.museen-sh.de/inst.php?inst=49

Kaptajn Tadsen museet, Ketelswarft

D-25863 Langeness (Hallig),
tlf. 04684/217, fax 04684/289
E-post: info@langeness.de
www.museen-sh.de/inst.php?inst=50

HATSTED

Mikkelberg, Nordisk center for kunst & cricket

Horstedter Chaussee 1, D-25856 Hattstedt,
tlf. 04846/6604
E-post: info@mikkelberg.de
www.mikkelberg.de

HUSUM

Nissenhaus - Nordfrisisk Museum

Herzog Adolf-Str. 25, D-25813 Husum,
tlf. 04841/2545, fax /63280
E-post: nf-museum.nissenhaus@gmx.de
www.nissenhaus.de

Ostenfeldhuset

Nordhusumer Str. 13, D-25813 Husum,
tlf. 04841/2545, fax /8973120
E-post: nf-museum.nissenhaus@gmx.de
www.nissenhaus.de

Nordfrislands Skibsfartmuseum

Am Zingel 15, D-25813 Husum,
tlf. 04841/5257, fax 04841-880299
E-post: schiffahrtsmuseum-nf@t-online.de
www.schiffahrtsmuseum-nf.de

Husum Slot

König Friedrich-V.-Allee,
D-25813 Husum,
tlf. 04841-8973 130 eller 04841-2545, fax
04841/63280
E-post: nf-museum.nissenhaus@gmx.de
www.nissenhaus.de

Poppenspäler Museum

Irene Thordsen Kongresshalle
Erichsenweg 23, D-25813 Husum,
tlf. 04841/6 32 42, fax 04841/87 23 85
www.pole-poppenspaeler.de/html/
museum.html

Theodor Storm-Huset

Wasserreihe 31, D-25813 Husum,
tlf. 04841/80 38 630, fax 04841/80 38 632
E-post: info@storm-gesellschaft.de
www.storm-gesellschaft.de

ISTED

Isted-mindehallen

D-24879 Istedt üb. Schleswig,
tlf. 04621/8 73 52
E-post: kreis@schleswig-flensburg.de
www.museen-sh.de/inst.
php?inst=10010001541

JARDELUND

Christian Lassens Mindemuseum

Kupfermühlenweg 4, D-24994 Jarde Lund,
Henvendelse til Fælleslandboforeningen
for Sydslesvig e.V.,
Schiffbrücke 42.2, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/14408-600, fax 603
E-post: faelleslandboforeningen@gmx.de

KAPPEL

Sli-museet

Mittelstr. 7-8, D-24376 Kappeln,
tlf. 04642/1428
E-post: erne@gmx.de
www.museen-sh.de/inst.php?inst=6

Møllen »Amanda«

Schleswiger Str. 1, D-24376 Kappeln,
tlf. 04642/40 27
E-post: stadt@kappeln.de
www.museen-sh.de/inst.php?inst=7

Angel Museumsjernbane mellem Kappel og Sønderbrarup

D-24376 Kappeln, tlf. 04631/2095
E-post: info@angelner-dampfisenbahn.de
www.angelner-dampfisenbahn.de
Køreplan fås ved henvendelse

KEJTUM/SILD

Det frisiske Hus

Am Kliff 19a, D-25980 Keitum/Sylt,
tlf. 04651/32805
Internet: www.sylter-verein.de/
altfriesisches_haus.htm

Hjemstavns museet på Sild

Am Kliff 19, D-25980 Keitum/Sylt,
tlf. 04651/31669, fax 04651/32884
E-post: soelring-foriining@t-online.de
www.museen-sh.de/ml/inst.php?inst=141

KOBBERMØLLE

Kobbermøllesamlingen

Zur Kupfermühle 17, D-24955 Harrislee,
tlf. 49(0)461-4 0771 25,
fax 49(0)461-4 0795 40
E-post: museum@kabelmail.de
www.industriemuseum-kupfermuehle.de

LADELUND

KZ-mindelund ved den evangelisk-lutherske kirke St. Petri
Raiffeisenstr. 3, D-25926 Ladelund,
Leder: Karin Penno-Burmeister
tlf. 04666-449, fax 04666-989537
k.penno@kz-gedenkstaette-ladelund.de
www.kz-gedenkstaette-ladelund.de

LYKSBOURG

Lyksborg Slot
Grosse Strasse, D-24960 Glücksburg,
tlf. 04631/442330, fax 04631/4423329
E-post: info@schloss-gluecksburg.de
www.schloss-gluecksburg.de

NEBEL/AMROM

Hjemstavnsmuseum
Ualjaat 4, D-25946 Nebel/Amrum,
tlf. 04682/872, fax 04682/962274
E-post: harkthomsen@t-online.de
www.museen-sh.de/inst.php?inst=85

NIBØL

Naturhistorisk Museum
Hauptstr. 108, D-25899 Niebüll,
tlf. 04661/5691, fax 49(0)44661-902719
E-post: info@nkm-niebuell.de
www.nkm-niebuell.de

Frisisk Hjemstavnsmuseum
Osterweg 76, D-25899 Niebüll,
tlf. 0175 414 6185
E-post: museum@stadt-niebuell.de
www.friesisches-museum.de

Richard-Haizmann-museet
Rathausplatz 2, D-25899 Niebüll,
tlf. 04661/1010, fax /60166
www.museen-sh.de/inst.php?inst=99
eller www.haizmann-museum.de

OEVENUM/FØR

Oevenum-museet
Buurnstraat 48, D-25938 Oevenum/Föhr,
tlf. 04681/2673
www.museen-sh.de/inst.php?inst=104

PELLWORM

Ø-museet
Uthlandstr. 2, D-25849 Pellworm,
tlf. 04844-18935
www.museen-sh.de/inst.php?inst=106

RENDSBOURG

Historisk museum og Det nordtyske Trykkerimuseum
Arsenalstr. 2-10, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331/331336, fax 04331/27687
E-post: museenrendsburg@web.de
www.museen-rendsburg.de

Elektromuseum Eon-Hanse AG
Stormstrasse 1, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331/182464, fax 04331/182685
E-post: elektromuseum@eon-hanse.com
www.museen-sh.de/inst.php?inst=155

Jødisk museum - galleri for billeder
Dr. Bamberger-Haus
Prinzessinstr. 7-8, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331/25262, fax /24714
E-post: info@juedisches-museum-rendsburg.
via.t-online.de
www.juedisches-museum-rendsburg.de

Kunststøberimuseet
Glück-Auf-Allee 4,
D-24782 Rendsburg-Büdelndorf,
tlf. 04331-38711, fax 04621/813/555
E-post: info@schloss-gottorf.de
www.schloss-gottorf.de/
eisenkunstguss-museum

SKT. PETER-ORDING

Ejdersted Hjemstavnsmuseum Haus Jensen,
Olsdorfer Str. 6, D-25826 St. Peter-Ording,
tlf. 04863/1226, fax 04863/703337
info@museum-landschaft-eiderstedt.de
www.museum-landschaft-eiderstedt.de

SLESVIG

**Det slesvig-holstenske Landsmuseum for
forhistorie samt for kunst- og kulturhistorie**
Schloss Gottorf, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621-8130, inf.: 04621/813222,
fax /813555

E-post: info@schloss-gottorf.de
www.schloss-gottorf.de

Arkæologisk Landsmuseum

Schloss Gottorf, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/813-222; fax 04621/813-555
E-post: info@schloss-gottorf.de
www.schloss-gottorf.de/
archaeologisches-landesmuseum

Holm-museet

Süderholmstr. 2, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/936820
E-post: stadtmuseum@schleswig.de
www.stadtmuseum-schleswig.de

Slesvig Bymuseum

Friederichstr. 9-11, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/936820, fax 04621/936899
E-post: stadtmuseum@kultur-schleswig.de
www.museen-sh.de/inst.php?inst=164

Slesvig-Holstenske landsarkiv

Prinzenpalais, Gottorfstr. 6,
D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/861800, fax /861801
E-post: landesarchiv@la.landsh.de
www.museen-sh.de/inst.php?inst=163

Vikingsmuseet Hedeby

Am Haddebyer Noor 5, D-24866 Busdorf,
postadr. Schloss Gottorf,
tlf. 04621/813-222, fax 04621/813-555
E-post: info@schloss-gottorf.de
www.schloss-gottorf.de/haithabu

SATRUP

Landsbymuseet „Satruphuus“

Flensburger Str. 8, D-24986 Satrup,
tlf. 04633/7122, fax 04633/967677
E-post: jansen-satrup@t-online.de
www.museen-sh.de/inst.php?inst=208

SVAVSTED

Dr. Hans Meyer-Heimatmuseum

Kurgæstehuset/Treenehaus,
D-25876 Schwabstedt, tlf. 04884/420
Internet: www.museen-sh.de/inst.
php?inst=171

SØBØL

Nolde-museet

Neukirchen, D-25927 Seebüll,
tlf. 04664/983930, fax /98 39 329
E-post: info@nolde-stiftung.de
Internet: www.nolde-stiftung.de

TETENBØL

»Haus Peters«

Dörpstraat 16, Eidersted, D-25882 Tetenbüll,
tlf. 04862/681, fax /103028
E-post: seidel.pellworm@t-online.de
www.museen-sh.de/inst.php?inst=185
eller www.hauspeters.info

TØNNING

Historisk pakhus ved havnen

Herrengraben 1, D-25832 Tönning,
tlf. 04861/6750
www.museen-sh.de/inst.php?inst=187

Multimar Wattforum

Am Robbenberg, D-25832 Tönning,
tlf. 04861/96200, fax 04861/962010
E-post: info@multimar-wattforum.de
www.multimar-wattforum.de
www.museen-sh.de/inst.php?inst=188

UNDEVAD

Museumslandsby

Unewatter Strasse 1a, D-24977 Langballig,
tlf. 04636/1021, fax 04636/8226
museum-unewatt@schleswig-flensburg.de
www.museen-sh.de/inst.php?inst=125

VYK/FØR

Haeberlin-museet

Rebbelstieg 34, D-25938 Wyk/Föhr,
tlf. 04681/2571, fax 04681/748420
E-post: info@friesen-museum.de
www.friesen-museum.de

WITZWORT

Roter Haubarg

Sand 5, D-25889 Witzwort, tlf. 04864/845
fax 04864/271941
E-post: k.reck@roterhaubarg.de
www.roter-haubarg.de

Forbrugerorganisationer

Familie og Samfund Sønderjylland

Regionsformand: Kristine Justesen,
Korup Markvej 27, 6372 Bylderup-Bov,
tlf. 7464 7232

Næstformand: Astrid Raun,
Nr. Hjarupvej 3, 6230 Rødekro

Kasserer: Anette Laasholdt,
Bovvej 32, 6534 Agerskov

Lokalforeningsformænd:

Haderslev: Johanne Petersen, Højgårdhave 10,
6100 Haderslev, tlf. 7452 9929

Toftlund: Sonja Keller, Gestrupvej 27,
6520 Toftlund, tlf. 7483 2200

Agerskov: Alice Jessen, Lillebjergvej 1A,
6534 Agerskov, tlf. 7451 9275

Hovslund: Astrid Raun, Nr. Hjarupvej 3,
6230 Rødekro, tlf. 7466 4107

Egvad/Hjordkær: Marie Wollesen,
Nr. Hostrupvej 19, 6230 Rødekro

Kassø: Jytte Katborg,
Kassøvej 46, 6230 Rødekro

Husholdningsforeninger

Aktive Kvinder, Rødding

Formand: Aase Caroline Ravn,
Bakkegårdsparken 122H, 6630 Rødding,
tlf. 7484 2200

Sekretær: Ingrid Nielsen,
Galgetofte 15, 6630 Rødding, tlf. 7484 1701

Aktive Kvinder, Skodborg

Formand: Ulla Boe Nielsen,
Trøjborgvej 12, Skodborg, 6630 Rødding,
tlf. 74 84 86 68

Jels og Omegns Husholdningsforening

Formand: Anne Marie Nicolaisen,
Søparken 4, Jels, 6630 Rødding

Kegnæs Husholdningsforening

Formand: Ingrid Fritsche, Hørup Bygade 64,
6470 Sydals, tlf. 7440 5184

Sundeved Husholdningsforening

Formand: Ulla Johannsen, Birkemose 110,
Skovby, 6470 Sydals,

moderne
klassisk
højskole

 Rønshoved Højskole
Højskolen ved Flensborg Fjord
www.ronshoved.dk

Få seneste nyt fra
Sydslesvig og
grænselandet på
www.fla.de

Og få baggrundsstof og
analyser i Flensborg Avis!

FLENSBOURG
AVIS

Landboforeninger

Landbrug & Fødevarer

Kontor: Axelborg, Axeltorv 3, 1609 Kbh.V
tlf. 33 39 40 00, fax 33 39 41 41,
E-post: info@lf.dk
Formand: Gdr. Niels Jørgen Toft Pedersen,
Sundbyvej 4, 7752 Snedsted,
tlf. 9793 1718

Sønderjysk Landboforening

Billundvej 3, 6500 Vojens,
tlf. 7320 2600,
fax 7320 2605
Formand: Christian Lund,
Skodborg Kirkevej 5, 6630 Rødding,
tlf. 7484 8404, fax 7484 8099
mobil 40 20 84 04
E-post: christian@skatkaer.dk

LandboSyd

Peberlyk 2, 6200 Aabenraa, tlf. 7436 5000
Fmd.: Mogens Dall, Kidingvej 42, Bovrup,
6200 Aabenraa, tlf. 74 68 03 61
Sekretær: Direktør Gunnar Fink, LandboSyd,
Peberlyk 2, 6200 Aabenraa, tlf. 74 36 50 00

LHN

Formand: Jørgen Popp Petersen,
Solderupvej 49, Søvang, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7477 5170, mobil 2897 3638
Industriparken 1, Postboks 61, 6360 Tinglev

Sønderjyllands Landboudom

Kontor: Landboudomscentret, Billundvej 3,
6500 Vojens, tlf. 7320 2650, fax 7320 2605
Formand: Johanne Marie Laursen

Familielandbrug

Dansk Familielandbrug

Kontor: Axelborg, Vesterbrogade 4A, 4. sal,
1620 København V, tlf. 3339 4600
Formand: Husmand Ib W. Jensen,
Koppenbjergvej 16, 5620 Glamsbjerg,
tlf. 64 72 31 72
Sønderjyder i bestyrelsen:
Antoni Stenger, Ribevej 99, 6630 Rødding,
tlf. 7484 5402, mobil 2422 2960

Sønderjysk Familielandbrug

Landbrugsrådgivning Syd I/S,
Guldagervej 2, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7374 2020, fax 7374 2022
E-post: lrs@lrs.dk
Centerleder: Mogens W. Birch
Formand: Antoni Stenger,
Ribevej 99, 6630 Rødding,
tlf. 74 84 54 02, mobil 24 22 29 60

Haderslev Østeramts Familielandbrug

Formand: Preben Hansen, Gl. Skovbyvej 2,
Skovby, 6500 Vojens, tlf. 74 54 55 36

Sekretær og kasserer: Jørgen Peter Sørensen,
Godthåbsvej 19, 6100 Haderslev,
tlf. 7352 0797

Haderslev Vesteramts Familielandbrug

Formand: Antoni Stenger,
Ribevej 99, Harreby,
6630 Rødding, tlf. 7484 5402
Sekretær: Egon Schmidt, Tøndervej 15, Roost,
6520 Toftlund, tlf. 7483 4519

Familiebruget Als og Sundeved

Formand: Niels Iwang,
Smøl 24, 6310 Broager

Tønder Amts Familielandbrug

Formand: Henrik Petersen, Tørvebjergvej 2,
6240 Løgumkloster

Åbenrå Amts Familielandbrug

Formand: Chr. Jensen,
Hovslundvej 34, Hovslund, 6230 Rødekro
tlf. 74 66 45 57, mobil 60 92 43 76

Land- og skovbrug

Det danske Hedeselskab

Hovedkontor: Klostermarken 12, postboks 91,
8800 Viborg, tlf. 8728 1133
Internet: www.hedeselskabet.dk
Direktion: Ove Kloch, adm. dir., koncernchef
Formand: Kammerherre, hofjægermester
Frants lensgreve Bernstorff-Gyldensteen,
Buurskovvej 2, 5400 Bogense

Fødevarerhverv

Nyropsgade 30, 1780 København V,
tlf. 3395 8000, fax 3395 8080
Direktør: Arent B. Josefsen
Kontor i Tønder: Pionér Allé 9, 6270 Tønder,
tlf. 3395 8000, fax 7472 1980

Det Kgl. Danske Landhusholdningsselskab

Axelborg, Axeltorv 3, 1. sal, 1609 Kbh. V
Præsident: Godsejer Frederik Lüttichau
Engestofte-Søholt Gods, Søholtvej 41,
4930 Maribo

Haveselskaber

Haveselskabet - Sønderjylland afdeling

Formand: Anders Fogh, Hasselhaven 19,
6330 Padborg, tlf. 74 67 11 75

Kredse/Formænd:

Aabenraa: Kirsten Boisen,
Årupgade 14, Årup,
6200 Aabenraa, tlf. 74 61 31 63

Christiansfeld: Trine Hansen,
Kongensgade 79, 6070 Christiansfeld
tlf. 76 56 21 52

Føvling-Holsted-Gørding: Kirsten Lauridsen,
Grønningen 1B, 6740 Bramming,
tlf. 75 17 84 29

Gråsten og Fjordeggen: Per Bangsgård,
Sundkobbelt 11, 6300 Gråsten,
tlf. 74 65 09 01

Haderslev: Jep Scherrebeck,
Søvang 48, Marstrup, 6100 Haderslev,
tlf. 74 57 56 14

Nordals: Willy Nielsen,
Dyssevænget 31, Guderup, 6430 Nordborg,
tlf. 51 23 11 03

Padborg: Tove Olesen, Valdemarsgade 4,
6330 Padborg, tlf. 20 31 83 76

Ribe: Susanne Worm,
Lundsmarkvej 44, 6760 Ribe,
tlf. 75 44 57 53

Rødding: Inge R. Andersen,
Københovedvej 54, Københoved,
6630 Rødding,
tlf. 74 84 71 05

Rødekro: Karen M. Jakobsen,
Skovvænget 9, 6230 Rødekro,
tlf. 74 66 16 05

Sønderborg: Birthe Jørgensen,
Illervej 43, 6310 Broager,
tlf. 74 44 90 99

Toftlund: Kirsten Nielsen,
Kornvang 46, 6520 Toftlund,
tlf. 24 24 19 98

Tønder: Lene Alsing,
Jernbanegade 12, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 32 98

Vamdrup: Niels Aage Sørensen,
Hvidøre 1, 6580 Vamdrup,
tlf. 75 58 13 29

Vestslesvigs Havekreds: Dorthe Friedrichsen,
Møllervænget 15, 6270 Tønder,
tlf. 74 73 44 52

Vojens-Skrydstrup: Marianne Baggersgaard,
Rørsangervej 1, 6500 Vojens,
tlf. 30 26 82 12

Finansiering

Foreningen Landeværnet

Kontor: Jernbanegade 4, 6360 Tinglev
tlf. 7464 4054
www.landevaernet.dk

Formand: Gårdejer Jørgen Jacobsen,
Busholmvej 7, Øster Højst,
6240 Løgumkloster, tlf. 7477 5470
Næstformand: Gårdejer Sven Vogensen
Hansen, Perbølvej 9, Klipleve, 6200 Aabenraa,
tlf. 7468 7883

Sekretær: Gårdejer Kaj Lavrsen
Sofiedalvej 27, 6360 Tinglev, tlf. 7467 6675
Forretningsfører: Eigil Marquardsen,
Vestermarken 45, 6360 Tinglev,
tlf. 7464 2229

*Foreningen Landeværnet
administrerer tillige:
Lånefonden for Sønderjylland
Sønderjyllands Investeringsfond*

Sønderjyllands Investeringsfond

Jernbanegade 4, 6360 Tinglev,
tlf. 7464 4054,
www.sonderjyllandsinvesteringsfond.dk
Formand: Direktør Thomas Bjerrum,
Dansani Holding A/S, Finlandsvej 8,
6100 Haderslev
Forretningsfører: Eigil Marquardsen
Vestermarken 45, 6360 Tinglev,
tlf. 7464 2229

Jagt- og vildtforvaltning m.v.

Miljøministeriet

Naturstyrelsen - Jagttegnsekspeditionen

Haraldsgade 53, 1., 2100 København Ø,
tlf. 72 54 24 24 (kl. 9-12), fax 39 27 39 29
E-post: jagttegn@nst.dk
www.jagttegn.dk

Institut for bioscience

Aarhus Universitet, Grenåvej 14, Kalø,
8410 Rønde, tlf. 8715 5000

Dansk Jagtforsikring A/S

Frederiksberggade 16, 1459 København K,
tlf. 3311 0747, fax 3311 8081

Dansk Land- og Strandjagt af 1991

Formand: Finn Madsen, Vestergade 44,
9900 Frederikshavn, tlf. 6160 9292
E-post: formand@dls-jagt.dk
www.dls-jagt.dk
Medlemsblad: Jagt og Jægere

Vildtforvaltningsområder og vildtkonsulenter i Sønderjylland

Vildtforvaltningsopgaverne sorteres under statsskovdistrikterne og varetages primært af vildtkonsulenterne. Vildtkonsulenterne varetager bl.a. jagtprøverne, vildtplantninger, dispensation til skadevoldende vildt, vildtreservater og rådgivning generelt om jagtloven. Henvendelse med spørgsmål om skov, jagt og vildt kan ske til de lokale statsskovdistrikter på disse adresser og telefonnumre:

Naturstyrelsen Vadehavet

Skovridervej 3, 6510 Gram, tlf. 7254 3000
Vildtkonsulent Svend Hansen, tlf. 2098 3580

Naturstyrelsen Sønderjylland

Felstedvej 14, 6300 Gråsten,
tlf. 7254 3579
E-post: sdj@nst.dk

Jagttider og fredningsbestemmelser

Miljøministeriets bekendtgørelse nr. 1404 af 18. november 2010 om jagttid for visse pattedyr og fugle m.v. (gældende fra 1. april 2011)

I medfør af § 3, stk. 2 og 3, § 4, stk. 2, § 20, stk. 4, § 49, stk. 3 og § 54, stk. 3 og 4 i lov om jagt og vildtforvaltning jf. lovbekendtgørelse nr. 930 af 24. september 2009, fastsættes:

KAPITEL 1

Generelle jagttider

■ § 1. Følgende jagttider gælder for de vildtarter, der er nævnt nedenfor

1) Hovdyr:

Kronhjort.....	01.09-31.01
Kronhind og kalv.....	01.10-31.01
Dåhjort.....	01.09-31.01
Då og kalv.....	01.10-31.01
Sikahjort.....	01.09-31.01
Sikahind og kalv.....	01.10-31.01
Råbuk.....	16.05-15.07 og 01.10-31.01
Rå og lam.....	01.10-31.01
Muflonvædder.....	01.09-31.01
Muflonfår og lam.....	01.10-31.01
Vildsvin, orne.....	01.09-31.01
Vildsvin, so og grise.....	01.10-31.01

2) Rovdyr:

Ræv.....	01.09-31.01
Husmår.....	01.09-31.01

3) Støttetandede:

Hare.....	01.10-15.12
Vildkanin.....	01.09-31.01

4) Andefugle:

Grågås.....	01.09-31.12
Blisgås.....	01.09-31.12
Sædgås.....	01.09-31.12
Kortnæbbet gås.....	01.09-31.12
Gråand.....	01.09-31.12
Atlingand.....	01.09-31.12
Krikand.....	01.09-31.12
Spidsand.....	01.09-31.12
Pibeand.....	01.09-31.12
Skeand.....	01.09-31.12
Knarand.....	01.09-31.12

Ovenstående andefugle på

fiskeriterritoriet desuden.....	01.01-31.01
Canadagås.....	01.09-31.01
Taffeland.....	01.10-31.01

Troldand.....	01.10-31.01
Bjergand.....	01.10-31.01
Hvinand.....	01.10-31.01
Havlit.....	01.10-31.01
Ederfugl hun.....	01.10-30.11
Ederfugl han.....	01.10-31.01
Sortand.....	01.10-31.01
Fløjlsand.....	01.10-31.01
Stor skallesluger.....	01.10-31.01
Toppet skallesluger.....	01.10-31.01

5) Hønsfugle:

Agerhøne.....	16.09-15.10
Fasanhøne.....	16.10-31.12
Fasanhane.....	01.10-31.01

6) Vandhøns:

Blishøne.....	01.09-31.01
---------------	-------------

7) Vadefugle:

Dobbeltbekkasin.....	01.09-31.12
Skovsneppe.....	01.10-31.01

8) Mågefugle:

Sildemåge.....	01.09-31.01
Sølvmåge.....	01.09-31.01
Svartbag.....	01.09-31.01

9) Duer:

Ringdue.....	01.11-31.01
Tyrkerdue.....	01.11-31.12

10) Kragefugle:

Husskade.....	01.09-31.01
Krage (gråkrage/sortkrage).....	01.09-31.01

11) Invasive arter:

Nilgås.....	01.09-31.01
Amerikansk skarveand.....	01.09-31.01
Sort svane.....	01.09-31.01
Bisamrotte.....	01.09-31.01
Sumpbæver.....	01.09-31.01
Vaskebjørn.....	01.09-31.01
Mårhund.....	01.09-31.01
Mink.....	01.09-31.01

KAPITEL 2

Lokale jagttider

■ § 2. Uanset bestemmelsen i § 1 gælder følgende jagttider for visse vildtarter i de områder, der er nævnt nedenfor:

1) Fiskeriterritoriet syd for breddegraden 55 gr. 40'N:

Stor skallesluger.....ingen jagttid
Toppet skallesluger.....ingen jagttid

- og den del af fiskeriterritoriet, der ligger syd for breddegraden 56 gr. N og øst for længdegraden 10 gr. 50' Ø:

Sildemåge01.11-31.01
Sølvmåge01.11-31.01
Svartbag01.11-31.01

2) Region Hovedstaden:

Kronhjort, kronhind og kalv.... 16.11-30.11

Kommunerne Dragør, Tårnby, København, Hvidovre, Vallensbæk, Brøndby og Ishøj:

Sildemåge01.11-31.01
Sølvmåge01.11-31.01
Svartbag01.11-31.01

Bornholms Kommune og Ertholmene:

Då og dåhjort.....ingen jagttid
Dåkalv01.01-15.01
Ræv.....ingen jagttid
Hare.....01.10-31.12
Ederfugl.....ingen jagttid
Stor skalleslugeringen jagttid
Toppet skalleslugeringen jagttid
Agerhøne01.10-31.10
Sildemåge01.11-31.01
Sølvmåge01.11-31.01
Svartbag01.11-31.01

3) Region Sjælland:

Kronhjort.....01.10-31.01

Kommunerne Næstved, Faxe, Stevns, Vordingborg, Guldborgsund og Lolland:

Stor Skallesluger.....ingen jagttid
Toppet skallesluger.....ingen jagttid

Kommunerne Greve, Solrød, Køge, Ringsted, Sorø, Slagelse, Næstved, Faxe, Stevns, Vordingborg, Guldborgsund og Lolland:

Sildemåge01.11-31.01
Sølvmåge01.11-31.01
Svartbag01.11-31.01

Øen Sejerø:

Råbuk..... 16.05-15.06 og 01.12-31.01
Rå og lam.....01.12-31.01
Hare.....01.11-15.12
Agerhøne01.10-15.10
Fasanhøne16.11-30.11
Fasanhane01.11-31.01

Øen Fejø:

Hare.....16.10-15.12
Fasanhøne16.10-31.10
Fasanhane16.10-30.11

Øen Femø:

Hare.....01.11-15.12
Agerhøneingen jagttid
Fasanhøne01.11-02.11
Fasanhane16.10-31.12

Øen Nyord:

Råbuk..... 16.05-31.05 og 01.12-15.12
Rå og lam01.12-15.12
Hare.....16.10-31.10
Agerhøne01.10-15.10
Fasanhøne16.10-31.10
Fasanhane16.10-31.12

4) Region Syddanmark:

Kommunerne Esbjerg, Vejen, Kolding (syd for motorvej E20 mellem Esbjerg og Kolding, (øst for rute 170 mellem Vejle og Kolding og nord for Kolding Fjord), Fredericia og Vejle (øst for rute 170 mellem Vejle og Kolding og syd for Vejle Fjord):

Dåvildt.....ingen jagttid

Kommunerne Sønderborg, Tønder og Haderslev:

Dåvildt.....ingen jagttid

Aabenraa Kommune, øst for motorvej E45:

Dåvildt.....ingen jagttid

Alle kommuner på Fyn samt kommunerne Langeland, Ærø, Sønderborg, Aabenraa, Tønder og Haderslev:

Stor skalleslugeringen jagttid
Toppet skalleslugeringen jagttid

Øen Langeland:

Dåhjort.....01.12-31.01
Då.....01.01-31.01

Øen Lyø:

Råbuk, rå og lam01.10-15.10

Øen Strynø:

Hare.....ingen jagttid
Fasanhøne.....1. og 2. lørdag i november
Fasanhane.....1. og 2. lørdag i oktober,
1. og 2. lørdag i november
samt alle lørdage i december

Øen Ærø:

Dåvildt.....ingen jagttid
Råbuk.....16.06-15.07 og 01.11-30.11
Rå og lam.....01.11-30.11

Nordfyns kommune samt den del af fiskeriterritoriet, der indgår i EF-fuglebeskyttelsesområde nr. 76, Nordfyn:

Blisgås.....ingen jagttid

Øen Als:

Råbuk.....16.05-15.07 og 01.11-31.12
Rå og lam.....01.11-31.12
Hare.....01.11-15.12
Fasanhøne.....01.11-31.12
Fasanhane.....01.11-31.12
Skovsnepe.....01.11-31.12

Øen Als - nord for rute 8 (Asserballe Station), øst for rute 405 (Nordborgvej) og syd for Ahlmannsvej/Brokbjergvej/Karlsmindevej:

Då, dåkalv og spidshjort af
dåvildt.....16.11-30.11

Halvøen Kegnæs:

Som for øen Als,
dog råbuk, rå og lam.....ingen jagttid

Øen Rømø:

Kronhjort, kronhind og kalv.....ingen jagttid

Øen Mandø:

Råbuk.....ingen jagttid
Rå og lam.....ingen jagttid
Agerhøne.....ingen jagttid

5) Region Midtjylland:

Sædgås.....ingen jagttid

Kommunerne Lemvig, Struer (bortset fra øen Thyholm), Holstebro, Herning, Ringkøbing-Skjern og Ikast-Brande:

Dåvildt.....ingen jagttid

Kommunerne Norddjurs og Syddjurs:

Spidshjort af kronvildt.....ingen jagttid

Kommunerne Ikast-Brande og Silkeborg (øst for rute 185 ml. Ikast og Ejstrupholm, nord for

rute 185 mellem Ejstrupholm og Nørre Snede, vest for vejen mellem Nørre Snede og Them via Bryrup og syd for vejen mellem Them og Ikast via Sepstrup, Christianshede Stationsby og Bording og motorvejen rute 15 mellem Bording og Ikast):

Kronhjort, med mindst 9 sprosser på
minimum 2 cm., og kalv.....01.09-31.01

Kronhjort, med mindre end
9 sprosser på minimum 2 cm .01.10-31.01

Der må ikke udøves tryk- og
drivjagter i perioden.....01.09-30.09

Kommunerne Lemvig, Struer (bortset fra øen Thyholm), Holstebro og Skive, samt Viborg Kommune (vest og syd for Hjarbæk Fjord, syd for Skals Å og vest for rute 533, Vestre Ringvej, rute 13 og 12), Herning Kommune (vest for rute 12 og nord for rute 15, og de dele af Ringkøbing-Skjern Kommune, der ligger nord for rute 15, vest for rute 467, vest for rute 11/28, nord for Skjern Å og nord for Hvide Sande):

Spidshjort og kalv af kronvildt 01.09-31.01
Kronhjort, med mindst 9

sprosser på minimum 2 cm01.09-31.12
Kronhjort, med mindre end

9 sprosser på minimum 2 cm .16.10-31.12
Kronhind.....16.10-31.01

Øen Endelave:

Råbuk.....01.10-08.10

Rå og lam.....08.10

Hare.....ingen jagttid

Agerhøne.....ingen jagttid

6) Region Nordjylland

Sædgås.....ingen jagttid

Vesthimmerland Kommune (syd for Limfjorden), Rebild Kommune, Mariagerfjord Kommune (nord for Mariager Fjord og nord for rute 579 mellem Hobro og Skive) og Aalborg Kommune (syd for Limfjorden):

Hare.....ingen jagttid

Regionen nord for Limfjorden og vest for motorvejen mellem Aalborg og Hirtshals (E39)

Kronhjort, kronhind og kalv....01.11-31.01

Dåvildt.....ingen jagttid

Regionen nord for rute 35 Frederikshavn-Hjørring og øst for motorvejen mellem Hjørring og Hirtshals:

Kronhjort, kronhind og kalv....01.11-31.12

Regionen nord for Limfjorden og øst for rute E39 ml. Ålborg og Hjørring og syd for rute 35 ml. Frederikshavn-Hjørring og vest for motorvej E45 mellem Aalborg og Frederikshavn:

Kronhjort og kalv.....01.12-15.12
Kronhind.....ingen jagttid

Regionen nord for Limfjorden og øst for motorvej E45 ml. Aalborg og Frederikshavn:

Kronhjort og kalv.....01.12-15.12
Kronhind.....ingen jagttid
Dåvildt.....ingen jagttid

Regionen syd for Limfjorden og vest for motorvej E45 ml. Aalborg og afkørsel 33 Haverslev og nord for vejen ml. Haverslev og Vitskøl Kloster over Aars, Havbro, Vester Hornum og Overlade, dog ikke Livø:

Kronhjort, med mindre end 9 sprosser på minimum 2 cm.....ingen jagttid
Kronhind og kalv.....ingen jagttid
Dåvildt.....ingen jagttid

KAPITEL 3

Andre bestemmelser

■ § 3. Jagt må kun finde sted i tiden mellem solopgang og solnedgang. Ænder og gæs må dog jages i tiden fra 1½ time før solopgang til 1½ time efter solnedgang.

■ § 4. Retten til at jage ande- og vadefugle, bortset fra skovsnepper og opdrættede gråænder, må ikke overdrages til andre for en periode, der er mindre end 1 år.

■ § 5. Naturstyrelsen kan under iagttagelse af habitatdirektivets art. 16 og fuglebeskyttelsesdirektivets art. 9 tillade fravigelser fra bestemmelserne i § 1-3. Tilladelsen kan gives på vilkår.

Stk. 2. Naturstyrelsens afgørelser efter stk. 1 kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed.

Ferieplan i Sydslesvig

Ferieplan for skolerne i Sydslesvig i 2014, fastlandet

Forårsferie.....22. april - 2. maj
Sommerferie.....14. juli -22. august
Efterårsferie.....13. oktober - 24. oktober
Juleferie.....22. december - 2. januar 2015

Sidste skoledag før hver ferie er en hel skoledag

Danske helligdage i 2014, som er hverdage i Sydslesvig

17. april Skærtorsdag
16. maj.....St. Bededag

Sydslesvigske fest- og helligdage i 2014, som er hverdage i Danmark

1. maj.....Maj-festdag
3. oktober.....Tysk enhedsdag

Nyheder så hurtigt vi kan skrive dem

JydskeVestkysten
SAMMEN OM DET LOKALE

Når det »gæller« din tryksager ...

GodtGrafisk

Elin Brodersen

Langbjergvej 2 · 6200 Aabenraa · Mobil 6126 9117
elin@godtgrafisk.dk · www.godtgrafisk.dk

Flagregler

Flaget hejses ved solopgang, dog tidligst kl. 8.00, og nedhales ved solnedgang.

Ved flagning på halv stang hejses flaget først til top, forbliver der nogle sekunder, hvorefter det sænkes til halv.

Den korrekte position er, når flagets underkant befinder sig ud for midten af flagstangen.

Flaget nedtages ved først at lade flaget gå til tops, hvor det forbliver nogle sekunder, derefter hales det langsomt ned.

Hejsning og nedhaling af flaget bør altid foregå langsomt.

Ophalerlinen skal være stram, nedhalerlinen skal være løs (slæk) så flaget vajer frit ud fra stangen - det skåner flaget i stærk blæst.

Bortset fra de nordiske flag, FN-flaget, og EU-flaget, der frit kan benyttes sammen med eller uden Dannebrog, består der et almindeligt forbud mod at flage med fremmede nationers flag på dansk territorium. Tilladelse skal i hvert tilfælde indhentes hos den lokale politimyndighed.

Ved flagning med Dannebrog i forbindelse med andre nationers flag skal Dannebrog hejses først og have den fornemste plads.

Ved ulige antal stænger er den fornemste plads i midten.

Ved 2 stænger skal Dannebrog være til venstre for beskueren (set forfra).

De fremmede nationers flag må ikke være større end Dannebrog.

Rul aldrig et vådt flag sammen.

Et flag med itublæste hjørner bør repareres hurtigst muligt.

Flagets højde skal være 1/5 af stangens længde.

Officielle civile flagdage 2014

(som fastsat af justitsministeriet)

1. januar: Nytårsdag

5. februar: Kronprinsesse Mary

6. februar: Prinsesse Marie

9. april: Danmarks besættelse 1940
(halv stang til kl. 12, derefter på hel stang)

16. april: Dronning Margrethe II

18. april: Langfredag
(halv stang til solnedgang)

20. april: Påskedag

29. april: Prinsesse Benedikte

5. maj: Danmarks befrielse 1945

26. maj: Kronprins Frederik

29. maj: Kr. Himmelfartsdag

5. juni: Grundlovsdag

7. juni: Prins Joachim

8. juni: Pinsedag

11. juni: Prins Henrik

15. juni: Valdemarsdag og Genforeningsdag

5. september: Danmarks udsendte soldater

25. december: Juledag

SØNDERJYDSK SKOLEFORENING

oprettet 1892

Sønderjydske Skoleforening yder sønderjysk ungdom - nord og syd for grænsen - hjælp til skoleophold og støtter folkeoplysende arbejde i Sønderjylland.

Der kan søges tilskud til ophold på de frie efterskoler i 8., 9. og 10. skoleår, samt til ophold på højskoler og husholdningsskoler af mindst 3 måneders varighed, hvortil der kan opnås statstilskud.

Sønderjydske Skoleforening bestyrer en række legatmidler, som kan søges af studerende på videregående uddannelser.

I det første studieår kan medlemmer søge stipendium fra Sønderjydske Skoleforening.

Forældre, der er medlemmer, kan søge tilskud til deres børn, indtil børnene er 20 år. Ansøgere over 20 år skal selv være medlem.

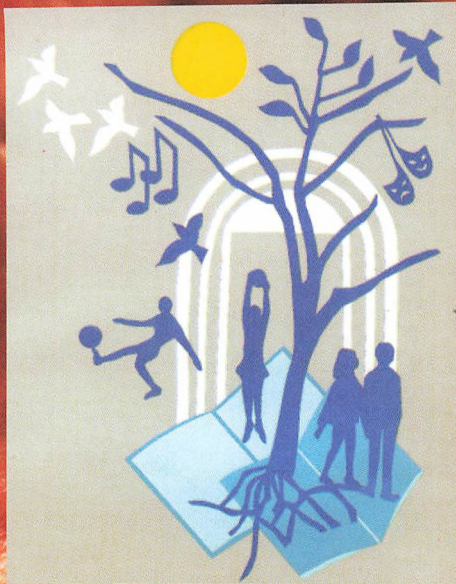
Spredt ud over landsdelen har Sønderjydske Skoleforening en stor kreds af lokale tillidsmænd. De tegner foreningens medlemmer samt udleverer og modtager ansøgningskemaer.

Bliv medlem af Sønderjydske Skoleforening.

Formand: Peder Moltesen Ravn, Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe, tlf. 75 44 54 33.

Sønderjydske Skoleforenings kontor:
Sekretær: Inger Rahbek Andersen
Roostvej 3, Roost, 6535 Branderup,
tlf. 74 83 40 81

Se også foreningens årsberetning andet sted i Almanakken.

Sønderjydske Skoleforening udgiver »SØNDERJYSK ALMANAK«

Sønderjysk Almanak 2014
21. årgang

Udgivet af Sønderjysk Skoleforening®

ISBN 978-87-994872-2-6

9 788799 487219